Roskilde University

Rape, Trauma and Social Relations

A Conduct of Everyday Life Approach

Pedersen, Bodil Maria; Salkvist, Rikke Spjæt; Sidenius, Katrine; Stormhøj, Christel

Publication date:
2011

Citation for published version (APA):
Pedersen, B. M., Salkvist, R. S., Sidenius, K., & Stormhøj, C. (2011). *Rape, Trauma and Social Relations: A Conduct of Everyday Life Approach*. Roskilde Universitet.

General rights
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Download date: 03. Jul. 2025

Rape, Trauma and Social Relations

– A Conduct of Daily Life Approach

Bodil Pedersen

**– in collaboration with Rikke Spjæt Salkvist,
Katrine Sidenius, Christel Stormhøj and
The Centre for Victims of Sexual Assault**

Roskilde University 2011

Bodil Pedersen

– in collaboration with
Rikke Spjæt Salkvist, Katrine Sidenius, Christel Stormhøj
and The Centre for Victims of Sexual Assault

Rape, Trauma and Social Relations

– A Conduct of Daily Life Approach

Roskilde University
2011

Bodil Pedersen – in collaboration with Rikke Spjæt Salkvist, Katrine Sidenius, Christel Stormhøj and The Centre for Victims of Sexual Assault
Rape, Trauma and Social Relations – A Conduct of Daily Life Approach

Cover and photo: Vibeke Lihn
Print: Kopicentralen, Roskilde University, 2011

ISBN 978-87-7349-775-3

Table of Contents

1. Introduction 5

2. Pedersen B. & Stormhøj C. (2006): Køn, 'onde cirkler' og (dis)empowerment – Om samfundsmæssige og personlige betydninger af voldtægt. *Psyke og Logos,* no. 27, pp. 432- 465. 9

3. Pedersen B. (2006): Seksualiserede overgreb og (falske) anklager. *Psykolog Nyt,* vol. 60, no. 18, pp. 6-12. 43

4. Salkvist R. (2006): Når det utænkelige sker – om sociale følger af voldtægt og voldtægtsforsøg. *Psykologisk Set,* vol. 23, no. 62, pp. 20-30. 51

5. Pedersen B. (2007): "My mother would worry every single time I went out…" – Meanings of Ethnicities and Sexualised Coercion. *Annual Review of Critical Psychology,* no. 6, pp. 45-70. 61

6. Pedersen B. (2008): 'Vi kan jo ikke gå hen og voldtage en mand vel?" *Kvinder, køn og forskning,* vol. 17, no. 3, pp. 9-18. 87

7. Pedersen B. (2008): Samtaler om seksualiserede overgreb. *Månedsskrift for Praktisk Lægegerning,* vol. 86, no. 5, pp. 625-634. 97

8. Spjæt Salkvist R. & Pedersen B. (2008)**:** Subject subjected **-** Sexualised Coercion, Agency and the Reorganisation and Reformulation of Life Strategies. Outlines – Critical Social Studies, vol. 10, no. 2, pp. 70-89. 107

9. Pedersen B. (2008): Questions of Agency - Explorations of the Meanings of Sexualised Coercion, Gender and Participation in Group Sessions. The International Journal of Narrative Therapy and Community Work, no. 3, pp. 47 - 57. 127

Appendix

10. Pedersen B. (2003): Et socialpsykologisk perspektiv på voldtægt. *Psykologisk Set*,vol. 20, no. 52, pp. 323-344. 141

11. Sidenius K. & Pedersen B. (2004): Prevention of Victimisation Following Sexual Assaults. *Nora, Nordic Journal of Women's Studies* vol. 12, no. 1, pp. 49-57. 151

12. Pedersen B. (2004b): Perspektiver på Voldtægt. *Psyke og Logos,* 25, pp. 311-337. 161

13. Pedersen B. (2005): Etnicitet og seksualiserede overgreb. *Nordisk Psykologi,* vol. 57, no. 4.

14. Pedersen B. (2008): Traumatiserende oplevelser eller voldsomme erfaringer. *Psykologisk Set*, vol. 25, no. 70, pp. 13-25. 189

15. Pedersen B. (2009): *Victimisation and Relations of Symbolic Violence – On the meanings of sexualised coercion*. Inter-Disciplinary. Net/ Violence and the context of hostility. 199

16. Pedersen B. (2010): Voldtægt. *Gads Psykologi Leksikon*, pp. 753-755. Copenhagen: Gads Forlag.

17. B. Pedersen (2010): Sundhedsfremme eller sygeliggørelse? In Betina Dybbroe, et al. (red): *Sundhedsfremme i samfunds- og hverdagsperspektiv*. Copenhagen: Akademisk forlag.

18. B. Pedersen (2011): Trauma. *Leksikon for det 21. århundrede*.

19. B. Pedersen (2011): Ethnicities, Gender, Youth and Sexualised Coercion (work title). In Ravi K. Thiara, Monica Schröttel, Stephanie Condon (eds.) : *Violence Against Women and Ethnicity Commonalities and Differences across Europe / Gewalt gegen Migrantinen in Europa* (work title). Verlag Barbara Budrich/Barbara Budrich Publishers.

Acknowledgments

My work was financed by an OAK grant combined with the practical and financial support of the University of Roskilde and Centre for Victims of Sexual Assault.

In the process the informative collaboration of the staff of Centre for Victims of Sexual Assault at the University Hospital of Copenhagen has been invaluable. That of Karin Sten Madsen and Katrine Sidenius, research assistant/co-author Rikke Spjæt Salkvist, and co-author Christel Stormhøj has especially contributed to it.

But without the women who participated in the project, who gave us access to and insight into their personal perspectives and experiences facilitating important new theoretical insights, the project would not have been possible.

I owe everybody many thanks.

Introduction

This collection of articles is a revised edition of work presented in a first collection (Social Isolation and Personal Perspectives on Sexualised Coercion, University of Roskilde 2008). The articles in the main section were part of the project done during the grant period. Articles resulting from the study as a whole, but written before or after the grant period, are included in the appendix.

One article (Pedersen 2005) is included in the 'Table of Contents' of the appendix but not in the collection. The reason is that a newer and more interesting one on the same subject has been published in English (Pedersen 2007). One article to appear in 2010 (Sygeliggørelse eller sundhedsfremme?), two encyclopaedia articles and the articles to appear in 2011 are equally excluded from the present collection, as are newspaper articles related to the research project.

The collection presents a new approach to the social and personal meanings of what we term rape, attempted rape, e.g. to sexualised coercion and trauma in general. The approach is a social psychological one, and is health promotion related. It takes its point of departure in persons' conduct of their daily lives. The approach was inspired by findings of a study of people living with HIV (Pedersen 2010). At the time one finding was conceptualised as psychological isolation, which was understood as - although participating in diverse social practices and spheres – to be alone with many thoughts, alone in deliberations over personal and societal difficulties as well as in dealing with them, and often feeling lonely and/or isolated .

In the current project however, isolation emerged as exceedingly complex constellations of communicative, and social/societal processes of participation in the construction of personal meanings of rape and other forms of sexualised coercion.

All articles presented in this publication directly or indirectly illuminate facets and configurations of such processes.

The articles draw on the diversities and commonalities of personal and situated perspectives of women exposed to sexualised coercion. They are grounded in the narratives of 40 women during individual and group sessions with a psychologist, and in 15 follow-up- interviews. As such the empirical material is uniquely process-oriented. Unlike most research on forms of sexualised coercion, it grasps aspects of its *changing personal and social meanings*.

My study shows that experiences of sexualised coercion and their personal meanings may be much more *diverse* than we often assume. Exploring the expressed perspectives of the participants the experiences revealed *very complex constellations of personal meanings.* In a more mainstream traumatological perspective the experiences of the participants could have been described as *a continuum* from hardly traumatised, to severely traumatised. With such an approach consequences and meanings of victimisation, as is frequently the case, would have been overly generalised. Over-generalisation also often characterises the perspectives of professionals in the field, as well as folk psychology. Over-generalisation and connected discursive social phenomena is problematic in that it constitutes forms of *symbolic violence.* They render personally experienced events difficult to understand, and inhibit the development of ways of dealing with them. Symbolic violence affects those subjected to coercion, as well persons in the social networks in the diverse contexts in which they participate. Thus over-generalisations may contribute to isolating and traumatising persons subjected to coercion.

Therefore, and in order that research may inform professional and lay practices, exploring the diversity of social and personal meanings of sexualised coercion was, and will continue to be, a necessary effort.

This project indicates that the meanings of events of sexualised coercion are not only individual nor static. Experiences of the meanings of sexualised coercion emerge as *changing social, cultural, and historical events*. One example hereof, is that the exploration of aspects of *ethnicity* showed it not to simply determine the development of the personal meanings of sexualised coercion. Rather it developed diverse, specific, situated and complex meanings. The same was the case for *gender*. All participants of the project had to deal with the personal meanings of *dominant discourses and practices* concerning gender, sexuality and sexualised coercion. But like for all aspects of events in the aftermath, meanings changed. Change was connected to different contexts in which the women participated. The practices constitutive of contexts such as schools and families, and the way they were dealt with by their participants, more or less, and in diverting ways, *supported and/or stigmatised* as well as *marginalised* the informants of the project. Contexts would sustain and/or restrict personal agency and strategies regarding the conduct of life following sexualised coercion.

Marginalisation in the aftermath of coercion seemed to be especially frequent and grave for *young* women. It is worthy of note, that most had never foreseen the possibility that they themselves may ever experience sexualised and gendered violence, nor its gendered consequences. They were often completely overwhelmed and staggered by gendered aspects of coercion and its aftermath. They raised doubts regarding personal assumptions of autonomy and gender equality, which had hitherto guided them in their conduct of life. Furthermore current sexualisation and pornofication of gender relations in youth culture, made it difficult for them to confide in friends, as

well as to participate in peer-groups, even in school. Their own often changing and increasingly critical perspectives on growing sexualisation of gender relations only underscored their marginalisation. All such aspects played important parts in their sometimes severe difficulties in (re)orienting themselves in the aftermath of the events.

Thus generalising assumptions inherent in psychological theory and practice of a mainstream traumatological approach – such as the differentiating between 'primary' and 'secondary' traumatisation - are challenged by knowledge generated by the project. In some cases, the meanings of events in the aftermath of sexualised coercion even suggest that the importance put on the meanings of the event itself, and of that of its *aftermath,* may be reversed. The aftermath, its social and personal meanings, may at times be *primary* in a process of traumatisation.

The insight provided by participants of the project suggests that the concept of trauma and the clinical approach of traumatology may be promisingly substituted by a developmental and general psychology approach. What we now term trauma, may then be understood as (a series of) overwhelming social events demanding personal and context specific re-orientation of the persons directly and indirectly involved.

Furthermore, the emphasis put on the meanings of aftermath by participants suggests that adopting a *health promotion approach*, instead of a pathology approach, may be helpful in giving new insights into the meanings of coercion and in developing new effective practices.

Focus of a theoretical analysis, and of medical and psychosocial practices would then be on *concrete persons* and *processes* in their whole conduct of life, instead of reducing them to mere victims. Events of coercion would be seen as but one aspect of their conduct of lives. Furthermore it may become visible that *stigmatisation as victims* may constitute secondary, or even primary, victimisation.

In their conduct of daily life, the women participating in the project often met a combination of cultural over- and under-determination of their experiences: 1) Over-determination in the sense of dominant discourses describing women in general as 'victims' and sexualised coercion as "the worst thing that can happen to a women", as an event "you never get over", or even as "if it happened to you, you must have some part in it". 2) Under-determination in the sense of non-communication and silences concerning the events. As such sexualised coercion becomes a dramatised non-event, about which there are many prejudices and very little concrete knowledge in the general population. Such discursive constructions were expressed through lack of recognition of the women's personal perspectives on their lives. Additionally they constituted obstacles to their efforts at obtaining help and contributed to their dif-

ficulties. For these and further reasons some of the women participating in a group of peers evaluated this participation as meaningful and supportive in their process of (re)orientation and (re)organisation of lives. They expressed that participation, while helping them avoid developing generalised *helplessness* and *victim identities,* facilitated their quest for solutions encouraging hope and providing agency.

The focus of the project on common as well as on diverse difficulties related to experiences of sexualised coercion, and the overarching cultural/social aspects in which they are embedded, need to be explored further. Strategies of primary prevention should be developed and studied. In a health-promotion approach more issues arise. Some of these raise questions like: Are events of sexualised coercion always as traumatic as is mostly assumed? Are sexual difficulties as frequently connected to the experience as is commonly suggested. When how and why? When not then why?

New projects may also examine whether young women, because of their assumptions concerning gender equality, omit to guard themselves against sexualised coercion. This could be illuminated along with an exploration of attitudes towards sexualised coercion in diverse youth cultures. Yet another important project would be to research the experiences of women who have been exposed to sexualised coercion, but who have not had contact with support facilities.

Last but not least, in order to further development of research and practice, the concept of trauma is in need of discussion and revision in conjunction with explorative empirical research.

Bodil Pedersen
bodilpe@ruc.dk
Department of Psychology and Educational Studies
Roskilde University

February 2011

Psyke & Logos, 2006, *27*, 432-465

KØN, 'ONDE CIRKLER' OG (DIS)EMPOWERMENT
– Om samfundsmæssige og personlige betydninger af voldtægt

Bodil Pedersen og Christel Stormhøj

Empirisk trækker artiklen på en undersøgelse af personlige perspektiver hos kvinder, der har henvendt sig til Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre.
Kønnetheden ved personlige og almene samfundsmæssige aspekter af seksualiserede overgrebs betydninger undersøges oftest ikke eksplicit i psykologien. Ligeledes udelades eller fordrejes kønnetheden tit i folkepsykologiske diskurser om emnet.
Derfor ønsker vi at undersøge, hvorledes betydninger af køn, magt og deltagelse er relaterede i de almene og personlige betydninger dette psykosociale problem får. Det vil sige, at vi bidrager til undersøgelsen af: 1) Det relative kønsdominans-undertrykkelsesforhold og dets forbindelse til risikoen for, at kvinder bliver udsat for seksualiserede overgreb. 2) Risikoens betydninger for kvinder, samt 3) De betydninger konkrete overgreb og de konkrete, situerede udformninger af almene samfundsmæssige betingelser kan få for de kvinder, der udsætte for dem.
Analysen peger bl.a. på, at betingelserne kan indgå i »onde cirkler«, der udbygger den afmagt, kvinderne udsættes for i og med selve overgrebet. Analysen fremhæver således nødvendigheden af at begribe forholdet mellem køn, overgreb, deltagelsesmuligheder og (dis)empowerment. Således kan den undgå at bidrage til de »onde cirkler« gennem individualiseringer og patologiseringer af de berørte, hvilket også vil sige at bidrage til disempowerment. Analysen kan derimod bidrage til de udsatte kvinders empowerment i form af bl.a. mere inkluderende støtteinitiativer, der fremmer kvinders individuelle og kollektive muligheder for at overskue, kontrollere og håndtere forskellige slags ressourcer.

> »Rape is a terrible caricature of love from which consent is absent. After rape, oppression is the second horror of human existence. It is a terrible caricature of obedience.«
>
> Simone Weil

Bodil Pedersen er lektor i psykologi ved Roskilde Universitetscenter. Cand. psych. og specialist i psykoterapi og supervision.
Christel Stormhøj er lektor i samfundsvidenskab ved Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetscenter. Mag. art. i kultursociologi og ph.d. i sociologi.

I. Indledning

I denne artikel er vi interesserede i at udforske følgende spørgsmål: Hvordan kan man forstå forbindelser mellem kønnenes samfundsmæssige betingelser og mænds seksualiserede overgreb[1] mod kvinder? Hvilke betydninger kan forekomsten af seksualiserede overgreb få for kvinder som gruppe 'an sich', og især hvilke betydninger kan overgrebene få for kvinder, der selv har været udsat for dem? Hvorledes kan disse betydninger forstås i et (dis)empowerment-perspektiv? Og endelig hvilke diskussioner vedrørende karakteren af konkrete støtteforanstaltninger og samfundsmæssige forandringer nødvendiggør de ovenstående spørgsmål?

Det empiriske fundament for artiklen er en undersøgelse, der er foretaget af Bodil Pedersen i 2002-2003 (se også Pedersen 2003; 2004; 2005b; Sidenius og Pedersen 2004). Den omhandler kvinders personlige perspektiver på betydninger af seksualiserede overgreb og tager afsæt i 40 psykolog-samtaleforløb og interviews med 15 brugere af Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre.

Siden åbningen i 2000 og frem til november 2004 har Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre haft 1105 klienter. Af disse var 1093 kvinder og 12, det vil sige 1,1%, var mænd (Årsrapport 2004). Andre nationale og internationale statistikker viser, at det især er kvinder, der udsættes for seksualiserede overgreb. F.eks. er resultaterne fra en stort anlagt interview- og surveyundersøgelse, at 0,4% mænd rapporterer oplevelser af overgreb, mens det tilsvarende tal for kvinder er 4,7% (Kjøller & Rasmussen 2002).

I forbindelse med kurser for forskellige professioner, der beskæftiger sig med seksualiserede overgreb på kvinder, er et almindeligt og ofte indledende spørgsmål fra deltagerne: »Hvad med mændene?« I relation til den nævnte undersøgelse var svaret, at den omhandler kvinders perspektiver, da der ikke indgik mænd i det empiriske materiale, der består af kvinder, der selv henvendte sig på Center for Voldtægtsofre. Når det omtalte svar blev givet, kunne diskussionen så dreje sig om, hvorfor så få mænd søger hjælp og/eller kontakter politiet efter at have været udsat for seksualiserede overgreb. Antagelsen synes at være, at der må være mange flere mænd, der har været udsat for seksualiserede overgreb, end statistikkerne viser. Dette er meget vel tænkeligt (se f.eks. King, Coxell & Mezey 2000). Alligevel virker det usandsynligt, at vi med bedre statistikker ville finde lige mange mænd og

1 De almindelige betegnelser for de fænomener, der er artiklens emne, er voldtægt og voldtægtsforsøg. I det følgende vil begrebet seksualiserede overgreb blive brugt i stedet for disse betegnelser, da seksualiserede overgreb dækker bredere og dermed ikke på samme måde kræver en indsnævrende afgrænsning. Fra en psykologisk tilgang, der tager udgangspunkt i mangfoldigheden af personlige perspektiver på hændelsernes betydninger, er det i analytisk henseende således også bedre egnet (se også Sidenius og Pedersen 2004).

kvinder, der har været udsat for overgreb i voksenalderen. Mange andre antagelser om køn end disse præsenteres af kursusdeltagere. Nogle af de mere almindelige er, at det er mere skamfuldt og stigmatiserende for mænd at opleve seksualiserede overgreb, end det er for kvinder, og at de mænd, som udsættes for seksualiserede overgreb, er homoseksuelle og derfor ønsker at være anonyme.

Der tales om kønnede aspekter ved livet på måder, der afslører et alvorligt problem: Det synes ikke generelt accepteret, at seksualiserede overgreb har noget at gøre med de to køns ulige samfundsmæssige betingelser for deltagelse i dagliglivet i Danmark. Den underliggende idealiserende forestilling er, at mænd og kvinder er frie og lige medborgere i vores demokratiske samfund. Vi tilslutter os i Danmark – som i de øvrige vestlige, moderne liberaldemokratiske samfund – et liberalt lighedsideal, der bygger på en forståelse af mennesker som ligeværdige i moralsk forstand, og vi ser dette ideal som grundlag for en retfærdig samfundsmæssig orden (Dahlerup 2003, p. 31; Fraser 2003, p. 56). Lighedsidealet indebærer, at mennesker skal behandles som autonome individer – som frie og lige – og ikke som medlemmer af sociale grupper. I det politiske liv, eksempelvis, kommer lighedsidealet til udtryk i form af demokratiske idealer, såsom lige medborgerskabsrettigheder og statusmæssig lighed. Ulige adgang til ressourcer, status, deltagelse og indflydelse, der kunne have noget at gøre med kønnede betydningstilskrivninger og dermed pege hen på en moderne kønsmagtrelation, bliver således et »ikke-tema«. Den moderne kønsmagtrelation kan begrebssættes som et kønsdominans-undertrykkelsesforhold (Fraser 2003; Young 1990), og den kan med Haavinds (1982; 1993) terminologi yderligere specificeres som et relativt kønsdominans-undertrykkelsesforhold. At kønsmagtrelationen omgærdes med tavshed, hænger bl.a. sammen med de dominerende diskurser om vores samfund som et af de mest kønsligestillede demokratier i verden (Bergqvist m.fl. 1999). Problemet er, at den retoriske tilslutning til det moderne lighedsideal mellem kønnene risikerer at maskere eller usynliggøre de reelt eksisterende 'moderniserede' og komplekse former for relativ kvindelig undertrykkelse og mandlig dominans. Således kan en forståelse af, hvordan den form for kønsmagtrelation aktuelt strukturerer privilegier og undertrykkelse, blive en umulighed.

2. Kønsperspektiv i forskningen

Diskussioner om sociale problemer, såsom seksualiserede overgreb, kan, som de, der refereres til ovenfor, bygge på underliggende antagelser om kønnede forskelle. Men på baggrund af lighedsdiskurserne og de sociale praksisformer, de er indlejret i, inkluderer diskussionerne sjældent aspekter, der henviser til det relative kønsdominans-undertrykkelsesforhold. Dette bliver som nævnt et tema, der ikke meddiskuteres. Ronkainen (2001) bruger

betegnelsen »genderless gender« (kønsløst køn) til at udpege de diskurser og andre praksisser, i hvilke køn spiller en rolle, men hvor betydninger af køn neutraliseres. I megen forskning om kvinder udsat for vold omtales kvinderne da også i en kønsneutral terminologi som »ofre«, og de forstås gennem anvendelsen af kønsneutraliserende teorier som f.eks. i diskussionerne om »Post Traumatic Stress Disorder«. Selv i forskning om seksualiserede overgreb er spørgsmål om kønnets personlige og samfundsmæssige betydninger oftest enten slet ikke udfoldet, eller behandlet som ét bitema blandt mange.

Vi er ikke interesserede i at bidrage til de frugtesløse og abstrakte debatter om, hvorvidt det er kvinder, eller det er mænd, der er mest undertrykte eller mest offergjorte, blandt andet fordi statistikkerne over, hvem der oftest bliver udsat for vold, viser, at det gør mænd, selvom det også her er mænd, der oftest er voldsudøverne (Skov 1999). Alligevel vil vi pege på et interessant aspekt ved forskningen, når spørgsmålet om mænds krænkende handlinger tages op. Så formodes det nemlig, at det er meget specielle og afvigende mænd, der udøver krænkende handlinger. Emerson & Frosh (2001, p. 85) kommer ind på dette i deres diskussion af forskningen om unge maskuliniteter og seksuelt misbrug. De mener, at forskningstilgange, der ikke er kritiske, indeholder problemformuleringer, der repræsenterer og er afhængig af en »magtfuld patologisering og individualisering«. Sådanne problemformuleringer ignorerer eller bestrider, at seksualiserede overgreb, set som et seksualiseret udtryk for »magt, kontrol og dominans«, kan betragtes som »tilpasning til, frem for som afvig fra, de værdier, forventninger og diskurser, der konfigurerer former for hegemonisk maskulinitet, og som organiserer drenges læring i dens seksuelle og ikke seksuelle former« (Emerson & Frosh 2001, p. 77; se også Ryan & Lane 1997). Af denne grund mener Emerson og Frosh, at forskningen må være kritisk og kønssensitiv, og at den må argumentere for samfundsmæssig forandring. Uden samfundsmæssig forandring vil der ikke være noget modspil til de dominerende diskurser og intet alternativ til drenges syn på maskulinitet (ibid. p. 80).

Med henblik på at tematisere vold mod kvinder i almenhed og seksualiserede overgreb i særdeleshed som forhold, der eksplicit drejer sig om kønnede samfundsmæssige betingelser, dvs. kønnede muligheder og begrænsninger, for deltagelse i det daglige liv, er det således nødvendigt at anlægge et kønsperspektiv i forskningen. Et sådant er blevet udviklet i dansk såvel som international kønsforskning. At anskue samfundet i et kønsperspektiv indebærer i bred forstand, at man ser dets strukturering og måder at fungere på som organiseret på baggrund af køn. Det betyder ikke kun, at de socialt skabte arbejds-, kommunikations- og samhandlingsrelationer undersøges i et kønssensitivt, frem for et kønsneutralt perspektiv, men også at de anskues og problematiseres i et magtperspektiv (Stormhøj 2003, p. 371 & 2004, p. 473). Kønsforskning søger på én og samme gang at tilvejebringe viden om køns(magt)relationer og indsigt i den sociale organisering på grundlag

af køn (Lundgren 1993, p. 13ff.). I samfundsvidenskabelig kønsforskning ses køn som et grundlæggende socialt differentieringsprincip, der bygger på en hierarkisk forskelsrelation mellem det 'kvindelige' og det 'mandlige' (Bourdieu 1999, p. 12ff.; Widerberg 1992, p. 295). Det indebærer, at samfundsmæssige aktiviteter, kulturelle repræsentationer samt selvopfattelser og handlerepertoires struktureres på baggrund af kønsforskelsrelationen, samtidig med at 'det mandlige' privilegeres. Det kritiske sigte i kønsforskning er at bidrage til transformation af ulige og uligeværdige kønsrelationer inden for og på tværs af samfundsmæssige sfærer (Stormhøj 2003 & 2004). For at synliggøre og analysere de komplekse relationer mellem køn og magt er det nødvendigt at knytte an til mere overordnede samfundsteorier, der behandler disse relationer som del af de samfundsmæssige betingelser for deltagelse, og som samtidig er følsomme over for den historisk og kontekstspecifikke sociale organisering af køn.

3. Kønsmagtrelation i samfundsteoretisk lys

Seksualiserede overgreb, begået af mænd mod kvinder, betragter vi som et udtryk for en samfundsmæssig funderet dominans-undertrykkelsesrelation mellem kønnene snarere end som et resultat af nogle få 'afvigende' eller patologiske individers tilfældige misgerninger. Det moderne relative kønsdominans-undertrykkelsesforhold er samtidig at betragte som flerdimensionelt. Det er baseret på forskellige typer af samfundsmæssige struktureringer, og det reproduceres eller ændres gennem de daglige, selvfølgelige praksisser og diskurser.

Samfundsmæssig dominans og undertrykkelse

Helt overordnet bygger vores forståelse på en konfliktorienteret samfundsopfattelse, der dels anskuer samfundet som et differentieret og hierarkiseret rum, dels betoner den vedvarende kamp mellem dominerende henholdsvis undertrykte grupper om udviklingens retning med udgangspunkt i disse gruppers modstridende interesser i at fastholde eller forandre den gældende sociale orden. Denne samfundsopfattelse er primært informeret af Bourdieu (1984; 1987; 1992), Fraser (2003), Young (1990; 2004) samt en kritisk psykologisk indfaldsvinkel (Dreier 1993; Holzkamp 1998)[2]. Hierarkiske forskelsrelationer og dermed dominans-undertrykkelsesrelationer mellem

2 Da ærindet i denne artikel er at begrebsliggøre seksualiserede overgreb som en kønsbaseret undertrykkelsesform og især at tematisere de indskrænkede deltagelsesmuligheder, der er en følge heraf, har vi fravalgt at diskutere de teoretiske og videnskabsteoretiske forskelle og modsætninger, der er imellem de samfundsteorier, som vi trækker på og inddrager i varierende grad. Det er de teoretiske tilganges anvendelighed og frugtbarhed for de analyser og argumenter, vi fremfører, som her har primat.

grupper konstitueres som resultater af samfundsmæssige uligheder i adgang til ressourcer, status og magt til at beslutte. Samtidig med denne konstitutionsproces skabes sociale grupper 'an sich'. Hermed mener vi, at grupper konstrueres eksternt gennem de hierarkiserende og forskelsskabende strukturering, altså de ulighedsskabende processer og mekanismer i samfundet i sin helhed (Bourdieu 1987; Young 2004).

Undertrykkelse og dominans er begreber om samfundsmæssige betingelser. Undertrykkelse implicerer systematiske ulemper og begrænsninger på grupper, der reducerer gruppemedlemmernes deltagelsesmuligheder og selvbestemmelse, medens dominans medfører systematiske fordele og muligheder for grupper, der modsat forøger gruppemedlemmernes mulighed for deltagelse og selvbestemmelse (Fraser 2003, p. 13ff. & 48ff.; Young 1990, p. 37f.)[3]. Det forhold, at undertrykkelse har en systematisk karakter, medfører, at der ikke logisk eller med nødvendighed for enhver undertrykt gruppe også eksisterer en klart identificerbar undertrykkende gruppe, som f.eks. at alle mænd tilhører gruppen voldtægtsforbrydere og alle kvinder gruppen ofre. De relationer mellem grupper, som skabes som resultat af en samfundsmæssig baseret undertrykkelse, kan heller ikke som hovedregel forstås som en bevidst og intentionel undertrykkelse fra én gruppes side vis-a-vis en anden gruppe. For at begribe magtens former og funktionsmåder i moderne, differentierede og stærkt uddifferentierede samfund er det frugtbart, som også påpeget af Young, at trække veksler på Foucaults forståelse af den moderne magt. Magt må ifølge Foucault (1977; 1978; 1982) ses som kommende mange steder fra samtidigt: fra 'oven' (makromagt), fra 'midten' (mesomagt) og fra 'neden' (mikromagt). Magt udøves og er til stede i alle sociale relationer, såvel i åbne, flydende og reversible relationer som i stivnede, irreversible dominans-undertrykkelsesrelationer. Ligeledes knytter magt an til og transmitteres gennem større, overindividuelle institutionelle systemer, ikke mindst de bureaukratiske-administrative apparater, videnskaberne og de systemer, der relaterer sig til produktion og distribution af varer og service. Mikromagtens individuelle, sociale og diskursive praksisser og den institutionaliserede, upersonlige makromagt er indbyrdes forbundne. De formidler hinanden, hvilket også ses af de følgende analyser af seksualiserede overgrebs betydninger.

---

3 Det skal pointeres, at Frasers og Youngs teorier er retfærdighedsteorier, altså normative filosofiske teorier, der eksplicit begrunder deres normative udgangspunkt som grundlag for kritik af de faktisk eksisterende institutionelle betingelser. Samtidig hviler begge teorier på en samfundsdiagnose, en deskriptiv analyse af fakticiteten, der bruger empirisk informerede samfundsteorier til at gennemlyse det aktuelle samfund, herunder dets basale strukturer og institutionelle rammer samt indbyggede mekanismer, der skaber uretfærdigheder. Centralt i den deskriptive analyse står en analyse af kontemporære dominans-undertrykkelsesrelationer, som vi i denne sammenhæng gør brug af.

Selvom undertrykkelsen således er institutionaliseret og overindividuel, kan den godt være bevidst og intentionel (Young 1990, p. 41). I en lang række tilfælde, som her ved seksualiserede overgreb på kvinder, er der ofte tale om, at individuelle, identificerbare mænd intentionelt krænker og skader kvinder.

Det moderne relative kønsdominans-undertrykkelsesforhold

Det moderne relative kønsdominans-undertrykkelsesforhold, som vi her specifikt fokuserer på, er baseret på op til flere aspekter ved de samfundsmæssige betingelser, hvorfor det, som tidligere nævnt, er flerdimensionelt (Fraser 2003; Young 1990). Vi tager udgangspunkt i Frasers todimensionelle teori, der begrebsliggør to analytisk distinkte undertrykkelsesordener, og vi udfolder især hendes overvejelser omkring seksuelle krænkelser og seksualiserede overgreb. Vi supplerer samtidig med Youngs lignende argumenter, der er centrale for vores analyse og argumentation.

Kvinder kan som gruppe 'an sich' forstås som relativt undertrykt ifølge Fraser. Undertrykkelsen har i analytisk henseende en materiel og en kulturel dimension. I relation til den materielle dimension, der korresponderer med de økonomiske betingelser, resulterer den ulige adgang til markedet og produktionsmidlerne, der især bunder i et kønsdifferentieret og -hierarkiseret arbejdsmarked samt en ulige fordeling af det ulønnede arbejde, i en ulige fordeling af ressourcer mellem gruppen af mænd og gruppen af kvinder. Det indskrænker, alt andet lige, kvinders mulighed for deltagelse i det daglige liv og deres selvbestemmelse. Den økonomisk funderede undertrykkelse kan antage forskellige former, eksempelvis udbytning, marginalisering og deprivation (Fraser 2003, p. 13ff.). I forhold til den kulturelle dimension, der svarer overens med de kulturelle betingelser, implicerer kulturelle værdimønstre, når de privilegerer egenskaber og forholdemåder forbundet med 'det mandlige' og en modsvarende devaluering af det, der betydningssættes som 'det kvindelige', en miskendelse af og en manglende respekt for kvinder, eller hvad Fraser kalder statusundertrykkelse (Fraser 2003, p. 20ff.). Kvinder nyder generelt mindre respekt, ære og prestige i sammenligning med mænd. De kulturelle værdimønstre organiserer og gennemstrømmer store dele af dagligdagens praksisser, ligesom de også er kodificerede på mange retsligt regulerede områder og i velfærdspolitikker (se f.eks. Ehrlich 2001). Forskellige former for vold mod kvinder i almenhed og seksuelle krænkelser og seksualiserede overgreb i særdeleshed ser Fraser ligeledes som et produkt af den kønsbaserede statusundertrykkelse, som kvinder som gruppe lider under. Den kulturelt funderede undertrykkelse af kvinder, giver sig, som det er tilfældet med den økonomisk baserede, udslag i, at kvinders muligheder for deltagelse i dagliglivet begrænses, ligesom deres selvbestemmelse indsnævres.

Young (1990, p. 61ff) betoner i tillæg til Frasers argumenter omkring seksualiserede overgreb, at kvinders muligheder for deltagelse og selvbestem-

melse ikke kun indskrænkes, når de faktisk udsættes for et sådant overgreb. Hun understreger samtidig, at faren for overgreb, som alle kvinder i princippet og dermed potentielt udsættes for, implicerer en reduktion af deres deltagelsesmuligheder. Det faktum, at kvinder dagligt lever med frygten for, at de kan gøres til genstand for uprovokerede overgreb, betyder alt andet lige og i sammenligning med mænd, at deres handlerum og frihed begrænses. Pointen er med andre ord, at det er selve bevidstheden om den manglende sikkerhed i og med, at man som kvinde kan blive udsat for et overgreb, der virker begrænsende og dermed fremstår som en reel, ekstern hæmmende betingelse for at kunne deltage i det fælles liv (se også Caiazza 2005). At seksualiserede overgreb er undertrykkende, består derfor ikke kun i, at nogle konkrete kvinder gøres til genstand for krænkelser, men også i den daglige bevidsthed, der deles af de fleste kvinder, om, at de kan udsættes for overgreb alene i kraft af, at de identificeres som tilhørende kategorien kvinder. Seksualiserede overgreb beskriver Young (1990, p. 62) derfor som en social kendsgerning, som (del af) en social praksis i den forstand, at alle ved, at de finder sted, og at de vil finde sted igen. Overgrebene har med andre ord en tilbagevendende karakter. Overgrebene indtræffer med en vis hyppighed, og de forekommer som en nærværende mulighed i såvel kvinders som 3. parters – offentlighedens – sociale univers.

Med Fraser og Young kan der således argumenteres for, at kvinder som social gruppe 'an sich' i kraft af de samfundsmæssige betingelser udsættes for forskellige former for kønsrelateret undertrykkelse, økonomisk og kulturel. Forekomsten af en af disse undertrykkelsesformer, eller flere af undertrykkelsesformerne i kombination med hinanden, er tilstrækkelig til at betegne gruppen som undertrykt. I den udstrækning, de samfundsmæssige betingelser ikke sikrer enhver dels uafhængighed og stemme, dels ligeværdighed, kan der tales om undertrykkende forhold, der i større eller mindre omfang forhindrer en lige deltagelse i det daglige liv (Fraser 2003, p. 36ff.).

Fraser og Young pointerer samtidig, at eftersom den enkelte kvinde ikke kun er medlem af én social gruppe, men derimod medlem af op til flere, gælder det, at individuelle kvinder, der er undertrykt i forhold til en undertrykkelsesform, kan tænkes at være dominerende inden for en anden (Fraser 2003, p. 26; Young 1990, p. 42). Selvom det analytisk er nødvendigt at arbejde ud fra distinkte og dermed ikke-reducerbare undertrykkelsesformer med hver deres dynamikker i et overordnet samfundsteoretisk perspektiv, ligger der i et sådant perspektiv en fare for at repræsentere de sociale betingelser som de samme for alle medlemmer af den sociale gruppe kvinder og dermed at havne i en reduktionisme. Som tidligere anført betragter vi forholdet mellem køn og magt som komplekst i moderne samfund. For at fastholde denne kompleksitet er det påkrævet at begribe diversiteten i kvinders sociale livsvilkår og dermed at teoretisere forskelle mellem kvinder. Det konkrete, individuelle kvindeliv struktureres af en flerhed af

samfundsmæssige betingelser, der på divergerende og mangfoldige måder kan relateres til social klasse, alder, etnicitet og seksualitet for bare at nævne nogle få relationer, som er medvirkende til at konstituere forskelle mellem kvinder i såvel materiel som immateriel forstand (Stormhøj 2003, p. 398f.; 2004, p. 500ff.). Dette gør sig selvfølgelig også gældende i forbindelse med seksualiserede overgreb, f.eks. i krydsningen mellem etnicitet og alder (Pedersen 2005b). Den ulige adgang til ressourcer, status, deltagelse og indflydelse giver ophav til dynamiske og komplekse mønstre af dominans og undertrykkelse ikke kun mellem gruppen af mænd og gruppen af kvinder, men også 'internt' mellem 'subgrupper' af kvinder. Disse forskelles konsekvenser for de personlige betydninger, som seksualiserede overgreb får for den enkelte kvinde, træder ikke entydigt frem i den følgende analyse. Det skyldes, at den primære hensigt med artiklen er at analysere sammenhænge mellem betydninger af seksualiserede overgreb og kvinder som gruppe 'an sich'. Kvinder kan som gruppe 'an sich' siges at have såvel forskellige som fælles samfundsmæssige betingelser, sidstnævnte i form af diskurser om og forekomsten af seksualiserede overgreb, som de, fordi de lever et kvindeliv, må forholde sig til. Derfor kan de på trods af forskelle i betingelser og de dertilknyttede forskellige muligheder for deltagelse, overordnet set være stillet over for problemer samt udvikle forståelser og handlestrategier, der er almindelige for dem som gruppe 'an sich'.

En anden og lige så central pointe hos Fraser og Young er, at undertrykkelsesdimensionerne, der i analytisk henseende er at betragte som distinkte og dermed selvstændige, i virkelighedens verden oftest overlapper hinanden. De er indbyrdes forbundne i en relation, hvor hver dimension kan udgøre den implicitte præmis for den anden. Således kan, eksempelvis, kvinders økonomisk funderede udbytning enten være forårsaget af en utilstrækkelig økonomisk fordeling eller være resultat af kulturel miskendelse og manglende respekt – eller som en tredje mulighed begge dele. Det afgørende i ræsonnementet er, at de forskellige undertrykkelsesformer kan indgå i gensidigt kompensatoriske eller gensidigt forstærkende relationer til hinanden. Seksualiserede overgreb på kvinder, der er en kulturelt funderet form for undertrykkelse, kan indgå i negativt forstærkende relationer med og dermed overlappe andre undertrykkelsesformer, der er indirekte følger af overgrebet. Som Pedersens undersøgelse af kvinder, der har været udsat for overgreb, viser, kan overgreb bl.a. resultere i økonomisk marginalisering, deprivation eller i begrænsninger i vigtige aktiviteter, herunder engagement og deltagelse i civilsamfundet i bred forstand. Det vender vi tilbage til senere i artiklen. Pointen er her, at seksualiserede overgreb kan give ophav til 'onde cirkler', omsluttende og begrænsende sociale processer, der i kraft af 'spill over'-effekter fra en undertrykkelsesform til en anden kan komme til at omfatte flere og flere dele af den daglige livsførelse og dermed tendere imod disempowerment.

4. Et kritisk empowermentbegreb

Empowerment er nærmest blevet et indholdsløst plusord i socialt arbejde. De fleste socialarbejdere og psykologer ville vel mene, at de bidrager til empowerment af den enkelte eller af særlige grupper. Et sådant empowermentbegreb kunne kaldes »empowerment light«. Men Andersen (2005) argumenterer for, at empowermentbegrebet er et langt mere komplekst og »tungt« analytisk begreb inden for den kritiske empowermenttradition i samfundsvidenskaberne. Empowerment er et begreb, der kan sætte fokus på processer, hvorigennem underprivilegerede grupper bliver i stand til at modvirke afmagt. Andersen mener, at målet med empowerment er refleksive og myndige mennesker og aktører, med stemme og handlingskapacitet i et inkluderende samfund (Andersen 2005, p. 60). Empowermentprocesser kan således forstås som »processer hvorigennem underprivilegerede individer, sociale grupper og (lokal)samfund forbedrer deres evne til at skabe, overskue, kontrollere og håndtere materielle, sociale, kulturelle og symbolske ressourcer« (Hvinden & Sander 1996 og Andersen et al. 2003 i Andersen 2005, p. 60). Processerne kan altså bidrage til at forbedre de muligheder, personer har for at deltage i demokratiet i bred forstand. I empowermenttanken ligger der således en betoning på et generativt magtbegreb, en muliggørende magt, eller kort sagt 'en magt til' i modsætning til 'en magt over', hvor sidstnævnte er resultat af institutionaliserede dominans-undertrykkelsesforhold.

I den kritiske empowermenttradition, der har et samfundsforandrende sigte, rettes fokus på dialektikken mellem de samfundsmæssige betingelser for individer og gruppers liv (økonomiske, statusmæssige, retslige og politiske) og forandringer i individers og sociale gruppers bevidsthed, selvopfattelse og handlekapacitet. Det, der altså kræves for at befordre transformative empowermentprocesser, er ikke mindst ændringer i de samfundsmæssige betingelser for det, Andersen kalder underprivilegerede grupper og individer. Forøgelse af subjektive handlekapaciteter og ændringer i bevidsthed og selvopfattelse kan ikke stå alene, hvis 'onde cirkler' skal brydes.

Empowermenttanken og empowermentorienterede praksisformer forudsætter disempowerment i »materiel økonomisk, statusmæssig eller politisk/institutionel forstand«. Seksualiserede overgreb er, som den foregående analyse peger på, en del af kønnede disempowermentprocesser. De forståelser, diskurser og andre aspekter af psykosociale praksisser, der er relaterede til seksualiserede overgreb, kan således få betydninger for (dis)empowerment for kvinder som gruppe 'an sich' og i særdeleshed for kvinder, der har været udsat for overgreb.

5. Overgreb, 'onde cirkler' og (dis)empowerment

Vi vil i det følgende fremstille og analysere konstellationer af betydninger, som seksualiserede overgreb har fået for nogle af kvinderne i undersøgelsen fra Center for Voldtægtsofre. Disse konstellationer af betydninger kan ses i lyset af de 'onde cirkler', som udgør grundlaget for dem. Betydningskonstellationerne skal ikke udelukkende forstås som kønnede, når de af kvinderne selv opfattes som sådan. Selv om vi i det følgende ikke går i dybden med alle de mere implicitte kønnede betydninger, vil vi gøre opmærksom på, at de betydninger, vi omtaler, altid må begribes som relaterede til kønsmagtrelationer. Betydningskonstellationerne forstås som personlige, det vil sige som unikke konstellationer af betydninger, som udvikles og tildeles situeret i forbindelse med deltagelsen i forskellige handlesammenhænge. Handlesammenhænge er konkrete udgaver af almene samfundsmæssige forhold i og med hvilke, de unikke og personlige betydningskonstellationer bliver del af de almene betydninger. Vi skriver »konstellationer« af betydninger, fordi overgreb netop ikke får én afgrænset form for betydning for den enkelte, men får betydninger, der er forskellige fra person til person og over tid og sted.

Analyserne tager udgangspunkt i kvindernes egne perspektiver, sådan som de har givet udtryk for dem i psykologsamtaler og interviews. Dette understreges ved de citater, som er en del af teksten. Der er lagt vægt på anvendelsen af citater, bl.a. fordi seksualiserede overgreb er et socialt problem, om hvilket de berørtes perspektiver sjældent høres i offentligheden. De betydningskonstellationer, der kommer til udtryk i disse perspektiver, vil i det følgende blive perspektiveret i forhold til et kritisk empowermentbegreb.

'En trussel er gået i opfyldelse'

Megen af den »viden«, der eksisterer om seksualiserede overgreb, synes på trods af mediernes voldsomme dækning at være tavs. Det er en viden, der kan være tavs af flere forskellige grunde. Dette kan være relateret til individualiserings- og kønsligestillingsdiskurser som i »genderless gender«, der overdøver kønssensitive forståelser af sociale problemer. Det kan også have at gøre med den tilsyneladende udbredte opfattelse, at et overgreb udøves af en ukendt og gal mand, der springer frem af en busk. Dette er en opfattelse, som en del af de kvinder, der henvender sig til Center for Voldtægtsofre, giver udtryk for. Ikke desto mindre var, af de kvinder, der f.eks. henvendte sig i 2002, ca. 43% blevet udsat for overgreb af en ven, kæreste, ekskæreste, familiemedlem eller lignende.

Cahill og McNay pointerer begge, at magtrelationer, som kønsmagtrelationer, kan være kropsliggjorte, og at de kan forme vores livsførelse, uden at vi er opmærksomme på det (Cahill 2001; McNay 1999). Fordi muligheden for overgreb er en virkelighed, kvinder lever med som en kropsliggjort virkelighed, og fordi den samtidig er italesat, kan nogle kvinder opleve et

overgreb som en 'trussel, der er gået i opfyldelse', mens andre, som en del af kvinderne i undersøgelsen blev meget overrumplede. De forventede ikke, at et overgreb kunne overgå dem. Eller de mente, at de ville være i stand til at forsvare sig. En af kvinderne, der var blevet udsat for et overgreb af en ven, som hun boede hos, fortalte i et interview, at hun gerne vil have, at andre kvinder skulle vide at:

> »... lige meget hvor stærk man føler sig, så skal man bare vide, at det er okay at være svag i den situation. Der skal man ikke føle det som et nederlag, fordi det gjorde jeg i starten. Jeg følte bare, at man kunne gå ud og bare kæmpe imod, altså kan det ene og det andet, altså.... det skal man bare vide, at det er ikke det, man skal regne med. Og hvis det er et nederlag, jamen så må man lære at leve med det. Fordi du kan ikke gøre noget ved det. Altså det er der ikke nogen mennesker, der kan... »

Cahill (2001) mener, at kvinder kan »glemme«, at de er udsatte. Men da det må forudsættes at være psykosocialt begrænsende kontinuerligt at skulle foregribe, at man kan blive udsat for et overgreb, kunne man ligeledes forestille sig, at kvinder kan søge at »sætte sig ud over« risikoen og handle på trods af den. Emotionelle vurderinger, præget af overraskelse, skyldfølelser og/eller selvbebrejdelser, kan i denne forstand fortolkes som reaktioner hos kvinder, »der burde vide bedre«. Deres »forglemmelser« kan således begribes som, til tider, »bevidste« forglemmelser eller som handlinger på trods. Overordnet og sikkert også i mange konkrete tilfælde må det, ikke at foregribe overgreb, dog forstås i forlængelse af forestillingerne om Danmark som et af mest kønsligestillede samfund i verden sammen med de øvrige nordiske lande.

McNay (1999) hævder, at kvinder hverken forholder sig til deres kroppe, som var de udelukkende objekter respektive udelukkende subjekter. I forlængelse heraf, og i tillæg til tanken om »forglemmelser« af muligheden for overgreb, foreslår Cahill (2001), at forholdet til kroppen kan være af en sådan karakter, at ansvaret, når kroppen skades, ikke opfattes som noget, der ligger uden for kroppen. Derfor opfattes ansvaret og skylden for skaden som kroppens, altså som ens eget.

Bebrejdelse af den udsatte

En af de interviewede i undersøgelsen havde været udsat for et overgreb tidligere, og i forbindelse med det aktuelle overgreb havde hun taget en taxa hjem for at udgå ubehageligheder på vejen. Denne gang var det så taxachaufføren, der begik overgrebet. Hun fortalte:

> »Nogen gange så kan jeg godt tænke over, at det var min skyld for eksempel med, at jeg kunne have ladet være med at drikke. Jeg kunne have forsvaret mig. Der er så mange ting...«

Skyldfølelsen forbandt hun med sin berusede tilstand, men også med at hun havde sat sig ind på forsædet af taxaen og med, at chaufføren påstod, hun havde været indladende:

> ».... jeg tror også man tænker, at det er ens egen skyld. Også fordi han prøvede at give... at give...Han prøvede virkelig at presse den over på mig«

Hun fortalte også, at flere af hendes familiemedlemmer mente, det var hendes egen skyld, fordi »hun drak så meget«.

Men psykosociale fænomener, herunder kvinders kognitive og følelsesmæssige vurderinger i forbindelse med et overgreb, er ikke blot begrundede i omstændigheder ved overgrebet, eller i personlige psykologiske forudsætninger. De er samfundsmæssigt og konkret kontekstuelt forankrede og begrundede (Pedersen 2005b). Den skyldtildeling, som er indlejret i det, den unge kvinde, gerningsmanden, og hendes familie siger, bliver i den engelsksprogede litteratur til tider benævnt som »blaming the victim« eller »woman blaming« (se Roche & Wood 2005). Det er udbredte diskurser i hvilke, der fokuseres på kvinders ansvar, i stedet for på ansvaret hos de, der begår overgreb. Diskurser som »woman blaming«, eller »blaming the victim« indebærer manglende respekt for og miskendelse af kvinder i almindelighed og af de udsatte i særdeleshed. De bliver således en del af det, Fraser (2003) kalder statusmæssig undertrykkelse, og indgår som sådan i disempowermentprocesser. Diskurserne får helt konkrete betydninger for den enkeltes muligheder for at forholde sig til overgrebet og til det, der følger efter det. Hvorledes en kvinde tænker om skyld og ansvar i forbindelse med et overgreb, er nemlig forbundet med, hvad andre siger og skriver om overgreb, og med hvad billedmedierne producerer (Refby 2001). Følgende eksempel, som en kvinde i undersøgelsen berettede om, er blot én og endog en relativ »harmløs« og almindelig udgave af disse diskurser:

> ».... oftest, så er det nok den der med at, hvordan kan du finde på at lukke ham ind? Jamen vi har drukket kaffe før ikk. Og så kan det godt være, at jeg har fået at vide, at gud hvor er du naiv, hvor er du dum eller. Og så må jeg jo så sige, at jamen så har jeg været det... Man kan jo ikke holde alle ude, fordi så lærer man jo ikke nogen at kende, og man kender jo ikke, man kender jo ikke nogen mennesker i bund og grund vel, altså det gør man ikke«.

Denne kvinde satte sig ud over den ansvars- og skyldstildeling, som lå i nogle af de bemærkninger, hun modtog fra andre, men var alligevel stærk påvirket af dem.

På trods af, at mange opfatter seksualiserede overgreb som forbrydelser, var diskurser om kvinders ansvar for at beskytte sig mod overgreb til

tider konstituerende for de narrativer, som nogle af kvindernes nærmeste udviklede om overgrebet. Det var narrativer, som kvinderne til en vis grad gjorde til deres egne. De overtog dem måske netop, fordi de understøttedes af kulturelt dominerende diskurser. Diskurser som disse kan medvirke til at begrænse kvinders deltagelsesmuligheder.

Samtidig med at nogle kvinder i undersøgelse kunne blive tildelt skyld, syntes mange pårørende og andre implicerede personer alligevel delvist og måske implicit at forstå, at skyldfølelser kan begrænse den enkelte kvinde og forstærke hendes lidelser. Når kvinderne reflekterede over deres handlinger i forbindelse med overgrebet, fortalte de ofte, at andre, inklusive f.eks. hospitalspersonale og politifolk, sagde til dem, at de ikke skulle tro, overgrebet var deres egen skyld. Men at frakende den enkelte skyld ændrer i sig selv ikke de betingelser, der er grobund for seksualiserede overgreb mod kvinder og for deres oplevelser af skyldfølelser. Den individualisering, der ligger i diskurserne om, at kvinder har *ansvaret for at passe på sig selv*, bidrager til at skjule almene forhold ved kvinders livsbetingelser, men sætter dem ikke ud af kraft. Derfor overlejrer disse diskurser også ofte velmente forsøg på at overbevise konkrete kvinder om, at konkrete overgreb ikke er deres egen skyld. Det gør de, fordi der er tale om diskurser, der er begrundet i, at kvinder reelt risikerer at blive udsat for overgreb, og at kvinder faktisk erkender, at de er *nødt til* at passe på:

> ».....jeg har været forsigtig før i tiden, altså bare sådan almindelig forsigtig. Men nu, der har jeg sådan lige taget en ekstra tand og passer lige ekstra på mig selv sådan. Men det er sådan mere til at gå ud om aftenen og sørge for at være sammen med nogen og så videre, fordi jeg vil bare ikke udsættes for noget igen. Øh, så jeg er blevet mere sådan, jeg tror jeg er blevet mere sådan afhængig af andre, end jeg har været før....«

Kvinder risikerer gennem modsatrettede diskurser at blive indfanget i modsætninger i hvilke, de på den ene side ikke skal tro, at de kan have nogen skyld, men på den anden side må huske at passe på sig selv, fordi de ellers risikerer overgreb og så selv kan anses som ansvarlige for eller skyldige i dem. Helt overordnet set afspejler de modsatrettede diskurser en tilsyneladende modsætning: Man er altid subjekt i en given handlesammenhæng, det vil sige at man har ansvar. Men man handler samtidig også altid i forhold til og i afhængighed af konkrete situerede udgaver af de almene betingelser. Dermed er ens ansvar også situeret og begrænset af almene forhold. Som i alle andre sammenhænge er de psykosociale problemstillinger ved overgreb hverken udelukkende subjektive eller udelukkende genereret af situerede udgaver af de almene betingelser.

Traumepsykologi og skyldfølelser

Skyldfølelser er et udbredt tema i litteraturen om seksualiserede overgreb og andre voldsomme begivenheder. I en del traumelitteratur omtales de som almindelige og nærmest lovmæssige følger af et »traume« (se f.eks. Herman 1995). Dermed forstås de ikke som personligt begrundede og kontekstuelt formidlede måder at forholde sig til begivenheden på.

Psykologisk informerede diskurser og praksisser, sådan som f.eks. traumelitteraturen og de praksisformer, der udvikles i forlængelse af den, udgør samfundsmæssige betingelser, der kan bidrage til disempowerment. Når diskurser om skyld ikke bliver dekonstrueret, kan praksisser, der er informeret af traumepsykologiens forståelse af skyldfølelser, forstærke de berørtes skyldfølelser i stedet for at afbøde dem. De installerer nemlig disse følelser som »naturlige« fænomener i forbindelse med oplevelsen af voldsomme hændelser. Fænomenerne individualiseres, når grundlaget for deres personlige udvikling tages ud af kontekst, og dermed desitueres og gøres kønsneutrale. Traumepsykologien risikerer dermed i praksis at blive anvendt i »oplysningen« af kvinder om det naturlige, om end måske noget urealistiske eller ligefrem patologiske, ved at føle skyld, eller endog om det unaturlige eller patologiske ved ikke at have skyldfølelser.

Teoretisk set ville det måske være mere præcist at reformulere traumepsykologiens konstatering af kvindernes skyldfølelser som én historisk mulig følelsesmæssig og kognitiv vurdering blandt andre mulige vurderinger af overgreb. Det kan ses som en vurdering, der er forbundet med overvejelser over egne deltagelsesmuligheder og særlige deltagelsesbegrænsninger i forbindelse med overgrebene (se også Pedersen 2005b). Seksualiserede overgreb på kvinder kan nemlig, som vi har argumenteret for, forstås som begivenheder, der foregår i samfundsmæssige praksisformer, der som helhed er præget af kønnede undertrykkelsesprocesser. I disse skabes kønnede former for deltagelse, der afvikler forskelligartede muligheder for subjektivt begrundede deltagelsesformer. Undertrykkelsesprocesserne kan være mere eller mindre begrænsende og begrænsende på forskellig vis. I en overgrebssituation opfattes de ofte som, og de er ofte, ekstremt begrænsende:

> »Det gjorde jeg ikke (forsvarede sig). Det kan man ikke (...) for jeg var sådan i chok, som man kan sige det. Ja sådan ligesom min krop stivnede. Det er jo ligesom kun hjernen, der fungerer på det tidspunkt. Du har kun energi til at tænke, tænke, tænke, og gå nu væk og sådan noget der, lad mig nu være og sådan noget ikk. Men så resten af kroppen ja, og så føler man sig ulækker, så tør man slet ikke at røre sig, så fordi det var simpelthen for klamt og sådan noget ikk. Ja man er fuldstændig i chok, som man aldrig har været chokeret før«.

Flere af kvinderne i undersøgelsen oplevede, at der var fare for deres helbred og sågar for deres liv, hvis de satte sig til modværge i situationen.

»....han havde så godt fat om min hals, så han kunne have knækket nakken på mig. Det kunne jeg se på ham, at han var stærk nok til at gøre det ikk. Jamen så gør man, hvad man gør for at overleve ikk? Og så... så må man bare acceptere at folk, de tror at man kan være helt, fordi jeg har dyrket kampsport i mange år. Men jeg ved også godt, at jeg ikke skal, altså der er nogen ting, man ikke kan argumentere mod, eller man ikke kan gøre noget ved. Og på den anden side så er jeg sluppet med livet i behold ikk, og det har ligesom, det har jeg sgu været heldig«

På trods af de ekstreme og situerede begrænsninger, vil forståelsesformer af kvinderne, som udelukkende underordnede objekter for et overgreb, indebære forkortede forståelser. Selvom andres handlinger kan være mere eller mindre begrænsende, er en person aldrig blot objekt, men altid også subjekt i en handlesammenhæng. Hun tager begrundet del i et handlingsforløb. Hendes følelser og tanker under og efter et overgreb er ikke blot uformidlede re-aktioner på overgrebet. De er handlinger ud fra hendes personlige perspektiv på betingelserne. Underkender eller frakender vi dette i teori eller i praksis, frakender vi kvinderne deres subjektivitet, og vi bidrager i teori og praksis til det, der kunne kaldes en sekundær offergørende proces, som begrænser deres muligheder for at deltage reflekteret i empowermentprocesser.

Deltagelse og (dis)empowerment

I de terapiforløb, der indgår i undersøgelsen, tog de fleste af kvinderne overgrebssituationen op til refleksion. De beskæftigede sig med spørgsmål om, hvorvidt og hvorledes de kunne have undgået at komme i den situation, hvad de gjorde i den, hvorfor de ikke slog fra sig, råbte på nogen og løb væk, eller hvorfor de netop gjorde det, og om de burde have gjort noget andet.

Beretninger fra to forskellige kvinder, der har været udsat for et overgreb, illustrerer dette:

»Selvom jeg mange gange har villet ønske, jeg bare kunne spole tilbage og gøre det om og kunne gøre lige, hvad jeg ville. Altså sparke ham... gøre et eller andet. Men det er... du tænker kun på at redde dig selv. Og når du først... når først personen gør sådan noget overfor dig så... jamen så stoler jeg ikke på den person. Altså, så ved man ikke, hvad den person ellers kan finde på, og så tænker man bare på at få det overstået, ikk?«

Og:

»Det, jeg var mest forskrækket over bagefter, var ikke overgrebet, men hvordan jeg reagerede. Jeg forsvarede mig. Jeg kunne have bragt mit liv i fare«.

Den første mente tilsyneladende, ligesom andre af kvinderne i undersøgelsen, ikke, at have »gjort noget«, den anden var derimod bekymret over »at have gjort noget«.

Mange af kvinderne i projektet blev efter overgrebet ligeledes mødt med undren eller direkte bebrejdelser over ikke »at have gjort noget«:

> » .... jamen. det er det der med at: jamen, var det ikke din egen skyld og jamen, øh du kunne jo også have gjort i stedet for...«

Nogle af dem betragtede således ikke hændelsen som et »rigtigt« overgreb, fordi de »jo ikke gjorde noget« (se også Gavey 1999), og nogle syntes selv, de *burde* have »gjort noget«.

Bl.a. fordi vi forbinder deltagelse med indflydelse eller endog med skyld, kan det at anvende begreber som »agents«, »deltager« eller »deltagelse« synes som manglende forståelse eller ligefrem som forhånelse af de lidelser, det kan indebære at blive udsat for et seksualiseret overgreb. Men som kvindernes refleksioner tyder på, er deres eget og andres, om end ikke ekspliciterede udgangspunkt, at de er deltagere. Eksemplerne peger på, at kvinderne ud fra en oftest hurtig kognitiv og emotionel vurdering gjorde det, der synes muligt og hensigtsmæssigt i og med deres særlige personlige forudsætninger under de givne betingelser.

I den kritiske empowermenttradition implicerer empowermentprocesser en, i videst mulig omfang, subjektivt begrundet deltagelse samt deltagelsesmuligheder, som understøtter udviklende subjektiveringsprocesser. Ovenstående tyder på, at når empowermentbegrebet anvendes på denne måde, bliver begrebet deltagelse centralt og løfterigt i en psykologisk informeret analyse. Ved at arbejde med deltagelsesbegrebet kan det måske undgås, at en psykologisk informeret tilgang til (dis)empowerment betyder, at de samfundsmæssige aspekter af (dis)empowerment, som den kritiske tilgang omfatter, viger pladsen for individualisering, psykologisering og patologisering af de sociale problemer, man beskæftiger sig med. Dette gælder ligeledes i forhold til en psykologisk informeret empowermentpraksis.

I en teoretisk og praktisk forankring af psykologien i en kritisk empowermenttankegang er det således vigtigt ikke blot at begribe de personlige betydninger, et overgreb kan få, men betydningernes forbindelser til den enkeltes deltagelse i det samfundsmæssigt betingede hverdagsliv. En deltagelsesorienteret tilgang er bl.a. en forudsætning for, at vi inkluderer de kønnede betingelser for, at overgrebene finder sted, i analysen. Teoretisk set understøtter deltagelsesperspektivet også begribelsen af de berørte som handlende og unikke subjekter. En sådan begribelse er en forudsætning for en teoretisk udfoldelse af såvel de almene som de personlige betydninger af den undertrykkelse, der manifesterer sig i forbindelse med overgreb, og af forbindelserne mellem disse betydninger. Det har konsekvenser for vores forståelse af overgrebenes personlige og fælles psykosociale betydninger

og for vores personlige og institutionaliserede tilgang til støtten til dem, der har været udsat for dem. Udfoldelsen er nødvendig for at udvikle empowermentinformerede processer i praksis, der kan medvirke til at bryde 'onde cirkler'. Disse kommer vi nærmere ind på i det følgende. Empowermentprocesser forudsætter nemlig anerkendelse af og respekt for kvinders egne perspektiver på det, de har været udsat for, og af deres ønsker om og muligheder for refleksion, f.eks. i et eventuelt påfølgende terapiforløb, i politiforhør, i retten, i den medicinske behandling og også i de private fællesskaber. Det »ikke at gøre noget« bliver i et deltagelsesperspektiv, der tager udgangspunkt i subjektets begrundelser for det, hun gør og/eller undlader at gøre, forvandlet til noget andet. Det bliver en begrundet måde at handle på med henblik på at beskytte sig selv, og i nogle tilfælde andre fra det, der kunne være blevet værre (se også Holzkamp 1998).

Italesatte kønnede betydninger

I overgrebene kommer undertrykkelse til udtryk i individuel form, som en tilsyneladende mere eller mindre tilfældig hændelse imellem konkrete enkelte mænd og kvinder. Den kan bl.a. også derfor for den enkelte forekomme som noget individuelt og personligt. De individualiserende diskurser om overgreb, både de, der omhandler dem, der begår overgrebene, og dem, der udsættes for dem, understøtter udviklingen af et sådant perspektiv på dem. Men på trods af deres egne og andres udgaver af individualiseringstendenser mente mange af kvinderne i undersøgelsen, at overgreb er noget, som kan ske for alle kvinder:

> »....når jeg snakker med andre (kvinder) om det, så sørger jeg også lige for at få dem til at tænke en ekstra gang. Altså lidt mere end lige sådan. Altså de tænker jo nok, som jeg gjorde før, men lige have den der i baghovedet, at man skal ikke bare tage for givet, at man kan rende rundt. Her man skal lige huske at tænke en ekstra gang over tingene...«

Og:

> »....nu var det jo en jeg kendte..... jeg har lært, at det kan ske øh lige meget stort set med hvem man kender ikk.«

Baggrunden for generaliseringer af deres erfaring og de ændringer, det ofte medfører i deres standpunkt, er hyppigt den, at det, de ikke forventede kunne ske for dem selv, alligevel er sket.

Overgrebene kan ligeledes betyde, at kvinderne reflekterer over andre kønnede aspekter ved hverdagslivet:

> »...jeg lægger mere mærke til det nu. Jeg ved ikke om det har været sådan før, men det er ikke noget, jeg har bemærket... at det handler meget om sex hele tiden. Det handler meget om udseende og om sex.

> Og enormt mange kvinder, også mine veninder altså for eksempel. Hvis vi nu skal i byen...det har de da også gjort før..., men jeg har bare aldrig tænkt på det på den måde før nu. De kan stå i to timer og lægge makeup, og er det nu godt nok, og push up i bh'en og al mulig og sådan noget. At man kan sådan tænke jamen, hvorfor skal det til for mænds skyld. Altså, jeg synes næsten, det er lidt vulgært på en eller anden måde ikk.«

At erfaringen både individualiseres og gøres til noget fælles for kvinder, afspejler, at overgrebet både er en konkret og personlig hændelse, og at det er en samfundsmæssig hændelse (se f.eks. Helliwell 2000). Dets betydninger er således både forbundne med det almene kønsdominans-undertrykkelsesforhold såvel som med unikke personlige og tilsyneladende individuelle udgaver af dette.

Et faktisk overgreb er, set i et deltagelsesperspektiv, en del af en handlesammenhæng, der for den kvinde, det går ud over, resulterer i situationel undertrykkelse af hende. I og med denne undertrykkelse er muligheden for bl.a. forhandling om præmisser for egen deltagelse ekstremt reducerede eller helt udelukkede. At det er en erfaring, som de til tider generaliserer til andre relationer i tiden efter overgrebet, blev tydeligt i de psykologsamtaler, der indgår i undersøgelsen. Brison udtrykker generaliseringen af overgrebserfaringer som, at når det utænkelige sker, begynder man at tvivle på selv den mest realistiske opfattelse (Brison 2002). Men empowermentprocesser og demokrati forudsætter deltagelse. Og deltagelse i demokratiske processer, hvad enten det handler om national politik, nærdemokrati, eller det, man kunne kalde demokratiske processer i dagligdagen, altså medbestemmelse over ens dagligliv og muligheder for forhandling om dets betingelser, kræver samtidig rådighed over disse betingelser. De erfaringer, kvinder gør sig i og med undertrykkelsen i selve overgrebet, og de betydninger, det får og tillægges i tiden efter, kan medvirke til forskellige former for psykosociale begrænsninger i denne rådighed. Det er begrænsninger, som griber ind i hinanden, og som dermed skaber 'onde cirkler'.

Ofte beskrevne betydninger

Som vi har peget på, er der i en del af traumeforskningen indbygget en række problemer. Ud over nævnte tendenser til at neutralisere køn og de-situere overgrebs betydninger kan kvinderne stigmatiseres, i og med de behæftes med en diagnose. En diagnose som Post Traumatisk Stress Disorder, som er den mest almindelige på området, kan blive opfattet som betegnende for hele personen og dermed diskvalificere den diagnosticerede. Den kan også medføre, at væsentlige forskelle i personlige betydninger overses, fordi en diagnose tendentielt fremstiller problemerne som ens for alle (Lamb 1991; Linder 2004; Pedersen 2004). På trods af disse indbyggede problemer peger traumeforskning alligevel på en række fænomener, som kan følge efter et

overgreb. Arcel og Kastrup nævner blandt andet ængstelighed, depression, irritabilitet, følelsesmæssige svingninger, hukommelses- og opmærksomhedsproblemer, mareridt, samt tab af energi og søvnløshed (Arcel og Kastrup 2004).

De fleste af kvinderne i denne undersøgelse fortæller om søvnproblemer, koncentrationsvanskeligheder, flashbacks, følelsesmæssige svingninger og/eller lignende. Deres personlige beretninger viser, at karakteren af disse fænomener, deres omfang, og de betydninger, kvinderne tildelte dem, blev mere begribelige, når de analytisk blev knyttet til kvindernes deltagelse og betingelserne i forskellige handlesammenhænge. Fænomenernes betydninger og omfang ændrede sig nemlig til stadighed, i og med, de re-kontekstualiseredes. Det var i kvindernes respektive daglige livsførelse, at overgrebene og påfølgende fænomener fik og blev tildelt deres særlige konstellationer af betydninger. Det var her, de blev en del af kvindernes personlige perspektiver på overgrebet og på deres påfølgende livsbetingelser og livsførelse, samt her de fik deres særlige praktiske betydninger. Derfor blev betydningerne af et overgreb forskellige. For nogle medførte de voldsomme indgreb i deres dagligliv, mens de for andre kunne få mere begrænsede betydninger (Pedersen 2003 & 2005b; Salkvist 2006).

Ved gennemgangen af terapiforløbene og interviewene viser det sig for eksempel, at de kvinder, der har lidt mest under de ovennævnte fænomener, og for hvem de har varet længst, er kvinder, hvor den mand, der har begået overgrebet, ved, hvor de bor:

> »... at man ingen gang kan, kan slappe af rigtigt i sit eget hjem, fordi man også (...) fordi at jeg kunne se gerningsstedet fra min egen (...) fra min altan ikk. Så man er ligesom spærret inde i sit eget hjem ikk.«

Kvindernes oplevelse af fænomenerne forstærkedes, hvis overgrebet tillige havde fundet sted i deres eget hjem. Angsten blev vedligeholdt af bekymringen for, at gerningsmanden kunne komme og overfalde dem igen. Oplevelsen af gentagne gange at blive konfronteret med gerningsstedet, og at skulle sove på det sted, hvor overgrebet fandt sted, øgede problemer med søvnløshed. Et andet aspekt, der bidrog til at vedligeholde vanskelighederne, var, at den mand, der begik overgrebet, var en del af kvindernes livssammenhænge, eller, som det var tilfældet for en af kvinderne, at manden begyndte at forfølge hende.

Økonomiske betydninger

Andre betingelser end de førnævnte kan indgå i 'onde cirkler' og kan underbygge oplevelser af reel manglende rådighed over livsførelsen. De økonomiske betydninger har f.eks. en væsentlig 'spill over'-effekt i forhold til andre betingelser. De fleste af kvinderne i undersøgelsen var unge, mellem 18 og 27, og de var endnu ikke forankrede i voksenlivet. De færreste havde

fast arbejde, mange var under uddannelse, og de fleste levede af løse jobs, SU eller anden overførselsindkomst.

Overgrebet betød for nogle, at de midlertidigt måtte stoppe deres uddannelse og gå et år om. Det får på længere sigt konsekvenser for deres forsørgelsesgrundlag og studiesituation. Dels blev de senere færdige, hvad der blandt andet har betydning for pension og indkomst over hele livet, dels forkortedes den tid, hvor de kunne være studieaktive og oppebære SU. Hvis de måtte give afkald på denne, var de til tider helt uden økonomiske midler, da de på grund af vanskeligheder opstået i forbindelse med overgrebet, ofte for en periode blev nødt til at ophøre med deres deltidsarbejde, blev fyret eller måtte sige op. Nogle mistede således akut deres forsørgelsesgrundlag og var ikke berettiget til arbejdsløshedsunderstøttelse.

Nogle mistede deres bolig, da de ikke havde råd til at betale huslejen. Andre ønskede at flytte, fordi gerningsmanden vidste, hvor de boede, men var af økonomiske årsager ikke i stand til det. Endnu andre kunne ikke længere deltage i aktiviteter med venner eller betale uddannelsesgebyrer. Sådanne forhold forstærkede de i forvejen eksisterende isolations- og eksklusionstendenser, som for flere blev følger af overgrebet (Salkvist 2006). Nogle måtte stifte gæld, som de påfølgende kunne have svært ved at blive af med, og som betød, at overgrebet i lang tid efter vedblev med at spille en væsentlig rolle i deres liv. Ofte førte de økonomiske vanskeligheder til afhængighed af forældre eller andre, som de unge var i færd med at løsrive sig fra. De terapeutiske forløb viste tydeligt, i hvor høj grad sådanne betingelser bidrog til at begrænse og belaste kvinderne og til at forværre de vanskeligheder, de i forvejen havde.

Ud fra de erfaringer, kvinderne i undersøgelsen fik, synes der desforuden ikke at være gode muligheder for støtte fra bistandskontorerne. Et seksualiseret overgreb var ofte ikke en livsbegivenhed, der kunne retfærdiggøre økonomisk støtte eller anden form for støtte. Dette kan bl.a. skyldes en manglende samfundsmæssig anerkendelse af det relative kønsdominansundertrykkelsesforholds betydninger. Sagsbehandlerne syntes ikke at have kendskab til, hvor indgribende overgrebene og det, der kunne følge i deres kølvand, kunne være for den enkeltes daglige livsførelse og for hendes kognitive og emotionelle befindende:

> *En ung kvinde blev gravid i forbindelse med overgrebet og havde fået en abort. Hun berettede i psykologsamtalerne, at hun mistede boligen, fordi bistandskontoret ikke hjalp hende med at betale huslejen, indtil hun fik løn for det arbejde, hun selv havde skaffet. Det havde hun skaffet sig på trods af, at hun led af angst, søvnløshed og flashbacks* (resumé fra journalnotater).

Hun og flere andre af kvinderne syntes, de måtte gå tiggergang på socialkontorerne. De oplevede det som ydmygende, som pinligt og pinsomt at

skulle fortælle om årsagen til, at de søgte om hjælp. De fleste fortalte ikke engang deres nærmeste om detaljerne ved overgrebet, eller om deres følelser omkring det. Personer uden for deres nærmeste omgangskreds fik ofte slet ikke at vide, at de havde været udsat for et overgreb, hvis ikke noget særligt nødvendiggjorde det. Derfor kunne det også være sparsomt, hvad sagsbehandlerne fik kendskab til. Men:

> *En kvinde, hvis mand og svigerfar havde udsat hende for overgrebet, og hvis mand havde stiftet gæld, som hun måtte betale af på, fortalte en sagsbehandler, om overgrebet. Som svar fortalte han hende, at han selv en gang var blevet udsat for vold af sin hustru. Han mente i øvrigt ikke, der var grundlag for økonomisk bistand. Denne kvinde, som led meget under bl.a. at blive truet og forfulgt af sin mand, måtte arbejde hele ugen og i weekenderne for at klare sig økonomisk. Alligevel måtte hun aflive sin hund, fordi hun ikke havde råd til at købe mad til den* (resumé fra journalnotater).

Nogle af kvinderne blev således ekskluderet fra mulighederne for at få offentlig hjælp. Caiazza (2005) konkluderer i sin undersøgelse, at manglende rådighed over økonomiske midler i sig selv kan begrænse kvinders deltagelse i det civile liv og modsat, at kvinder, der er erhvervsaktive, også ofte er de, der deltager mest i andre dele af civilsamfundet og politiske aktiviteter. Således er de kvinder, der er blevet udsat for overgreb, på kortere og længere sigt dobbelt truede med eksklusion af det civile liv og dets demokratiske processer.

Bevægelsesfrihed

I Caiazzas undersøgelse bliver det tydeligt, at den undertrykkelse, som kvinder udsættes for i forbindelse med overgreb, og de diskurser, den ledsages af, bl.a. kan betyde, at kvinder, set i forhold til mænd, har særligt begrænsede handlemuligheder i det offentlige rum.

Manglende bevægelsesfrihed er endnu et eksempel på de mange, og i konkrete kvinders tilfælde, sammenvævede risici for eksklusion, som de, der har været udsat for overgreb, må leve med. De føler sig ofte ikke i stand til at bevæge sig bare nogenlunde frit, og da slet ikke efter mørkets frembrud. Dette gælder specielt ofte de kvinder, der har været udsat for overgreb på gaden og om aftenen. Men det gælder også mange, som ikke har oplevet overgrebet i sådanne omgivelser. En stor del af de aktiviteter, der udgør deltagelsen i det civile liv, som f.eks. netværksdannelse i lokalsamfund og frivilligt socialt arbejde, endda noget lønarbejde, foregår dog om aftenen og/eller efter mørkets frembrud. Mange af kvinderne måtte for at komme rundt benytte sig af transport med taxa, men havde på grund af deres akutte økonomiske situation ikke råd til det.

> *En ung kvinde, der havde været meget aktiv i et orkester, og iøvrigt var både politisk og socialt engageret, måtte i en periode, bl.a. på grund af angsten for at gå på gaden, og på grund af de økonomiske vanskeligheder hun befandt sig i, opgive disse aktiviteter, da hun ikke havde råd til de store taxaudgifter* (resumé fra journalnotater).

Kvinderne i undersøgelsen følte sig i øvrigt alle, uden undtagelse, i kortere eller længere tid efter overgrebet betydelig mindre sikre og sikrede end før overgrebet. En kvinde, der blev nødt til at flytte på grund af overgrebet, sagde i et interview:

> »Nu når jeg har søgt lejlighed, så har jeg meget tænkt over, hvor jeg skulle bo henne og sådan. Men så øh altså, så kan man sige Sydhavnen. Det er måske heller ikke det fedeste sted .....Valbybakke, jamen det er et rart område, og jeg føler mig tryg der. Og jeg kan se der er lys hele vejen ikk, så har jeg det sådan lidt: jamen det er okay. Men altså, jeg er blevet meget mere forsigtig.«

I hvor høj grad kvinder i almindelighed opfatter deres liv som sikre i og med deres livsbetingelser og deres personlige opfattelser af at have rådighed eller mangle rådighed over deres livsbetingelser har, som vi har set, ifølge Caiazza (2005) også betydninger for deres bevægelsesfrihed og dermed for deres civile engagement. Den foreliggende undersøgelse bekræfter dette.

Isolation

De personlige og almene betydninger, seksualiserede overgreb har og tildeles, kan desuden medvirke til at skabe en form for kommunikativ/social isolation. Overgreb kan nemlig forstås som antihændelser, altså hændelser, der er så tabuiserede, at der ikke kan tales om dem (Asplund 1987). Samtidig er overgrebene overdeterminerede i den forstand, at der er meget mediebevågenhed og mange dramatiserende diskurser omkring dem. Begge tilsyneladende modsatrettede tendenser kan få betydninger for deltagelse i sociale sammenhænge. I og med den marginalisering nogle kvinder oplevede i disse sammenhænge, mistede de den sociale støtte, de specielt efter overgrebet havde stor brug for:

> »Man føler sig meget ensom efter sådan et overgreb, synes jeg. Både privat men også, når man er i sociale sammenhænge, fordi man er meget anderledes. Der er sket nogen ting ved en, som man ikke kan identificere med gruppen, og lige pludselig har gruppen nogle andre interesser end én selv.... Så bliver det meget overfladiske venskaber, man lige pludselig har, finder man ud af, og at man har gjort en udvikling, som de måske ikke har gjort.«

I ungdomslivet, hvor der er fokus på at have det sjovt, på seksualitet og på fest, kan det være særligt vanskeligt (Salkvist 2006). En ung kvinde, der holdt op med at gå i byen med vennerne, berettede:

> »....jeg har bare ikke lyst til at være totalt fuld og så score en eller anden, og så altså fordi det kan jeg bare ikke få mig selv til, også fordi jeg ved, at der er nogen af dem fra min klasse. De tager bare hjem til højre og venstre og, og det det vil jeg slet ikke kunne....Så blev folk sådan meget afvisende, og var sådan altså måske irriterede på mig, over at jeg aldrig var i skole, og ja hvis jeg var i skole, så var jeg dødhamrende træt og at jeg måske ikke fik læst lektier hundrede procent og sådan noget.... jeg tror, de på den måde blev lidt bange for mig....«

Den enkelte kunne i og med sådanne forhold også miste adgang til sammenhænge, der mere direkte er forbundne med civile processer, som f.eks. studenterorganiseringer.

Mange andre omstændigheder belastede kvinderne emotionelt, kognitivt og praktisk, og bidrog til deres isolation. Herunder skal blot nævnes afhøringer hos politiet, afventningen og deltagelsen i en evt. retssag, samt de særligt kønnede diskurser og praksisformer, der kommer i spil i disse sammenhænge (Ehrlich 2001; Guldberg 2005).

Offer eller aktør

Begrebet »offer« var et begreb, flere af kvinderne både i interviews og samtaleforløb gav udtryk for modvilje mod. En kvinde sagde:

> »Jeg har ikke lyst til, at mit liv skal ændre sig. Jeg har ikke lyst til at blive et »voldtægtsoffer«. For eksempel har jeg ikke lyst til at kategorisere mig selv som sådan, eller tænke mig selv som sådan. Det hører sig ikke til i mit liv.... Det skete, og jeg fornægter ikke at det skete, og jeg kan sagtens snakke om det....«

Tilsvarende blev det i psykologsamtalerne tydeligt, at kvinderne ikke blot var »ofre«. Næsten alle ytrede stærke ønsker om at handle på måder, der kunne hjælpe dem til at overvinde den oplevelse af kognitiv og følelsesmæssig usikkerhed, de havde efter overgrebet. De ønskede at klare sig selv og deres dagligdag, og de fokuserede på at genvinde rådigheden over deres liv, sådan som det nu formede sig. Kvindernes modvilje mod offergørende blikke og handleformer bør ikke fortolkes ensidigt psykologiserende. Altså som »ubevidst« modstand mod at se begivenheden og »deres egen svaghed« i øjnene, og derfor som en modstand, der skal overvindes. Den kan måske mere grundlæggende forstås som karakteristisk og nødvendig for mennesker, der er i en krise (se også Holzkamp 1998). Den kan således fortolkes som subjektivt begrundede og målrettede forsøg på at vende nøden ved at

(gen)udvikle og genvinde sine livsførelsesmuligheder. Man kan sige, at kvinderne forsøgte at modvirke de 'onde cirkler', der opstod i og med deres aktuelle situation.

Samtaleforløbene viste, hvorledes kvinderne i denne proces udviklede nye handlestrategier, tankeformer og standpunkter. Flere nævnte selv dette i interviewene:

> »Jeg ved ikke, jeg er blevet bedre til ligesom at komme ud med tingene end at gå og samle på dem hele tiden. Det er jeg blevet bedre til. Det har jeg ikke været så god til...«

Og:

> »Det har fået mig til at kunne overskue nogle uvante situationer.«

Flere af kvinderne demonstrerede i den tid, de deltog i psykologsamtaler, hvor stor handleevne de udøvede i nye og komplekse situationer i deres daglige livsførelse efter overgrebet. De var i stand til at forholde sig aktivt og målrettet til ukendte handlesammenhænge og til nye aspektet af velkendte sammenhænge, også selv om det til tider var meget vanskelig for dem. Den unge kvinde, der udtaler sig nedenfor, har for første gang måttet bede bistandskontoret om penge, er blevet sendt til arbejdsanvisning, har måttet samarbejde med skeptiske betjente, tale med ukendte advokater, og med ukendte læger i forbindelse med helbredsmæssige følger af overgrebet. I denne proces forlod hendes kæreste hende, bl.a. fordi hun ønskede en periode uden aktiv seksualitet:

> »....så var det ligesom om, nej nu kan jeg bare ikke mere ikk. Og så til gengæld, når man så fik de her, jeg ved ikke hvad man kan sige, de der dage hvor man havde sejre, så følte man ligesom: så nu kan jeg, nu går det altså den vej, det skal.«

I litteraturen fremhæver bl.a. Regehr, Marziali og Jansen (1999), hvorledes kvinders resiliens og deres kreativitet i tiden efter et overgreb, har gjort stort indtryk på dem i deres eget arbejde som klinikere. Hvilke betydninger, denne erkendelse kan have for et støttearbejde med et empowermentperspektiv, vil blive undersøgt i det følgende afsnit.

6. Hjælpens betydninger

Støtteinitiativer og (dis)empowerment

Kvinder, der har været udsat for seksualiserede overgreb, er medlemmer af et samfund, i hvilket de som gruppe 'an sich' udsættes for en kønsrelateret form for relativ undertrykkelse, og i hvilket usikkerhed på grund af poten-

tielle seksualiserede overgreb kan begrænse deres deltagelse. De er, som den omtalte undersøgelse gør klart, aktører, hvis deltagelse i dagliglivet og dets civile og demokratiske processer er blevet og er akut truet ikke blot på et enkelt område, men af betingelser, der griber ind i hinanden og potentielt skaber 'onde cirkler'.

Den særlige udformning af kønsundertrykkelse, som de er blevet udsat for i form af overgrebet, anerkendes delvist samfundsmæssigt gennem lovgivningen og de offentlige hjælpeforanstaltninger, der er blevet oprettet i form af centre for voldtægtsofre. Man kan se centrene som forsøg på at skabe inklusion af kvinder, der har været udsat for overgreb, i stedet for blot at negligere, at overgreb finder sted, eller direkte at fortie de lidelser, de kan medføre. F.eks. er en af intentionerne på Center for Voldtægtsofre på Rigshospitalet at forebygge sekundær offergørelse ved at udvikle støttende praksisformer i forhold til de udsatte kvinder. Her er målet eksplicit at modvirke afmagt i form af offergørelse (Sidenius og Pedersen 2004).

Men kritisk forskning viser, at støttetilbud kan få den modsatte betydning for brugerne af det, der er intentionerne i dem (se f.eks. Marecek 2005). I institutionaliserede og andre former for hjælpetilbud til brugere er der risici for, at disse ikke får mere stemme og handlekapacitet, men derimod at de mister stemme og begrænses i deres handlingskapacitet (se bl.a. Järvinen & Mick-Meyer 2003). Diskussioner af deltagelsesmuligheder og etiske aspekter ved terapi i psykologregi har, om end til tider indirekte, berørt denne problematik (Dreier 2000; Paré 2002). Kitzinger (1997) mener ligefrem, at psykologer for at forandre den verden, som de selv er en del af, bruger psykologi på måder, der medfører, at de reproducerer eksisterende diskurser og praksisformer og dermed underbygger de betingelser, der skaber problemerne. Heraf følger, at vi i organiseringen og udøvelsen af støtte, hvis vi altså vil bidrage til empowerment, må forholde os kritisk undersøgende til eksisterende diskurser og praksisformer. Vi må undersøge, hvorvidt og hvorledes støtteinitiativer og diskurser informeres af offergørende tilgange. Og vi må se på, om vi og hvorledes vi eventuelt på denne måde risikerer at bidrage til (dis)empowerment.

I den kritiske empowermenttradition (Andersen 2005) handler empowerment, som vi så, om at skabe grobund for den type processer, hvorigennem underprivilegerede sociale grupper forbedrer deres evne til at skabe, kontrollere og håndtere en række forskellige former for ressourcer med henblik på at imødegå afmagt. Sigtet med sådanne processer er især at fremme udviklingen af »refleksive og myndige mennesker og aktører, med stemme og handlingskapacitet, i et inkluderende samfund« (Andersen 2005, p. 60).

Hvis vi tager udgangspunkt i sådanne overvejelser over støtteinitiativer, der er rettede mod kvinder, der har været udsat for seksualiserede overgreb, også vold, og de 'onde cirkler', de kan komme ind i, så udgør den slags initiativer, som blev taget i kvindebevægelserne i 70erne og 80erne, de mest oplagte eksempler på empowermentorientering. I dansk sammenhæng er

det bl.a. Joan-Søstrene, Feministisk Selvforsvar og Krisecenterbevægelsen. Center for Voldtægtsofre på Rigshospitalet kan ses som en historisk udløber af disse bevægelser (se Sidenius og Pedersen 2004; sammenlign Gavey 2005). Deltagelsesmuligheder, og dermed muligheder og begrænsninger for læring og udvikling (Dreier 1999) i disse initiativer, det vil sige muligheder for empowerment i forbindelse med deres organiseringer, kan selvfølgelig diskuteres.

Offergørelse eller myndiggørelse

En sådan diskussion om deltagelsesmuligheder, dog med udgangspunkt i udviklingen i USA, tages op af Mardorossian (2000 & 2001). Som forsker, men også som tidligere deltager og medarbejder i kvindeorganiserede støtteinitiativer (womens agencies), beskriver hun det, som hun omtaler som udviklingen fra »feministiske«, altså politisk informerede og politisk aktive organiseringer, til den nuværende udvikling, som hun kalder »empire-building«. Hun beskriver, hvorledes kvinder, der havde været udsat for forskellige former for overgreb, herunder seksualiserede overgreb, tidligere deltog i organiseringernes daglige arbejde og deres udvikling. Kvindernes problemer blev ikke forstået som blot personlige. Derimod blev de betragtet som forbundne med kønnede betingelser for et dagligliv, som organiseringerne oftest rettede kritik mod og intervenerede i forhold til. Brugerne var ikke blot modtagere af serviceydelser. De havde snarere stemme i beslutningsprocesser på alle niveauer og muligheder for deltagelse i organiseringsaktiviteterne, der over en bred kam sigtede på udviklingen af et mere inkluderende samfund.

De nuværende amerikanske organisationer er ifølge Mardorossian ofte og i effektivitetens navn blevet forandrede fra demokratiske organiseringsformer til organisationer, der er stærkt privatiserede og hierarkisk opbyggede. Det er også meget professionaliserede organisationer, i hvilke ledende medarbejdere bl.a. bliver ansat for deres færdigheder i fundraising og ikke for deres indsigt i forskellige aspekter af de problemstillinger, som organisationen beskæftiger sig med. I disse organisationer er de berørtes egne stemmer marginaliserede, som f.eks. når deres eneste mulighed for indflydelse er at bruge en forslagskasse, eller når de er helt ekskluderede fra indflydelse. De bliver modtagere af serviceydelser, hvis form og administration de ikke har nogen indflydelse på. »Overleverne«, som de også kaldes, opfattes som kvinder, der har brug for, at man tager sig af dem, for at blive rådgivet, talt om, talt for og forsket i. Mardorossian mener, at de berørte kvinder i disse organisationer bliver tildelt en position som en ensartet gruppe af lidende og hjælpeløse individer, der er styret af en afmægtig reaktion på overgrebene, og at den dominerende stereotypiserende diskurs vedrørende »overleverne« således bliver vedligeholdt (Mardorossian 2000). Som Ehrlich (2001) påpeger i sine analyser af diskurser i retsvæsnet, bliver kvinderne ikke subjekter i den dobbelte betydning af termen, nemlig som underlagte, men alligevel

som handlende subjekter. Sådanne diskursive processer er disempowerende, og de kan virke sekundært offergørende. Processerne står i modsætning til en inklusionsorientering, i hvilken der er mulighed for indflydelse på og deltagelse i rådigheden over ens betingelser. Det er en indflydelse og deltagelse, som også er forudsætninger for udviklingen af myndige aktører med stemme og handlekapacitet. Brugernes perspektiver på overgrebene og på støttetilbudene er dermed heller ikke sikret adgang til det offentlige rum. De stemmer, som er med til at forme offentlighedens forståelse af overgrebs betydninger, bliver de professionelles og til en hvis grad også de i stigende udstrækning professionaliserede frivilliges. En del af disse taler også i offertermer (Marecek1999).

I sin opfattelse af deltagelse og udvikling ligger Mardorossian direkte op af en opfattelse af læring/udvikling som ændring af personlig deltagelse i sociale kontekster (Dreier 1999). Hun placerer sig således også i forlængelse af intentionerne om at muliggøre udvikling gennem deltagelse i empowermentfremmende aktiviteter i modsætning til i processer, der kan betegnes som sekundært offergørende og disempowerende. Mardorossians analyse peger på, at de nyere former for praksis kan bidrage til de generaliserende og dominerende diskurser om kvinder som generelt særligt sårbare og som ofre (se også Lamb 1999). Det er diskurser, der vanskeliggør de direkte berørtes, og potentielt alle kvinders, muligheder for deltagelse i forskellige former for civile, demokratiske processer (Bohner & Schwarz 1996).

Alligevel skal det ikke undervurderes, at det, at der overhovedet oprettes støttetilbud, har modsætningsfyldte betydninger i forhold til opretholdelsen af 'onde cirkler'. Det har, alt andet lige, vigtige politiske symbolværdier, eftersom det peger på, at overgreb opfattes som et samfundsproblem, som det offentlige har pligt til, og frivillige ønsker at afbøde på forskellig vis. Støttetilbud er også ofte, på trods af de her omtalte problemer, alligevel af stor hjælp for de kvinder, der benytter sig af dem. Uden dem kan bl.a. omfanget af deres kommunikative isolation i forhold til deres oplevelser af overgrebet og påfølgende problemer blive meget mere omfattende.

Amerikanske socialpolitiske forhold er meget anderledes end danske. Bl.a. på grund af det svage statslige engagement i sundheds- og socialsektoren har der udviklet sig en lang række sundheds- og sociale systemer, som er privatfinansierede og privatdrevne. De er måske derfor også endnu mere sårbare over for diverse hierarkiske managementtiltag, og dermed over for marginalisering af brugernes perspektiver, end de statslige og kommunale organisationer i Danmark er det.

Men kan Mardorossians pointer alligevel bidrage til empowermentdiskussionen i forbindelse med danske forhold? Svaret er ja, da pointerne om muligheder for gennem handling og tale at deltage i udviklingen af støtteforanstaltninger, og i ændringer af andre betingelser, må reflekteres kritisk i forhold til en hvilken som helst type støtteforanstaltning. De problemer, hun peger på, må der kontinuerligt arbejdes med, hvis intentionerne med

støtten er udviklingsorientering og empowerment. Pointerne drejer sig om, hvilke forandringsbetingelser man som professionel eller frivillig muliggør i støtteinitiativer for de, som støtten er intenderet til. De drejer sig om modsætninger mellem inklusion og eksklusion, og om hvilke former dette kan antage i processer, der er af vital betydning for brud på 'onde cirkler' og dermed for brugernes liv.

Ansatte, frivillige og brugere

I Danmark har udviklingen været præget af, at det offentlige har taget ansvaret for en stor del af det arbejde, som i USA i dag er privat, og som dér tidligere udførtes af frivillige. Her i landet har de frivillige og deltagerstyrede organisationer aldrig haft samme udbredelse som i USA. Til gengæld er frivillige organisationer som Joan-Søstrene og Dannerhuset stadig i langt højere grad præget af demokratiske beslutningsprocesser end det, Mardorossian beskriver. Det betyder dog ikke, at de grundlæggende giver mulighed for brugerindflydelse og deltagelse. I Danmark er der nemlig såvel i det offentliges som i NGOernes arbejde klare positionsforskelle mellem frivillige/ansatte på den ene side og brugere på den anden. Da brugerne og ansatte/frivillige har indbyrdes forskellige positioner i organisationerne, kan de to grupper derfor udvikle meget forskellige, og til tider uerkendte og dermed tavse, perspektiver på, hvad der er vigtigt og nyttigt i støttearbejdet. Især de ansatte, men også de frivillige, udgør grupper med samfundsmæssigt privilegerede perspektiver, som oftest er forbundet med privilegerede muligheder for at tage beslutninger med følger for såvel dem selv som for brugerne (se også Pedersen 2005a).

Desuden kan professionaliseringsprocesser bidrage til afsubjektivering og afpolitisering af deltagernes standpunkter, altså af de frivilliges/ansattes. Callaghan (2005) viser f.eks., hvorledes psykologiuddannelse gennem diskurser om professionalisme kan medvirke til, at deltagere fraskriver sig deres personlige erfaringer og politiske tilhørsforhold. Det gør de bl.a., fordi diskurserne bidrager til at skabe en tilsyneladende uforenelig modsætning mellem krav til professionalitet og en række andre aspekter ved deres subjektivitet. Således udvikles der perspektiver, der medvirker til det, der kan kaldes psykologiseringen af selvet, såvel af deres eget som af brugernes (se også f.eks. Álvarez-Uría 2004). I den danske sprogbrug er det endog sådan, at subjektivitet forstås som det modsatte af professionalitet. Professionalitet forstås som bærer af en form for »objektivitet«, der ofte er det eftertragtede og eneste anerkendte professionelle standpunkt.

Andre institutionaliserede praksisformer end de sproglige kræver ligeledes, at man fralægger sig »ikke professionelle« sider af subjektiviteten. Montero (2002) påpeger, at etik og politik er udgrænsede områder i faget og forskningen. Ansatte og professionaliserede frivillige synes således at måtte overvinde institutionelt udviklede og positionerede perspektiver for at få adgang til og forstå brugernes perspektiver. Og brugerne selv har reelt

ringe mulighed for indflydelse på grundlæggende forhold, der vedrører de støtteforanstaltninger, de er brugere af. Sådanne betingelser kan danne grundlag for et andetgørende blik på brugerne, som f.eks. det Mardorossian beskriver, og for fravær af empowermentorienteret udvikling af tilbudene. Dette fravær kommer bl.a. til udtryk, når de samfundsmæssige betingelser for skabelse af 'onde cirkler' ikke tematiseres og ikke relateres til dominans-undertrykkelsesforhold, samt til strategier for ændringer af disse.

Selvhjælpsgrupper

I de senere år er der, bl.a. i forbindelse med udbredelsen af det frivillige og »brugerorienterede arbejde«, dukket en række mere eller mindre direkte offentligt støttede organiseringer op, i hvilke kvinder, der har været udsat for forskellige slags overgreb, kan støtte hinanden. Men i udviklingen af sådanne grupper fastholdes ofte tendenser til at opretholde en adskillelse mellem brugerperspektiver og kompetencer på den ene side, og professionelles/frivilliges perspektiver og kompetencer på den anden.

Man kan i sådanne selvhjælpsgrupper tale om en slags empowerment i »reservater«, i hvilke deltagerne er inkluderede på potentielt stigmatiserende og dermed ekskluderende måder. Disse grupper har ikke direkte adgang til indflydelse på udviklingen af det sociale arbejde i forhold til deres egne problemer. Deltagerne anerkendes i det offentlige som ofre, men ikke umiddelbart som fuldgyldige deltagere i de politiske og samfundsmæssige processer, der vedkommer deres situation. Deres stemmer kan i grupperne blive privatiserede. Ydermere kan det forekomme, at deltagernes mangfoldige personlige perspektiver overlejres af professionelles og professionaliserede frivilliges perspektiver (Kitzinger 1993). Dette sker på baggrund af de professionelle diskursers generelle dominans i den offentlige sfære, herunder også de potentielt ens- og offergørende diskurser om betydningerne af seksualiserede overgreb, som f.eks. i begrebet »The Rape Victim« (Koss & Harvey 1991). Sådanne »reservaters« marginalisering kan, ligesom individualiserings- og privatiseringstendenser i psykologisk behandling, forringe mulighederne for nuancerede fremstillinger af seksualiserede overgrebs personlige betydninger (Pedersen 2004).

7. Konklusion

I denne artikel har vi været inde på en del aspekter ved betingelser for og betydninger af seksualiserede overgreb på kvinder. Kønsneutralisende, individualiserende psykologisering og patologiserende diskurser, samt de dertilsvarende praksisser, som bl.a. de, der er blevet fremstillet i de foregående afsnit, stiller sig i vejen for, at seksualiserede overgreb bliver gjort til socialpolitiske spørgsmål, der inkluderer det relative kønsdominans-undertrykkelsesforhold. Det vil sige, at de også omhandler det samfundsmæssige

grundlag for overgrebene og deres personlige og almene betydninger. Inddragelsen af dette er imidlertid en forudsætning for kritiske empowermentorienterede analyser, diskussioner, socialpolitiske tiltag og støtteinitiativer. Frem for alt er den en forudsætning for forebyggelsen af overgrebenes forekomst og dermed af deres betydninger for begrænsninger i kvinders deltagelse i dagliglivet, civilsamfundet og dets demokratiske og demokratiserende processer.

I og med overgrebenes karakter og følger samt karakteren af faglige og folkepsykologiske diskurser, der knytter an til dem, bliver kvinders stemmer, i særdeleshed de direkte berørte kvinders stemmer, oftest afpolitiseret, marginaliseret eller tavse i offentligheden. Hermed unddrages fag, socialpolitik, offentligheden og den enkelte kvinde den viden, disse stemmer kunne bidrage med. Det gælder også udformninger af forskelligartede støtteinitiativer, som de berørte kvinder med udgangspunkt i deres erfaringer og perspektiver kunne medvirke til at udvikle. Den nuancering og mangfoldighed af perspektiver og initiativer, disse stemmer kan bidrage med, er vigtig, fordi kvindernes perspektiver, deres liv og deres erfaringer med de former for disempowerment, der er forbundne med overgreb, også er mangfoldige.

Stemmerne, sådan som de kommer til udtryk i den forskning, artiklen tager afsæt i, viser magten i spil såvel »ovenfra«, som fra »midten« og »nedefra«, bl.a. i form af selve overgrebene, men også af dominerende diskurser om dem og om kvinders individuelle ansvar for at passe på sig selv. De viser også, hvorledes f.eks. økonomiske forhold, ungdomsliv, socialt arbejde og andre forhold i deres udformning af de kønnede materielle og kulturelle aspekter ved livet efter et overgreb skaber betingelser, der tilsammen resulterer i »onde cirkler«. Kvinderne er i dobbelt forstand subjekter i disse cirkler, som underlagte og som aktører. Deres erfaringer med de kønnede og andre magtforhold i cirklerne kan pege på de mekanismer, der er på spil i kvindeliv og i særdeleshed i kvindeliv efter et overgreb. De kan danne afsæt for analytisk udviklede erkendelser vedrørende de betydninger, som kulturelle og materielle forhold ved overgrebene får og dermed også for, hvad der skal til for, at »onde cirkler« kan brydes.

Det er en tværfaglig opgave at dekonstruere dominerende diskurser og fremme kvindernes stemmer og deltagelse således, at nye forståelser og praksisformer kan udvikles. I sådanne forståelser og praksisformer må forbindelserne mellem personlige betydninger og historisk specifikke samfundsmæssige betingelser få deres plads.

I konklusionen på sin undersøgelse anfører Caiazza, at vold og angsten for vold må være central i vores forståelse af de betingelser, der opmuntrer til deltagelse i civile processer. Hun mener således, at når sikkerhed opmuntrer kvinder til deltagelse i civile aktiviteter, så burde sikkerhed betragtes som en politisk rettighed på lige linje med ytringsfrihed. Spørgsmålet er, hvilke former for empowermentprocesser, herunder brud på »onde cirkler«, der skal til for at opnå sådan en sikkerhed, samt hvorledes bl.a. sociologisk

og psykologisk kønsforskning og socialt arbejde kan bidrage til udviklingen af den.

REFERENCER

ÁLVAREZ-URÍA, F. (2004): Journey to the interior of the self – The psychologisation of the self in a society of individuals. *International Journal of Critical Psychology: Psychology and the Political.* Issue 12.

ANDERSEN, J. (2005): Empowermentperspektivet – vejen frem til en kritisk handlingsorienteret socialforskning. *Social Kritik 101,* nov. 2005. København.

BERGQVIST, C. M.FL. (red.) (1999): *Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden.* Oslo: Universitetsforlaget.

BOHNER, G. & SCHWARZ, N. (1996): The Threat of Rape: Its Psychological Impact on Nonvictimized Women. I Buss and Malamuth (eds.)*: Sex, Power and Conflict: Evolutionary and Feminist Perspectives.* New York: Oxford University Press, pp. 162-175.

BOURDIEU, P. (1984): *Distinction: A social critique of the judgement of taste.* London: Routledge.

BOURDIEU, P. (1987): What makes a social class? *Berkeley Journal of Sociology*, no. 32, pp. 1-17.

BOURDIEU, P. & WACQUAN, L. (1992): *An Invitation to Reflexive Sociology.* Cambridge: Polity Press.

BOURDIEU, P. (1999): *Den maskuline dominans.* København: Tiderne Skifter.

BRISON, S. J. (2002): *Aftermath: Violence and the remaking of a self.* Princeton and Oxford: Princeton University Press.

CAHILL, A. (2001): Foucault, Rape and The Construction of the Femine Body. *Hypatia* vol. 15, no.1.

CAIAZZA, A. (2005): Don't Bowl at Night: Gender, Safety and Civic Participation. *Signs: Journal of Women in Culture and Society,* vol. 30, no. 2.

CALLAGHAN, J. (2005): Playing the game – Professionalisation and depoliticisation. *International Journal of Critical Psychology: Critical Professionals.* Issue 13, pp 117- 138.

DAHLERUP, D. (2003): Ligestilling i dødvande – den ulidelige modstilling af lighed og forskel. I Borchorst, A. og Dahlerup, D.: *Ligestillingspolitik som diskurs og praksis.* Frederiksberg: Samfundslitteratur.

DREIER, O. (1993): *Psykosocial Behandling. En teori om et praksisområde.* København: Dansk Psykologisk Forlag.

DREIER, O. (1995): *Subjectivity and the Practice of Psychotherapy.* Paper presented in the session: "Critical Psychology and Subjectivity« at the conference of International Society for Theoretical Psychology, Carleton University, Ottawa, Canada, 1995.

DREIER, O. (1999): Læring som ændring af personlig deltagelse i sociale kontekster. I Kvale, S. og Nielsen K. (red.): *Mesterlære – Læring som social praksis.* København: Hans Reitzels Forlag.

EHRLICH, S. (2001): *Representing Rape. Language and Sexual Consent.* London: Routledge.

EMMERSON, P. & FROSH, S. (2001): Young Masculinities and Sexual Abuse: Research Contestations. *International Journal of Critical Psychology: Sex and Sexualities.* Issue 3.

FOUCAULT, M. (1977): *Overvågning og straf.* København: Bibliotek Rhodos.

FOUCAULT, M. (1978): *The History of Sexuality, vol. 1. An Introduction.* London: Penguin.

FOUCAULT, M. (1982): Afterword: The Subject and Power. I Dreyfus, H. og Rabinow, B: *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: The Harvester Press, pp. 208-26.

FRASER, N. (2003): Social Justice in the Age of Identity Politics: Redistribution, Recognition, and Participation. I Fraser, N. og Honneth A.: *Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange*. London: Verso.

GAVEY, N. (1999): »I Wasn't Raped, but...«. Revisiting Definitional Problems in Sexual Victimization. I Lamb, S. (red.): *New Versions of Victims. Feminist Struggle with the Concept*. New York: New York University Press.

GAVEY, N. (2005): *Just Sex – The Cultural Scaffolding of Rape*. New York: Routledge.

GULDBERG, A. (2006 under udarbejdelse): Et projekt om betydningerne af en retssag i forbindelse med et overgreb. Rigshospitalet: Center for Voldtægtsofre.

HERMAN, J.L. (1995): *I voldens kølvand – om psykiske traumer og deres heling*. København: Hans Reitzels Forlag.

HAAVIND, H. (1982): Makt og kjærlighet i ekteskapet. I Haukaa, R. m.fl. (red.): *Kvinneforskning: Bidrag til samfundsteori*. Oslo: Universitetsforlaget.

HAAVIND, H. (1993): Analyse av kvinners historier – bearbeiding av makt og splittelse. I Nielsen, A. M. m.fl. (red.): *Køn i forandring. Ny forskning om køn, socialisering og identitet*. København: Forlaget Hyldespjæt.

HELLIWELL, C. (2000): »It's Only a Penis«: Rape, Feminism and Difference. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. Vol. 25, no. 3.

HENGEHOLD, L. (2000): Remapping the Event: Institutional Discourses and the Trauma of Rape. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, vol. 26.

HVINDEN, B. & HALVORSEN, R.S. (1996): *Empowerment and Self-organisation. How to prevent a gap between ideals and practical achievements*? The Norwegian University of Science and Technology. Department of Social and Political Science.

HOLZKAMP, K. (1998): Dagliglivsførelse som subjektvidenskabeligt grundkoncept. *Nordisk Udkast* nr. 2.

JÄRVINEN, M. & MICK-MEYER, N. (2003): *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

KING, M., COXELL, A. & MEZEY, G. (2000): *The prevalence and characteristics of male sexual assault. Male Victims of Sexual Assault*. New York: Oxford University Press.

KITZINGER, C. (1997): Lesbian and gay psychology: a critical analysis. I Fox D. and Prilleltensky I. (eds.): *Critical psychology: An introduction*. London: Sage, pp. 202-216.

KITZINGER, J. (1993): Sexual Violence and Compulsory Heterosexuality. I Kitzinger, C. og Wilkinson, S. (eds.): *A Feminism and Psychology Reader*. London: Sage.

KJØLLER, M. & RASMUSSEN, N. K. (red.) (2002): *Sundheds- og sygelighedsundersøgelsen 2000*. København: Institut for Folkesundhed.

KOSS, M.P. & HARVEY, M.R (1991): *The Rape Victim*. London: Sage.

LAMB, S. (1999): Constructing the Victim – Popular Images and Lasting Labels. I Lamb, S. (ed.): *New Versions of Victims – Feminists Struggle with the Concept*. New York: New York University Press, pp. 108-138.

LINDER, M. (2004): Creating Post-traumatic Stress Disorder: A case Study of the History, Sociology and Politics of Psychiatric Classification. I Caplan, P.J. and Cosgrove, L.: *Bias in psychiatric diagnosis*. USA: Aronson, pp. 25-40.

LUNDGREN, E. (1993): *Det får da være grenser for kjønn. Voldelig empiri og feministisk teori*. Oslo: Universitetsforlaget.

MARDOROSSIAN, C. (2000): *From Grassroots to Professionalism in Women's Agencies*. Unpublished manuscript. State University of New York at Buffalo.

MARDOROSSIAN, C. (2001): Towards a New Feminist Theory of Rape. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, vol. 27, no. 3, pp. 344-375.

MARECEK, J. (1999): Trauma Talk in Feminist Clinical Practice. I Lamb, S. (ed): *New Versions of Victims – Feminists Struggle with the Concept.* New York: New York University Press.

MCNAY, L. (1991): The Foucauldian body and the exclusion of experience. *Hypatia* 6 (3), pp. 125-39.

MONTERO, M. (2002): Ethics and politics in psychology. Twilight dimensions. *International Journal of Critical Psychology: Political Subjects.* Issue 6.

PARÉ, D. (2002): Discursive Wisdom: reflections on ethics and therapeutic knowledge. *The International Journal of Critical Psychology: Therapy.* Issue 7.

PEDERSEN, B. (2004): Perspektiver på voldtægt. *Psyke og Logos* nr. 1, 25, pp. 311-337.

PEDERSEN, B. (2005a): Marginalization and Power in Living with and Researching Living with HIV. *Outlines,* no. 1, vol. 7.

PEDERSEN, B. (2005b): Etnicitet og seksualiserede overgreb – en kvalitativ undersøgelse af 12 unge kvinders beretninger. *Nordisk Psykologi*, 57 (4), pp. 323-344.

Rigshospitalet (2004): Status 2000-2004 & Årsrapport 2004.

REFBY, M.H. (2001); En ny kontekstualitet: Hvem ejer symptomerne – individet eller fællesskabet? *Psyke og Logos*, 22, pp. 60-71.

REGEHR, C., MARZIALI E. & JANSEN K. (1999): A qualitative analysis of strengths and vulnerabilities in sexually assaulted women. *Clinical Social work Journal,* Vol. 27, no. 2.

ROCHE S.E. & WOOD G.G. (2005): A Narrative Principle for Feminist Social Work with Survivors of Male Violence. *AFFILIA,* vol. 20, no. 4.

ROKAINEN, S. (2001): Gendered Violence and Genderless Gender. A Finnish Perspective. *Kvinder, Køn og Forskning,* 2, pp. 45-57.

RYAN, G. AND LANE, S. (eds) (1997): *Juvenile Sexual Offending.* San Fransisco: Jossey-Bass Publishers, pp. 198-199.

SALKVIST, R. (2006 in press): Når det utænkelige sker – om sociale følger af voldtægt og voldtægtsforsøg. *Psykologisk Set.*

SIDENIUS, K. OG PEDERSEN, B. (2004): Prevention of victimization following sexual assaults. *Nora – Nordic Journal of Women's Studies,* no. 1, Vol. 12.

SKOV, O., MAZANTI R.K. & RÖCK N.D. (1999): Er antallet af tilskadekomster som følge af forsætlig vold stigende? *Ugeskrift for Læger* 161: 1407-1409.

STORMHØJ, C. (2003): Videnskabsteoretiske positioner i samfundsvidenskabelig, feministisk teori. I Fuglsang, L. og Olsen P. B. (red.): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne. På tværs af fagkulturer og paradigmer.* Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag (1. udg.).

STORMHØJ, C. (2004): Feministisk teori – videnskabsteoretiske positioner. I Fuglsang, L. og Olsen P.B. (red.): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne. På tværs af fagkulturer og paradigmer.* Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag (2. reviderede udg.).

WEBSTER, D.C. & DUNN, E.C. (2005): Feminist Perspectives on Trauma. *Women and Therapy*, Vol. 28, no. 3/4, pp. 111-142.

WIDERBERG, K. (1992): Teoretisk verktøykasse – angrebsmåter og metoder. I Taksdal, A. & Widerberg K. (red.): *Forståelser av kjønn i samfunnsvitenskapenes fag og kvinneforskning.* Oslo: Ad Notam Gyldendal.

YOUNG, I. M. (1990): *Justice and the Politics of Difference.* Princeton: Princeton University Press.

YOUNG, I. M. (2004): *Structural Injustice and the Politics of Difference*, paper præsenteret ved 'Det Menneskelige Gode', 11. symposium for den Internationale Forening for kvindelige filosoffer, 17.-19. Juni 2004, Göteborgs Universitet, Sverige.

Seksualiserede OVERGREB og (FALSKE) anklager

Hvorfor diskutere falske voldtægtsanklager, når overgrebet tilsyneladende ikke har fundet sted? Eller vend spørgsmålet om: Hvorfor undlader mange kvinder at anmelde voldtægten?

I Psykolog Nyt 13/2006 præsenterede cand.psych. Louise Skriver Rasmussen sin undersøgelse af det, hun begrebssætter som falske voldtægtsanklager. Undersøgelsen omhandler 12 kvinder, der har været i kontakt med Center for Voldtægtsofre i Århus.

Hovedparten er ifølge undersøgelsens vurdering meget sårbare, dvs. ofre for et komplekst samspil af sårbarhedsfaktorer. Det kan være tidligere traumer, belastninger, mestringsproblemer og personlighedsforstyrrelser, der betegnes som histrioniske (APA 2000). Som "histrioniske træk" beskriver hun fx opdigtning af historier for at få opmærksomhed, suggestibilitet og opfattelsen af autoriteter som løsere af problemer. Denne "forstyrrelse af personligheden" menes også at kunne medføre manglende tanke for andre samt manglende tanke for konsekvenserne af egne handlinger. Histrionikere menes i øvrigt at være seksuelt provokative og forførende og at vælge en underdanig offerrolle, der er knyttet til sex.

Artiklen konkluderer, at sådanne træk karakteriserer flere af de 12 kvinder i undersøgelsen, og at bl.a. dette kan forklare kvindernes reaktioner og de falske anklager, som de indberetter til politiet.

Falske voldtægter definerer Rasmussen som: "Anklager indberettet til politiet om voldtægt, voldtægtsforsøg eller anden kønslig omgang, der på baggrund af anmelderens egen erklæring eller politiets efterforskning fastslås at være falsk enten i forhold til hele anmeldelsen eller aspekter ved denne, eksempelvis hændelse, gerningsmand og gerningssted." Hun citerer flere forfattere for høje forekomster af falske anklager, herunder forekommer Gavey & Gow (2001) som de forfattere, der anfører det højeste antal forekomster: Op til 82 % af alle anklager som værende falske.

Bekymringer over uberettigede anmeldelser og anklager kan fra et efterforskningsmæssigt perspektiv være velbegrundede, da de belaster politiets ressourcer. Efterforskningerne kan også gå ud over sagesløse, og at efterforske påstande, der viser sig at være falske, kan bidrage til oplevelser af manglende faglig kompetence hos efterforskerne. Set i et bredere perspektiv kan uberettigede anmeldelser også bidrage til eventuelt allerede eksisterende tvivl eller mistænksomhed hos politifolk, pårørende og i offentligheden i forhold til troværdigheden hos piger og kvinder, der har været udsat for overgreb (se fx Lamb, ed. 1999, Gavey og Gow 2001, Haansbæk 2005).

Ud fra en mere almen interesse i at udvikle viden på området omkring seksualiserede [1] overgreb er det således prisværdigt at ville undersøge baggrundene for problematiske anklager. Rasmussens undersøgelse peger da også indirekte på nogle af de problematiske aspekter ved selve forståelsen af seksualiserede overgreb mod kvinder og dermed af eventuelt uberettigede anklager.

Omdiskuteret spørgsmål

Spørgsmål vedrørende falske anmeldelser er et emne, der får stor opmærksomhed, og som til tider og i bestemte sammenhænge kan synes at fylde uforholdsmæssig meget i tilgangen til og diskussionen af seksualiserede overgreb. Fx i Rigshospitalets Center for Voldtægtsofres undervisning af politiet bliver spørgsmålet om falske anklager/anmeldelser ofte rejst, tit som et af de første og mest presserende.

Det er i den forbindelse tankevækkende, at spørgsmål om, hvorfor nogle overgreb *ikke* anmeldes, sjældnere rejses. Det kan måske være udtryk for, at netop disse ikke belaster politiets ressourcer. Men det kan også bredere set være udtryk for en generel tendens til overfokusering på falske anklager, som bunder i en manglende forståelse og anerkendelse af overgrebenes personlige og samfundsmæssige betydninger (Pedersen og Stormhøj 2006).

Et problem, som synliggøres, men ikke behandles af Rasmussen, er således en tendens til overfokusering på falske anklager/anmeldelser. De 82 % falske anklager, som Rasmussen citerer Gawey og Gow for, stammer ikke fra en statistisk undersøgelse, som disse forskere selv har foretaget. Det er en statistik, som de har hentet fra andre kilder. Statistikken indgår *ikke* i deres artikel som et eksempel på problemets omfang. Tværtimod fremfører de den som et eksempel på de newzealandske mediers problematiske fremstillinger af og brug af tal i forbin-

delse med det, der opfattes og fremstilles som falske anklager.

Eksemplet er et led i deres gennemgribende og *radikale kritik* af privilegeringen af bestemte tolkningsformer, der tager det for givet, at det, politiet eller andre instanser rapporterer som "falske anklager", også rent faktisk er det. Privilegeringen forekommer ifølge forfatterne selv i tilsyneladende relativt afbalancerede artikler. De sætter således spot på risikoen for, at de anklager, som under andre af politiet rapporteres som falske, ikke altid er det, men alligevel opfattes som sådan. Hvordan sådanne statistikker som de angivne 82 % overhovedet kan betragtes som et seriøst bud på procentdelen af uberettigede anklager/anmeldelser af seksualiserede overgreb, er desuden uforståeligt. Tallene på området baserer sig på forskellige former for skøn (se fx Gavey and Gow 2001). Det vil sige, at der er *mørketal* på hele området, og netop disse mørketal hersker der stor national og international uenighed om.

Gavey og Gow mener, at noget af baggrunden for, at politiets opfattelser tages for givne, handler om den manglende opmærksomhed på den sociale og historiske sammenhæng, overgrebene foregår i og er del af. De argumenterer for, at denne manglende opmærksomhed kan bidrage til at skabe og opretholde myter om voldtægt. De argumenterer også for, at en almindelig accept af sådanne myter kan spænde ben for retssystemets arbejde og for en bredere kulturel

anerkendelse af kvinder, der har været udsat for overgreb. Der er ingen grund til at tro, at forholdene i retssystemets funktion og befolkningen i Danmark skulle være væsentlig anderledes end i New Zealand, hvad dette problem angår, selv om statistikker kan variere. Store dele af den danske forskningstradition inddrager da heller ikke, sådan som Gavey og Gow efterlyser (2001), en forståelse af de sammenhænge, overgrebene foregår i. Ikke mindst derfor må deres kritik tages alvorligt.

Gavey er psykolog og en anerkendt forsker, der over en lang årrække har beskæftiget sig med udviklingen af holdninger til, forskning i og personlige betydninger af seksualiserede overgreb mod kvinder. En del af hendes store viden formidles i "Just Sex? The Cultural Scaffolding of Rape." (2005). Når hun skriver, er der altså grund til at være opmærksom på hendes pointer. I modsætning til store dele af den internationale og den danske forskning, der kan være (over-)individualiserende og til tider psykologiserende (Lamb 1999, Pedersen og Stormhøj 2006), går hun også socialt og historisk til værks. Denne fremgangsmåde er tidligere blev efterlyst, blandt andet af nogle af de helt centrale navne inden for området som Koss og Harvey (1991).

En sådan forskning giver muligheder for perspektiver, der udvider vores forståelser og overskrider den individualisering, som fx ligger i brugen af diagnoser som histrioniker. Brugen af diagnoser betegnes i en del af den engelsksprogede litteratur som "blaming the victim" og "woman blaming". Det er en proces, i hvilken fokus rettes mod dem, overgrebet er gået ud over og dermed undertiden tildeler dem "skylden". Årsagerne til overgrebet placeres inde i individet selv. Grundene til at blive udsat for overgreb betragtes som relaterede til karakteristiske personlighedstræk, ubevidste ønsker eller lignende. Diagnosticeringen, der udgør en form for stigmatiseringsproces (Lamb 1999), betragtes som led i de mytedannelser, der eksisterer om seksualiserede overgreb, mytedannelser eller diskurser, der anses for at været knyttet til bestemte kulturelle syn på køn og som bidrager til offergørelsen af kvinder (se også Ronkainen 2001, Sidenius og Pedersen 2004).

Overgreb og (falske) anklager

Hvorfor nu denne diskussion i forbindelse med overgreb, som tilsyneladende slet ikke har fundet sted?

For det *første*, fordi det, som Rasmussen selv opererer med som falske anklager, inkluderer klager over overgreb, der har fundet sted, men om hvilke der gives forkerte deloplysninger. For det *andet*, fordi de fremstillinger, der fremføres umiddelbart efter overgreb, ikke altid er præcise på grund af det chok, som de udsatte kan have fået. I øvrigt er vidneudsagn notorisk aldrig præcise i forhold til det faktisk foregåede. For det *tredje*, fordi klinisk praksis viser, at en del "falske anklager" ikke er falske. For det *fjerde*, fordi forestillinger om uberettigede anmeldelser får betydninger for, hvorledes enkeltpersoner og institutioner forholder sig til piger og kvinder, der har været udsat for overgreb. For det *femte*, fordi der med sikkerhed forekommer end lang række overgreb, der aldrig rapporteres. Det sidste betyder, at vi faktisk ved meget mindre om seksualiserede overgreb, om deres personlige og samfundsmæssige betydninger og om baggrundene for deres forekomst, end vi ofte forledes til at tro ud fra generaliserende forskningsresultater og mediernes fremstillinger. Og *endelig*, fordi en sådan diskussion kan bidrage til at nuancere hele den danske debat om overgreb.

Rasmussen (og andre) slår som nævnt "falske" anklager, der omhandler hele anmeldelsen og aspekter ved den sammen i én kategori. Det kan der fra et psykologisk perspektiv, der søger generaliserede forklaringer på, hvorfor folk fortæller usandheder, måske være god mening i. Men i forhold til konkrete psykosociale betydninger, det har for den enkelte kvinde, og de sammenhænge, heriblandt retslige, som problemerne udfolder sig i, er det yderst problematisk. Det bliver synligt og tydeligt i den psykosociale og kliniske praksis, der fx udføres på voldtægtscentrene. Her viser det sig, at der kan være mange forskellige grunde til at kvinder anmelder overgreb, til at de ikke anmelder (se også Rust 2004, Sten Madsen 2005), til at de forsøger at trække anmeldelser tilbage, og til at de fremfører "falske" anklager.

En af de første af de piger og kvinder, som jeg som psykolog på Center for Voldtægtsofre talte med, forsøgte at trække

sin politianmeldelse tilbage [2]. Dette forsøgte hun, selv om hun var klar over, at hun selv risikerede en straf for en uberettiget anmeldelse. Hun ønskede at trække den tilbage, fordi hun var blevet truet af gerningsmanden, der som de fleste gerningsmænd var på fri fod efter overgrebet, og som vidste, hvor hun boede. Hun levede for nedrullede gardiner. Hun kunne ikke sove om natten af frygt for, at han ville bryde ind og overfalde hende. Og hun måtte konstant være årvågen, når hun gik på gaden for at komme på arbejde. Udsigten til at skulle leve på denne måde, indtil sagen var efterforsket og gerningsmanden (måske) var fængslet, fik hende til at give op. Forløbet efter overgrebet blev således en yderligere oplevelse af afmagt.

En anden, en ung pige, opgav en falsk gerningsmand. Pårørende havde anmeldt et overgreb, som hun havde fortalt dem om. Da der var tale om en ung mand, hun kendte og godt havde kunne lide, ønskede hun ikke at angive ham. Derfor beskyldte hun en anden mand for overgrebet. Dette ville hun måske også have gjort, hvis hun var blevet udsat for trusler.

En tredje kvinde henvendte sig i første omgang til politiet. Men det viste sig, at en veninde, der havde været til stede ved overgrebet, og som havde sagt, hun ville vidne, alligevel ikke ønskede at gøre det, fordi hun var bange for gerningsmanden. Yderligere rådede en betjent kvinden til at frafalde anklagen, da gerningsmanden tilhørte en gruppe, der af politiet var kendt som meget voldelig. Det fik hende til at frafalde den. Mon den blev registreret som falsk?

Disse tre eksempler repræsenterer kun få af de forhold, piger og kvinder kan blive udsat for i forbindelse med overgreb, som risikerer at ende i talmæssige skøn og statistikker som falske anklager. Her finder man også de ikke helt få tilfælde, hvori forældre eller andre personer med ansvar for ganske unge piger anmelder overgreb udført fx af skolekammerater eller andre bekendte. Anmeldelserne kan sætte de unge i meget vanskelige og konfliktfyldte situationer, som de så ønsker at komme ud af.

Nødvendig styrke og støtte

Rasmussen rapporterer, at nogle af de 12 kvinder i hendes undersøgelse opgiver utroskab som en grund til falske anklager. En del sådanne kvinder, som hun omtaler, lever i komplekse, vanskelige og til tider marginaliserende livssituationer og kan fx have en voldelig kæreste eller ekskæreste.

En ung kvinde rapporterede et over- ▶ ▶ ▶

greb fra sin ekskæreste, med hvem hun havde levet i et særdeles voldeligt forhold. Hun havde efter mange overvejelser og selvbebrejdelser forladt ham. Han betragtede hende dog stadig som sin kæreste og forfulgte og overfaldt hende, blandt andet på baggrund af, hvad han betragtede som utroskab. For hende som sikkert for mange andre kan "utroskab", som Rasmussen nævner som en af grundene til falske anklager, være en forståelig begrundelse for at forvrænge eller trække anklager tilbage, hvad den omtalte kvinde også gjorde. Udsigten til vold eller yderligere vold, som i det nævnte tilfælde, kan synes mere faretruende end en nødløgn, hvis konsekvenser man ofte ikke har muligheder for at overskue.

Ovenstående står ikke i modsætning til, at der måske aktuelt indgives en større andel uberettigede anmeldelser end tidligere. Det kan bl.a. have forbindelse til den sensationssøgende opmærksomhed, voldtægt har fået i medierne i de seneste år.

Og Rasmussen har en pointe i, at der kan være større risiko for, at piger og kvinder, der har haft og har mange psykosociale vanskeligheder eller ligefrem psykiske lidelser, rapporterer overgreb, som ikke har fundet sted, eller giver forkerte oplysninger om faktiske overgreb. Alligevel betyder det ikke, at deres oplysninger altid vil være urigtige. Måske vil sådanne kvinder endda oftere opgive at anmelde eller trække anmeldelser tilbage. Alt dette ved vi som bekendt ikke ret meget om. Men kliniske erfaringer og forskning kan være med til at nuancere vore antagelser og vores viden (se også Haavind 1992, Pedersen 2004, Guldberg in prep.).

Der skal nemlig personlig styrke og psykosocial støtte til at fastholde en anmeldelse. Det er vanskeligt at leve i tiden under efterforskningen, i hvilken man blot er vidne i egen sag uden særlig indsigt i dens gang, og i hvilken gerningsmanden er på fri fod. Den ofte lange ventetid før en eventuel retssag kan være pinefuld. Det er tit særdeles belastende at skulle give vidneudsagn i retssagerne. Den anklagede er oftest til stede og har sin egen advokat, mens kvinderne selv blot er et vidne blandt andre vidner. Det kan være vanskeligt at anmelde en person, man kender, måske endda holder af. Måske tror man ikke engang på nytten af fængselsstraf eller frygter, hvad der kan ske, når gerningsmanden kommer ud igen (Sten Madsen 2005, Guldberg in prep.). Man kan blive udsat for en form for psykosocial isolation (Salkvist 2006), bl.a. fordi begivenheden kan blive betragtet som kvindes egen skyld, som noget, hun bare skal skynde sig at komme sig over, som noget, det helst ikke skal tales om, eller som noget, hun ikke burde have anmeldt. Mange undlader af sådanne grunde at anmelde – og det er med baggrund i erfaringer fra psykologsamtaler og praksisforskning nærliggende at antage, at en del også trækker deres anmeldelser tilbage af samme grunde.

Brugen af diagnoser

At nogle af disse kvinder i Rasmussens terminologi kan betragtes som sårbare, ændrer ikke ved det problematiske i at begrunde deres "falske anklager" i en diagnose. Det, kvinderne gør, og de betydninger, det får for dem selv og andre, sættes nemlig ikke ind i konkrete, betydningsfulde og historiske kontekster, sådan som Gavey efterlyser det (2005). I stedet ekskluderer diagnosticeringen den personlige intentionalitet og dermed subjektiviteten i den forstand, at den begrunder reelt falske anklager og mulige velbegrundede frafald af anklager i en psykisk forstyrrelse (se fx Ekeland 1985, Hacking 1999). Dermed patologiseres kvinderne.

Ovenstående skildringer viser, at det set fra kvindernes perspektiv og egen situation kan være (vel-)begrundet, om end uberettiget, at give forkerte oplysninger eller at søge at trække oplysninger og anklager tilbage. De kan, uden at det har noget med psykiske forstyrrelser at gøre, være kommet til at anmelde bl.a. under pres og først derefter få kendskab til anmeldelsens konsekvenser. De færreste har nemlig på forhånd nogen særlig viden om disse konsekvenser. Mange har derimod forkerte og ofte mere positive forventninger til, hvad en anmeldelse fører med sig (se også Guldberg in prep).

Udbredelsen af brugen af diagnoser, herunder brugen af diagnosen PTSD (Post Traumatic Stress Disorder), bidrager også til problematiske generaliseringer omkring det, der ofte betegnes som traumer. Det får konsekvenser ikke bare for teoretiske analyser, men også for praksis. Linder (2004, p. 25) betegner PTSD som nutidens altfavnende og omsiggri-

bende kategori for "ofre for traumer". Den bruges om alt lige fra vold i familien og seksualiserede overgreb, til prostitution og naturkatastrofer. Linder anfører, at selv om der ikke er terapeutiske anvisninger knyttet til en diagnose, så er en diagnoses anvendelsesværdi alligevel, at den kan fungere som støtte i udviklingen af behandling. I en undersøgelse med deltagelse af praktiserende klinikere viser hun, hvorledes disse mener, at begivenheders personlige betydninger forsvinder ud af fokus ved anvendelsen af diagnosen PTSD. De mener også, at behandling ikke ville føre til en omfattende bedring for brugerne, hvis fokus rettes mod symptomer, der beskrives gennem diagnostiske kriterier (Linder, 2004, p. 37).

Hvad en (falsk) anklage eller et overgreb fører med sig, det vil sige: hvilke personlige og samfundsmæssige betydninger det får, er historisk og knyttet til køn. Det er tilfældet, uanset om det er mænd eller kvinder, der bliver udsat for overgreb eller gennemfører dem eller kommer med uberettigede og forkerte udsagn. Falske anklager og anmeldelse må forstås i denne sammenhæng.

Som Gavey også argumenterer for, er syn på køn, syn på seksualitet, psykologiske forståelser, gængse former for efterforskning, retssyn og retspleje med mere ikke uden betydninger for, hvem der anmelder hvad (Gavey 2005, Laudrup og Rahbæk 2006). Andre forskere som fx Ronkainen har også vist, hvorledes postmoderne individualiserende diskurser skjuler, at kvinder bliver genstand for særlige former for kønnet vold (Ronkainen, 2001). Den diagnosticerende forskning forstærker tendenser til at fremstille kvinder som passive, hjælpeløse ofre, parallelt med at den skelner mellem normale kvinder, der fx tilsyneladende ikke ville komme med "falske anklager", og kvinder, der betegnes og stigmatiseres med en diagnosekategori. I sådanne analyser udgrænses og usynliggøres konkrete forhold, der kan hjælpe os til at begribe kvinders, men også mænds, handlemåder og intentionalitet i forbindelse med overgreb og (falske) anmeldelser, og som forankrer dem i deres personlige vurderinger af deres aktuelle livssituation – overgreb eller ej.

Bedre statistikker

Indtil for nylig havde kvinder og mænd, medmindre de tilfældigvis deltog i en af de sjældne populationsundersøgelser, kun to mulige valg i forhold til at få registreret et overgreb. Enten kunne de anmelde det eller lade være. I forbindel- ▶ ▶ ▶

se med oprettelsen af centre som Rigshospitalets og Århus' Center for Voldtægtsofre, hvor man kan henvende sig anonymt, har de fået en tredje mulighed. Dette har også givet forskningen nye muligheder.

Flere overgreb og deres betydninger kan indgå i statistikkerne end tidligere, i og med centrene kommer i kontakt med mennesker, der ikke henvender sig til politiet. Men måske er der brug for yderligere registreringsmuligheder for mennesker, der ikke ønsker kontakt med sundhedsvæsenet eller politiet, men som ønsker at et overgreb indgår i statistikkerne. Måske skulle populationsundersøgelser gennemføres og opdateres oftere, eller der kunne oprettes andre registreringsmuligheder. Ved at følge udviklingen i antal overgreb og (falske) anklager kunne vi øge vores viden om overgreb generelt og dermed også vores forståelse af uberettigede anklager.

Under alle omstændigheder kan betydningerne af de sidste ikke begribes uden et nuanceret og omfattende kendskab til betydningerne af de første.

Bodil Pedersen, lektor, cand.psych.
Roskilde Universitetscenter,
aktuelt tilknyttet Center for
Voldtægtsofre på Rigshospitalet
som forsker

Litteratur:

Ekeland, T.J.(1981): Begrepsmodeller i psykiatrien – fra biomedicin til systemteori. *Nordisk Psykologi 1, vol. 33.*

Gavey, N. og Gow, V. (2001): 'Cry Wolf', Cried the Wolf: Constructing the Issue of False Rape Allegations in New Zealand Media Texts. *Feminism & Psychology*, Vol. 11, No. 3.

Gavey, N. (2005): *Just Sex? The Cultural Scaffolding of Rape.* London og New York: Routledge.

Guldberg, A. (in prep.): *En undersøgelse af kvinders retspraksis efter en politianmeldelse.* København: Center for Voldtægtsofre. Rigshospitalet.

Haavind, Hanne (1992): Psykoterapi som forskningsmetode. *Nyt om kvinneforskning nr. 4-5.*

Haansbæk, Thomas (2005): *Voldtægtsofrets partner – hvordan går det ham?* København: Center for Voldtægtsofre. Rigshospitalet.

Hacking, I. (1999): The social construction of what? Cambridge Mass. og London: Harvard University Press.

Koss, M.P. og Harvey, M.R. (1991): *The Rape Victim.* London: Sage.

Lamb, S. (1999): Constructing the Victim – Popular Images and Lasting Labels. I Lamb, S. (ed.): *New Versions of Victims – Feminists Struggle with the Concept.* New York: New York University Press.

Lamb, S. (ed.): *New Versions of Victims – Feminists Struggle with the Concept.* New York: New York University Press.

Laudrup, C. og Rahbæk, H. (2006): *Var det voldtægt? En undersøgelse af menneskerettigheder og voldtægtssager i Danmark.* København: Center for Voldtægtsofre. Rigshospitalet.

Pedersen, B. (2004): Perspektiver på voldtægt. *Psyke og Logos* nr.1, årg. 25

Pedersen, B. og Stormhøj, C. (2006): Køn, onde cirkler og (dis)empowerment. *Psyke og Logos*, nr.1, årg. 27.

Rokainen, S. (2001): Gendered Violence and Genderless Gender. A Finnish Perspective. *Kvinder, Kon og Forskning*, nr. 2, 10. årg.

Rust, A. (2004): Voldtægtsofres begrundelser for ikke at politianmelde. *Retfærd. Nordisk Juridisk Tidskrift.* Årg. 28, nr. 118.

Salkvist, R. (2006): Når det utænkelige sker – om sociale følger af voldtægt og voldtægtsforsøg. *Psykologisk Set*, nr. 62. 23. årgang.

Sidenius, K. og Pedersen, B. (2004): Prevention of victimization following sexual assaults. *Nora – Nordic Journal of Women's Studies*, no. 1, Vol. 12.

Sten Madsen, K. (2005): Hvor ku' du gøre det?: konfliktmægling ved seksuelle overgreb. København: Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre.

NOTER:

[1] Jeg bruger dette begreb, bl.a. fordi der ikke altid er tale om det, der kaldes anklager om fuldbyrdet voldtægt eller fuldbyrdet voldtægt. Men voldtægtsbegrebet er også problematisk af andre grunde (se Pedersen 2004a og b).

[2] Eksemplerne i artiklen stammer fra et forskningsprojekt, i hvilket jeg har haft terapiforløb med 40 kvinder og interviewet 16, samt deltaget i kliniske konferencer m.m. Dette arbejde er foregået på Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre.

Når det utænkelige sker – om sociale følger af voldtægt og voldtægtsforsøg

Af Rikke Salkvist

20

For kvinder, der bliver udsat for voldtægt eller voldtægtsforsøg, kan følelser af isolation, marginalisering, informationskontrol, anderledeshed og afvigelse, samt oplevelser af på én gang at være gennemsigtig og usynlig, blive kendetegnende for tiden efter overgrebet.

En undersøgelse

Som en del af et større projekt på Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre undersøger jeg sammen med forskningsleder Bodil Pedersen kvinders personlige betydninger af voldtægt og voldtægtsforsøg. Gennem analyse af samtaleforløb og interviews med kvinder, der har deltaget i individuelle samtaleforløb og/eller gruppeforløb i centrets regi, ser vi blandt andet på den betydning, et seksuelt overgreb kan have for den enkelte kvinde og hendes forhold til kæreste og venner.

I artiklen anvender jeg 9 ud af i alt 15 interviews. De er alle med etnisk danske kvinder i alderen 17-25 år. Særlige relationelle betydninger med rod i etnicitet, religion og voksenliv indgår derfor ikke. Ligeledes er forholdet til forældrene udeladt. Dette selvom det for de unge kvinder i denne aldersgruppe kan have betydning for deres praktiske fungeren i hverdagslivet, særligt i de tilfælde, hvor de for en periode flytter hjem til forældrene.

"Man kan ikke forstås... "

Den tyske lingvist Jens Brockmeyer anvender betegnelsen "extreme experiences" om oplevelser, der ikke i tilstrækkelig grad kan udtrykkes med ord og derfor aldrig til fulde kan beskrives, så andre kan forstå dem og de konsekvenser, der måtte følge. Den svenske psykolog Johan Asplunds begreb "anti-hændelser" henviser yderligere til, at sådanne hændelsers ekstreme karakter markant begrænser muligheden for social genspejling. Dette er en gennemgående oplevelse for kvinder, der har været udsat for et seksuelt overgreb. De oplever, at det er vanskeligt for såvel dem selv som deres nærmeste at forstå, hvad det er, der er sket, omfanget og betydningerne heraf, og ikke mindst, hvad der efterfølgende sker. Det at opleve en voldtægt kan således også være at opleve, at ens viden ikke slår til, som filosoffen Susan J. Brison udtrykker det om sin egen oplevelse af voldtægt.

Et seksuelt overgreb er ikke en dagligdags begivenhed for den enkelte kvinde, og således er begrebsliggørelsen heraf hovedsagelig overladt til mediediskurserne, der dermed får betydning for kvindernes og deres nærmestes måde at tænke om overgreb på. I de kulørte morgenaviser bliver voldtægt, ikke sjældent, lig med andengenerationsindvandreres voldsomme overfaldsgruppevoldtægter af unge danske sanseløst berusede og letpåklædte teenagepiger i mørke baggårde. En sådan beskrivelse er uforenelig med størstedelen af kvindernes oplevelser. Tal fra Rigshospitalets Center for Voldtægtsofres Årsrapport 2004 viser for eksempel, at 86,5 % af kvinderne bliver krænket af én mand, i øvrigt oftest af en mand de kender på forhånd, og at overgrebene i 49,5 % af tilfældene finder sted i enten krænkerens eller kvindens eget hjem. Uforeneligheden mellem mediernes repræsentationer af voldtægt og kvindens egen per-

sonlige oplevelse gør det vanskeligt for kvinden at skabe mening i hændelsen.

At fortælle om overgrebet

Projektet viser, at der er stor forskel på, til hvem kvinderne fortæller om det seksuelle overgreb, hvad de fortæller, hvornår og hvorfor de fortæller det. Deres sociale samvær med andre bliver præget af en konstant informationskontrol. Det betyder, at de i enhver social sammenhæng tager stilling til værdien af de relationer, der er i disse. Hvem kan bruges i ekstreme situationer, hvem kan ikke? Og skal alle vide det, eller kun nogle få? Som en kvinde udtrykker sin oplevelse af at skulle beslutte, hvem der skulle vide, at hun havde været udsat for et seksuelt overgreb: "Lige pludselig kan man bare ikke løbe væk, fordi du har ingen steder at løbe hen, og du er fanget i det der kaos; hvem skal man fortælle det, hvem kan man ikke fortælle det?". En anden kvinde tænkte til at begynde med, at: "det er nok meget sundt, at så mange som muligt ved det, fordi det gør det lettere for mig selv, og det er ikke noget at være flov over", men efterfølgende, at: "lige pludselig så oplever man så, at nu har det været lidt for meget. Så har man lyst til at trække noget af det tilbage, og det kan man ikke, når så mange ved det". Som denne kvinde udtrykker det, kan beslutningen om, hvorvidt der skal fortælles eller ikke fortælles om overgrebet, til hvem det skal fortælles og hvor meget, få konsekvenser for kvinden, som hun umuligt kan forudse. Flertallet af kvinderne fortæller ikke deres nærmeste om overgrebet i detaljer og har heller ikke haft lyst til det. De fleste af dem udtrykker, at det, de i stedet har brug for at tale om, er overgrebets følger i hverdagen.

Om at beskytte sine relationer og sig selv

Der er stor forskel på, hvilken betydning den enkelte kvinde ønsker, at hendes nærmeste skal have i tiden efter overgrebet. Nogle af kvinderne fortæller, at de har meget brug for omsorg og støtte. De har brug for at fortælle og tale med kæreste, familie, venner og kolleger om hændelsen. Andre kvinder vil ikke tale med eksempelvis forældrene. Fælles for kvinderne er imidlertid, at de alle udtrykker, at det at fortælle om overgrebet – og i givet fald hvor meget, er en svær balancegang. En balancegang mellem på den ene side at fortælle nok til, at deres nærmeste kan forstå, hvorfor de i en periode opfører sig anderledes end de plejer, og på den anden side at fortælle så lidt som muligt for enten at skåne de nærmeste, eller for ikke at støde dem væk. I forhold til førstnævnte siger en af kvinderne: "Jeg kunne jo stadig ikke lade som om, der ikke var sket noget som helst, så det var bedre sådan at forklare, hvorfor jeg var mærkelig end bare at sidde og være mærkelig". En anden kvinde siger om ikke at fortælle for meget: "Jeg tror faktisk aldrig, jeg har fortalt det ned til mindste detalje til nogen (...) Jeg tror også, det vil gøre det værre for de folk, hvis jeg fortalte det til dem. Men altså, de fik at vide sådan, hvad der var sket, men altså ikke sådan helt ned til mindste detalje". At undlade at fortælle om overgrebet i detaljer kan for nogle af kvinderne også have til formål at undgå at blive konfronteret med mistro i forhold til, hvorvidt de til dels selv har andel i ansvaret

for, at overgrebet kunne finde sted. En kvinde siger om ikke at fortælle for meget: "Fordi så kommer vi ind i diskussion om hvordan og hvorledes, og hvad havde jeg på? Og eftersom at jeg var fuldt påklædt, kan det jo ikke have været det, og øh så kommer spørgsmålet jo også; jamen hvorfor anmeldte du ikke?" Motivet kan også være, at kvinden er "bange for at det gør så ondt på de folk, hun fortæller det til". Beskyttelse kan således være et centralt element både i forhold til at beskytte sig selv og i forhold til at beskytte de nærmeste. Som en kvinde udtrykker om andres reaktioner på at få besked om overgrebet: "Hvis de siger et eller andet; 'nej det gjorde han da vel ikke, gjorde han virkelig det?'. Altså måden, de så spørger på, signalerer, at de næsten vil blive endnu mere chokerede, hvis man fortæller dem 'nå ja det gjorde han, og han gjorde endnu mere end det ikk'. Så det er på en eller anden måde også for sådan at beskytte dem og beskytte sig selv".

I forlængelse af dette kan netop modtagelsen af de første forsøg på at fortælle om episoden få indflydelse på, hvem af de nærmeste og hvor meget de nærmeste inddrages i tiden efter overgrebet. Kvinderne kan opleve, at dem, som de havde forventet at få støtte fra, skuffer dem, ligesom støtten kan komme fra helt uventet kant. Flere af kvinderne får af en sådan grund sorteret ud i deres bekendtskaber. Det sker i sammenhænge, der angår såvel familie, venner og medstuderende/kollegaer: "Man bliver meget usikker på, hvem man har, og hvornår man har dem, og hvor man egentlig har dem henne. Og om man egentlig ønsker at have dem mere. Men det bliver enormt svært", udtrykker en af kvinderne. For en anden af kvinderne fører hendes eget behov for at finde fodfæste i sit liv igen efter voldtægten for eksempel til et endeligt opgør med en alkoholiseret mor.

Overgrebets personlige betydning

Forskelligheden i de betydninger, overgrebet kan få for kvindens forhold til nære pårørende, illustrerer, som forskningsprojektet viser, vigtigheden af at se følgevirkninger af seksuelle overgreb som personlige og situerede. Kvindernes relationer til kæreste, familie, venner og livsvilkår i øvrigt forud for overgrebet er væsentlige i forhold til, hvorvidt disse relationer forstærkes eller svækkes i tiden efter overgrebet. I nærværende artikel skal fokus dog rettes mod kvindernes udsagn om overgrebets betydninger i forhold til hendes kæreste og venner. Udsagn der samlet illustrerer dobbeltheden i det på én gang fælles og særegne i oplevelse og eftervirkninger af et seksuelt overgreb, men som også må ses som individuelle og situationsbestemte udtryk, der ikke kan generaliseres til alle kvinder. Andre kvinder kunne således have givet udtryk for ganske andre oplevelser og betydninger.

Kæresten

For kvinderne i undersøgelsen spiller kæresten en stor rolle i tiden efter det seksuelle overgreb, uanset om de bor sammen eller hver for sig. Flertallet af de 9 kvinder har fast kæreste på tidspunktet for overgrebet. Flere af kvinderne giver udtryk for, at bare det, at kæresten har været til stede i deres liv, har haft positiv betydning for dem. Én siger: "Han stod meget bag ved mig. Det var en rigtig god støtte også der. Han var der hele tiden, og vi

snakkede også sammen, og han var bare super, det var han. Det var jeg rigtig glad for". Selv for en af kvinderne, hvis kæreste anklagede hende for at have været ham utro i stedet for at have været udsat for overgreb, udtrykker, at han har været en uvurderlig støtte i tiden efter.

"... en fælles oplevelse... "

Flere af kvinderne udtrykker, at kæresten udfylder en rolle, som ingen andre ville have kunnet udfylde. Fordi han i disse tilfælde er den person, de er mest sammen med og i længst tid ad gangen, men også fordi han kan vise omsorg og kærlighed på en helt speciel måde: "Der har det hjulpet mig meget, at jeg har fået en kæreste, som bakker mig op. Også selvom jeg føler mig brugt og klam og grim, så kan han jo slet ikke se det på den måde. Fra min side altså. Så bakker han mig bare op og siger; 'Ved du hvad, det synes jeg ikke, du er', og viser mig ekstra meget, at han sgu godt kan lide mig ikk (...) Hvis man er kærester, så kan man jo sige det på alle måder, hvis man kan sige det sådan. Øh altså, man kan give de der ekstra kærlige klem".

Kæresten er i flere tilfælde den person, der ifølge kvinderne bedst formår at forstå og sætte sig ind i deres tanker, følelser og vanskelighederne ved at tale om overgrebet. En af kvinderne siger: "Jeg føler mig rigtig tryg der, og jeg føler ikke, at altså jeg føler, at han kan se det fra min side på en eller anden måde. Jeg føler, at han kan sætte sig ind i det. Og han er ikke bange for (...) han begynder ikke at skubbe det væk (...) som jeg synes, der er andre der gør, hvor de bare sådan, de kan bare ikke. De sidder med det der spørgsmålstegn. De ved simpelthen ikke, hvad de skal gøre. Sådan lidt desperat og bare sådan. De vil så gerne ikk' også, men hvor er det lige de skal være?". For en anden kvinde har kærestens nærvær betydet, at hun på nogle tidspunkter har syntes, at "det har været sådan en meget fælles oplevelse, selvom det var det jo i virkeligheden ikke". I forbindelse med oplevelsen af overgrebet som en fælles oplevelse for parret viste sexolog og socialrådgiver Thomas Haansbæks undersøgelse af, hvordan det går voldtægtsofres partnere, at kæresterne i flere tilfælde får nogle voldsomme reaktioner på overgrebet. At de i større eller mindre grad end kvinderne oplever vanskeligheder med at få dagligdagen og deres hverdags- og arbejdsliv til at fungere i perioden efter overgrebet på kvinden.

På vagt

Andre kvinder kan opleve, at de får svært ved at stole på mænd generelt og på deres egen dømmekraft i forhold til mandlige bekendtskaber. De sikrer sig for eksempel ved at få veninder til at ringe, hvis de skal være sammen med deres mandlige venner. I forhold til konsekvenserne for forholdet til kæresten siger en af kvinderne: "at jeg en gang imellem ligesom holder afstand stadigvæk, ikk'. Hvis der er noget galt eller et eller andet, jamen så er han ikke den, der får lov til at komme tæt til mig, og han kan ikke altid sådan give mig et kram, hvis det er, at der er noget".

En anden af kvinderne udtrykker, hvordan kæresten, samtidig med at han udfylder den støttende og omsorgsfulde rolle, også bliver udfordret på sit køn, sin kærlighed og sin omsorg: "Jeg kan huske, at jeg havde det sådan, [at] jeg gad over-

hovedet ikke tage makeup på. Jeg gad slet ikke gøre noget ved mit udseende, og det var bare hans problem, hvis han ikke kunne leve med det", og illustrerer med følgende eksempel, hvordan hun gjorde modstand mod parforholdets og kærlighedslivets seksuelle objektgørelse af det andet køn: "[Han kom altid] hurtigere i seng end mig, og så lå han der under dynen og sådan fulgte mig med øjnene, mens jeg tog tøjet af. Det kunne jeg slet slet ikke (...). Så enten kunne jeg gå ud på badeværelset og tage tøjet af, eller også så gjorde jeg det sådan bare fuldstændig usexet for at være provokerende, fordi det skulle han ikke have lov til".

De danske psykologer Jacob Cornett, Mirjam Høffding Refby m.fl. beskriver vigtigheden af, at en given fremvisning af subjektivitet bliver genkendt og bevidnet af vigtige fællesskaber. Altså at fortællingen om overgrebet bliver lyttet til, forstået og anerkendt af kvindens nærmeste relationer. Kvindernes kærester formår, for de flestes vedkommende, netop at anerkende og imødekomme kvindernes oplevelser og konsekvenserne, der følger, og at støtte op omkring dem. Med vennerne synes det langt mere komplekst.

Vennerne

For nogle af kvinderne fortsætter deres venskaber relativt uproblematisk efter overgrebet. For flertallet af kvinderne derimod bliver manglende genkendelse og anerkendelse kendetegnende for deres forhold til vennerne. I et ungdomsliv der, som Maja Skrowny beskriver, er karakteriseret af en gå-i-byen kultur, hvor det handler om at drikke sig fuld, gå til fester og score, føler kvinderne sig anderledes og ensomme, når de i en periode ikke magter, eller bevidst fravælger, sociale sammenhænge, der kan sammenlignes med, eller minder dem om, den situation overgrebet fandt sted i. En af kvinderne siger: "Man føler sig meget ensom efter sådan et overgreb, synes jeg. Både privat, men også når man er i sociale sammenhænge, fordi man er meget anderledes. Der er sket nogle ting ved en, som man ikke kan identificere med gruppen, og lige pludselig har gruppen nogle andre interesser end én selv. Øh også når man sidder med veninder og sådan noget, så kan man godt føle sig meget alene. Og det er sådan lidt mystisk, at man er omgivet af venner, og man føler sig ensom, synes jeg. Fordi man kan ikke rigtig, man kan ikke forstås [...] Så bliver det meget overfladiske venskaber, man lige pludselig har, finder man ud af, og at man har gjort en udvikling, som de måske ikke har gjort. Øh og man kommer til at køre meget skævt af hinanden et stykke tid. Så må man jo så enten vurdere, om man skal have nogen nye venner, eller om man så skal lære at leve med, at man er kørt lidt skævt af hinanden, eller man måske ikke prioriterer de samme ting helt så meget".

Om at føle sig – og være anderledes

Med afsæt i Goffmann opererer Ann M. Bergart med to former for social stigma, der kan give mennesker følelsen af anderledeshed og afvigelse i forholdet til andre. Den ene form for stigma er baseret på synlige forskelle, der for eksempel kendetegner etniske-, religiøse- og seksuelle minoriteter og mennesker med fysiske og psykiske handicap. Den anden form er baseret på noget, der

ikke er synligt, og som karakteriserer eksempelvis barnløse par, kvinder og mænd, der har været udsat for incest i barndommen, og som i nærværende tilfælde kvinder, der har været udsat for voldtægt eller voldtægtsforsøg. Det er denne form for stigma kvinden i ovenstående citat udtrykker, når hun på trods af, at hun befinder sig blandt venner, føler sig anderledes og uforståelig. Begge former for stigma kan være medvirkende til, at mennesker, hvad end det alene er følt af kvinden, eller er øjensynligt i form af en udelukkelse fra eksempelvis en venindegruppe, i sociale sammenhænge ikke accepteres på lige fod med dem, der ikke er stigmatiserede. Eller at de bliver inkluderet som anderledes, for eksempel som "voldtægtsofferet". Det kan give følelser af ikke at være som de andre. I flere tilfælde fortæller kvinderne om, hvordan andres misbilligelse og skepsis i forhold til hendes rolle og ansvar i overgrebet, hendes evner til at få tjek på sig selv og sit liv igen kan føre til en egentlig marginalisering i, eller eksklusion fra, vennekredsen. Kvindernes ændrede adfærd og fokus er ikke forenelig med forventninger i ungdomslivsdiskurserne om netop tjek på livet, byture, druk, scoringer og overskud. De har i flere tilfælde vanskeligt ved overhovedet at komme op om morgenen eller komme i seng om aftenen, deres påklædning er måske kønsløs, og deres overskud er ikke-eksisterende. Nogle af kvinderne savner i denne forbindelse mulighed for at kunne være sammen med deres veninder på måder, de ikke selv relaterer til overgrebssituationen. For eksempel at lave lektier sammen eller se en film. De oplever, at de pludselig føler, at de får, og måske også af vennerne reelt tildeles, en ny rolle i sociale sammenhænge: "Jeg syntes, det generede mig lidt, at jeg ikke var den der hyggelige sjove type. At jeg var lidt, jeg var lidt stille, og jeg var lidt kedelig (...) Så det savnede jeg det der med, at man kunne bare være sådan en del af gruppen og have sin faste rolle. At man lige pludselig havde fået en ny rolle sammen med sine veninder, det var mærkeligt".

Om at give og tage imod hjælp

Hvor kvinderne før det seksuelle overgreb har opfattet dem selv som værende i stand til at opfylde egne og andres forventninger om overskud og selvstændighed, føler flere af dem efter overgrebet, at de ikke længere har noget at tilbyde andre. En af kvinderne siger: "I starten lige efter det, der var sket, der var jeg enormt bange for, at de ikke gad være sammen med mig [...] Jeg var bange for, at jeg var mærkelig sådan at være sammen med, og det tror jeg da også, at jeg har været altså. (...) At jeg har følt, at jeg har ikke haft noget at give dem. Øh når vi var sammen, så var det bare mig, der tog, og dem, der gav og sådan, og det har jeg ikke kunnet lide". De bliver bange for at virke "for anmasende" og føler for eksempel, at der skal

være særlige grunde til at kontakte vennerne. For eksempel i form af et teaterstykke, en biograffilm eller noget andet, som vennerne også kunne have interesse i at se. På den måde bliver det ikke så meget deres person, vennerne skal være sammen med, som det bliver samvær omkring en fælles aktivitet.

Flere af kvinderne havner i en, for dem selv, ukendt position, hvor de på grund af overgrebet pludselig ikke længere er den, der føler overskud til at hjælpe andre, men derimod selv har brug for hjælp. De finder det svært at bede om hjælp, og som den ene af kvinderne siger: "Det der med folk som er tæt på, at man på den ene side ved, de gerne vil hjælpe, og man gerne vil have hjælp, og på den anden side så kan man ikke rigtig tage imod den".

Som en tredje kvinde siger, så oplever hun på den ene side, at det er nødvendigt for hende at tale med nogen, men samtidig vil hun heller ikke belaste andre med hendes problemer: "Nogen gange så er man bare sådan lidt, man vil ikke give andre folk det job, at de skal høre på ens belastninger, eller hvad man siger (...) Så nu bliver jeg sådan lidt, nu lægger jeg det bag mig, og så må jeg bare komme af med det på en anden måde, i stedet for hele tiden at lade det gå ud over den samme person for, at det ikke bliver for meget for dem. De har jo også deres eget at tumle med". Der opstår dermed et vakuum, hvor de oplever at have brug for hjælp og støtte, men hvor det samtidig er vanskeligt at bede andre om og i øvrigt er uforeneligt med den forståelse, de hidtil har haft af dem selv. Som en af kvinderne siger: "Man render rundt i en lille osteklokke, og den osteklokke er meget svær at komme ind til, men det den er fuldstændig umulig at komme ud af ikk? Så hvis man ikke har nogen, der ihærdigt nok forsøger at trække en ud af den (...), så kan man gå rigtig, rigtig længe og have det rigtig, rigtig skidt".

Om at tale om overgrebet, eller tie

Der er stor forskel på, hvordan kvinderne har brug for hjælp. Nogle har brug for at tale meget om overgrebet og i flere forskellige relationssammenhænge, men oplever, at det er svært at få den betingelsesløse støtte, de synes, de har brug for. Når kvinderne åbner sig op og fortæller, bliver de i mange tilfælde mødt af det, de opfatter som en endeløs række af spørgsmål om hændelsen, opmuntringer og velmente råd. En af kvinderne siger: "Det der med at folk havde en masse gode råd, og nogen gange så vidste jeg, at jeg havde behov for at snakke om det, men hvis jeg snakkede om det, så skulle jeg høre på alle deres råd, og det ville jeg heller ikke. Og det er igen det der både/og. På den ene side vil man gerne snakke om det, men man gider heller ikke have en masse gode råd".

I stedet efterlyser kvinderne vedholdenhed og rummelighed fra relationerne, for som én af de andre kvinder siger i forhold til førstnævnte: "Det, der er det sjove ved folk efter sådan noget sker, det er, at de siger; 'hvis der er noget, så ring'. Og det er det eneste man ikke har overskud til [...] de har ingen idé om, hvor kompliceret det kan være at tage telefonen og ringe. Fordi for det første har man det rigtig skidt, og for det andet er det meget svært at bede om hjælp, og man synes også, at man er til ulejlighed. Og øh, hvad nu

hvis man ringer, mens de spiser eller sådan et eller andet. Man tænker meget over, at nu stiller man krav om, at folk skal høre på én, øh hvis man er ked af det eller græder i telefonen, eller sådan et eller andet øh. Men det der med at tage telefonen og ringe, det er enormt kompliceret. Så jeg ville nok gerne have haft, at folk havde været bedre til at ringe til mig". I forhold til rummeligheden oplever de, at når nogen så endelig ringer til dem og bliver konfronteret med, at det ikke går så godt, så beslutter de sig oftest for at ringe tilbage en anden dag frem for at lytte til, hvorfor kvinden har det skidt, og om der er noget, de kan gøre. De oplever, at deres venner ikke kan rumme, at: "Det er okay, at vi ikke alle sammen render rundt og har det godt altid", som en af kvinderne siger.

Andre af kvinderne udtrykker, i modsætning til ovenstående, et stort behov for at få lov til at være i fred. De har ikke lyst til at dele deres, i disse tilfælde, meget privatfølte oplevelse eller dets konsekvenser med nogen. For endnu andre handler det om ikke at ville belemre omgivelserne med problemer, selvom der bliver givet udtryk for, at der er nogen, der gerne vil lytte og støtte. En af kvinderne siger: "Jeg havde ikke lige lyst til at være i centrum på den måde, det er i hvert fald helt sikkert (...) Jeg følte i hvert fald lige meget, hvor jeg var, og hvor jeg gik, så følte jeg, at alle kunne se på mig, hvad der var sket".

Gennemsigtighed og usynlighed

Følelsen af gennemsigtighed er gennemgående hos kvinderne i undersøgelsen. Flere af kvinderne får fornemmelsen af, at andre kan se på dem, hvad der er sket. En af kvinderne udtrykker dette således: "Et eller andet sted henne, så tror man jo, at der står voldtægtsoffer i panden på én, men andre folk kan jo ikke se det". En anden kvinde føler, at andre "kigger underligt", endnu en anden udtrykker "en følelse af gennemsigtighed, at folk kunne se direkte igennem én". Gennemsigtigheden bliver paradoksal, når den ses i forbindelse med kvindernes følelse af, at der ikke rigtig er nogen, der tør tale med dem om overgrebet, ikke ser deres problemer og behov. Deres usynlige stigma synes at adskille dem så meget fra dem, de kender og omgås, at det, at de har været udsat for et seksuelt overgreb, nødvendigvis også *må* være synligt for andre. I kraft af, at det jo ikke er synligt rent fysisk for andre, bliver kvinderne således fanget i modsatrettede følelser af på én og samme tid at være blottede og usynlige over for deres nærmeste.

Isolation og marginalisering

Nogle af kvinderne oplever efter det seksuelle overgreb, at tiden på én gang står stille og løber fra dem. En af kvinderne siger: "Det var sådan, øh at at at andres liv ligesom gik videre, og mit gik i stå. Og det var, ligesom jeg var med på en karrusel, eller at de andre, de var i en karrusel, og jeg prøvede at rende efter, og prøvede på at hoppe på, men kunne ikke rigtig komme af sted med det. Jeg kunne ikke rigtig følge med i de andres liv, øh og det gjorde så, at jeg lukkede en del af min vennekreds af for ligesom at finde mig selv". Dette tilsammen med følelser af ensomhed, anderledeshed, sårbarhed, mistillid til andre mennesker og et helt nyt perspektiv på tilværelsen fører i flere tilfælde til, at kvinderne for en periode isolerer sig socialt. De undgår at færdes i de sociale

sammenhænge og blandt de mennesker, der på forskellige måder, minder dem om oplevelsen af det seksuelle overgreb. For en relativ stor del af kvinderne, der bliver krænket i gå-i-byen-sammenhæng, for eksempel på natklubber, til private fester, til koncerter, på taxa- eller gåturen hjem fra byen, betyder det, at de afgrænser sig fra at gå i byen, fordi det både følelsesmæssigt og praktisk bliver for kompliceret for dem. Dermed isolerer de sig i en periode fra at deltage i ungdomslivskulturens betydningsfulde fællesskaber.

De vanskeligheder jeg indledningsvist beskrev, at kvinderne oplevede i forhold til at sætte ord og følelser på det seksuelle overgreb og at forhandle dets sociale betydning, har Pedersen, som en udvikling af begrebet om antihændelser, betegnet som en slags kommunikativ isolation. Denne kommunikative isolation sammenholdt med Bergarts beskrivelse af, hvordan stigmatisering ofte fører til en gensidig undgåelse mellem dem, der bærer stigma, og dem der ikke gør, og hendes beskrivelse af den følelsesmæssige isolation, der også følger stigmatiseringsprocesserne, fører videre til et andet gennemgående træk i interviewene.

Kvinderne kan føle sig marginaliseret socialt. I flere tilfælde måske fordi de ikke selv kan komme ud af "osteklokken" og springe på "karrusellen" og derfor isolerer sig hjemme, eller fordi de, måske for en periode, har et markant anderledes fokus og perspektiv på livet, og derfor ikke kan – eller *vil* – møde ungdomskulturens krav, eller måske fordi vennerne ikke kan forstå, hvor omfattende og langvarige konsekvenserne af overgrebet kan være for nogle kvinder. De kan simpelthen blive hægtet af. Som én af kvinderne beskriver denne marginalisering: "De tog afstand, og de tog blandt andet også afstand, fordi jeg aldrig ville med i byen. Og jeg ville egentlig heller ikke sove hos mine veninder, som jeg havde sovet hos før, fordi de havde fået kærester og sådan noget. Og det var jo ikke så skægt at sove, at fordi det kunne godt være, at de var kærester, men det første overgreb var jo ligesom sket ved, at vi havde sovet to piger og så en dreng ikk, så det var ligesom ikke lykken vel?". Eller som en anden af kvinderne siger: "Det der med, at de så ringer og siger: 'Jamen hvad skal du lave på fredag om en uge?' Det ved jeg ikke, fordi for mig, der er en time i fremtiden, det er meget langt væk. Altså, man kan ikke tænke så langt vel, og så får man måske lavet nogle aftaler, man ikke kan holde, og så skal man aflyse. Og når man har aflyst sytten gange, så bliver folk ikke så glade. Så det er noget om, at der er nogle sociale spilleregler om, at vi skal opføre os sådan og sådan, og dem kan man ikke på det tidspunkt, vel? Så nogen venner forsvinder automatisk ikk' og nogen bliver så ikk'? Altså, så det bliver meget svært ikk'?". Isolationen og marginaliseringen forstærker dermed hinanden, og med den sårbarhed som både kvinderne og deres nærmeste også oplever i forhold til ikke at være for meget – eller for lidt – anmasende for henholdsvis at få og give omsorg, bliver gensidig undgåelse for en periode en barsk realitet.

Konklusion

Det, der fremtræder mest åbenbart i denne skitsering af et seksuelt overgrebs betydning for en ung kvindes forhold til kæreste og venner, er, at det er uhyre komplekst at beskrive. Det eneste, der med

sikkerhed kan siges, er, at det er umuligt at generalisere personlige oplevelser, konsekvenser og betydninger i relation til voldtægt og voldtægtsforsøg. Noget af det, der ikke her er beskrevet, men som ligeledes spiller en særdeles væsentlig rolle i kvindernes oplevelse og reaktioner efter overgrebet, er kvindens forhold til den mand, der krænker hende. Kender hun ham på forhånd? Er han en god ven eller en del af den ungdomskultur, som hun begår sig i? Er han medlem af familien? En potentiel, ny eller gammel kæreste? Eller måske en helt fremmed? Er han af dansk eller etnisk oprindelse? Og hvor, på hvilken måde og under hvilke omstændigheder fandt overgrebet sted – og hvordan tænker kvinden selv, og andre, om disse omstændigheder?

Det er ikke muligt her at sige noget om de kvinder, der bliver udsat for voldtægt eller voldtægtsforsøg, som ikke kommer ind på Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre. Alligevel er det væsentligt at understrege, at de sandsynligvis ville kunne bidrage med andre betydninger og perspektiver end dem, der her er blevet præsenteret, ligesom artiklen ville have haft et helt andet udtryk, hvis jeg havde valgt at fokusere på de positive oplevelser kvinderne også kan opleve i form af eksempelvis betingelsesløs opbakning, rummelige venskaber og støtte fra uventet kant.

Fælles for alle kvinderne er det dog, at forholdet til kæresten og vennerne på forskellig vis utvivlsomt har stor betydning for, hvordan og på hvilken måde oplevelsen får konsekvenser for kvinderne. Derfor er det vigtigt i arbejdet med kvinder, der har været udsat for et seksuelt overgreb, også at medtænke et relationsperspektiv.

Hvis du vil læse mere:

Bergart, Ann M. (2003): Group Work as an Antidote to the Isolation of Bearing an Invisible Stigma, *Social Work with Groups,* Vol. 26(3), The Haworth Press, p. 33 - 43.

Brison, Susan J. (2002): *Aftermath: Violence and the Remaking of Self,* Princeton, Princeton University Press.

Cornett, Jacob A. m.fl. (2002): Community-udvikling og rehabilitering. CUR-metoden i psykotraumatologisk intervention, *Psyke & Logos,* nr. 23, p. 86-105.

Haansbæk, Thomas (2005): *Voldtægtsofrets partner – hvordan går det ham?* København, Center for Voldtægtsofre, Rigshospitalet.

Pedersen, Bodil (2003): Et socialpsykologisk perspektiv på voldtægt, *Psykologisk Set,* nr. 52, p. 14-25.

Pedersen, B. (2005): Etnicitet og seksualiserede overgreb. En kvalitativ undersøgelse af 12 unge kvinders beretninger, *Nordisk Psykologi,* vol. 57(4), p. 323-344.

Skrowny, M. (2005): Alkohol, identitet og fællesskaber – i et integrationsperspektiv. *Ungdomsforskning,* nr. 3, årgang 4., p. 8-59.

Oplysninger om forfatteren

Rikke Salkvist er cand.mag. i psykologi og socialvidenskab med speciale i samfundsmæssige og subjektive konstruktioner af seksuelle overgreb mod børn. I øjeblikket ansat som forskningsassistent på Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre. Mail: rikkesal@ruc.dk.

‘My mother would worry every single time I went out…’ - Meanings of ethnicities and sexualised coercion.[1]

Bodil Pedersen

Abstract
The article is a part of a larger project on the personal meanings of sexualised coercion initiated at Centre for Victims of Sexual Assault in Copenhagen. The project presents a situated approach. It analyses differences and similarities of issues and their meanings in the lives of young women dealing with the aftermaths of sexualised coercion. The aim is to illuminate the way that personal meanings of sexualised coercion connect with ethnic aspects of the conduct of women’s lives.

The accounts of the informants indicated that aspects of their perspectives on sexualised coercion were developed in relation to participation in ethnic communities, and that some differences were related to tradition-orientation and/or individual-orientation. But a simple categorisation into ethnic groups is in danger of overemphasising differences, as well as of overlooking common connections to underlying social/societal meanings of sexualised coercion. Conducting life as a young woman in late modernity was a condition common to all informants.

In the aftermath of coercion, participants from ethnic minorities as well as from the ethnic majority all modified their perspectives on - and conduct of - life. Dealing with complexity, change and contradictions in such issues as from whom to get support, of responsibility and guilt, and of the sexualised aspects of the meanings of coercion were important common concerns[2]. Yet the analysis reveals that similarities, differences and changes in the meanings attributed to the experience of coercion were personally and socially situated. They were related to ethnicities and late modernity in personal ways and connected to intersecting aspects of their trajectories of participation.

Keywords: Sexualised coercion, ethnicity, young women, personal and social meanings.

Approaches to Questions of Ethnicities and Gender

A report from Centre for Victims of Sexual Assault at the University Hospital of Copenhagen in Denmark shows that from 2001 to 2004 14% of the women who contacted the Centre were of ethnic minority backgrounds (Statusrapport 2000-20004, p. 10)[3].

[1] The article is an altered version of an earlier article published in Danish in *Nordisk Psykologi 57(4),2005.*
[2] In the population in Greater Copenhagen, the main area serviced by the Centre, this group constitutes 11, 5 % of the population.

In this country two approaches dominate everyday professional discourses on ethnicity and gender. By the means of individualised terminologies one downplays meanings of ethnicity, investigates 'commonalities of mankind', and ignores gendered aspects of the conduct of life (cf. Ronkainen 2001). In this approach the focus is primarily on similarities in the individualised meanings of sexualised coercion across ethnicities. The second approach focuses on generalised meanings of ethnicity and disregards similarities of issues and their meanings across diverse ethnically conducted lives. It entails overemphasising seemingly ethnically related differences, often understanding them in determinist ways. In the field of sexualised coercion both approaches, as well as the dominant use of the diagnostic category of Post Traumatic Stress Disorder (cf. Marecek 1999), represent a common underlying theoretical stream that de-subjectifies and de-situates the meanings of sexualised coercion. They place ethnicity and other social/societal as external to the meanings of coercion. They often imply that sexual coercion means much the same to most women (cf. Mardorossian 2002), and/or something essentially different depending on ethnicity. In such approaches the relations of situated ethnicities to the personal meanings of sexualised coercion remain unexplored and undifferentiated. In order to inform practices in the field, such dominant approaches must be addressed. Failure to do so may result in a disregard for the meanings of gender, through what has been termed the 'gender-blind eye of multiculturalism' (Mørck 2002).

It is a common and important observation, that 'preserving tradition' in the contexts of lives in migrant communities has often been effected through control of the lives of young women (cf. Espin 1996). But constructing the dualism of migrants versus 'natives', or overlooking such phenomena as cultural/religious 'fundamentalisms' of *all* societal agents may - as in Denmark – create stigmatising categorisations of the very diverse strategies of participation of whole communities and their members (Madsen 2001). It stands in the way of understanding the diversity and multi-faceted ethnically informed meanings of such gendered events as violence against women, and as being subjected to sexualised coercion. Similarly in a society which is otherwise assumed to be characterised by gender equality (cf. Rokainen 2001), focus on gender and ethnicity has often led to a one-sided designation of women from ethnic minorities as uniquely constrained (in gendered ways) by social aspects of their ethnically conducted lives. This is a focus/belief obviously belied by the fact, that both majority and minority men subject women from both ethnic majority and minorities to sexualised coercion. For example, the analysis below shows that the accounts of the young women with different ethnic backgrounds point to many similarities in the social and personal meanings of sexualised coercion. The title of this article, a remark concerning the consequences of telling her mother about having been subjected to sexualised coercion, made by Zarah (23), a young women from an ethnic minority group, might very well have been made by Catrine (18), a young woman from the majority. Even the role of religion in relation to the sexuality of women, often exclusively associated with ethnic minorities (el Saadawi 1980 in Espin 1996), was clearly active in the reflections of a priest described by Nina (23), a young majority woman in this study. Fundamentalist ethnic/cultural/religious agendas are historical movements present in all ethnic groups, but often overlooked in relation to the majority (Yuval-Davis 1997).

In Denmark, discriminatory and excluding categorizations of 'them' and 'us' (cf. Baumann 1998) are currently much in evidence (as in the influential rhetoric of The

Danish Peoples Party in which religion plays a major part). In the insistence on what is commonly called 'Danish Values', 'religious' choices made by young migrant women are designated as unequivocal signs of their ethnic/cultural/religious oppression by 'their own' community. Distress related to sexualised coercion may also be interpreted as specific difficulties imposed by "their own" communities. On the other hand, the pressures of the 'pornofication' of public arenas on young women, or fashions like wearing mutilating footwear, are generally considered to be a part of gender equality through their framing as 'freedom of choice'. Furthermore, other national deficits in gender equality, such as all forms of violence against women, trafficking, unpaid housework, discrimination on the labour market, and unequal wages, coincide with growing gender equality and affect minorities *and* majorities (Mørk 2002).

Still, such dualistic views are reflected in many perspectives on ethnicity, as suggested also in professional discourses. Much research on ethnicity and gender has focused on what apparently constitutes specific meanings of participating in minority lives (cf. Huisman 1997, Espin 1996, Goodenow and Espin 1993). It raises our awareness of restrictions on lives of migrant women, co-determined by both 'heritage' and limitations imposed by discriminating societal mechanisms. However it may also involve turning a blind eye on issues common to the majority as well as to minorities.

Dualist approaches to - and categorising interpretations of - the connections between gender and ethnicity construct categorisations into majority versus minorities, western versus non-western, migrants versus non-migrants (Quin 2004). Without naïvely equating the situation of all women, newer research illustrates how both minority subjects and majority subjects may develop strategies of participation, and experience difficulties, otherwise understood as specifically 'ethnic' (c.f Staunæss 2005). Ethnic discrimination does in some cases seem to provoke a retrenchment into 'tradition' especially imposed on, or chosen by, ethnic minority women. Meanwhile, in other cases, or concerning different kinds of issues, the answers to the often class related discrimination of ethnic minorities seem to further the processes of 'modernisation'. There is no clear-cut clash between the seemingly different strategies of participation. They are answers to contradictory societal conditions for participation in the same societies. In these, multiple personal and social meanings of gendered and ethnicised participation intersect. They are continuously contextualised and re-contextualised. They are answers in which what may be termed re-traditionalisation is intimately entwined with 'late modern' strategies. In fact both tendencies, and the multiple personal and situated forms they take, are intersecting strategies in conducting life in late modernity (Giddens 1991). All participation is disconnected from unequivocal traditions, and is open to negotiation, although possibilities and restrictions on these negotiations are gendered, ethnically informed, and situated. Thus a critical and locally situated research approach is needed in interpreting personal trajectories of participation across contexts (cf. Quin 2004).

Therefore this article represents a multi-ethnic approach to the meanings of sexualised coercion. It encompasses what in feminist debates has been proposed as 'universality in diversity' or 'transversalism'. It explores common issues without ignoring the different positions of those to whom the universal is suppose to apply (Yuval-Davis 1997 p. 125). It makes use of analytical concepts that cross ethnic categorisations without turning the blind eye neither on gender issues, nor on their connections with lives lived in different and

intersecting ethnic communities. It explores gendered ways of participation, without overlooking the issue which Quin proposes as 'that culture is composed of critical elements along asymmetrical power relations' (2004 p. 307). These critical elements and power relations are embedded in overarching historical structurations of societal processes, but have personal meanings. Therefore this article is not primarily structured along the lines of ethnic differences or diversity, but around personal perspectives on core issues imbedded in the empirical material of the study. Before a brief introduction to the approach used, I will shortly discuss another aspect of the issues involved in exploring personal meanings of sexualised coercion.

Categorisations of Personal Distress

In Denmark mainstream psychological research, on the 'effects' of having been subjected to sexualised coercion, has largely been based on the diagnosis of 'Post Traumatic Stress Disorder'. Foa & Rothbaum's frequently quoted work (1998) is another and internationally well-known example of this approach. In the United States, Marecek (1999), in what she refers to as 'trauma talk', has criticised this same approach for running the risk of constructing women exclusively as objects of oppression, even in feminist clinical practice. She points to the irony that 'trauma talk', far from countering the medicalised idiom of conventional psychiatry, has merely replaced one form of this idiom with another (Marecek 1999 p.165).

A diagnostic categorisation, like any abstract categorisations of personal distress, is based on 3rd person constructions in professional practices (cf. Danziger 1990). It excludes relevant aspects of 1st person perspectives, and of the conduct of lives of categorised subjects. Categorisations, such as in PTSD, do not conceptualise the uniqueness, diversity and complexity of personal perspectives, nor do they grasp their relations to the socially mediated intentions and strategies of action of subjects (cf. Ekeland 1981, Caplan and Cosgrove 2004). The concept of PTSD, including an abstract generalising, e.g. de-situated, concept of trauma, does not then encompass the complex and interconnected dynamics in the development of personal meanings attributed to situated and diverse experiences of sexualised coercion (Pedersen 2004). Instead, in reducing the experience of concrete women to 'common' symptoms such as flashbacks, it basically constructs a mechanistic cause and effect understanding of their personal difficulties and sufferings (cf. Marecek 1999). Hence in this country and regardless of ethnicity, knowledge of the diversity of personal meanings of sexualised coercion is very limited. In spite of that, the participants of the present study described a multiplicity of meanings concerning sexualised coercion that intersected with ethnicities in diverging ways. These meanings emerged within *and* across ethnically informed and situated lives. Their diversity underlined the need for alternatives to the over-generalisations of de-contextualised 'knowledge' implicit in such constructs as PTSD.

In the discursive practices that constitute therapies, the meanings of what is reflected on is always co-constructed by all participants, clients as well as professionals. But in therapies, as in research interviews, the inherent power of definition of professional discourses is underscored when theories-in-use over-generalise and de-situate the meanings of social events. This occurs especially when the assumption is that psychological concepts are

unrelated to social practices, and as such exist in a space free from prejudice and discrimination. In such cases theory-related implications, such as in PTSD, are uncritically imposed on women's (co)constructions of their personal perspectives, and hold the risk of severely distorting their possibilities of voicing the richness of these perspectives, as well as ours of understanding them (cf. Maracek 1999). This may lead to studies that report issues more or less exclusively constructed through the generalised assumptions of the theoretical approach and its related research methods (Pedersen 2004). Therefore, as practitioners have reported, vital issues in the personal conduct of lives may not be addressed (Linder 2004). Distress related to racism and refugee-experiences may be bracketed out, though implicitly colouring the relations between the mental health professions and migrant women (Ali 2004).

That the psycho-social meanings of ethnicity and gender are sometimes considered irrelevant, or even non-existent, in professional discourses (cf. Ronkainen 2001, Ali 2004) may, in the case of migrant women, contribute to the well known mechanisms of 'victim blaming' related to events of sexualised coercion. In therapy and in research, this may contribute again to psychologising and pathologising the concerns of participants, and to construct them and stigmatise them as mere victims. Both in therapies and in research it will strengthen the tendency to overlook personal concerns vital to the conduct of life. It will restrict agency, and lead to failures in support regarding context related issues of personal struggles in re-developing agency. That is an especially precarious issue, since loss of agency, during the event of coercion and in it's aftermaths, was *the* critical problem that the women in this study reported. As Nina put it: '*I think, to start with… you lose control during coercion. And then when you don't have control over what is going to happen, because other people are making the decisions on what is going to happen, then it feels like you don't have control over your own situation.*' Consequently this study indicated the importance of overcoming the vicious circle of de-subjectification inherent in de-situated categorisations of subjectivities and the meanings of ethnicities, gender and personal distress. For this reason, it takes its point of departure as what each woman considered to be *her personal concerns*, and relates them to situated societal conditions (cf. also Linder 2004).

Another Approach

The theoretical perspective in this study is inspired by a 'theory of the subject' approach (Dreier 1994, 1999a, 1999b, 2000, Nissen 2005). It does not investigate standard subjects, or the predictability of their actions. Rather, the starting point for an analysis of psycho-social problems is the first person perspectives of concrete subjects. Moreover, socially mediated intentionality, personal reasons for ways of participating, and the related development of standpoints, are researched. Concepts such as trajectories of participation, and situated and positioned perspectives, anchor subjectivity in local versions of societal conditions. These are concepts with which analytical connections are made between the personal conduct of daily life and life conditions. Since meanings are investigated as personal, situated and in flux, essentialisation and individualisation of ethnicity and/or gender, as well as of the meanings of sexualised coercion, may be addressed. Thus, the personal meanings of sexualised coercion can be understood as personal, emotional and cognitive evaluations of the consequences of participating as gendered and ethnic subjects

in gendered and ethnicised local, historical contexts. One of the young majority women in the study described aspects of such *complex constellations of situated personal meanings*, in the aftermath of sexualised coercion, in the following way:

> *Well there was one day where there was a party that crossed the line. One of the girls began stripping, and the eyes of men I saw, they were just so…I just thought, it must stop now, it must stop now. Because you just saw the bestial… oooh… she has to be brought down, right? Whether she wants to or not, because now she is so drunk and stoned that tomorrow she won't remember what happened. And they pawed her over. And when she said: "Stop it, just because I'm stripping you don't have to touch me, do you?" Then well "she has asked for it hasn't she, she took her things off didn't she"? It was that limit again, between well… when it is OK? Actually, when do we girls say no, right?*

Consultation-accounts, Interviews and Ethics

Within the course of a year's work at the Centre for Victims of Sexual Assault, 40 women were referred to me for psychological consultations. They were the participants of the complete study, of which this article is a part. Accounts from consultations, conversations with relatives, supplemented with interviews with 15 of the women, are the empirical foundations of the study. The participants were not selected through particular criteria. All had accepted participation in the research endeavours of Centre for Victims of Sexual Assault, and knew that research was ongoing. It was referred to in therapies, and became an explicit part of the exploration of personal meanings of sexualised coercion. Some women mentioned participation in research as giving sense to their own efforts at overcoming the limitations sexualised coercion imposed on their lives, as their efforts may be of use to other women. Yet, I did have to examine and address the potential ethical dilemmas in using the therapy setting as part of a research project (Pedersen 2004).

One of the advantages of using accounts from therapies in developing knowledge in this field is that they are more than just here-and-now accounts. They provide possibilities for acquiring insights into changing considerations of participants as related to their conduct of life over time, as well as of illuminating intention and process related aspects of the development of personal meanings (cf. Haavind 1992, Pedersen 2004). One practical/ethical limitation in the use of such accounts is that in therapy, participants primarily need to reflect on their current personal concerns (Dreier 2000). For this reason, reflections in therapy must take their starting point in - and be guided by – these concerns. Thus in this study some issues, of importance for the development of an analysis of the meanings of sexualised coercion, were not accounted for through the reflections made in consultations. One example was that most of the women did not wish to talk in detail about the events of sexualised coercion[4]. Their focus was on how to deal with the aftermaths, and they only included the events in consultations when they were of immediate relevance to the topics they chose to reflect on. Some women expressed relief

[4] They had already described the event at the gynaecological/forensic examination, which is part of the procedure at the Centre. They also knew that I had access to notes made from these descriptions.

at not having to describe the events of coercion in detail. On finishing an interview several months after terminating therapy, the woman cited above said:

> *I must say, I have been very happy… that it* (therapy) *hasn't been picking every little detail apart* (of the event of coercion)*, and analysed it, pulled it apart, and put it in the right boxes and frames and all that, but that we have* (talked about) *well how are you now? What has happened since you were here last time…because I am not the type that wants to pull things apart down to the last detail.*

She gives voice to the imperative importance of giving agency in support-initiatives. But during consultations as well as in interviews, this meant that how closely 'symptoms', e.g. the ways the young women conducted their lives in relation to the personal meanings of the concrete character of the event, was not always clearly revealed. Although I had access to descriptions made during forensic examinations, this issue was not sufficiently explored by the study. In consultations the changing meanings of gender in the aftermaths of subjection to coercion were not robustly examined either. Some women voiced them directly, others indirectly, while others again hardly mentioned them. Other concerns seemed of greater personal significance in the conduct of their lives. Therefore this was a subject discussed in interviews. In an interview, months after terminating therapy, a woman explained:

> *My attitude towards gender has changed a lot. There was a period, while I was talking to you, where I really thought about it a lot... about the demeaning of women in general in society and advertising, and yes, I saw women being demeaned in some way or other all over the place, or described in ways in which they really aren't, some kind of lack of equality between men and women. And I was very attentive to that, at that time. Of course, I also had a period, where I just felt that all men are really stupid, and there is no helping them. But I still, how should I say, I am still probably more feministic than I was before.*

As 1st person perspectives and personal concerns were at the centre of both research and consultations, and since the aims of both was to explore these perspectives, there was no constitutive contradiction between research interests and the conduct of consultations. But since, as mentioned above, the main ethical concern was that research interests must never interfere with the concerns expressed by the women, topics important to a theoretical study were not explored. Many issues were simply not addressed in consultations because the women chose to reflect on them with lovers, friends, family, colleagues and other relations. Also their prioritised issues were diverse and in change in their personal lives. For some of the women, stigmatisation related to having been subjected to sexualised coercion was the main issue; for others specific 'symptoms' such as avoiding situations reminiscent of the events, or creating distress, were core concerns; and for others again the relationship with their lover, or the loss of a job, was in focus (Pedersen 2004). Thus, issues reflected on, and the respective amount of consultations in which each woman participated, could vary greatly. Furthermore, being embedded in the ensuing different and changing practices of consultations, concrete ethical questions could not be solved once and for all. Ethical issues were continuously explored and taken into account in practice.

Consequently, and no matter whether they were expected 'effects' of sexualised coercion or not, in both consultations and interviews, attention was paid to supporting clients'/informants' possibilities of reflecting on the issues which they themselves found relevant. Not taping consultations was also a choice made out of ethical considerations. Taping them would have been experienced as loss of agency and control by most of the women. Instead reports on the content of accounts in consultations were written down immediately after sessions. This is why, below, some parts of the analysis are based on descriptions of what the young women have said and done, instead of on direct quotations. It is also why issues presented in many consultations and interviews, but not given voice in the interviews of the women primarily represented in this article, are illustrated through quotations from other women participating in the complete study. Here they serve to highlight common issues also addressed by the women represented in the article.

Choosing Accounts

As argued above, focusing exclusively on ethnic minorities implies risks of interpreting the meanings of diverse phenomena as particular expressions of 'their' ethnicity. Further, in the analysis it might marginalise complex situated constellations of meanings related to intersecting societal conditions for participation. Two remarks by informants also stand in direct contrast to such an approach. About the social and personal meanings of sexualised coercion Zarah, from an ethnic minority group, said: '*It depends on how the families think, how far they have got with their lives….'*. As we shall see, a majority woman might well have voiced her reflections. Furthermore 22 year old Jasmin answered:

> *It depends on what family you come from, just because it's a foreign family, it's not just one way...And for example it's different from country (of origin) to country. There are some Turks, that are more open also than people from Somalia, and then there are the Iranians, they are completely different from the Moroccans. Actually it is so different, even though they all have the same religion, but for example they have different traditions.*'

For these reasons, and in order to enrich the analysis with possible contrasts and similarities, 12 central accounts including young women from the ethnic majority as well as from ethnic minorities were chosen.

Jasmin, Leyla, Zarah, and Madiha[5] belonged to ethnic minorities from the Middle East and Jessica to a Far Eastern minority. They (except Madiha) were the only young minority women participating in this study. Anna, Jette, Nina, Catrine, Sofie, Jennifer and Tanja belonged to the ethnic majority. The complete study indicates that there may be significant differences in the meanings of sexualised coercion for respectively younger and older women. As the vast majority of those who contact Centre for Victims of Sexual Assault are between 15 and 25 (Statusrapport 2000-2004)[6] the article focuses on youth. The known group of women who have been subjected to sexualised coercion is very small.

[5] The interview with Madiha was made by Karin Sten Madsen and is published in *Årsrapport 2001*, pp. 32-33.

[6] The youngest was 17 and the oldest 25 years of age.

Therefore ensuring anonymity is difficult and crucial. Though it severely limits analytical possibilities, the descriptions of the young women and their lives are minimised in the following.

Consultation accounts and interviews represent a broad spectrum of perspectives on different problems and different instances of sexualised coercion and its aftermaths. Accounts from young majority women are chosen according to a case method (Flyvbjerg 2001). In order to construct the foundation for a versatile, nuanced and knowledge generating analysis, the goal in selection was to create as rich a material as possible. If there are only one or few participant accounts to work with, a strategic selection may maximise the access to relevant information, and strengthen the analysis. The accounts are therefore chosen on the basis of their informative value. They are each and together the most saturated in relation to the subject of the article. They also represent a maximum of variations. Extreme/deviant or critical cases are criteria that enable critical questioning of frequently occurring aspects of accounts. The accounts are additionally chosen in consideration of similarities *and* diversities in perspectives and life conditions. Where names of informants are not indicated, the quotes are chosen from the main study in order to boost the discussions.

Analytical Approach

In this context, the concept of 'personal perspective' is an analytical concept. It is not exclusively used to refer to what the participants say or think. It equally refers to connections between their verbalised perspectives and aspects of their daily lives. Likewise the concept of 'meaning' is used in a double sense. Firstly, as concrete and ongoing social consequences of the event of sexualised coercion, which intersect with different aspects of the contexts in which the women conduct their lives, and in which personal meanings are contextualised and re-contextualised. Such social processes are understood as a reality in and through which lives are conducted, but a reality that can only be conceptualised through situated and thus partial perspectives. Secondly, but indivisible from the first, the concept of meaning is also used for personal ascriptions of meanings in the trajectories of lives across social contexts. Taking point of departure in the perspectives of the participants of the study, means connecting their accounts to the situated societal meanings of sexualised coercion in their particular lives, and understanding perspectives as socially mediated.

As indicated above emphasis of the analysis is not only on aspects of meanings that distinguish ethnic minorities from the majority. However, even though such a categorisation is problematic, as variations in practices do not necessarily 'run along ethnic boundaries' (Eriksen 2001), a distinction is made between *ethnic minorities* and *ethnic majority* as an aspect of participation across contexts of action. To minimise the analytical problems involved, not only differences and similarities between - but also within and across - majority and minority lives are analysed.

Apart from specific issues of ethnicities, the *core issues* structuring the analysis below originate from an analysis of the complete empirical material of the project. They were identified through an analysis of meanings understood in the double sense described

above. They were constructed through exploring and re-exploring accounts, comparing them with each other, and comparing designated core issues, and changes in such issues, within each personal account. In attempts at deconstructing and reconstructing them into new insights, these issues were checked against my personal/theoretical assumptions, assumptions of other staff-members at the Centre, and against common research assumptions in the field. Most informants have reflected on them, in consultations as well as in interviews, in more or less explicit ways, depending on the meanings they had in the complex constellations of their personal concerns. As the analysis will show, they are *common issues with diverse personal meanings*, reflected on and dealt with in diverse ways, and more or less central to each participant's life. They are primarily related to life after sexualised coercion, in which they are given different meanings (cf. also Brison 2002). Since coercion is given personal meanings related to discourses in situated historical practices, and since the meanings of gendered ethnicities are rooted in these practices, the accounts of the young women are analysed as trajectories of participation in late modernity. Consequently they have been explored in their intersection with, and modification of, situated personal and common historical issues related to the meanings of subjection to sexualised coercion.

Issues of (In)Dependence

As a condition of life, all the young women in the study had to deal with the processes of individualisation that are radicalised in late modernity. Not only were they developing strategies of action through which they sought to limit and change their participation in, and dependence on, parents and their contexts of action. The necessity of being able to deal with changes, dilemmas and contradiction in their participation, in diverse and at times contradictory contexts, in an individualised manner is generally intensified in late modernity (cf.Giddens 1991). That being so, many of the informants' reflections concerned contradictions in receiving help and support from their parents, and in maintaining or developing already acquired aspects of self-determination.

Sofie, aged 22, had recently moved to Copenhagen. She wanted to distance herself from her parents. After the experience of sexualised coercion she said; '*I feel as if I have been put in a play pen. They constantly want to know where I am'*. Her parents tried to keep track of her whereabouts through frequent calls on her cell phone. In the aftermaths of coercion she was very upset, but did not want her parents to know. She was afraid they would intensify what she saw as their interference in her life.

Jasmin had moved away from home. As she feared her violent perpetrator, she was afraid to live alone. She had not told her parents of the experience of coercion, but they came to know about the event, and consequently pressured her to move back home. But to avoid what she considered to be their attempts at controlling her life, she instead moved in with a female friend, although this friend lived in a single room.

Catrine, 18, had not yet moved away from her parents' home. After the event of coercion, and in spite of her parents' wishes, she spent most of her time at her boyfriends' home. She said;

> *My mum always asks me how I am. It is almost too much… My dad doesn't ask about anything. He just looks worried… I don't want to talk to him about it either*'.

Instead she primarily turned to her peers for support.

In the aftermath of sexualised coercion development of self-determination and agency may become a project characterised by ambivalences. The young women may still be emotionally and practically dependent on their parents, especially if they still live at home. Dependency may increase if they experience anxiety and feel at risk of further coercion. Most had limited experience of dealing with crisis-like situations without the support of their parents. But to involve their parents, in what they referred to as their *private* lives, was often perceived as limiting self-determination for both minority and majority women. Even when they had moved out of their parents' homes, the young women's relationships with them were complicated, for instance in situations when they felt obliged to move back home, partially because they experienced their parents' wish to protect them as deprivation of agency, some of the young women, from the majority as well as from the minority, found this decision to be extremely controversial. Nina, who had been living on her own, and who for a short while moved back with her parents, said:

> *It feels as if you aren't in control of your own situation, and at the same time… For example, my parents, they wanted to help. It was nice when they were at home, but they weren't supposed to talk too much about it, and they weren't supposed to sit in the same room as me, and not to look too much at me. But I did not want them to be indifferent either. Well, it's like both and all the time, right?*

As she described, loss of agency is inherent in the experience of sexual coercion itself. For some of the women, moving back home seemed to be a step in the wrong direction, as one more experience of subjection. Nina's reflections resemble Jasmin's, who for such reasons absolutely refused to move back with her parents.

Issues of Confidence(s)

Conditions for - and contradictions between - individualisation and family community, are aspects of further difficulties actualised by sexualised coercion, and mentioned by the participants. Because of children's dependence on their parents, relationships between children and parents constitute exceptions to a late modern tendency towards 'pure relationships' (Giddens 1991). But the relations of children to their parents are gradually developed into personal arrangements that resemble pure relationships, in which not everything is potentially shared. This became evident in the relationships between some of the young women and their parents. In the ethnic Danish families, parents sense of confidence in their daughters was, up until the event of sexualised coercion, mainly established through parents' knowledge of boyfriends, and through the young women discussing their daily lives and many of life's diverse problems with them. Keeping up a sense of community thus appeared to be a question of sharing confidences. It was a form of confidence(s) and community that the parents expected and took for granted, but which they now feared was threatened. When Nina and Catrine were subjected to sexualised

coercion their parents were particularly concerned about their daughters not wanting to talk to them about it. Catrine said:

> *My mother constantly asks me how I am. It's almost too much. But I want to talk to her when I am afraid. My father doesn't ask me anything. He just looks very worried. I don't feel like talking about it with him either... I think my mother tells him things.*

Several parents contacted me and asked what they could do to preserve or re-establish the former confidential communication.

Keeping up trust through conversations about what had happened was occasionally experienced as an indicator of the quality of familial community. Tanja, 17, had a mother who thought that she must be incompetent as a mother since her daughter waited a fortnight to tell her about the event. Anna, 19, who as a consequence of the event of coercion had to have an abortion, only told her mother about it after the abortion had been performed. She said:

> *When she* (her mother) *has phoned, and I have said that I didn't feel like talking, then she has respected it, and then she has asked if she should call back in an hour or so. And I have said yes, because I don't know how I feel in an hour. Just the fact that she has respected my boundaries, and how much I want her involved in it… in that way it has been really, really important.*

But, when confidences in relation to coercion were limited, it occasionally became a matter of conflict between parents and daughters.

This dynamic was not in the same way constitutive of relationships between the young minority women and their parents. Community/family membership was maintained through (re)traditionalisation, common housing arrangements and the allocation of duties. '*You have rights, we have duties*' a woman with ethnic minority background participating in a related study explained (Sten Madsen & Uddin 2003). Zarah, who had not wanted her parents to know about her experience, explained:

> *When you live with your parents, then you know how they think. If they don't tell you to come home, and tell it when something has happened, then you don't do it*'.

Several of the young minority women explained, that they did not believe that their parents wanted to be told about experiences of sexualised coercion. Zarah adds: '*It would hurt them awfully, it would disappoint them awfully, and it would worry them awfully*'. Equally, before experiencing coercion, these young women distinguished more strictly than the young majority women between what to tell parents, and what not to tell.

But, as differences in standpoints are not exclusively found along abstract lines of ethnicity, the wishes of parents to discuss problems with their children, and the refusal of daughters to tell their parents about potentially worrying occurrences, should not just be reduced to a question ethnic 'heritage'. They are also aspects of variable situated standpoints concerning issues of the importance of talking about problems related to

personal trajectories of participation in concrete contexts. In a group interview Jasmin's sister Leyla (25) says:

> *The reason I don't ask her about it is because I don't want to lead her to the same topic all the time.*

Jasmin comments:

> *If you have experienced something terrible, then it may also be good to talk about it. But like you say, sometimes, well OK, you really have had enough talking about it. I think you should just talk about it until you reach the point where you yourself* (think it is enough).

The young women in the project evaluated the personal importance of talking about experiences of coercion in dissimilar ways, that also crossed ethnic 'boundaries'.

Gendered (Re-)Traditionalisation

While all issues discussed in this article are gendered, some are more dominantly so than others and specifically connected to (re)traditionalisation. The meanings of traditions and migration may influence the lives for several generations. Issues regarding gender and the regulation of daughters' participation may have important and continuous meanings (Goodenow & Espin 1993). In (re-)traditionalisations of the conduct of lives of migrant families, young women are often expected to adhere to prescribed forms of action (cf. Mørck 2001). They may be transmitted through words as well as through silences. They may include relationships between men and women, sexual behaviour, pregnancies, and concern sexualised coercion (Espin 1996 p. 91).

Zarah, Leyla and Jasmin had grown up with traditionalised and communal family oriented practices. They were all educated and employed, none of them were married, and none of them lived with their parents. All three had had boyfriends. As such, they did not resemble the Danish stereotypes of women from ethnic Muslim minorities. Still Zarah, Leyla and Jasmin said that their parents expected them to protect their virginity until marriage. But as protecting virginity is a not dominant aspect of the conduct of lives of young women in Danish society, the participation of these young women in the manifold and rapid societal changes meant that they had the opportunity – and were obliged - to conduct their lives in new and changeable ways. They chose to have sexual relationships, but pretended sexual abstinence. In their considerations of how to keep the experiences of sexualised coercion secret they drew upon such experiences with secretive participation.

Distinctions between the meanings of self-initiated sexual relationships and sexualised coercion were not clear in their families. Both sexualised coercion and sexual relationships had implications for whether the young women were perceived as virgins. Jasmin said:

> *There it is again that thing, that you (the majority women) don't have to be a virgin when you get married. But we do. If I was Danish, and had Danish parents,*

> *of course I would tell them* (about being subjected to coercion)*, but not when my parents are foreigners*.

(Re-)Traditionalisation, related to issues of sexuality and virginity, was presented by all minority informants as occasions for possible conflicts. Zarah said:

> *If they* (her parents) *said that there was nothing wrong with it, that it wasn't a problem with virginity, then of course you would tell them quietly and easily*.

Despite their very different relations to their families both Zarah and Madiha referred to the soiling of family honour, should their experiences become public. Madiha explained:

> *It is also hard for the family to go through all that: Muslims have a saying: Keep the face of your father clean, don't do anything stupid. Do something your father can be proud of, or the family can be proud of.*

In some of the (re)traditionalising families, the father is the leading figure in relation to sanctioning the daughter's life (cf. Mørck 2002), and as Madiha said: '*The hardest thing was to think about telling my father. Fathers react very, very strongly*'. In host countries such as Denmark, disempowerment though a racist delegations of positions is often experienced by men as a process of emasculation. This encourages a (re)construction of - and retrenchment in - traditionalised meanings of gender such as those Madiha describes (Yuval-Davies 1997 p. 67). Thus positions and actions of families and fathers cannot only be understood as aspects of ethnicities, religions or traditions. They must be analysed as ways of dealing with aspects of the character of overarching social relations in the nation in which they are unfolding.

But since both self-initiated sexuality and coercion are associated with (re)traditionalised constraints in the rights of the young women to decide about their bodies, some of the young women from ethnic minorities experienced particular forms of ambivalence in their attempts at developing agency. Zarah said:

> *I live alone. Of course it wasn't (OK) in the start. But I fought until the end, so now I have moved.*

She made this remark, while we were talking about whether to tell, or not tell, parents of incidents of coercion, and as an argument against telling them. Concerning her own situation, Jasmin reflected:

> *Yes, well it is not my responsibility* (that I was raped*). But when it is someone that I have a relationship with, then maybe I think the thought that: Oh no, could it be my own fault* (that I was raped)*?*

The ambivalences of the young women were related to (re)traditionalised restrains, yet mediated through their participation in - and across - the diverse ethnic contexts of majority and minorities, as in Jasmins conflicting standpoints on being at fault.

Disclosure and Conflicts

In the aftermaths of coercion women are often especially sensitive to experienced constraints and conflicts. Not being able to talk about sexualised coercion also limits possibilities of dealing with some of the many related problems that may arise in this aftermath (Sidenius & Pedersen 2004). If relevant others do not know about the event, and conflicts arise, they may be intensified and their resolution be complicated.

The young women from ethnic minorities face problems related to contradictions in and between the varieties of ethnic contexts they participate in. They keep secrets, share confidences, and navigate with sometimes very different ways of participation in ethnic and generational contexts. When she was 17, Zarah was subjected to sexualised coercion. She chose only to talk with her physician:

> *Well, my physician was afraid that I had become pregnant. So I asked him, if I was pregnant how could I get an abortion? But no matter what, he would have to have my parents' signature.*

In the interview she explained that she was lucky not to be pregnant, as she did not want her parents to know what had happened.

The rigidity of standpoints towards sexuality and upbringing that the young women often ascribed to their parents and to 'their' ethnic communities, and the conflicts they feared, may have made it especially difficult to seek support in their families. Madiha said:

> *I knew my father would react very harshly. The day it happened I thought: I close my eyes and go on without telling them. I thought I needed help. But I didn't tell anyone, because I thought if I tell one, it will get to the other, and so on, and so on. That's the way it is with foreign families.*

Such ascriptions of standpoints correspond and are related to powerful 'majority' discourses about minorities, as also suggested by Madihas use of the word 'foreign', and may be maintained by such discourses. But they may not always correspond to what parents would actually do, if they learned about the event (cf. Årsrapport 2001). Jasmin had been subjected to coercion several times, and had contacted the Centre previously. As she was afraid that her parents and others in her ethnic minority network would find out about what she had been subjected to, it was only the second time, and after pressure from friends, that she reported the extremely violent perpetrator to the police. She said:

> *After a couple of weeks they* (the police officers) *turned up and showed my parents the transcripts of my interrogation, and then they got to know everything. And I had to say that it was not true. It was just something that hadn't happened'.*

But Jasmin's parents did know and her mother, with the knowledge of her father, continued to support her financially and otherwise.

Women from minority backgrounds are slightly overrepresented at the Centre for Victims of Sexual Assault where anonymity is guaranteed. Fear of potential conflicts and social

exclusion may make these minority women turn for help to places like this. However, overrepresentation may also be due to the fact that many who contact the Centre are young women, who in different ways transgress traditionalised demands on their lives. They do not wear tradition-oriented clothing, they go out at night with friends, and so forth. Madiha said:

> *... then of course it becomes the woman's own fault... it is she who has been advertising her body down town. It is she who has been posing in mini skirt, attracting men. When a woman goes her own way, it will always be her fault* (Årsrapport 2001).

They may even be regarded as 'ready game' by men in their communities (cf. Bellil 2002). But as in Jasmin's case, the ascribed standpoints may also prevent the women from reporting sexualised coercion to the police or, if they are under age like in Zarah's case, from getting professional help in public institutions. She also said

> *I think there are many who don't report it, because then the family finds out, and then police comes, and then it is discovered.*

Zarah, Jasmin, Leyla and Madiha's reasons for keeping their secrets are of a more clearly common character than those of the majority women. Jessica's (18) - who had an ethnic Danish father and ditto sister-in-law - navigation in relation to her parents is interesting in this context. Her experience was not kept a secret. But she did not turn to her mother, who came from a Far Eastern country and who was a Catholic, for support. She explained that she did not want to talk to her mother about how she felt. In an ethnic majority-oriented perspective, she considered her to be 'old fashioned'. Instead she drew on the perspectives and support of her stepfather and sister-in-law. Like Jasmin she could have said about her mother: '*If my parents were Danish, of course I would tell them*'. Jasmin also talked of her parents as 'old fashioned'.

Echoing the other ethnic minority women Jessica spoke in discourses that reflected dominant discriminatory and degrading discourses of 'them' and 'us'. In these discourses ethnic majority women are seen as 'free' and having 'rigths', and ethnic minorities as 'constrained' and having 'duties'. In her perspective, as in that of Jasmin, constraints in choices of forms of participation such as confiding in - and negotiating with - families are aspects of ethnicity. But as mentioned, Tanja waited a fortnight before she told her mother about her experience, and Anna waited till she had had an abortion. But although, in the cases of both majority and minority women, the meanings of ethnicity and sexualised coercion must be understood as personal and situated (Baumann 1998), the young majority women also had something in common. Like Zarah, Leyla, Jasmin and Jessica they did not want their parents to worry, to restrict them in their agency, or that knowledge of their conduct of lives should occasion conflicts. But unlike them, as it was inconsistent with their relationship to their parents, keeping serious secrets worried them, and was continuously reflected upon.

All the young women kept secrets for reasons similar to some of those voiced by Zarah: '*I probably wouldn't not tell them* (her parents) *so that they wouldn't worry'*. Yet again and again the minority women compared their situation to that of majority women, generalised

and idealised it, and found their own lacking. Dominant discourses of ethnicity, that are integrated aspects of the symbolic violence to which women in general may be subjected, radicalised conflicts in their self-images and in their conduct of life in the aftermath of sexualised coercion. As Espin comments, not all pressures on migrant women's lives come directly from their ethnic communities (1996 p.91). Discriminatory and degrading practices and discourses that complicate their lives are also mediated directly and indirectly through their participation in majority-dominated contexts.

Regardless of ethnic backgrounds all the young women in the study experienced problems, conflicts and marginalisation in the aftermath of sexualised coercion. However, this study indicates that talking about feelings and thoughts related to coercion, and getting support, was especially difficult for those who, regardless of ethnicity, already prior to coercion experienced many difficulties in the conduct of their lives. These young women were particularly disoriented and uncertain about how to make sense of their experience, and how to act in relation to the meanings ascribed to it. As new complex and contradictory situations contributed to uncertainties, they attempted to deal with them by maintaining the status quo, and/or making drastic changes in their lives. In these attempts they sometimes developed situation-specific, as well as contradictory, strategies of action that complicated the development of more personally meaningful and coherently goal-oriented strategies. Due to this, they often had difficulties in participating in classes, groups of friends, and in other activities that would have contributed to the restoration of their sense of agency.

Meanings of Sexuality

In Scandinavia, sexuality is an integrated part of public discourses, and serial monogamy is on the agenda. Most young people from the ethnic majority are sexually experienced. Sex is not associated with shame, and related themes can be talked about with friends. One woman described getting help from her friends in the aftermaths of coercion:

> *Yes, the girls! We have gathered many times, sat down, cooked a good dinner, and then things were talked about.*

To young women, serial monogamy means openly exploring sexual relations, and is regulated individually by the participants of relationships (Byriel 2002, cf. Giddens 1995). Also, like most of the other young women in the study, Jette (23) had had several sexual relationships. When she was subjected to sexualised coercion, she explained that the sexual aspect of coercion was not the most difficult part for her. She, and a few others, compared it to waking up next to a man in the morning after a night on the town, and thinking: '*What am I doing here??'* She did not feel that it brought her reputation into question, nor her experience of her own sexuality. Nor did she, as it is often assumed, have problems with her sexuality in the aftermaths of the events. But she was extremely angry about what had happened, and felt it as an affront to her as a self-determining subject.

Even though she had had many problems related to coercion, another young woman pointed out:

> *He had nothing to do with my relationship to sexuality, sensuality and that kind of thing. He was not a part of my sex life as such. So I don't think my relationship to sex has changed much.*

The young women and their parents made very clear distinctions between sexualised coercion and self initiated sex. Yet another young woman reflected:

> *When you use the word sex you immediately think of something nice. Something two people have together. So when you use the word sex in association the concept of rape, then it doesn't seem quite right, right?*

Simultaneously, sexuality, by some of the women in the study, was regarded as private. Nina, who struggled with the sexualised aspect of coercion, presented an example of the latter: '*It was difficult to tell my mum and dad… it is also embarrassing… We never talked about sexuality in the family* '. To Nina, problems of talking about sexualised coercion were also related to worrying that her interlocutors, e.g. her father, may associate it with sexuality. As such it would have been a private matter that she would not have liked to discuss. On the other hand, Nina, like the others, said that she did not associate the event with her own sexuality, and that she had told a friend about the details of the event of coercion.

These young women did not reflect on their perspectives as specifically ethnic, nor were they asked about this. As part of the majority, they and I took their perspectives more or less for granted. But obviously, even disregarding this inconsistency in the study, and in spite of similarities with the problems of the minority women, their concerns are as ethnically informed as those of Jamin, Leyla, Zarah and Jessica.

Issues of Guilt, Responsibility and Agency

Feelings of guilt and shame have often been mentioned in connection with sexualised coercion, but not clearly connected to ethnicity. As in Madiha's words above, some of the young ethnic minority women reported that they were considered guilty by their families and acquaintances, presumably because they had challenged gendered and traditionalised forms of conducting life. Madiha said:

> *When you are raised not to be out late at night or go clubbing… not to do this and not to do that, then of course it is the woman's fault*.

Jasmin explained how young men and adults, in the aftermath of coercion, addressed her of their own accord. They instructed her to behave in accordance with 'tradition' and some suggested that she should marry the perpetrator. It appeared to her as if she could reduce her 'guilt' by making the perpetrator her husband, and that by doing so she would once again be recognised in the 'community of ethnic identities' (cf. Eriksen 2001). As mentioned, she reflected:

> *Yes, well it is not my responsibility* (that I was raped*). But when it is someone that I have a relationship with, then maybe I think the thought that: Oh no, could it be my own fault?*

And she adds:

> *Even if it isn't… then I might sit and argue with myself: Oh no, maybe I did something wrong, something or other, right? I think it is much easier if… If I had been assaulted on the street, and then raped, then perhaps it was not my responsibility.*

Although her family tolerated it, having a boyfriend was considered a transgression of tradition. Jasmin felt that she might have failed her duties and was to blame. Some of the ways in which others evaluated her experience lead to cognitive and emotional conflicts about her relations to boys and about her sexually active life. The ambivalences in her evaluations of this contributed to her worrying whether she herself was responsible for what had happened.

In the same manner, young women from majority families, particularly when they were also blamed for actions that were regarded as connected to the event of coercion, talked about sexualised coercion as something they felt responsible for, ashamed of, or even guilty of. Some experienced blame for not having been careful enough. Jennifer (17) was twice subjected to sexualised coercion. She had been drinking both times. She described her parents' reaction:

> *They were very angry with me and told me off, and said that surely now I would stop drinking so much. Yes… they thought it was my own fault.*

Jennifer, who was in despair over her parents' attribution of guilt, reflected a great deal about drinking and her own feelings of guilt. Conflicts in the family intensified, and she felt compelled to move. Like the young minority women, she connected her thoughts and emotions with what she saw as her parents' or other people's appraisal of her.

Several other women who contacted the Centre had been drinking when they had been subjected to sexualised coercion (cf. Manniche 2003). In majority families and networks, responsibility was then often individualised and guilt ascribed to them. That appraisal may be just as contradictory, as that to which minority women are subjected. In both cases the appraisal is related to contradictions in what is considered normal and appropriate within ethnic communities. The parents of minority women may be proud of their daughters for doing well in many aspects of life that do not correspond to (re-)trationalised expectations. Equally, the drinking of young women like Jennifer, may regularly be accepted as a part of being young and having fun. But when ways of conducting life become associated with sexualised coercion, the victim is frequently blamed.

In all ethnic groups there is a tendency to relate the event to personal ways of conducting life, at the expense of understanding it as primarily related to problematic gendered aspects of societal conditions. This goes for the young women themselves as well as for their parents.19 year old Anna described that she had been excited about, and proud of, the

fact that her parents had allowed her to move to Copenhagen on her own, when she was just 16. She said:

> *I don't like telling my parents about it. They have taken such good care of me. It is as if I haven't taken proper care of the freedom they have given me.*

Her reason for not telling her parents was, as was the case for Zarah, related to possibilities of agency she had been delegated. An implicit, individualised, and, in the case of the young majority women, apparently gender-neutral responsibility for one's own life, which implies responsibility in relations to parents, seems to be connected to these possibilities (see also Ronkainen 2001). Anna, like Zarah, felt that she owed it to her parents to take good care of herself.

As in Anna's case, most of the ethnic Danish women expressed concerns about possible failures in their individualised, and seemingly gender-neutral, responsibilities in the conduct of their lives. When they 'exposed themselves' to violence, rape or other problem-causing events, such practices were seen by themselves and by others as failures in their capacity to take responsibility for their own lives, and as possibly suggesting some guilt or complicity in their own victimisation.

But for the young minority women the tendency was that they were more explicitly concerned with their families' sanctioning their ways of doing gender. They were particularly concerned with whether they were guilty in the eyes of others. The young minority women may, through their trajectory across differently informed contexts, grow ambivalent and critical towards (re)traditionalised perceptions of women's sexuality (Byriel 2002). Still, they are members of communities of ethnic identities in relation to which parts of their lives are conducted. Significantly, they applied a 1st. person plural 'we' when they talked about these communities. They are communities from which they risked exclusion, as they may be excluded by families and friends, and thus from participation in contexts including others with whom they have shared experiences and perspectives. They are acutely aware that they may loose the possibility of that 'we'. They risk complete isolation, because they themselves and others still identify them with the minority community. However, the risk of isolation is also present for the ethnic majority women, although mostly in relation to same-aged peers (Salkvist 2006).

Regardless of ethnic backgrounds, the young women found the events of sexualised coercion unexpected and incomprehensible (Sidenius & Pedersen 2004). They, like Jette above, described it as an unexpected offence against their right to self-determination. Personal reflections on their own actions in the situation of coercion and its aftermaths resembled each other. But their reflections on agency or guilt did not simply represent the almost naturalised and un-mediated 'reactions' to sexualised coercion as 'trauma' presented in much 'trauma talk' (Marecek 1999). They were basically related to blame assigned by others. Jasmin's reflections on possibly blaming herself less if coercion had been the result of a sudden assault by a perpetrator unknown to her, was reminiscent of those of many of the young women. Their reflections and consequent (re)evaluations of their own actions were also reflections on personal responsibility related to possible alternatives for action. They were attempts at (re)constructions of personal perspectives on being a subject, being subjected, and on agency in the conduct of their lives (cf. Brison

2002). They must all be understood as personally important, ethnically/culturally informed situated attempts at understanding the event and its aftermath, and not just as universal and unwished for 'reactions' to sexualised coercion (cf. Marecek 1999, Helliwell 2000).

Changes

Values and beliefs concerning the relations between parents and children, appropriate sexual behaviour, and the personal meanings of sexualised coercion may of course be transmitted from one generation to the next in any ethnic community, whether majority or minority. Meanwhile historic changes and situated diversity are involved in the development of all perspectives and standpoints, just as differences, contradictions and changes in concrete lives have specific meanings in personal perspectives on participation. Leyla's, Zarah's, Madiha's and Jasmin's accounts in this article, like those of Nina, Catrine and the others, represent generational and personal changes in aspects of ethnic/societal meanings of sexualised coercion. The different meanings Nina and Jette ascribed to the sexualised aspect of coercion are an illustration hereof. But as transmitted values and beliefs are situated they may change more or less quickly in diverse contexts. In this study generational changes seem more in evidence in the lives of the young minority women than in those of the majority women.

About her possible future relationship to a daughter:

Zarah: *...I'd rather that she'd come and tell me.*
Jasmin: *But that is double standards. You want your daughter to come and tell you, but you won't tell your own parents.*
Zarah: *Yes, I know, but that's because our parents are much more eh… a little more old fashioned.*

Jasmin's and Zarah's accounts referred to transformations of, and contradictions with, traditionalised standpoints ascribed to parents and others from their community. In their viewpoint, ways of thinking and acting seemed far more negotiable. This created dilemmas in their perspectives on participation in different contexts, and they experienced it as necessary to operate with 'double standards'. One side of these concerned the relationship to parents, the other what they considered to be their own standpoints unfolded and brought into play in their relations with peers. Zarah underlined this by saying:

> *I wouldn't tell my parents… I know they'd be terribly disappointed… Perhaps later on I'll tell my siblings.*

She had already told women friends. The young women also mentioned that they would deal differently with their 'secrets' in relation to a boyfriend than in their relations to young women friends. Boys and men of similar ethnic backgrounds were ascribed the same standpoints as the parental generation. Still, Jasmin had told her brothers about her experience.

These young women referred to a diversity of differentiated ways of participating in different contexts. They seemed to develop their conduct of life as a form of creolisation making it a personal and kaleidoscopic composition of ways of thinking and acting (cf. Eriksen 1994). It was developed across contexts in which ethnicities were ascribed and had different meanings. They gave voice to wishes for more individualised conduct of lives, and for more confidential ways of communicating, than they experienced was possible in their own families and in parts of 'their' ethnic communities. This being so, but also reminiscent of the young majority women, they primarily turned to their peers, especially girlfriends, when they needed to reflect on the event of coercion and its consequences, or needed practical support. Neither Jasmin nor Leyla wished to tell their parents about their experiences, but they had different reasons. Jasmin refrained from telling her parents in order to spare them from knowledge she thought they might not want. Leyla, like Nina, understood it as something private.

In the group interview, the young women negotiated possible perspectives. Of the minority women, Leyla, echoing Jessica and her majority farther, was the one who aired the most individualised reflections on the meanings of sexualised coercion. She proposed: '*I think it is more sort of personal… how you want it yourself. How you assess it*'. She tried to express that choices of courses of action related to having been subjected to sexualised coercion as individual, personal and private concerns. Leyla's standpoint quoted here came as a kind of conclusion to their discussion, and was approved by all. Seen from this angle the discussion appeared to facilitate the development of new aspects of their personal standpoints. Similarly, this was also the case in the course of group meetings in which only ethnic majority women participated. But when Leyla, Zarah and Jasmin constructed a description of coercion as something private, they simultaneously changed the community and (re)traditionalisation oriented perspectives that were characteristics ascribed to 'their' ethnic minority community. It was a change in direction of, and influenced by, dominant majority discourses.

Concluding discussion

Focus in this study has been on connections between ethnicity, and personal meanings of sexualised coercion. The number of participants from ethnic minorities is small. In the conduct of their lives they performed rather advanced forms of 'creolisation'. It is difficult to say how the accounts and analyses would have evolved if more tradition-oriented and (re)traditionalising young women had participated. Also, all participants have contacted Centre for Victims of Sexual Assault. Neither the young women from the ethnic majority, nor from the minority, can be considered representative of young women who have been subjected to sexualised coercion (Pedersen 2003). Also the analysis within the framework of this article is far from exhaustive. Meanwhile the personal the perspectives on the meanings of sexualised coercion, and of interconnected aspects of lives, were much too divergent for uncritical, depersonalised and de-situated generalisations to be constructed. In the presented theoretical approach, making room for complexity and differences, and relating them to social/societal conditions for participation, is *the* main analytical point. However, personal meanings develop embedded in - and drawing on - significant activities, relations and overarching conditions that may be highlighted. Such core issues are related to what Quin (2004) calls *'critical elements along asymmetrical power*

relations'. The asymmetrical power relations are connected to critical elements such as the social/societal meanings of being young, to ones positions in families, to gender, as well as to ethnicities. Core issues, related to such critical elements that are aspects of ongoing social/societal structurations, may serve as anchor-points in exploring personal meanings.

The relations of young women to their parents, is one such anchor-point. Despite differences in life conditions, the young women all had strong bonds with them. They cared for them and worried about possible conflicts with them. Veiling coercion in secrecy was particularly related to the sexualised and potentially scandalising aspects of coercion, as well as to situated and conflict-generating meanings. Minority women's secrets were a continuation of a more general secretiveness, whereas constraints in confidences appeared to be a particular cause for worry for young majority women, and especially for their parents. For all the women, irrespective of ethnic backgrounds, keeping the event secret may mean limited access to support. The resulting communicative isolation also risked complicating their participation in different contexts.

The young women's *personal assessment of the event and its aftermath* is a second anchorage-point. It was closely connected to assessments made by others. It appeared that minority women primarily connected feelings of guilt to the transgression of gendered rules of conduct. Personal responsibility for one's life was more central to young ethnic majority women. Feelings of guilt did not appear as frequent as presented in trauma-literature, in which necessary reflections on personal agency and responsibility may have been over-interpreted as feelings of guilt. Also, such feelings and reflections are gendered historical ascriptions of meaning that may be changing, e.g. as minority as well as majority women are relieved from traditionalised regulation of their sexuality. For the ethnic majority, and perhaps to some extent also for the young minority women, meanings of sexualised coercion appeared to be individualised and privatised, parallel to a growth in dramatising public discourses on rape.

The relationship between *ethnicised contextual and personal meanings of the sexualised aspect* of coercion is a third anchorage-point with different and changing meanings. Expectations of virginity seemed to restrict the possibilities of the ethnic minority women for confiding in and getting support from their parents, and public knowledge of the event entailed risks of exclusion. The sexualised aspect was given more individual meanings by the majority women.

Complexities, constraints, contradictions and ensuing conflicts in the lives of young women is a fourth important anchorage-point for analysis. They are aspects that cross personal contexts of participation, but have specific meanings in each of these contexts. The greater the complexity, and the more constraints and contradictions, the more the young women seemed to have difficulties, and experience distress in their struggles to (re)gain agency. Creolisation of the conduct of life was one aspect contributing to this. However, other struggles were obvious in the lives of majority women. Nothing points to the young majority women having fewer problems in the aftermaths, as Jasmin for instance seemed to believe. Accounts from the overall project indicated that there may be other important anchorage-points for analysis of the personal meanings of sexualised coercion. These may be the relations to boyfriends, relations to groups of peers, reporting to the police, relations to the perpetrator, as well as more specific aspects of gendered

meanings (Pedersen in prep. and Salkvist & Pedersen in prep.). Summing up, and regardless of ethnicities, the analysis of the accounts in this article, as well as in the complete study, indicates that the personal meanings of the aftermaths of sexualised should at least be as much in focus as the meanings of the event itself.

This analysis presents some tendencies in differences that seem connected to ethnicity as well as to individualisation, (re)traditionalisation and gender. Impressions of differences are, however, reinforced by the construction of categories of ethnic majority and minorities. It is also strengthened by the explicitness of ethnicity in the accounts of minority women, in contrast to the implicitness of this dimension in the accounts of majority participants. The anchorage-points mentioned all had different meanings to the women involved. They were connected in the unique unities of their participation in and across contexts, as personal trajectories through past, present and future. In its aftermaths, sexualised coercion itself did not alone determine the meanings ascribed to it by the women. Neither did ethnicity. But the meanings of sexualised coercion, although situated, are in themselves expressions of overarching gendered asymmetrical power relations, and are as such co-constitutive of all its personal meanings.

In order to comprehend the personal meanings of the anchorage-points mentioned, the historical connections that arise between, and across them, in the personal conduct of lives must be investigated, and the current meanings of gender and sexuality explored more closely (Pedersen in prep.). This kind of approach to the analysis represents an alternative to individualising, de-situated generalisations in researching sexualised coercion. It also represents an alternative inspiration to therapy practices. It does not, as the diagnosis of PTSD and similar universalising conceptualisations do, locate the distress and concerns of women in their minds and understand them as common - yet individualised and socially dislocated - reactions to an event that is predefined as traumatic. On the contrary, it firmly indicates the necessity of understanding the meanings of personal distress and concerns in the aftermath of sexualised coercion as contextual and re-contextualised. Irrespective of ethnicity, it also points to the necessity of relating concerns and distress of all women subjected to sexualised coercion to their participation in situated, gendered, ethnically informed, historic lives. Dualisms of universalism versus relativism, as well as of psychological theory and profession versus theories of society and politics, have to be overcome in transversalist efforts to relate universality to diversity and diversity to universality (cf. Yuval Davies 1997), particularly if we wish to avoid further subjectification of the already subjected.

References

Ali A. (2004) The Intersection of Racism and Sexism in Psychiatric Diagnosis. *Bias in Psychiatric Diagnosis.* Maryland: Jason Aronson.

Baumann G. (1998) *Contesting Culture. Discourses of identity in multi-ethnic London*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bellil S. (2002) *Dans l'enfer des tournantes.* Paris: Éditions Denoël.

Brison, S. (2002) *Aftermath: Violence and the Remaking of the Self.* Princeton: Princeton University Press.

Byriel L. (2002) Ung 99: *En seksuel profil.* Rapport nr.1, 2, og 3, samt 4: Unge med anden etnisk baggrund end dansk. København: Foreningen Sex og Samfund.

Caplan P.J. and Cosgrove L. (eds.) (2004): *Bias in Psychiatric Diagnosis*. Laham: Jason Aronson.

Danziger K (1990) *Constructing the Subject.* Cambridge: Cambridge University Press.

Dreier O. (1994) Personal Locations and Perspectives - Psychological Aspects of Social Practice. *Psychological Yearbook, vol.1*. København: Museum Tusculanum.

Dreier O. (1999a) Personal Trajectories of Participation across Contexts of Social Practice. *Outlines – Critical Social Studies,* vol. 1.

Dreier, O. (l999b) Læring som ændring af personlig deltagelse i sociale kontekster i Nielsen K. og Kvale S. (1999): *Mesterlære, læring som social praksis*. København: Reitzel.

Dreier O. (2000) Psychotherapy in Clients Trajectory across Contexts. I Mattingly C. and Ekeland T.J. (1981): Begrepsmodeller i psykiatrien – fra biomedicin til systemteori. *Nordisk Psykologi 1,* vol. 33.

Eriksen T. H. (1994) *Kulturelle veikryss. Essays om kreolisering*. Oslo: Universitets Forlaget.

Eriksen T. H. (2001) *Flerkulturel forståelse*. Oslo: Norsk Gyldendal.

Espin O.M (1996) The Life Narratives of Immigrant Woman. Wilkinson S. (ed.): Feminist Social Psychologies – International Perspectives. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.

Flyvbjerg B. (2001) *Making Social Science Matter*. Cambridge: Cambridge University Press.

Foa E. B., Rothbaum B. O. (1998) *Treating the Trauma of Rape*. New York: The Gilford Press.

Giddens A. (1991) *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Press.

Giddens A. (1995) *The Transformation of Intimacy*. Cambridge: Polity Press.

Goodenow C., Espin O. M. (1993): Identity Choices in Immigrant Adolescent Females. *Adolescence,* vol. 28, no.109.

Haavind H. (1992) Psykoterapi som forskningsmetode. *Nyt om Kvindeforskning* 4-5.

Helliwell C. (2000) 'It´s Only a Penis': Rape, Feminism and difference. *Signs: Journal of Women in Culture and Society,* vol. 25, no. 3.

Huisman K.A. (1997) Studying Violence Against Women of Color – Problems Faced by a White Woman. Schwartz M. D.: *Researching Sexual Violence against Women: Methodological and Personal Perspectives*. London: Sage Publications.

Linder M. (2004) Creating Post-Traumatic Stress Disorder: A Case Study of the History, Sociology, and Politics of Psychiatric Classification. Caplan P.J. Cosgrove L.: *Bias in Psychiatric Diagnosis*. Maryland: Jason Aronson.

Madsen D. (2001) Vold, køn og etnicitet. Sørensen A. R.: *Køn og Vold: Om voldsforskning i Danmark.* København: Center for Ligestilling.

Madsen K. S., Uddin K. (2003) *Løft sløret for seksuelle overgreb* - Et pilotprojekt om oplysning til kvinder af anden etnisk oprindelse. København: Integrationsministeriet og Center for Voldtægtsofre.

Manniche V. (2003) Rustægt. I Dansk Forening for Kvinderet (2003):*Voldtægt - retsbeskyttelse for den krænkede - retssikkerhed for gerningsmanden*. København: Jurist og Økonomforbundets Forlag.

Mardorossian C. M. (2002) Toward a New Feminist Theory of Rape. *Signs: Journal of Women in Culture and Society,* vol. 27, no.3.

Marecek J. (1999) Trauma Talk in Feminist Clinical Practice. Lamb S.: *New Versions of Victims – Feminists Struggle with the Concept.* New York: New York University Press.
Mørck Y. (2002) Multikulturalismernes kønsblinde øje – Mangfoldigheds-udfordringer og kønsligestilling. *Dansk Sociologi,* nr. 3/13 årg., 2002.
Nissen M. (2005) The subjectivity of participation. *International Journal of Critical Psychology, vol. 15: Neoliberal Subjects.*
Pedersen B. (2003) Et socialpsykologisk perspektiv på betydningerne af voldtægt. *Psykologisk Set,* nr. 52, årg. 25.
Pedersen B. (2004) Perspektiver på Voldtægt. *Psyke og Logos nr. 1, årg. 25*.
Pedersen B. (in prep.) 'Vi kan jo ikke gå hen og voldtage en mand vel?' – Om køn, intimitet, selvopfattelse og seksualitet.'
Refby M. H. (2001) En ny kontekstualitet: Hvem ejer symptomerne – individet eller fællesskabet? *Psyke og Logos,* årg. 22.
Ronkainen S. (2001) Gendered Violence and Genderless Gender. A Finnish Perspective. *Kvinder, Køn og Forskning,* no. *2*.
Salkvist R. (2006) Når det utænkelige sker – om sociale følger af voldtægt og voldtægtsforsøg. *Psykologisk Set,* nr. *62,* årg. 2006.
Salkvist, R. & Pedersen, B. (in prep) Subject to, subject in, subject over – sexualised coercion, agency and the reformulations of life strategies.
Sidenius, K. og Pedersen, B. (2004) Prevention of traumatization following sexual assaults. *NORA, Nordic Journal of Women's Studies,* no.1.
Staunæss D. (2005) From Culturally Avant-garde to Sexually Promiscuous: Troubling Subjectivities and Intersection in the Social Transition from Childhood into Youth. *Feminism and Psychology,* no.2 vol.15.
Quin D. (2004) Toward a Critical Feminist Perspective of Culture and Self. *Feminism and Psychology,* vol. 14(2).
Yuval-Davies, N. (1997) *Gender and Nation*. London: Sage.
Årsrapport (2001) Center for Voldtægtsofre: København: H.S. Rigshospitalet.
Årsrapport (2003) *Statusrapport* (2000-2004). Center for Voldtægtsofre: København: H.S. Rigshospitalet.

Correspondence

Bodil Pedersen
Institut of Psykology Educational Research, Roskilde
University of Roskilde
Postbox 260, 4000 Roskilde
e-mail: bodilpe@ruc.dk

"Vi kan jo ikke gå hen og voldtage en mand, vel?"

Om seksualiserede overgrebs personlige og kønnede betydninger.

AF BODIL PEDERSEN

Seksualiserede overgrebs betydninger generaliseres, kønsneutraliseres og patologiseres ofte. I modsætning hertil viser kvinders personlige perspektiver, hvordan de seksualiserede overgrebs betydninger bliver forskelligt reflekterede og kønnede, ligesom de bliver begrundede i aspekter ved kvindernes livsførelse. F.eks. får overgrebene kønnede betydninger for kvindernes forhold til deres seksualliv.

Citatet i overskriften stammer fra det projekt, som artiklen trækker på. Uanset om det, den citerede kvinde udtrykker, kan verificeres eller ej, sætter hun ord på noget væsentligt: Seksualiserede overgrebs personlige betydninger kan og må forstås som kønnede (Gavey & Doherty 2001:136).[1] Men overgreb bliver ofte undersøgt som generelle sociale/psykologiske problemer.

En stor del af den psykologiske mainstreamforskning på området har afsæt i den udbredte psykotraumatologi og i kriseteori (se f.eks. Elklit 2006: 515). Tilgangene beskriver individers 'almen menneskelige' *re*aktioner. Psykotraumatologien undersøger 'lovmæssigheder' i *re*aktioner på begivenheder, der defineres som traumatiske. Kriseteorien beskriver 'almindelige' faser og coping-strategier i *re*aktioner på traumatiske kriser. Da de højst inddrager køn som én blandt mange uafhængige faktorer, medtænkes de indre forbindelser mellem overgrebenes mulige personlige og samfunds-

mæssigt kønnede betydninger ikke. Fordi sådanne forskningstilgange individualiserer menneskelige lidelser, kan de paradoksalt nok også understøtte almindelige diskurser og praksisser vedrørende køn (Ronkainen 2001: 101; Emmerson & Frosh 2001: 73). De kan bidrage til kategoriseringer og stigmatiseringer af kvinder som f.eks. 'ofre' eller 'letsindige' (jvf. Bergart 2003; Ronkainen 2002). Derfor peger Mardorossian (2002) på behovet for anderledes tilgange til seksualiserede overgrebs betydninger. Denne artikel har især fokus på kvindernes personlige perspektiver på overgrebenes betydninger for forholdet til køn, udseende og seksualliv.

Teoretisk tilgang

I mainstreamforskningen opfattes forskerens perspektiv ofte som privilegeret og andre deltageres perspektiver som forstyrrende. Det er problematisk, idet de berørtes perspektiv ikke inddrages. Et afsæt i de berørtes perspektiver giver mulighed for at udvikle kendskabet til diversiteten *i* og forholdet *mellem* fænomeners personlige og almene historiske betydninger (jvf. Holzkamp 1991). Derfor og fordi forskelligheder i kvinders erfaringer ofte forsvinder, selv i feministiske tilgange, fylder deres perspektiver meget i det følgende. At give dem plads er en forudsætning for at forske på feltet uden at tabe mangfoldigheden på gulvet (jvf. Mardorossian 2002).

For at kunne begribe ligheder og forskelle i og imellem personlige perspektiver og betydninger udforsker det projekt, artiklen trækker på, overgrebenes betydninger ud fra 1. persons perspektiver. Men disse perspektiver betragtes ikke som rene gengivelser af stemmer (Weatherall, Gavey & Potts 2002). Kvindernes perspektiver og standpunkter ses som forbundne med – og forbindes analytisk med – deres livsførelse. 'Livsførelse' er et begreb for deres personlige deltagelse over tid og sted i og på tværs af forskellige situerede samfundsmæssige praksisformer.[2] 1. persons perspektiver forstås således som forbundne med positioner i lokalt situerede praksisformer og som personlige og partielle perspektiver på almene og specifikke aspekter af fælles og forskellige livsbetingelser (jvf. Dreier 2008). Overgrebenes personlige og foranderlige betydninger, blandt andet for kvindernes standpunkter, bliver hermed forbundne med deres erfaringer, der udvikledes i forskellige historiske praksisformer (Pedersen 2004: 319).

Metode

Projektets empiriske del blev gennemført på Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre i 2002 og 2003. Den omfattede psykologsamtaleforløb med 40 kvinder, som blev henvist til undertegnede. De deltog i samtaleforløb på mellem 1 og 21 sessioner. Syv af dem deltog yderligere i en række gruppesamtaler.

Kvinderne var mellem 17 og 51 år, dog var langt størstedelen mellem 18 og 25. De havde et bredt udsnit af forskellige livsbetingelser: Mange var studerende, nogle i arbejde, og enkelte modtog sociale ydelser. Flere fik sociale og økonomiske problemer i kølvandet på overgrebene.

Samtalerne omhandlede de problemstillinger, kvinderne selv opfattede som aktuelle. I sådanne forløb er der unikke muligheder for at få indblik i perspektiver på overgreb og deres betydninger (Haavind 1992; Pedersen 2004:321). Mangfoldige betydninger, som overgrebene blev tildelt i forbindelse med kvindernes deltagelse i en flerhed af kontekster, trådte frem. Da der i samtaleforløbene kunne være forskningsspørgsmål, som ikke blev besvaret, blev 15 forløb fulgt op af interviews. Empiriens store omfang, etiske og andre hensyn, førte til en beslutning om ikke at interviewe alle kvinderne. Men for at nuancere empiri og analyse deltog et bredt udsnit af kvinderne i interviews. De var f.eks. blev udsat for helt forskellige seksualiserede overgreb, havde

meget forskellige livsbetingelser både før og efter overgrebene, havde forskellige perspektiver på dem, og deltog i samtaleforløb af forskellig længde.

En svaghed ved projektet er, at deltagerne alle er rekrutterede på Center for Voldtægtsofre. Erfaringer tyder på, at en del kvinder, der ikke har søgt hjælp, heller ikke har tildelt overgrebene særlig omfattende betydninger (Pedersen 2003: 15). De er ikke repræsenterede her. De, som ikke har søgt hjælp, men for hvem overgrebene har fået mere omfattende betydninger, er her heller ikke. Men såvel kvinder, der oplevede voldsomme og mindre voldsomme overgreb, som kvinder, der beskrev mangfoldige og alvorlige vanskeligheder eller meget få vanskeligheder, deltog i undersøgelsen.

I de følgende analyser forankres kvindernes perspektiver ikke robust i deres personlige livsførelse. Det gør de ikke, fordi artiklens fokus er på *diversiteten* i personlige perspektiver og betydninger i forhold til det *fælles* udgangspunkt, dvs. at seksualiserede overgreb og andre betingelser for livsførelsen kønnes. Det gør de heller ikke, fordi de enkelte kvinder ville blive for let genkendelige. Men udvalget af citater, analyser og tolkninger er foretaget på baggrund af kendskabet til overgrebenes personlige betydninger.

Differentieringer og generalisering

Efter overgrebene reflekterede mange af kvinderne spontant over disses kønnede betydninger, og for at orientere sig i forhold til mænd og forebygge nye overgreb konstruerede de personlige kategorier af mænd. En kvinde differentierede mellem farlige og ikke farlige mænd som dem 'uden kæreste' eller 'med kæreste':

"[...] *hvor der så også er nogen, hvor jeg har kunnet mærke, altså de er fine nok de her, og de har måske nogle kærester, så ved jeg, så holder de sig nok muligvis væk fra mig ikk'?*"

En anden kvinde beskrev, hvorledes hun satte sig i andre kvinders sted og var blevet mere kritisk overfor, hvem hun flirtede med. Hun kategoriserede nogle som de 'egoistiske, der udnyttede deres kærester':

"[...] *dem, der bare udnytter deres kærester altså. Der var en fyr* [...], *og han har en kæreste, og han har lige fået et lille barn. Men alligevel prøvede han og spurgte, om jeg havde lyst* [...]. *Så blev jeg så gal, fordi han kan være sådan over for sin kæreste... være så egoistisk.*"

Enkelte kvinder var blevet udsat for overgreb af mænd af etnisk minoritetsherkomst. For flere blev etnicitet et element i deres kategoriseringer. En ung kvinde sagde:

"*... nu har jeg jo generelt lagt meget mærke til udlændinge, ikk'. Hvis du bare har gået ned ad Nørrebrogade, så kan der finde på at komme sådan en eller anden* [...] *gammel mand, og så sige: 'hey baby' eller sådan ikk'? Eller lige give dig elevatorlooket der. Det kan jeg simpelthen få kvalme af* [...]. *Før da havde jeg bare rystet på hovedet og tænkt hold da op. Få dig et liv, ikk'?*"

Hun og flere andre mente, at deres forandrede perspektiver spillede ind i en aktuel diskriminerende praksis, som de ikke ønskede at bidrage til. Således blev ændringer i deres perspektiver på 'udlændinge' konfliktfyldte for dem. I lighed hermed forbandt kvinderne de betydninger, de tildelte seksualiseringen i overgrebene, med deltagelsen i forskellige praksisser. Intimitetens og seksuallivets mangfoldige, aktuelle betydninger var på spil og interagerede (jvf. Simon 1996: 37). F.eks. kan den implicitte differentiering mellem unge og gamle i citatet ovenfor tolkes som et personligt begrundet historisk forankret forsøg på at opretholde forestillinger om at være ligestillet med jævnaldrende etniske majoritets drenge (jvf. Jeffner 1998: 281).

Men kvinderne reflekterede ikke udelukkende over erfaringer med individuelle mænd. Flere undersøgte kønnets mere al-

mene betydninger. Kønnets betydninger finder almindeligvis udtryk i dualismer af mandligt og kvindeligt (Pedersen 2001: 77). Som i følgende citat – og på trods af deres forsøg på at differentiere mellem mænds handlemåder – trak kvinderne i deres refleksioner ofte på sådanne dualismer:

"*Drengene snakker sådan et eller andet sted: 'Årh mand, shit, hende kunne man bare lige* [...], *og det kunne bare være så sjovt og så godt og så spændende ikk'?' Hvor pigerne ser sådan meget anderledes på det.*"

I og med deres deltagelse i forskellige livssammenhænge over tid og sted relaterede kvinderne deres refleksioner til flere kontekster. Nogle ændrede mere eksplicit standpunkt, som den næste kvinde, der talte om sit standpunkt til kønnet ulighed, f.eks. gjorde (jvf. Johansson 2007: 3):

"*Min holdning til* (forholdet) *kønnene imellem har ændret sig meget. Jeg havde en periode, hvor jeg tænkte rigtig meget over det... sådan med kvindenedgørelse i det hele taget i samfundet og reklamer, og ja alle mulige steder* [...]. *Men jeg er nok altså, hvad skal man sige, mere feministisk, end jeg var før.*"

Selvom kvinderne ovenfor tydeligvis selv begrunder forandringer i deres livsførelse i personlige og kønnede aspekter af deres livsbetingelser, bliver sådanne begrundelser ikke altid taget for gode varer. I teori og i praksis psykologiseres de ofte som generaliseret angst eller aggression.

Udseende, seksualisering og selvværd

Inden overgrebene opfattede de fleste af kvinderne i projektet sig som ligestillede (jvf. Jeffner 1998: 281). Ronkainen kalder dét, at fænomener som f.eks. overgreb på kvinder, hvori kønnethed er aktivt, men hvori det delvis usynliggøres gennem individualisering, for 'genderless gender' (2001: 45). Kønnede praksisser kan som i 'genderless gender' være indforståede (jvf. Haavind 1982). Men diskurser om køn kan udtrykkes i multiple varianter. Som ovenfor, som i følgende citater og i modsætning til i 'genderless gender', ekspliciterede nogle af kvinderne en kønnethed:

"*Altså jeg synes, at jeg lægger mere mærke til det nu* [...]. *Det handler meget om udseende og om sex. Og enormt mange kvinder, også mine veninder* [...], *de kan stå i to timer og lægge make-up, og er det nu godt nok? Og push up i bh'en* [...]. *Man kan sådan tænke: Jamen hvorfor skal det til for mænds skyld?*"

Hun mente ikke, at mænd gør det samme 'for kvinder'. I hendes tidligere praksis havde en kønnende, æstetiserende seksualisering været en underforstået selvfølgelighed (jvf. Cahill 2001: 52), ligesom den er det i kønsneutraliserende teorier om overgreb. Men efter overgrebet reflekterede hun over den seksualiserende æstetisering af påklædning og krop som aspekter af kønnede og kønnende praksisser og forbandt dem med dominans- og underkastelsesprocesser. En anden kvinde fortalte:

"*Jeg bryder mig ikke om det* (at mænd ser op og ned af hende), *og det har jeg aldrig gjort. Altså, jeg ved ikke. Jeg kan slet ikke have det, for jeg føler det nedværdigende på en eller anden måde ikk'? Som om* [...] *de bare lige kan få den ene eller den anden ikke også?*"

Flere andre udtalte sig om lignende erfaringer. De gør os opmærksomme på, hvorledes kønnede, seksualiserende signaler indgik i deres dagligliv og vanskeliggjorde det (jvf. Aapola, Gonick & Harris 2005: 138). Signalerne blev ikke blot formidlet i kvinders valg af tøj, fremhævelse af bryster eller andre kropsdele. Kvindernes udtalelser viser, at den kønnede og kønnende seksualisering i form af mænds blikke også udtrykkes og aflæses gennem eksplicitte eller underforståede nonverbale tegn.

Inden overgrebene forestillede de fleste af kvinderne sig ikke, at de *selv* kunne blive udsat for overgreb. Men efter overgrebene blev disse oftest ikke længere opfattet som handlemåder, der udtrykte særlige egenskaber ved dem, der udførte dem eller ved dem, der var blevet udsat for dem. Nogle tolkede dem nu som en generel mulighed i kvinders liv. Som ovenfor kunne kvindernes nyfortolkninger udvides til at omfatte andre handlingers og tegns betydninger og medføre marginalisering. F.eks. kunne fravalg af dele af den aktuelle ungdomskulturs stærkt kønskonnoterende og seksualiserende tøjstil betyde, at de skilte sig ud og blev udskilt. Hvis de selv, eller andre, individualiserede og patologiserede forandringerne, forstærkedes risikoen for marginalisering. Flere erfarede, at deres oplevelse af eget værd blev truet af sådanne vurderinger af deres forandringer af udseende og nye svar på seksualiserende tegn, og de blev yderligere usikre i deres livsførelse (Salkvist 2006: 25). Disse personlige betydninger forstærkedes hvis udseende, krop og seksualitet blev tillagt centrale identitetskonstituerende betydninger (jvf. Cahill 2001: 52). Det skabte nemlig tendenser til at forstå seksualiserede overgreb som overgreb på essensen af deres 'kvindelige' selv.

Intimitet og indflydelse

Giddens (1991, 1992) mener, at mænds og kvinders aktuelle intime relationer bygger på individuelle aftaler. For bl.a. at understrege kvinders økonomiske uafhængighed betegner han relationerne som 'rene forhold' (Giddens 1991: 89). Sådanne forhold fungerer som foranderlige demokratiske kontrakter. Da de holdes gående gennem ligestillet, fri og åben kommunikation, er historiske brud med kvinders underordning forudsætninger for – og konsekvenser i – disse forhold.

Men seksualiserede overgreb viser brud *på* – og i øvrigt også *i* – den mere eller mindre idealiserede og almindelige ligestillede gensidighed (Gavey 2005: 131). I overgreb bliver 'seksualitet', som de fleste af kvinderne i projektet forbandt med ligestilling, til en ensidig dominansrelation. Kvinderne var ikke subjekter *for* handlingerne, men blev underordnet dem (Salkvist & Pedersen in prep.). De mistede indflydelse på beslutninger om at 'deltage', men også på hvordan de kunne deltage. De havde f.eks. ikke mulighed for at beskytte sig mod overgrebets konsekvenser som seksuelt overførbare sygdomme og graviditet. Det oplevede en kvinde, der havde fået euforiserende stoffer i sin drink, særligt entydigt. Hun huskede ikke noget af overgrebet indtil det øjeblik, da hun uden trusser kom til sig selv i sengen hos en bekendt. Hun fortalte, at han havde sagt: "*Du må nok hellere skaffe dig en fortrydelsespille.*" Ordet fortrydelsespille indikerer, at man kan fortryde en *handling*. Men *genstandgørelsen* i overgrebet havde sat hende helt uden for indflydelse, og hun oplevede brugen af ordet 'fortrydelse' som en yderligere krænkelse.

En anden kvinde reflekterede over forbindelsen mellem intimitet, seksualitet og seksualiserede overgreb:

"Når man bruger begrebet omkring sex, jamen så... så tænker man umiddelbart på noget rart. Noget man har to mennesker sammen. Og det vil sige man forbinder ikke overgrebet med sex. Så jeg synes umiddelbart, hvis man bruger ordet sex for at forklare voldtægtsbegrebet, så virker det også lidt forkert på en eller anden måde ikk'?"

Hun fremhævede her det fælles og ligestillede i intimiteten med at 'have noget sammen'. I hendes perspektiv er 'voldtægt' således ikke 'sex'. Dette bidrager til begribelsen af, hvorfor hun og flere andre ikke forbandt overgrebene med *deres* seksualitet, i hvilken de opfatter sig selv som subjekter.

På spørgsmålet, om hun havde fået et forandret forhold til seksualitet, svarede en tredje således:

"Nej egentlig ikke rigtig. Fordi altså mit forhold til sex og til erotik og sådan noget, det havde han (gerningsmanden) *jo slet ikke noget med at gøre. Altså han var... ligesom ikke en del af mit sexliv som sådan. Så mit forhold til sex og sådan noget, tror jeg ikke har ændret sig meget."*

På baggrund af dominans og underkastelsesaspekterne i overgrebene berettede kvinderne i projektet om senere vanskeligheder ved at afgive indflydelse på deres livsførelse på områder, hvor det tidligere havde været selvfølgeligt. En kvinde udtrykte det således:

"Man mister kontrollen i forvejen ved overgrebet, synes jeg. Og når man så heller ikke har styr på, hvornår hvad skal ske, fordi der er nogle andre, der bestemmer det, så føles det også som om, man ikke har kontrol over sin egen situation."

Men når man deltager i fællesskaber er man en del af hinandens livsbetingelser. At afgive indflydelse og/eller være fælles om den er således en forudsætning for at opnå intimitet og rådighed i livsførelsen. Som det følgende viser, blev modsætninger mellem at overgive og dele rådighed over egne og fælles livsbetingelser og ønsker om at etablere intimitet forbundet med særlige dilemmaer i seksuallivet.

Seksuel dysfunktion eller livsførelse?

En kvinde reflekterede over dilemmaer i et forhold, hun indledte kort efter overgrebet:

"Det har været svært i starten [...]. *På den ene side så ville jeg gerne være sammen med ham* (hendes nye kæreste), *og på den anden side så ville jeg også gerne vente. Og jeg tænkte meget på: gad vide om det var så smart at få en kæreste nu. Fordi ville han kunne acceptere, at man ikke havde lyst til at dyrke sex? Men så var fordelen jo så, at jeg kendte Peter godt, og vi havde været venner i enormt lang tid. Så han var meget forstående over for det egentlig. Det syntes jeg. Men jeg havde stadig den der i baghovedet, nå men er det bare noget, han siger. Fordi alle mennesker har jo behov ikk'?"*

I refleksionerne differentierede kvinden mellem kategorier som 'mande-venner' og 'mande-kærester'. Implicit karakteriserede hun venner med en ellers ofte kvindeligt konnoteret evne til at forstå og yde omsorg. En kæreste derimod blev karakteriseret som en person med forventninger til kvinders lyst og med naturaliserede 'behov'. Denne differentiering betød, at hun var usikker på, om hun burde være indgået i et forhold, da hun syntes, hun måske således havde skabt forventninger om 'at dyrke sex'. Hun overvejede, om hun havde ansvar for at opfylde mande-kærestens 'behov'. Men i forholdet til Peter, der havde været en ven i 'enormt lang tid', mente hun at kunne indgå i forhandlinger om deres seksualliv. Det formåede hun måske netop, fordi det, Giddens betegner som 'fri og åben' kommunikation, var blevet udviklet som en del af et partielt kønsneutraliseret venskabsforhold. Hermed kunne hun – på trods af de gennem kæresteforholdet legitimerede 'behov' og på trods af hendes egne forestillinger om ansvar i seksuallivet med en kæreste – have tillid til hans forståelse og omsorg.

I faglitteraturen er 'seksuelle dysfunktioner' en udbredt betegnelse for vanskeligheder med seksuallivet, og de anses for at være hyppige efter overgreb (Hilden & Sidenius 2002). Tilgangen forudsætter dog antagelser om afvigelser fra en eksisterende 'sund' seksualitet; en seksualitet, der ikke begribes som personligt reflekteret, vurderet og reguleret i og med livsførelsen. Men i lyset af deres livsførelse kan kvindernes dilemmaer – samt deres skelnen mellem overgreb og deres personlige seksualliv – begribes som udtryk for overgrebenes betydninger i deres perspektiver på livsbetingelser. Deres vanskeligheder var ofte knyt-

tede til modsætninger mellem en partners ønsker og deres egne, eller til deres forestillinger om disse. En kvinde sagde:

"Nogle gange så kunne han godt tænke sig at prøve nogle mere grænseoverskridende ting [...]. *Det siger mig ikke en bønne* [...]. *Hvis man skal være sammen med en mand, så skal det være for kærlighedens skyld. Fordi man har nogle ting, man kommunikerer godt sammen om."*

Hun erfarede selv ikke direkte pres for at skulle leve op til partnerens ønsker. Andre blev udsat for pres for at deltage i aktiviteter, som de ikke havde lyst til. To af kvinderne oplevede, at deres kæreste forlod dem, da de ikke ønskede at opfylde deres ønsker.

Men ikke alle kvinderne havde vanskelige dilemmaer med intimiteten og seksuallivet. En kvinde beskrev selve overgrebets betydning som sammenlignelig med det at vågne op og undre sig over, 'hvorfor hun nu var gået hjem med *den* mand?' Oplevelsen af tab af kontrol ved overgrebet havde i hendes tilfælde ikke været lige så voldsomt som for kvinden ovenfor. Hun knyttede heller ikke entydigt intimitet og seksualiserede handlinger sammen. Hun havde et relativt nyt forhold til en mand, som hun havde stor tiltro til, med hvem hun få dage efter overgrebet genoptog et aktivt og glædesfyldt seksualliv. Hun mente, at det bidrog til at afbøde andre problemer, hun, som de fleste af kvinderne, måtte forholde sig til efter overgrebene (Pedersen & Stormhøj 2006).

De fleste kvinder beskrev heller ikke forandringer i deres deltagelse i seksuelle aktiviteter som entydigt problematiske. Nogle forandringer blev tolket som ønsker om forhold, i hvilke seksualiseringen af deres krop var mindre central, mens andre gav udtryk for mere eksplicitte forventninger om indflydelse i seksuallivet (jvf. Aapola, Gonick & Harris 2005: 135). Sådanne forandringer blev af dem selv og andre i visse sammenhænge tolket som legitime problematiseringer af kønnede aspekter ved intimiteten og seksuallivet. I andre sammenhæng blev forandringerne afvist, fordi de blev anset for at være individuelle vanskeligheder i forbindelse med overgrebene (Pedersen & Stormhøj 2006: 449). Kvindernes dilemmaer i forbindelse med overgrebenes betydninger retter således vores blik mod aktuelle kompleksiteter og modsætninger i den (hetero)seksuelle livsførelses mangfoldighed (jvf. Giddens 1992; Aapola, Gonick & Harris 2005; Johansson 2007).

Opsummerende diskussion

Dilemmaer, vanskeligheder og perspektivforandringer efter overgrebene var langt mere flersidige, komplekse og tydeligt begrundede i konkrete livsbetingelser, end der kan gøres rede for her. Alligevel skal nogle overordnede pointer fremhæves og diskuteres afslutningsvis.

Nogle aspekter af den daglige livsførelse rutiniseres (jvf. Holzkamp 1998). Umiddelbart efter overgrebene kunne visse af kvindernes perspektiver og rutiniserede handlemåder blive stærkt forandrede. De fleste var således særligt optagede af (re)evaluering og (gen)etablering af deres livsførelse – herunder af deres forhold til køn, den kønnede seksualisering af kroppen, intimiteten og seksuallivet – set i lyset af erfaringer med overgrebet og dets påfølgende betydninger (Pedersen 2008).

Men fordi mainstream-psykologien ofte abstraherer fra den personlige intentionalitet og dens praksisforankring, forstås mange udtryk herfor ikke som kontekstuelt begrundede følelser, tanker og handlinger (jvf. Linder 2004). I kriseteori beskrives de som faser i generaliserede og abstrakte kriseforløb (Ryding 2003: 81). I psykotraumatologien fremstår de som naturaliserede 'symptomer' på et abstrakt traume. Som Marecek påpeger, er der således risiko for at formulere problemerne i abstrakt 'trauma talk', der bidrager til essensialiserende konstruktioner af kvinder som passive ofre og

udelukker aspekter af deres subjektivitet og livsførelse (1999: 163).

Som alternativ hertil henleder tilgangen i dette projekt opmærksomheden på kvindernes perspektiver på forskelligartede og sammenlignelige livsbetingelser. De betydninger, de gav udtryk for bl.a. i forhold til pornoficering af det offentlige rum eller forandringer i intimiteten, fremstår ikke som kønsneutrale fasetilstande før, under og efter overgrebet (jvf. Ryding 2003), eller som symptomer på en ditto traumatisering. Kvinderne reflekterede nemlig implicit og eksplicit på personligt begrundet og mangfoldig vis over konkrete, situerede og kønnede dilemmaer. De nuancerede til stadighed deres perspektiver og handlinger i og med deres deltagelse i dagliglivets skiftende betingelser. Dilemmaer og forandringer efter overgrebene trådte frem som aspekter ved personlige perspektiver og handlestrategier i forhold til de kønnede aspekter af overgrebenes betydninger for kvinderne. Forandringer fremstod også som mere eller mindre lidelsesfulde, bevidste og eksplicit intentionelle deltagelsesmåder i situerede, kønnede handlesammenhænge (Pedersen 2008). De erfarede vanskeligheder, dilemmaer og forandringer synliggjorde hermed også aspekter ved seksualiserede overgrebs socialt forankrede og aktuelt mulige kønnede betydninger (jvf. Refby 2001: 64). Overgrebenes betydninger kunne f.eks. fremstå som brud i forhold til forskellige forestillinger om ligestilling (jvf. Jeffner 1998). De kunne trække på forskellige diskurser om køn – feministiske såvel som retraditionaliserende (Giddens 1991: 206). Betydningerne kunne ligeledes bryde med generaliserende forestillinger om, at overgreb medfører seksuel dysfunktion i en ellers 'sund seksualitet'.

I forbindelse med deres dilemmaer ønskede de fleste af kvinderne at fastholde forskellige vante standpunkter og handlemåder. I tråd hermed gav flere umiddelbart efter overgrebene udtryk for at ville have deres 'almindelige liv tilbage', det vil sige også selvfølgelige og rutiniserede aspekter af deres forhold til køn. Tidligere standpunkter blev derfor ofte fastholdt og stabiliseret, men nu som nyreflekterede, som da en kvinde udtrykte, at hendes forhold til seksualitet ikke havde ændret sig nævneværdigt.

Kvindernes refleksioner viser, hvorledes betydninger af udseende, intimitet og seksualitet er forbundet, og hvorledes det får særlige personlige betydninger for deres deltagelsesmuligheder i dagliglivet. Kvindernes forandringer i perspektiver og livsførelse kan hermed forstås som personligt begrundede, men også forankrede i historiske aspekter af kønnethed. Forandringer i deres forskellige lokale livsbetingelser var ofte modsigelsesfyldte og træge. Når kvinderne erfarede det som personligt *nød*-vendigt at foretage forskellige forandringer og/eller skabe stabilitet i deres livsførelse, bidrog disse modsigelser og denne træghed til deres dilemmaer. Når deres ønsker om – og forsøg på at skabe – forandring og/eller stabilitet kom i konflikt med deres egne tidligere perspektiver og/eller aktuelle muligheder, fandt de ønskerne vanskelige og til tider lidelsesfulde at håndtere.

Hvis forandringer eller stabiliseringer i kvindernes perspektiver og livsførelse som i mainstream tilgange blev opfattet som uhensigtsmæssige *re*aktioner på overgrebene, kunne det bidrage til, at de fik skyldfølelser og betragtede sig selv som 'urimelige'. Da sådanne forståelser løsriver deres vanskeligheder fra deres situerede og personligt begrundede livsførelse, fungerer de også som en side af 'blaming the victim' eller 'woman blaming' diskurser om seksualiserede overgreb (Pedersen & Stormhøj 2006: 445). Sådanne diskurser henfører kvinders perspektivforandringer og dilemmaer til personlighedsegenskaber eller patologier. De individualiserer ansvaret for deres lidelser og for – eventuelt ved hjælp af en terapeut – at 'komme sig efter dem'. I de mest ekstreme udgaver tildeles kvinder ansvaret for overgreb. Det understreger

vigtigheden af at videreudvikle teoretiske og metodiske tilgange i udforskningen af seksualiserede overgrebs betydninger. Det må være tilgange, der kan begribe og forbinde deres forskellige og foranderlige personlige betydninger med konkrete og situerede udgaver af foranderlige kønnede livsbetingelser.

Noter

1. Bortset fra i forskellige citater anvendes betegnelsen 'seksualiserede overgreb'. Det er et overbegreb for voldtægt, voldtægtsforsøg og anden påtvunget seksualiseret omgang. Da handlingerne blev gennemført imod kvindernes vilje må de forstås som overgreb. På grund af de mange diskussioner af, om sådanne overgreb er seksuelle, eller om de udelukkende er vold, specificeres de som seksualiserede i stedet for seksuelle. Det bliver de også, fordi informanterne ikke selv opfatter dem som en del af *deres* seksualitet.
2. Som bidrag til analysen trækker artiklen på teorier om køn og seksualitet, men artiklen er som følge af projektets tilgang til subjektivitet ikke baseret på en *særlig* seksualitetsteori eller en *særlig* teori om køn. Køn og seksualitets personlige betydninger begribes som aspekter ved deltagelse i – og på grundlag af – en situerede og aktuelle, men foranderlige samfundsmæssige praksisformer.

Litteratur

· Aapola, Sinikka, Gonick, Marnina & Harris, Anita (2005): *Young Femininity –Girlhood, Power and Social Change.* Palgrave McMillan, New York.
· Bergart, Ann M. (2003): Group Work as an Antidote to the Isolation of Bearing an Invisible Stigma, in *Social Work with Groups* 2003/3.
· Cahill, Ann J. (2001): Foucault, Rape, and the Construction of the Feminine Body, in *Hypatia* 2000/1.
· Dreier, Ole (2008): *Psychotherapy in Everyday Life.* Cambridge University Press, Cambridge.
· Elklit, Ask (2006): Psykotramatologi I, i Jens Bjerg (red.): *Gads Psykologi Leksikon.* Gads Forlag, København.
· Emmerson, Peter & Frosh, Stephen (2001): Young Masculinities and Sexual Abuse: Research Contestations, in *The International Journal of Critical Psychology* 2001/3.
· Gavey, Nicola & Doherty, Marion (2001): Rape, Desire, and Gender Reversal: Sex and Sexuality, in 'White Palace', in *The International Journal of Critical Psychology* 2001/3.
· Gavey, Nicola (2005): *Just Sex – the Cultural Scaffolding of Rape.* Routledge, New York.
· Giddens, Anthony (1991): *Modernity and Self-Identity.* Polity Press, Cambridge.
· Giddens, Anthony (1992): *The Transformation of Intimacy –Sexuality, Love & Eroticism in Modern Societies.* Polity Press, Cambridge.
· Haavind, Hanne (1982): Makt og kjærlikhet i ekteskapet, i Runa Haukaa m.fl. (red.): *Kvinneforskning: Bidrag til samfundsteori.* Universitetsforlaget, Oslo.
· Haavind, Hanne (1992): Psykoterapi som forskningsmetode, i *Nyt om kvindeforskning* 1992/4-5.
· Hilden, Merete & Sidenius, Katrine (2002): Seksuel dysfunktion efter voldtægt, i *Ugeskrift for Læger* 2002/41.
· Holzkamp, Klaus (1996): Was heißt "Psychologie vom Subjektstandpunkt?" Überlegungen zu subjektwissensschaftlicher Theorienbildung, in *Forum Kritische Psychologie* 1991/28.
· Holzkamp, Klaus (1998): Dagliglivsførelse som subjektvidenskabeligt grundkoncept, i *Nordisk Udkast* 1998/2.
· Jeffner, Stina (1998): *Liksom våldtäkt, typ... Om ungdomars förståelse av våldtäkt.* Utbildningsförlaget Brevskolan, Stockholm.
· Johansson, Thomas (2007): *The Transformation of Sexuality: Gender and Identity in Contemporary Youth Culture.* Ashgate, Hampshire, UK.
· Linder, Meadow (2004): Creating Post Traumatic Stress Disorder: A Case study of the History, Sociology and Politics of Psychiatric Classification, in Paula J. Caplan & Lisa Cosgrove: *Bias in Psychiatric Diagnosis.* Aronson, Maryland.
· Mardorossian, Carine (2002): Toward a New Feminist Theory of Rape, in *Signs: Journal of Women and Culture in Society* 2002/3.
· Marecek, Jeanne (1999): Trauma Talk in feminist Clinical Practice, in Sharon Lamb (ed.): *New Versions of Victims – Feminists Struggle with the Concept.* New York University Press, New York.
· Pedersen, Bodil (2001): Om kategoriseringer af køn og seksuelle relationer, i *Nordisk Udkast* 2001/2.
· Pedersen, Bodil (2003): Et socialpsykologisk perspektiv på betydninger af voldtægt, i *Psykologisk Set* 2004/52.
· Pedersen, Bodil (2004): Perspektiver på voldtægt, i *Psyke & Logos* 2004/25.
· Pedersen, Bodil & Stormhøj Christel (2006): Køn, 'onde cirkler' og (dis)empowerment – Om

samfundsmæssige og personlige betydninger af voldtægt, i *Psyke og Logos* 2006/1.
· Pedersen, Bodil (2008 in press): Traumatiserende oplevelser eller *vold*somme erfaringer, i *Psykologisk Set* 2008.
· Refby, Miriam H. (2001): En ny kontekstualitet; hvem "ejer" symptomerne – individet eller fællesskabet?, i *Psyke og Logos* 2001/22.
· Ronkainen, Suvi (2001): Gendered Violence and Genderless Gender. A Finnish Perspective, i *Kvinder, Køn og Forskning* 2001/2.
· Ronkainen, Suvi (2002): Genderless gender as victimising context: the Finnish case, in Maria Erikson et al. (eds.): *Gender and Violence in the Nordic Countries.* Nordisk Ministerråd, København.
· Ryding, Anna (2003): Förvandla sorgen til ilska, offret til överlevare, i *Nordisk Udkast* 2003/1.
· Salkvist, Rikke (2006): Når det utænkelige sker – om sociale følger af voldtægt og voldtægtsforsøg, i *Psykologisk Set* 2005/62.
· Salkvist, Rikke & Pedersen, Bodil (in prep.): Subject to, subject in, subject over – Sexualised coercion, agency and the reorganisation and reformulation of life strategies.
· Simon, William (1996): *Postmodern Sexualities.* Routledge, New York.
· Weatherall, Ann; Gavey, Nicola & Potts, Annie (2002): So Whose Words Are They Anyway? in *Feminism & Psychology* 2002/4.

Summary

"We can't just rape a man right?" – Gendered Personal Meanings of Sexualised Coercion.

In mainstream psychological research, the experiences of women who have been subjected to sexualised coercion are frequently individualised and pathologised. But women's own perspectives indicate that personal meanings of coercion are reflected and changed in relation to their conduct of life. Their perspectives further our understanding of situated social reasons for changes in meanings attributed to – and actions related to – aspects of gender, sexualisation of appearance, and the conduct of intimacy and sexual life. They also point to the importance of further studies of the meanings of sexualised coercion.

Bodil Pedersen, cand.psych., lektor
Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning
Roskilde Universitetscenter

Samtaler om seksualiserede overgreb

Bodil Pedersen

Artiklen bygger på en undersøgelse, som er foretaget på Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre. Den handler om de personlige betydninger, voldtægt og voldtægtsforsøg kan få for kvinder, og konsekvenser for samtaler med dem.

Voldtægt og voldtægtsforsøg kan man med en samlebetegnelse kalde seksualiserede overgreb. Undersøgelser peger på, at seksualiserede overgreb ofte kan få alvorlige følger (1, 2). Anvendelsen af diagnosen post traumatisk stress syndrom (PTSD) har domineret forskningen på feltet. Men *Linder* har vist, at praktiserende læger definerer PTSD på forskellig vis og på anden vis, end det defineres i DSM (3). Det gør de bl.a., fordi diagnosen ikke giver alsidige billeder af, hvilke fælles og forskelligartede personlige betydninger seksualiserede overgreb kan få (4). Det er således vanskeligt at hente inspiration til psykosocial støtte i den.

For at kunne bidrage til udviklingen af psykosocial støtte går vores undersøgelse derfor bag om diagnosen. Psykologsamtaler kan være velegnede til dette (5). Undersøgelsen inddrager derfor 40 samtaleforløb og 15 interview med kvinder, der har modtaget psykologbehandling i Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre (Boks 1).

Betegnelsen voldtægt

Voldtægt er et almindeligt anvendt ord, der genkendes af alle. Derfor hedder centret på Rigshospitalet også »Center for Voldtægtsofre«. Samtidig er voldtægt et ord, der bl.a. bruges i mediernes ofte dramatiserende omtale. Men betydningerne af et overgreb, og hvilke problemer det kan medføre, er personlige, interperso-

BIOGRAFI:
Forfatter er lektor i psykologi på Roskilde Universitetscenter og har i en lang årrække beskæftiget sig med kvinders livsproblemer bl.a. i forbindelse med psykoterapi og forskning på Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre.

FORFATTERS ADRESSE:
PAES/Psykologi, RUC, Postboks 260,
DK-4000 Roskilde.
E-mail: bodilpe@ruc.dk

Center for Voldtægtsofre, Rigshospitalet
- Ca. 330 henvendelser årligt, heraf 1–2% mænd
- Ca. 70% kender krænkeren i forvejen
- Over 60% er under 25 år
- To tredjedele af kvinderne anmelder overgrebet til politiet
- En tredjedel anmelder ikke til politiet

Boks 1.

nelle og kulturelle (6, 7). Der var således også stor forskel på, hvilke ord kvinderne brugte om overgrebet. Nogle ønskede ikke at kalde det voldtægt, fordi de syntes, det dramatiserede hændelsen. Andre mente, det fremkaldte tanker om seksualitet hos dem, de talte med og pointerede, at overgrebet ikke havde noget med deres egen oplevelse af seksualitet at gøre. Derfor ønskede de ikke at tænke på det, der var sket, som seksualitet og undgik ordet voldtægt. Enkelte ønskede bevidst at lægge afstand til de sensationsprægede fremstillinger i medierne, i hvilke de ikke genkendte deres egne oplevelser. Mens endnu andre slet ikke betragtede det, de havde oplevet, som voldtægt.

Dog sagde nogle kvinder, at de brugte begrebet voldtægt, fordi det var måden, hvorpå andre omtalte overgrebet. Men de fleste ønskede at reflektere over overgrebet og finde deres eget perspektiv på, hvad det betød for dem. Undervejs i samtaleforløbene valgte en del kvinder således at bruge begrebet overgreb, fordi de fandt det mere neutralt end voldtægt.

Sprogbrug medskaber forudsætningerne for indholdet af de samtaler, professionelle samtalepartnere kan have med kvinder, der har været udsat for overgreb. Samtalerne kan bidrage til at støtte kvinderne og deres pårørende, men de kan også bidrage til at forværre betydningerne af et overgreb. Når begrebet voldtægt bliver brugt af en professionel samtalepartner, kan det således vanskeliggøre en nuanceret kommunikation med kvinden.

Overgrebenes betydninger

For nogle af kvinderne i undersøgelsen blev overgrebenes betydninger voldsomme og langvarige. Det forekom især, når de forårsagede store forandringer i kvindernes sociale situation, som f.eks. tab af arbejde og venner, graviditet, eller trusler og forfølgelse. Hvis kvindernes psykosociale forhold i forvejen var problemfyldte, kunne et overgreb være det, der væltede deres aktuelle tag om dagligdagen. Dog var der også kvinder, for hvem dette ikke skete, på trods af, at de allerede før overgrebet befandt sig i en sårbar position.

For andre kvinder, som aldrig havde været udsat for større problemer, og/eller som ikke havde udviklet handlestrategier for vanskelige livssituationer, kunne betydningerne af overgrebet ligeledes være overvældende. Herudover kunne bl.a. overgrebets voldsomhed og kvindernes oplevelse af magtesløshed i selve situationen spille ind på de betydninger, det fik for dem.

Men undersøgelsen peger ikke på entydige fælles betydninger. Alligevel er der en del centrale problemstillinger, det kan være nyttigt at rette opmærksomheden imod.

At føle sig »skør«

Undersøgelsen viser, at mange kvinder var bange for at være blevet det, de ofte selv kaldte »skør«. En anden formulering

var, at de ikke kunne genkende sig selv. En del kvinder var bekymrede for at blive betragtet som »skøre« af pårørende, eller for at få en psykiatrisk diagnose. En sådan kan i øvrigt føre til en uhensigtsmæssig opgiven over for livsproblemer (8).

I et gruppesamtaleforløb lagde alle deltagerne vægt på, at de var blevet lettede ved at opdage, at andre kvinder kunne have nogen af de samme problemer som de selv, f.eks. koncentrationsvanskeligheder og flashbacks. De fremhævede vigtigheden af at opdage, at det var »normalt« at få den slags vanskeligheder, og at man kunne overvinde dem. Flere af kvinderne havde, af angst for at blive betragtet som »skøre«, ikke inden gruppeforløbet turdet tale om disse vanskeligheder.

De vanskeligheder, kvinderne oplevede, var forbundne med en øget vagtsomhed, ængstelighed eller en mere eller mindre kontinuerlig angst, udviklet i umiddelbar tilknytning til oplevelsen af afmagt under overgrebet. Kvinderne fortalte om følelser af tilsyneladende ubegrundet angst, mareridt, eller frygt for helt at have mistet grebet om deres liv. Disse følelser kunne blande sig med – og forværres af – angst f.eks. for en mand, der forfulgte dem, eller med vanskeligheder i relation til andres måder at forholdet sig til overgrebet på. Herudover fortalte kvinderne om en ængstelighed for selve ængsteligheden/angsten og dens betydninger.

Ængsteligheden for at være »skør«, kan bidrage til at fastholde kvinderne i et forhøjet angstberedskab. Derfor kan det i samtaler med kvinder, der har været udsat for seksuelle overgreb, være hensigtsmæssigt at begrænse anvendelsen af professionelle begreber som f.eks. »symptomer«.

Voldtægt og voldtægtsforsøg

Det virker oplagt at antage, at følger af det, der kaldes fuldbyrdet voldtægt, er mere voldsomme end følger af et voldtægtsforsøg. Men undersøgelsen viser eksempler på tilfælde af det modsatte.

En 27-årig kvinde blev udsat for et overgreb, der i juridisk forstand ikke kunne betegnes som voldtægt: En mand havde holdt hende fast, presset sig mod hende og ejakuleret. Hun havde følt sig meget truet af ham, fordi hun mente, han havde et våben. Manden forfulgte hende i længere tid efter overgrebet. I samme periode, og delvist forbundet med overgrebet, oplevede hun belastende hændelser i sin familie, i sin omgangskreds og i forhold til sit studie. Hun fik mange psykosociale problemer og syntes i en lang periode, hun blev »hægtet af livet«. Dette syntes snarere begrundet i omstændigheder omkring overgrebet, og hvad det førte med sig, end i de seksuelle aspekter ved overgrebet.

Ved afslutningen af sit langvarige samtaleforløb beskrev hun som en af de få overgrebet som en voldtægt. Hun syntes at betegnelsen voldtægt bedst udtrykte alvorligheden af de konsekvenser, overgrebet havde haft for hende.

I modsætning hertil modtog en 24-årig kvinde, der havde oplevet en fuldbyrdet voldtægt, kun få psykologsamtaler og fik det hurtigt bedre. Hun var til en fest og havde været fuld, da overgrebet skete. Hun var tilfreds med, at hun ikke huskede så meget af, hvad der var sket. Hun beskrev ikke selve overgrebet som det, der var værst for hende. Det værste, syntes

hun, var den tumult, der opstod omkring overgrebet, at hendes forældre blev meget oprevne, og at politiet var blevet tilkaldt. Selv ønskede hun ikke at anmelde sagen. Hun ville lægge det bag sig og komme videre med sit i øvrigt velfungerende liv.

Ikke alle reagerede imidlertid som denne kvinde på at have været fulde, da overgrebet skete. En kvinde syntes f.eks., at noget af det værste var, at hun ikke kunne huske, hvad der var sket og derfor ikke vidste, om hun havde været udsat for en fuldbyrdet voldtægt. En anden betragtede til dels overgrebet, der var en fuldbyrdet voldtægt, som sin egen skyld, fordi hun havde været fuld – på trods af at hun var sikker på, at hun på ingen måde havde lagt op til den taxachauffør, som begik overgrebet.

I juridisk og medicinsk forstand kan det være vigtigt at skelne klart mellem voldtægt og voldtægtsforsøg. Men det kan være en direkte misvisende skelnen i forhold til at forstå kvinders egne perspektiver, hvilket er en forudsætning for at kunne yde psykosocial støtte. Også af denne grund synes det bredere begreb »overgreb« mere hensigtsmæssigt at bruge.

Overgrebets skygge

Det dramatiske aspekt ved et overgreb, forestillingerne om det, og andres måde at forholde sig til det på, kan bevirke, at der udelukkende fokuseres på overgrebet. Det kan således komme til at skygge for andre mere almindelige problemer i kvindernes liv.

En ung kvinde på 24 år, der var i vildrede med sit studievalg, er et eksempel på dette. Som følge af stor social usikkerhed i den umiddelbare tid efter overgrebet, mistede hun sit job. Kvinden begyndte at isolere sig, bl.a. fordi hun ikke syntes, hun havde noget at tale med andre om. Hendes oplevelse af selvværd blev berørt, og hun begyndte at føle sig deprimeret. Det opfattede hun og hendes kæreste udelukkende som en konsekvens af overgrebet, og de følte sig derfor hjælpeløse overfor, hvordan de skulle forholde sig.

Kvindens psykosociale situation, og hendes forståelse af den, er langt fra enestående. Mange af de kvinder, der henvender sig på Center for Voldtægtsofre, er unge og kommer efter overgrebet i sociale vanskeligheder, bl.a. fordi de endnu ikke har en etableret og stabil livssituation. At få udredt sin samlede situation gennem psykologsamtalerne blev et vendepunkt for den skildrede unge kvinde. Hun fik adskilt de problemer, der var direkte knyttet til overgrebet fra de problemer, der var tidsmæssigt sammenfaldende, men som kun havde ringe eller slet ingen forbindelse til overgrebet. I denne sidste kategori befandt sig centrale livsproblemer forbundet med hendes studievalg og hendes situation som arbejdsløs. Sådanne problemer kan fremkalde nogle af de samme følelser og handlemåder, som man ser efter et overgreb. Derfor kan de forveksles med dem og henføres til overgrebet.

Hvem skal have det at vide?

Noget af det første, der blev spurgt om i de samtaleforløb, der indgik i undersøgelsen, var: Hvad er det største problem for dig lige nu? På dette svarede alle kvinderne med et par undtagelser, at de havde vanskeligheder med at finde ud af, hvem der skulle have at vide, at overgrebet var sket, og hvordan de skulle få fortalt om

Seksuelle overgreb kan ofte give psykologisk behandlingskrævende traumer. Foto: *Thyra Hilden.*

det. Disse svar peger på de centrale betydninger, som sociale relationer har for kvinderne. Hvem der får kendskab til overgrebet har ofte en lang række konsekvenser for kvinderne. Når andre ved, hvad der er sket, kan de blive udsat for spørgsmål, de ikke har lyst til at besvare, for medlidenhed, de ikke ønsker, eller for bekymringer, som de synes, de skal tage sig af. En del af kvinderne gjorde sig mange tanker om deres ansvar for at pådrage andre bekymringer, og det blev en yderligere belastning for dem.

Desværre viser en del tilfælde, at kvindernes tilbageholdenhed over for at ville omtale overgrebet kan være velbegrundet. En ung kvinde, der havde været udsat for et overgreb af en mand af anden etnisk herkomst, oplevede at få at vide af sin læge, at hun burde havde ladet være med at omgås »sådan nogen«. Spørgsmålet om eget ansvar for overgrebet var for denne kvinde, som for langt de fleste af kvinderne, et spørgsmål, der belastede hende. Belastningen blev forværret af, at hun kom til at opleve lægens udtalelse som udtryk for, at han mente, hun selv var skyld i overgrebet.

Andre kvinder oplevede problemer i forhold til deres familie og venner. Nogle oplevede, at deres betroelser blev fortalt videre. Nogle oplevede ikke at blive troet, eller at blive beskyldt for at dramatisere. Andre mistede studieplads eller arbejde, bl.a. fordi en skoleleder eller arbejdsgiver var bekymret for at have et særligt ansvar i forhold til dem. Konsekvenserne blev, at kvindernes tab af kontrol over deres dagligdag forstærkedes, deres fremtidsperspektiver indskrænkedes, og de blev yderligere præget af afmagtsfølelser.

Kommunikativ og social isolation

Da kvinder på hver deres måde i tiden efter et overgrebet kan lide af ængstelighed, koncentrationsbesvær, søvnløshed,

opfarenhed, irritation, seksuelle problemer eller andet, kan de have brug for hjælp, for støtte og forståelse for, hvordan netop de har det (9).

Samtaleforløbene viste, at psykisk isolation (dvs. at være alene med oplevelsen af overgrebet og dets personlige betydninger) kan betyde, at tanker og følelser, der har forbindelse til overgrebet, får et slags eget liv og med tiden kan fylde mere og mere. Disse tanker kan derimod, når de bliver beskrevet for andre, forsvinde helt. Derfor kan det, på trods af de risici, det implicerer, være vigtigt for kvinderne af få fortalt nøglepersoner i deres liv, at de har været udsat for et overgreb.

Men set fra en del af kvindernes perspektiv kunne de fleste andre mennesker ikke forestille sig, hvordan de havde det. Nogle kvinder blev endog vrede, hvis andre kom til at sige: »Jeg forstår godt, hvordan du har det« eller lignende. De kunne opleve det som en bagatellisering eller dramatisering af overgrebet og af deres problemer, og dermed kunne omgivelsernes reaktion bidrage til kvindernes vanskeligheder. Det var især tilfældet, når det handlede om personer, som kvinden var særligt følelsesmæssigt knyttet til, praktisk afhængig af, eller som var autoritetspersoner. Men hvis kvinderne ikke tør berøre emnet over for andre, kan der blive flere og flere ting, de ikke tør tale om, fordi de kan minde dem om overgrebet. Således kan hændelsens unævnelighed bidrage til en stigende psykisk isolation, som kan blive langvarig, og som kan medføre social isolation. Dog kan det kommunikative aspekt ved isolation tilsyneladende eksistere side om side med, at de får social støtte.

Da andres forholdemåder ofte virker uforudsigelige for kvinderne, eller fordi de på baggrund af overgrebet frygter det værste, kan det for den professionelle samtalepartner være vanskeligt at udrede, hvem der kan være hensigtsmæssige støttepersoner.

Skal der tales om overgrebet?

Netop fordi kvinderne kan opleve mange vanskeligheder i deres sociale netværk i forbindelse med overgrebene, men også fordi samtaler med professionelle i en situation, i hvilken kvinderne kan være særdeles usikre, får en særlig autoritativ vægt, bliver kvaliteten af samtalerne med læger, psykologer og/eller andre professionelle meget central.

Der synes blandt en del lægfolk, men også blandt professionelle, at være en udbredt opfattelse af, at mennesker, der har været udsat for voldsomme begivenheder, bør forholde sig til dem ved at tale om dem, eller skrive om dem og vise sorg. Selv om det for nogle kan være en hjælp, kan der være store individuelle og kulturelle forskelle på menneskers ønske om at tale om begivenhederne og forskel på hvilken gavn, de har af det (10, 11).

Oplevelser af tab af selv og af kontrol over livsbetingelserne, som ofte er elementer i et overgreb, kan blive til overordnede psykosociale problemer i tiden efter et seksualiseret overgreb (12). Derfor kan genetableringen af oplevelsen af selv og af kontrol over dagligdagen være i fokus. Således gælder det som professionel om at være opmærksom på, at det er den person, der har været udsat for overgrebet, som må vælge, hvad der skal tales om, med hvem og hvornår. På denne måde får den udsatte mest muligt udbytte af samtalen. I modsat fald kan den ople-

ves som endnu et overgreb. Samtidig skal man som samtalepartner dog give udtryk for, at man er villig til at tale om det, kvinden eventuelt måtte ønske at tale om. Dette tager mange nemlig ikke for givet.

At komme ind på emnet

Hvis en kvinde henvender sig hos egen læge eller hos en anden professionel med en kombination af f.eks. angst, søvnløshed eller seksuelle problemer og eventuelt en uønsket graviditet, kan mistanken om et seksuelt overgreb måske dukke op. Den professionelle kan imidlertid være usikker på sin vurdering, bl.a. fordi de problemer, kvinden fortæller om, kan være udtryk for meget andet end et seksualiseret overgreb. Det kan gøre det vanskeligt at finde en måde at spørge på.

Én måde kan være at spørge kvinden direkte, om hun har været udsat for noget grænseoverskridende eller noget voldsomt. Hvis hun svarer ja, kan man spørge om, hun vil fortælle om det, og man kan tilføje, at erfaringer fra andre viser, at det kan være en lettelse at tale om det.

Man kan også fortælle, at mange mennesker, efter at have oplevet noget belastende, gentagne gange »ser billeder«, der ruller ligesom i en film, eller har gentagende mareridt. Man kan så spørge kvinden, om det er noget, hun genkender. Da samtalens mål i første omgang er at undersøge, hvad kvindens problemer kan skyldes for at kunne yde den rette hjælp, kan man spørge til billedernes indhold. De kan vise, om de muligvis stammer fra et seksualiseret overgreb. Hvis kvinden på denne indirekte måde fortæller om et muligt seksualiseret overgreb, kan man efterfølgende f.eks. spørge, om hvad hun tror disse forestillinger eller andre problemer, kan skyldes, og om hun vil tale mere om det.

Det kan også være vanskeligt at afgøre, hvor langt man skal gå for at få at vide, hvad baggrunden for problemerne er. Mange kvinder synes et overgreb er svært at tale om, og en del har problemer med at tale med mænd om det. Hvis man fornemmer noget sådant, kan man spørge, om det er tilfældet, og evt. henvise til en kvindelig kollega. Under alle omstændigheder betyder dét, at kvinder kan have det meget forskelligt med et overgreb, at den professionelle i hvert enkelt tilfælde må vurdere, hvor direkte de spørgsmål, der stilles, kan være.

Nogle råd

Hvad den rette hjælp kan være, når en kvinde henvender sig og fortæller, at hun har været udsat for et overgreb eller det kommer frem i løbet af samtalen hos lægen, er afhængig af, om der er tale om en akut oplevelse eller om noget, der ligger længere tilbage i tiden.

Er overgrebet sket inden for de første 72 timer, kan kvinden, hvis hun ønsker det, henvises til det nærmeste center for voldtægtsofre (Boks 2).

Er overgrebet ikke akut, kan man som professionel være i den situation, at man må give udvidet støtte. Man kan have viden, som det kan være vigtigt at formidle til kvinderne (13). I denne sammenhæng bidrager det til støttens effektivitet at tage udgangspunkt i kvindens unikke perspektiv på det, der er hændt hende, og på hvilke problemer hun oplever. Beklageligvis findes der ingen gratis og længerevarende støttemuligheder, der kan henvises til. Ønsker kvinderne psyko-

Center for Voldtægtsofre, Rigshospitalet
Henvendelse inden for 72 timer efter overgrebet

AKUT:
Sporsikringsundersøgelse
Medicinsk undersøgelse og behandling

OPFØLGENDE:
Medicinsk behandling
Psyko-social rådgivning og behandling
Juridisk information
Hjælp til pårørende

Boks 2.

loghjælp, skal de for at komme under sygesikringsordningen henvises inden for et år.

Center for Voldtægtsofre på Rigshospitalet har fremstillet en pjece Psykiske reaktioner efter et overgreb, der beskriver nogen af de problemer, der kan opstå efter et overgreb, og nogen af de spørgsmål, der ofte skal besvares. Pjecen kan downloades fra centrets hjemmeside www.centerforvoldtaegtsofre.dk. Det er dog som regel hensigtsmæssigt ikke udelukkende at udlevere en pjece, men også at formidle viden om mulige problemer mundtligt for at give kvinderne muligheder for at stille spørgsmål og kommentere ud fra deres egne erfaringer. Der er også centre for voldtægtsofre i Odense, Århus, Ålborg, Herning, Kolding, Rønne og Hillerød.

Konklusioner

Kvindernes erfaringer, sådan som de kommer til udtryk i undersøgelsen, er eksempler på de mange og forskelligartede personlige betydninger, et overgreb kan få. Det udslagsgivende synes at være den unikke sammenvævning af overgrebets særegne karakter, konkrete omstændigheder i den enkelte kvindes liv før og efter overgrebet, de betydninger hun selv tillægger denne sammenvævning, og hvordan hun handler i den situation, hun befinder sig i.

Uanset hvilke problemer kvinderne kan have tilfælles, gælder det for den professionelle samtalepartner om ikke at overse det unikke ved overgrebenes konsekvenser og de betydninger, kvinderne selv tillægger dem. Fokuseres der for ensidigt på diagnostiske kriterier, som man risikerer det med en rigid anvendelse af diagnosen PTSD, kan samtalerne blive ligegyldige eller ligefrem skadelige. Alligevel kan kvinderne have gavn af at blive informeret om, at de problemer, diagnosen beskriver såvel som andre problemer kan optræde i forbindelse med et overgreb. I denne forstand kan *psycho-education* være til god hjælp.

Yderligere information

www.centerforvoldtaegtsofre.dk
www.voldtaegt.dk
www.loftsloret,dk (information på engelsk, arabisk og tyrkisk).

Økonomiske interessekonflikter:
ingen angivet.

LITTERATUR
1. Elklit A, Magnusdottir M, Knudsen M. Efter en voldtægt. Psykolog Nyt 2003; (17).
2. Dahl S. Rape – a hazard to health. Oslo: Universitetsforlaget, 1993.
3. Linder M. Creating post-traumatic stress disorder: a case study of the history, sociology, and politics of psychiatric classification. I: Caplan PJ, Cosgrove L, red. Bias in psychiatric diagnosis. New York/Oxford: Jason Aronson, 2004.

4. Pedersen B. Perspektiver på voldtægt. Psyke og Logos 2004; 25(1). .
5. Haavind H. Psykoterapi som forskningsmetode. Oslo: Nyt om Kvinneforskning, 1992: 4–5.
6. Heinemann J. En overordnet tværkulturel forståelse for, hvordan traumatisk stress kunne manisfestere sig i individer i forskellige kulturer. Psyke og Logos 2001; 22.
7. Refby MH. En ny kontekstualitet; hvem »ejer« symptomerne – individet eller fællesskabet, Psyke og Logos 2001; 22.
8. Ekeland T-J. Begrepsmodeller i psykiatrien – fra biomedicin til systemteori. Nordisk Psykologi 1981; 33(1).
9. Moscarello R. Psychological management of victims of sexual assault. Can J Psychiatry 1990; 35.
10. Bonanno A, Papa A, Lalande K, Zang N. Grief processing and deliberate grief avoidance: a prospective comparison of beraved spouses and parents in The United States and The Peoples Republic of China. Journal of Consulting and Clinical Psychology 2005; 73(1).
11. Brown EJ, Heimberg RG. Effects of writing about rape: evaluating Pennebaker's paradigm with a severe trauma. J Trauma Stress 2001; 14(4).
12. Brisson SJ. Aftermath. Violence and the remaking of the self. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2002.
13. Paré D. Discursive wisdom: reflections on ethics and therapeutic knowledge. International Journal of Critical Psychology 2002; (Issue: Therapy).

Rikke Spjæt Salkvist & Bodil Pedersen

Subject subjected – Sexualised coercion, agency and the reorganisation and reformulation of life strategies

Summary

When not acting in ways that are recognised as physical self-defence, women are often – in psychology and in other dominant discourses – generalised as inherently passive during subjection to sexualised coercion (rape and attempted rape). Likewise, in the aftermaths, their (in)actions are frequently pathologised as 'maladaptive coping strategies'.

We present theoretically and empirically based arguments for an agency-oriented approach to women's perspectives on sexualised coercion. Agency is understood as intentional, situated and strategic. Sexualised coercion is not generalised as a single "traumatic" event, but conceptualised as life events. Meanings of coercion are embedded in social activities connected to discourses on 'rape' and 'trauma'. Thus personal meanings of subjection are understood as developed in and through participation in trajectories across diverse contexts.

Adopted in our study, this approach points to the great diversity of personal meanings of sexualised coercion. Moreover, it reveals intimate connections between situated, personal and dominant discursive meanings of coercion, and women's strategies of (in)actions during and in the aftermaths of the events.

Our analysis of participants' perspectives also indicates an imperative need for reinterpreting concepts such as 'victim' and 'passivity'. In a reinterpretation women, although subjected to sexualised coercion, emerge as subjects both during subjection and in the aftermaths. Furthermore their seemingly pathological behaviour may be re-conceptualised as personally sense-making strategies of action in reflected attempts at (re)formulating and (re)organising their life strategies.

Introduction

Women's 1st person perspectives on the meanings of sexualised coercion, in legal terms rape and attempted rape, are at the heart of this article. Our approach and analysis is based on a social-psychological theory of the subject as a social agent. This means that we understand women subjected to sexualised coercion as subjects in trajectories of social- and institutional participation. We are concerned with their agency during the experiences *and* in the aftermaths. We also draw on diverse discussions of the meanings of sexualised coercion (Gavey 2005, Lamb1999). One of the reasons for our choice of approach is that our initial empirical study of 40 women who consulted Centre for Victims of Sexual Assault in Copenhagen, suggested the need for alternatives to mainstream and to 'victim' oriented understandings.

The 15 narratives on which we draw in this article were chosen as being the thickest and

most illustrative with regards to the specific themes we decided to work on. However, our agency-oriented analysis draws on insights obtained through the empirical study as a whole.

The conceptualisation of 'victim', and the discourses in which it is embedded (Renzetti 1999), is indeed critical in the meanings given to sexualised coercion. Regehr, Marziali & Jansen (1999) suggest, that the concept is often used as a category that labels women as passive and/or as suffering from specific forms of psychopathology, as in the diagnosis 'post-traumatic stress disorder' (Caplan & Cosgrove 2004).

Mainstream psychological discourses often take a departure in objectifying 3rd person perspectives instead of 1st person perspectives. In 3rd person perspectives aspects of self-determination e.g. of agency are often blurred, or even invisible. The discourses limit or nearly eliminate women's perspectives and reasons for their actions, as well as their connections to their participation in ever changed and changing trajectories. In theory and practice women are then deprived of subject status and are instead often pathologised and diagnosed. In this manner, possible positions and strategies they may take on and develop while participating in everyday life appear as predetermined and inescapable.

The labelling of women as 'victims' places them in discursive and practical positions from which they are expected to recover and overcome – most often with the help of professional experts – so called 'maladaptive avoidance coping strategies'. In this approach importance is primarily placed on the "*victim's* [personal] *cognitions in potentially leading to difficulties in recovery*" (Littleton & Breitkop. 2006). In disregard of the concrete conditions of sexualised coercion, as well as of social conditions for participation, life following sexualised coercion is conceptualised as depending on individual abilities to cope with the experience of coercion. Consequently, de-situated and labelled in abstraction from their social conditions, women are not seen as intentionally reflecting and active subjects. Instead they are exclusively understood as passive containers of pathological symptoms of diverse diagnosis. They do not *act* but merely *re*-act to socially unmediated stimuli and stressors. Theoretically they are stripped of agency. But the analysis below shows how the experience of sexualised coercion is lived as a conscious and personal struggle with agency.

In our understanding, the concept of 'victim' is primarily of legal use in the sense of a person having been subjected to, made the *victim* of, an illegal action, and not wishing to contribute to mainstream discourses on 'victims', we do not use the concept.

Subject oriented approaches and agency

In order to do justice to the specific character of the personal meanings of the conduct of lives, and not reduce subjects to mechanical objects that *re*act stereotypically to events such as sexualised coercion, psychology needs a conceptualisation of agency, that is of actions as personal, intentional and directed. This subject oriented approach is a. o. represented in works such as Dreier 2008, Holzkamp 1995 and Nissen 2005.

In the approaches of these authors people are understood as actively co-creating social practices and discourses through contributing to social conditions and changes in them. Furthermore they learn, develop themselves and become subjects through their active participation in and across diverse social contexts, and local versions of dominant discourses. The personal and social meanings of their actions are embedded in such contexts as actions are organised in institutional and personal trajectories of participation. Through trajectories people are engaged in several and diverse contexts of action. They must continuously

reflect on and (re)organise their participation in ways that take diversity and possible contradictions in – and between – contexts into consideration. In action they change contexts, emotionality, cognition and actions, all aspects of their action potency – or agency as we call it. Personal reflections thus draw on past experiences which are (re)contextualised while being connected to immediate and expected conditions for the conduct of life. Drawing on diverse discourses they are integrated into personal perspectives and become part of changing personal standpoints that serve as strategies in the everyday conduct of life. In this way 1st person perspectives and reflections are developed from personal, socially and locally organised positions, practices and discourses in contexts of societal, cultural and historical activities.

As embedded in changing social conditions agency is de-centred, but also always personal and changed. In other words, agency is constituted by the possibilities for action and reflection on action created in connections between personal and situational aspects of conditions for action. The relationship between possibilities for, and limitations on, reflection and action may be more or less constraining depending on diverse personal and situational aspects of societal practices and discourses. In cases such as torture or in some instances of sexualised coercion they may be extremely constrained, however participation is always active. Thus, being '*sub*jected to' also always means participating – although unwillingly – in contexts of action as a subject with intent and direction.

Alternatives to 'victims'

As alternatives to approaches that mainly draw on the concept of 'victim' and which may contribute to victimising discourses, we are also inspired by Clemans' (2005) concept of experiences of sexualised coercion as 'life events', and by Fairclough's concept of 'social events' (Fairclough 2003). Conceptualised as life events coercion is understood as events that, although they may stand out and be attributed specific meanings, yet occur in life in line with other events. As social events they are additionally understood as mediated through socially structured and structuring practices in similarity with Dreier's concept of 'trajectories of participation' (Dreier 1994, 1999a and 2008). From this follows an understanding of the meanings of coercion as complex and in continuous change. Agency connected hereto is no longer de-situated, unmediated, unintentional and reified as *re*-actions to one single isolated and individualised event – sexualised coercion. In contrast, focus is directed towards the integration and disintegration of the meanings of the events in personal perspectives, standpoints, strategies of participation and situated agency.

In Dreier's (1999b) optic, when dealing with new and unfamiliar experiences, people will change perspectives and strategies of action, and bring them into new contexts of participation in everyday life. As participation in contexts of action involves multiple subjects and is conducted from differently positioned perspectives, one's perspectives and actions are not always understood or recognised by others. As such participation is conducted as potentially 'conflictual participation' (Axel 2002). When engaging in life after sexualised coercion, women who participate in the (re) production of its conditions, or attempt to change these conditions, will sometimes be met with scepticism from others and get involved in conflicts (Haansbæk 2005, Pedersen 2007). This was often the case for women in our study. For example when seeking to connect their experiences in and to diverse contexts of action they faced difficulties that in various ways led to different forms of isolation (Pedersen 2008a). Temporary social withdrawal came to serve the purpose of self-

protection, but could at the same time result in difficulties in maintaining social positions. Hence, what in the women's perspectives were necessary changes in patterns of participation sometimes also resulted in restriction in other aspects of their agency and to mutual avoidance between the women and their friends. It was restrictions that especially made the younger women vulnerable to exclusion from peer group participation (Salkvist 2006).

Dreier (1999b) proposes that delimiting and connecting one's own participation in relation to that of others and to learn how to balance, connect and coordinate participation in different contexts of action in relation to different sets of other participants and one's own concerns are aspects of learning through participation in contexts of action. When drawing on this insight in our analysis, women's reflected choices of how or whether to participate or not in particular contexts, and to engage or not in well-known or new everyday activities, appear as intentional and make sense in the contexts of their personal trajectories of participation.

Maintaining a view of women who have been subjected to sexualised coercion as actively participating subjects with specific intentions, does in no way mean dismissing that they have been subjected to unwanted and uninitiated experiences, which constrain their participation. Anxiety, difficulties in sleeping or with getting up in the morning, fear of being assaulted again, actual stalking or threats of violence that sometimes follow sexualised coercion become conditions that some women have to deal with. Also, most women in our study continuously had to (re)evaluate old and new constraints in their possibilities for participation. But although the frequent (re)evaluations contributed to a general uncertainty, the women actively evaluated and conducted their participation in daily life and developed new personally meaningful strategies. We shall exemplify and analyse some of these.

'Non-agency', intentionality and strategy

Coercion, as discussed in this article, consists of men's subjection of women to very diverse but always unwanted and sexualised experiences. Subjection at first sight may seem to reduce women to mere *objects*, but for the women in our study, having defended themselves during the events became a repeatedly reflected key issue. Not having been subjects *over* the events, it was an issue related to understanding themselves as *subjects in* them (Markard 1997). In other words as others forced actions upon them they experienced being forced to act within severely constraining conditions. Women subjected to sexualised coercion must therefore be understood in the double sense of the word 'subject'. They have been *subjected* to coercion, but their actions during coercion simultaneously qualify them as *subjects*. A critical analysis must therefore address both the connections between practices and discourses, that attribute men's violence against women to women's (in)actions, and their personal meanings for concrete women (Roche & Wood 2005, Pedersen & Stormhøj 2006). In this article the major focus is on the analysis of personal meanings.

In her study of complainants' 'ineffectual agency' when subjected to sexualised coercion, Ehrlich (2001) shows, with inspiration from Fairclough's (2003) notion of the institutional subject as a subject acting through discursive constraint, how women (re)produce stereotypical portrayals of femininity. Through descriptions of 'non-agency' and 'ineffectual agency', primarily when describing themselves as 'non-resisting' because of fear, or when explaining feelings of having been acted upon unwillingly, they reproduce discourses of women as inactive, powerless, vulnerable and subordinated non-agents.

However, Ehrlich's study also challenges the discursive (re)productions of femininity

and agency as inherently incompatible. It offers a perspective of women subjected to sexualised coercion as agents displaying resistance and strategic agency on three levels. *First,* as what she describes as attempted but unsuccessful cognitive action, meaning the conscious consideration of possible actions, such as escaping, fighting back or screaming. *Secondly*, as attempted but unsuccessful verbal acts of resistance in the sense of saying 'no' or trying to persuade the perpetrator to stop. *Thirdly,* as attempted but unsuccessful acts of physical resistance.

Our findings echoed her observations of women's (re)productions of stereotypical femininity and display of strategic although often 'ineffectual agency', but ineffectual only in the sense of not preventing coercion.

One woman's perspective, and a common understanding of what may constitute unsuccessful verbal acts or of not having shown non-consent clearly enough, is particularly interesting. She attempted to express her non-consent when waking up to a male acquaintance on top of her:

> *"Well I told him to stop when I woke up [...] I said: hey what are you doing and stuff..."*

Her acquaintance did not respect this as a clear expression of non-consent, and it did not stop him from penetrating her. In the aftermaths the woman herself was unsure whether her objections could be considered 'non-consent'. In practices and discourses, in which only physical resistance may count as expressions of agency, women's verbal acts are not seen as resistance and non-consent. When considering this, as well as the uncertainty and/or fear involved in contexts of sexualised coercion, *consent* constitutes a more appropriate measure of determining whether such events may be understood as coercion (Gavey 1999, Laudrup & Rahbæk 2006).

In the aftermaths participants in our study reflected on the connections between fear, coercive and restrictive circumstances, and diverse forms of action. Taking a taxi instead of walking home from a private party, one woman was taken to an unfamiliar and desolate place by the taxi driver and subjected to sexualised coercion. As she told him to stop, he tried to make her believe that by choosing to sit in the front seat next to him, she was the one having taken the initiative. She explained:

> *"Well, I thought I should have done something [...] but then again I couldn't because I was wasted. I wasn't really conscious so there wasn't really anything I could do, but when I woke up... perhaps I could have screamed or run away, but I don't know. I was so scared I was numb and I didn't know where I was or how to get home, it was truly horrid".*

This woman had been intimidated, was frightened, felt numb, 'wasted' (drunk), and compelled to comply. Her further descriptions of the circumstances showed how she then had considered various options for escape. But the unexpected and unfamiliar character of the situation (Pedersen 2008a), the unknown location, and the physical dominance of the taxi driver had narrowed her options. She had not dared take the risk of being subjected to further physical harm, and of being left behind not knowing how to find her way home. Having consumed large amounts of alcohol had only added to her difficulties in demonstrating 'effectual and strategic' agency. Not being able to predict the consequences of acts commonly associated with such agency, her decision not to scream and not to try to run away had been a *reflected* one, and one reflecting her situated agency.

Other women gave reasons for not displaying 'effective strategic agency' by physical self defence. A woman who was subjected to sexualised coercion by a close relative said:

"I didn't [defend myself], you can't, because I was in a state of chock so to speak. As if my body froze. It is as if only the mind functions at that time. You only have energy to think, think, think... and 'go away' and stuff. And 'leave me alone' and stuff. But then the rest of the body yes... and you also feel disgusting and afraid to move because it was simply so revolting [...] You don't stand a chance, you can't do anything. Escape or something. Because it happens so fast. It happens so fast [snaps her fingers]. Like that, right? So you are not even prepared or anything, not at all".

This woman highlighted how events can take place so unexpectedly and quickly that there is little time for reflection or evaluation of potential 'effectual' strategies. Agency, such as described by her and other women, may then best be conceptualised as prompt and dominantly emotional evaluations of situated constraints, such as the perpetrators physical power, and as leading to (in)action (Pedersen 2008a).

Another woman described her evaluation of the situation and her own strategies in the following way:

"He was a huge man and I knew that he had relatively easy access to weapons, so I knew that what I did, I did it to survive. And also my children were asleep in the room next door, so I was afraid that they might wake up [...] he held my neck so firmly that he could have broken it, I could tell that he was strong enough to do so by looking at him [...]. And then you just have to accept that people think that you can be a hero, because I have been doing Martial Arts for so many years, but I also know that there are some things one can't argue against..."

What was considered as inaction, partly by herself and by several of her acquaintances, was a result of her deliberations regarding possible consequences of personally imaginable strategies. She concluded that the risks to her life and the lives of her children posed more of a threat than did the act of sexualised coercion. She decided to strategically subject herself to the perpetrator, in order to avoid getting killed or of her children being harmed. Here again, 'ineffectual agency' is only ineffectual as prevention from sexualised coercion itself. Conversely it is effectual in preventing further harm to her children and herself.

In spite of such (re)presentations of 'ineffectual' or 'non-agency' a quotation from another participant shows how some women may understand themselves in terms of discourses that designate them as active and successful agents. At first this woman did not want anyone to know what had happened to her, because she did not remember how she ended up in the situation in the first place, but she said:

"It is humiliating to say that someone did this to me and really I don't think I did anything at all to prevent it. That sure as hell doesn't feel nice to say.

[Afterwards] I did run away to the people from my own camp and stuff, so I did do something".

Like others she initially portrayed herself as someone who had had something done to her and who did nothing to prevent it. But as an afterthought, she corrected this initial portrayal. She then explicitly formulated how she did *do* something, managing on her own initiative to successfully escape to her own camp. Although she does not describe herself as subject *over* the situation, which in any case she was not, she still (re)presented herself as an active subject *in* the situation.

In all the narratives of the women above (in)actions or 'ineffectual agency' emerge as situated strategies of action. Given their restricted options, they evaluated 'ineffectual agency' as the best and sometimes only way to ensure protection against that which was clearly evaluated as more threatening and dangerous. Thus, probably because in most cases physical resistance was not thought to be a potentially successful strategy, only one of the participants in our study took that chance. However, the imagined and reflected strategies

of the participants included such possibilities, primarily in the form of screaming, scratching or running away.

Consequently, as in Bergart's (2003) and in Ehrlich's (2001) work 'subjection' to coercion must be analysed as strategic modes of action.

The use of a concept of agency as 'situated, intentional and strategic (in)action' will encompass Ehrlich's critique of representations of women subjected to sexualised coercion. Furthermore, it embraces characteristic contradictions in agency in 'ineffectual agency'. Agency becomes an analytical concept that connects concrete personal and situated possibilities and choices of action in sexualised situations of constraint. It includes the personal and situated meanings of – as well as the meaningfulness of – intentional and strategic courses of (in)action.

Concrete conditions and personal meanings

As exemplified above, situated, intentional and strategic (in)action was a central issue in accounts of subjection to sexualised coercion.

In this vein, the young women who had been 'too drunk' or had walked home alone at night were often perceived as acting 'carelessly' (Pedersen & Stormhøj 2006). They were at times considered partly responsible for making sexualised coercion possible. Social practices and related discourses, however, are fraught with paradoxes and may contradict each other. Young Scandinavian women are in principle regarded as free and equal subjects. But discourses of equality contradict discourses of carelessness, as 'carelessness' must be seen as an expression of agency related to freedom and equality as embedded in dominant discourses (Ronkainen 2001). Here actions are (in)action in the sense that the young women did not initiate sexualised coercion, and in that they attempted to protect themselves by not drinking or walking home alone again. But when they were seen as partly responsible for being subjected to acts of coercion, this is discursively denied. The taxi driver account sketched above is an example of an active (mis)use of such paradoxes.

In the aftermaths of sexualised coercion, constant reflections on – and protection of – one self in acting as a subject in and over one's life collide with a conflicting desire for self-determination. In some accounts events which may have been experienced as unsuccessful attempts at self-protection made the women *re*think and *re*organise strategies in their everyday lives. They did so in order to meet discursive demands for self-protection, which became integrated in personal and situated ways in their perspectives and standpoints. It was an aspect of parallel attempts at reclaiming scope of action and preventing similar events from occurring again.

Two high school girls missed the last train, and were invited to stay over by a male friend of one of them. He subjected the other to sexualised coercion while her friend was asleep next to them. She said:

> *"That I had been drinking a few beers, and that... not saying that I was drunk or anything but... and that we had gone home with him. We could have not gone home with him and stuff, right? [...] I don't know. Perhaps, well I think perhaps we should have stayed and slept at the party, and maybe I think it was partly my fault, or else I just should have tried to, or not to have gone to sleep, and then just stayed awake to take care of myself, or something like that".*

Despite knowing the boy, and having been two girls, accepting his invitation to stay the night, and falling asleep instead of staying awake to protect herself, weighed heavily in her determination of responsibility. Here, again, focus was more on actions not taken, than on what was actually done. In the immediate aftermaths such considerations are frequently turned into strategies of avoiding specific ac-

tions and contexts closely connected to – or associated with – the course of events.

Furthermore this girl thought that her friend, who had been lying right next to her and had not helped her, had not been asleep at all. Later, her friend would not talk about what happened, ended their friendship, but continued her friendship with the perpetrator. The girl who had been subjected to coercion stopped participating in social activities such as going clubbing or spending the night with friends. She was afraid of being taken advantage of by boyfriends of her female friends or by other men, and did not trust friends to help her should a similar situation occur. For her, reorganisation of strategies of action and participation meant withdrawing from some personally important social contexts, which also led to exclusion from many of her classmates' activities, in class as well as out of it. What she saw as a necessary step to protect herself, her friends perceived as an exaggerated response to a situation unlikely to be repeated. Furthermore, she lived in a rented room in the home of a young man. For her the resemblance of this situation to the one in which she had been subjected to coercion, meant great difficulties in sleeping at night. For a while, she was fearful of most men, but there were exceptions. For instance she enjoyed doing a school play with some boys from another school. This context, the activities that constituted it and it's structuration of her possibilities for participation was new and markedly different from most contexts of her everyday life, causing her to add very different meanings to them, which made overcoming fear possible.

In theory and practice as well as in the perspectives of women, avoiding situations similar to the events is often understood as post traumatic *re*actions, also known as maladaptive coping strategies. The identification of more clearly intentional strategies is often overshadowed by this dominant discourse. We shall return to a discussion of this later.

A woman, who did not want to risk getting killed or for her sleeping children to be harmed, decided not to attempt physical resistance in any form. In the aftermaths she expressed satisfaction with her decision. She had tried to negotiate with the perpetrator to give up intentions and to convince him to leave:

> *"I got away alive, right, and this has been... I was damn lucky, right? So no I do not walk around beating myself saying 'why did you do that and why didn't you do this...".*

These women and others in our study, who also displayed strategic and intentional (in) action, were not *careless*. They were in fact being *careful*. Ironically, in dominant discourses, while being described as inherently passive and responsive to the needs of others, women are expected to display decisive non-questionable, goal-oriented or even aggressive forms of action in order to protect themselves. Thus, while women may be considered to be passive *re*-actors to active male desires, they are simultaneously expected to fight off inappropriate male 'access' (Lamb 1999, Gavey 1999), and that in ways associated with masculine agency.

Below we shall illustrate some of the concrete conditions that became aspects of the women's agency and contributed to the complex constellations of personal meanings of events.

Knowing the perpetrator

Categorising the accounts on the basis of circumstances related to sexualised coercion as we do here and in the following passages, is an analytical distinction. Circumstances related to coercion and their personal meanings cross such categories and often have, and are allocated, meanings that are not simply nor directly linked. The meanings of conditions such as the situated character of acquaintance-

ship between a woman and a perpetrator, of the geographical location of the event, and other circumstances are mediated through the connections between such aspects of the events and the conduct of lives of the women themselves. Therefore the following categorisations merely serve to highlight how different circumstances may contribute to shaping personal meanings and conduct of lives.

For the young woman, who woke up with an acquaintance on top of her, knowing the perpetrator had particular meanings related to dominant discourses of perpetrators as strangers:

> *"I don't think I quite realised that you could be coerced or assaulted by people you knew. Well [...] it caught me off guard."*

This contributed to her uncertainty about what had happened to her. Was it rape or not? Gavey (2005) discusses such dilemmas in her analysis of agency related differences between what she terms unwanted sex, sexual coercion and rape. Furthermore she raises the question of whether a woman may be raped without knowing it. What does it actually mean to be able to categorise what has happened to one as an illegal misdeed? For this woman it meant, that instead of blaming herself for her consecutive difficulties, she was able to accept that she had become very frightened and lost trust in some people she knew.

Experiencing constant fear of the perpetrator, the woman above isolated herself from friends and acquaintances who knew the perpetrator and his friends. Simultaneously, those of her own friends who knew them actively excluded her (Salkvist 2006):

> *"I think that they were sort of, well scared that this gang thing eh... That they were a little afraid of what I might do, that I might report it and stuff eh. So... so I think that perhaps they just wanted to make themselves respected or something like that yes, and then they couldn't come up with any other ways, I think, even though I think it was a bad solution".*

As she continuously tried to avoid meeting the perpetrator, social isolation made it extremely difficult for her to navigate in her daily life, and contributed to further loss of friends. Still, as revenge for her having told one of her friends of her first experience and although she put great efforts into avoiding him, the perpetrator and some of his friends subjected her to coercion once more.

In our study, several other women were subjected to sexualised coercion by one of their acquaintances[1]. Whether the perpetrator was a relative, a close acquaintance, an ex-boyfriend, a potential boyfriend, a classmate or simply a friend it was given specific and personal meanings contributing to specific constraints (Salkvist 2006).

A young woman who was subjected to coercion by a close relative had experienced his increasing and unpleasant approaches. He had patted her behind, sent her flirtatious messages on her mobile and, thinking that she was asleep, kissed her goodbye in the morning. She had felt unsafe and applied for an apartment of her own. When he suddenly assaulted her it was surprising as well as expected. She was part of a large family from an ethnic minority. Her experience contributed to family conflicts, and made her participation in everyday life a balancing act on the edge of a knife (Pedersen 2007). For instance, drawing on late modern discourses and practices her younger siblings saw and supported her as a woman with individual rights. Meanwhile older siblings referred to her 'flirtatious behaviour', meaning her 'Danish ways', and blamed her for the

1 In 2002 and 2003 approximately 44% of the women who contacted the Centre knew the perpetrator, and from 2002 to 2004 approximately 16 % of the women experienced coercion by 2 or more men.

events. Her parents went on accepting visits from the perpetrator. Her mother, being caught up between conflicting conducts of life, and focusing on the family as a whole, left it up to her daughter to decide whether or not she would risk meeting the perpetrator when visiting her parent's and younger siblings. The young woman decided to move immediately after having experienced coercion. But not wanting to risk meeting the perpetrator, who was threatening her physically and verbally, she did not move in with her parents. Instead she moved in with her boyfriend and his parents, adding to her estrangement from parts of her family.

Another woman who had been clubbing with friends probably had her wine drugged, and blacked out after a single glass. She woke up in the home of a classmate, who advised her to take a 'morning after' pill. Her conduct of life after the events was complicated by her feeling that she constantly had to be prepared to bump into the perpetrator. Thus, as for the other women, the specific and situated character of her acquaintance posed specific restraints on her choice of actions:

> *"There is always the chance of running into him, because he also goes there [*school and social gatherings*], and I simply can't be bothered [...] Well, what can I say, I got a really awkward relationship to my classmates eh, and I also... also it was really strange that it was someone I knew and someone that I had had some good talks with, and then it happened... But I will say that the worst part is that I feel that I have been disconnected [from the class], that is what I feel. But it is also something psychological or how should I put it; if I don't see them, then I also distance myself from it in that way, right?"*

As she did not wish to put her friends and fellow students in the position of relating to both her version of the events and that of the perpetrator, she chose not to discuss what happened with her classmates. Instead, restricting the conditions for her studies and her social engagement, she chose to spend most time at home.

Acquainted with the perpetrator and knowing about violence he had committed earlier, one participant in our study was submitted to several forms of coercion in the aftermaths:

> *"It was hell in that he chased me. He brought presents and he became angry and then he threatened me and then... Well, and we had him banging down the door constantly, and although I didn't let him in eh, then he sought me out in the street. All the time I was so scared. I was scared of going out and I was afraid that it might happen again, or I was afraid that he might kill me or something".*

As he threatened to kill her and her children if she did, she never reported the events to the police. Her knowledge about him, and her consecutive experiences affirming the possibilities of his threats being carried out, explain her intentional and strategic (in)action after the events, as well as her breaking off all contacts with friends who knew the perpetrator, and the public un-listing of her phone number.

Several of the women who were subjected to sexualised coercion by a man they knew, described how they would feel insecure with friends and acquaintances, especially men. For a while or for good, they changed their perspectives on agency in relating to them.

Not knowing the perpetrators

Not knowing a perpetrator also had personal implications. The woman, who had decided to take a taxi instead of walking home, lived in fear of the driver, who was never identified. Not being able to place the perpetrator in specific contexts, but being at risk of meeting him 'anywhere', she limited her geographical scope of action and changed her conduct of life in additional ways:

> *"I constantly looked to see if this man was nearby [...]. And all the time you felt as if you were being watched".*
>
> *"I haven't taken a taxi since [...]. I have not at all been secure with the situation. And I also think you notice people more, also in trains if you sit and they look peculiar, then you quickly suspect them of something they haven't even done [...].*

As she was afraid of walking alone she became dependent on others to escort her. For some time she had her parents take her places, or had to have friends pick her up if they were going somewhere. She also tried to change her appearances as a way of making sure that the perpetrator would be unable to recognise her.

At a music festival two men, who were never identified, subjected another woman to sexualised coercion. She was unsure of what her perpetrators looked like and did not believe that she would be able to recognise them. She did not fear being recognised by them and did not socially and geographically restrict herself in the same way as some other women in our study. What makes her account interesting is that coercion took place in a context *other* than her everyday life contexts. Also, the men were probably foreign tourists, which made it unlikely that she would ever meet them again. She added that having been drinking herself partly unconscious she had little recollection of fear, threats or violence. Some of the aspects connected to her experience were not connected to, associated with, or in conflict with her everyday practices in ways that they were for several other women. She was cognitively and emotionally able to isolate restrictive aspects of the events from the conduct of her everyday life.

Location

A further categorisation of circumstances, that helped make personal meanings and thus (lack of) possibilities in agency surface in our analysis, was location.

When the perpetrator stalked her and repeatedly showed up on her doorstep, a woman, who had experienced coercion in her own home, suddenly felt that it was no longer safe. Not being safe in her home nor outside of it, she constantly had to be alert. Having installed extra security devices on her front door her, home became what she referred to as a *"Fort Knox"*. Having experienced coercion in her home she had additional difficulties:

> *"I need to sort of have a place where I can sort of say, 'well, this is mine, this is where I can hide a little' [...] Having two people over was just too much because you are constantly aware of the people who are in your home and what are they doing and stuff, right? Even if they are going to the bathroom it makes you listen".*

Having several visitors at a time resembled the event of coercion. During her subjection, and in order to pay attention to her children and the perpetrator at the same time, she had equally had to split her attention. Furthermore having trusted the perpetrator her trust in friends and acquaintances was affected.

Walking home at night another woman was dragged into a car by two men and subjected to sexualised coercion. The perpetrators were not identified, and she had no knowledge of their whereabouts. As the events were described in the local newspaper she was afraid of repetition and revenge. It added to her fear that she had been sought out by the perpetrators. The events had taken place right outside her apartment and she could see the crime scene from her window. Being at home now became a constant strain. For a while she lived in her flat with her curtains down:

> *"The thought [of them knowing where I live] is awful [...] "You are sort of a prisoner in your own home, right?"*

In spite of strains on her economic situation also connected to the event of coercion and its aftermaths, the meanings of events made her decide to move:

> *"The best thing I did was to get away* [from my apartment]".

As her experiences represented different everyday life contexts, the woman, who woke up to an acquaintance lying on top of her, and who was later assaulted in broad daylight by him and his friends in her small home town, experienced sexualised coercion as an event many men could subject her to in many places and social contexts. She became frightened at school, of being with many people both in private and public, and of walking the streets of her home town and in the area around it. Still not having expected that one could experience sexualised coercion from an acquaintance, this aspect became more decisive in her generalisation of places she feared. This was also partly the case for the women below, but the other way around. She described how others criticised her for having let the perpetrator into her home: How could she even invite such a man to her house?

> *"Well it happened to be someone I knew [...] we had had coffee before [...] I have learned that it can happen eh almost with anybody you know, right? You can be really unlucky, right? [...] Because you can't keep everybody out because then you'll never get to know anybody, and you don't know anybody deep down really".*

This woman considered loss of trust and the man's violent subjection of her in her own home to be the most difficult aspect to accept.

For some women who did not know their perpetrator(s), and who were not submitted to coercion in or near their homes, constraints in agency were related to several ordinary everyday life activities such as visiting people, shopping and going from one place to another. As the perpetrators had not been identified or imprisoned, the women were not able to protect themselves by isolating possible events to particular places and limiting or rather changing the locations of their social engagement and participation.

Violence

Having been or not having been physically harmed or threatened, violence constitutes another aspect of sexualised coercion that has specific meanings in the aftermaths.

To be subjected to severe physical violence during and after the acts of coercion was a very real possibility for the woman, who was subjected to coercion in her home:

> *"I didn't want for my children to wake up and see their mother getting her neck broken, or for them to come and find me like that, or be shot...".*

In our study, most of the women were not subjected to what they considered extreme physical violence, other than what the sexualised acts as such implied. The reason for this is probably that most of them chose to recourse to situated, intentional and strategic (in)action. But like when they were acquainted with the perpetrators, when there was no other physical violence involved in the events, the women often reflected intensely on how to understand them. Their dilemmas purported to the hegemonic discourses on sexualised coercion/rape as violent as well as committed by strangers, and to the divergences between these discourses and their personal perspectives. In seeking to create categorisations that would reflect their experiences and needs of agency, violence or lack of violence did only sometimes, and not always directly, qualify their categorisations. Thus the continuum of rape, coercion and unwanted sex that Gavey (2005) proposed does not consistently do jus-

tice to the perspectives of these women. They attributed very diverse personal meanings to the term of 'rape' and to events which Gavey may have termed unwanted sex. They often ended up terming the event 'rape' in the sense of a sexualised practice they had not consented to participate in, had tried to avoid, and that constituted illegal harm done to them.

Perhaps because they match media and other hegemonic representations, the women appeared to be less confused, and not always more frightened, by instances of violent assault. This was highlighted by a woman, who reflected on how physical evidence in the shape of blue marks could have made it easier for her to understand that she had actually been subjected to coercion. She explained:

> *"I simply didn't get it. I think it was difficult for me to understand, because he didn't beat me, and eh it really took me a long time to realise that okay he wasn't nice to me really [...] I really wish that he had hit me hard in the head so that I would have been bruised [...] I just can't get it into my head that anybody would do such a thing".*

Like other aspects of coercion, violence or the absence of it had multiple personal meanings. Its consequences for agency in daily life marked the lives and perspectives of the women in our study. For some of them emotional and cognitive evaluation of immediate practical and physical consequences played a central role. As one of the women said:

> *"It is one of those experiences, and it just shouldn't have happened and it was so disgusting, but I wasn't physically, you know... I have no permanent injuries at all. That was important to me... the first thing I said when he pulled himself out and I gained consciousness. I actually say... eh how should I put it: 'Did you use anything? Did you use anything?' I panicked over the possible consequences; you know if it would have any. It was... it was right after it had happened. Well you know, not... oh well, but I was really really drunk but... but if I had caught some sort of sexually transmitted disease or had become pregnant, then I think it would have been a completely different matter to me...".*

The woman above, who wished she had physical evidence of her experience, became pregnant. The differences between her perspective and that of this woman who is relieved that she did not get pregnant or infected with a sexually transmitted disease underscore the impression of diversity in the constellations of personal meanings. Where the second woman's first concern was whether she would suffer any physical consequences, the first woman perceived such physical evidence as a tool she may have used in (re)structuring her perception of the event she had experienced as well as of others. Interestingly, the pregnancy was not considered such a physical evidence.

The quotations above highlight the dominant understanding of what may count as sexualised coercion. This is underlined in Danish terminology in which rape is termed 'voldtægt' and literally translates as *'taking by force of violence'*. It probably contributes to the assumptions of perpetrators, boyfriends, police and prosecutors, and even of the women themselves, that violence is an integral part of sexualised coercion (Laudrup & Rahbæk 2006), and to the reproduction of stereotypical discursive conceptualisations of rape, gender, responsibility and their interconnectedness. As one of the women put it:

> *"It wasn't a classical rape – there was no violence".*

The simultaneously over-determined and under-determined term of *rape* and its connotations in Danish makes it an inadequate concept for the analysis of the situated varieties of the experiences of women. This is one reason for our use of the broader concept of sexualised coercion (Sidenius & Pedersen 2004).

Agency and intoxication

Several of the women had had so much to drink or had been drugged and had little or no recollection of what happened prior to, or during, the event. The cognitive and emotional states of these women had some similarity in that they were barely tormented by memories of the event. Not remembering aspects of the events and their own participation in them did contribute to the questioning of their 'responsibility' for the events (Madsen 2005). This became one more reason for avoiding contexts that might remind them of, or contribute to, similar situations. Again, this was a potentially socially isolating strategy grounded in the circumstances of coercion. However, a woman who was subjected to sexualised coercion at a private party, disclosed how being under the influence of alcohol can also be instrumental in de-dramatising the event, and in integrating it in the conduct of everyday life as a young woman:

> *"You can choose to think of it as... sometimes I have gone home from clubbing with some idiot and then woken up the next day having regretted big time, and just thought 'what was I doing, what happened?' and just [makes a vomiting sound] felt really bad about myself and stuff. This is actually how I kind of think of it..."*

This woman had fewer problems during coercion and with its aftermaths than many other participants in the study. Her perspective, and the knowledge we have gained through talks with women who have not sought institutional help after having been exposed to sexualised coercion, and who have experienced only very few problems in the aftermaths, is one more illustration of the particularity and complexity of the possible constellations of personal meanings of sexualised coercion (Pedersen 2003, Refby 2001).

Additionally, through their analytical anchoring in contexts of action, the 'course of life events' character of these meanings becomes visible in the study. As follows, the participants of the study were often mainly preoccupied with what happened in the contexts of their social lives *after* coercion, and with how it contributed to or constrained their possibilities for a (re)organisation of their strategies of participation (Pedersen 2008a).

Ensuring Agency and Scope of Action

In attempts at evaluating what made the event possible the women reflected repeatedly on whether or how their actions – and thereby implicitly their (in)actions – contributed to the course of events. The girl who stayed over at a boy's house with her friend said:

> *"I now think perhaps we should have stayed at the party and slept at the party, and I still think that it is partly my own fault. "*

About the second assault that she was subjected to in broad daylight she reflected:

> *"Well we did go across this kind of path... and then I just thought that then we shouldn't have. We should have gone across the square instead of walking along the path and stuff. And I then... I shouldn't have brought her along with me [...] and then that perhaps we should have hurried up and turned around when we saw some strange figures or something, right?"*

Her reflections show how difficult, if not impossible, it is for women to display 'effective agency' when it is not possible to foresee courses of events in life. In the first situation nothing alerted her. In the interview she, at first, considered how she could have declined the man's invitation. But as a previous quote shows she had never considered sexualised coercion being possible when being with a friend. She reflected on the option of having stayed awake, but what then would have been

the point of accepting the invitation? In relation to the second course of events she again questioned her own judgement. She suggested that she should have chosen another route, or that she and her friend should have turned around when they saw someone coming, or that she should not have brought her friend along at all. Similar lines of thinking are prevalent in other women's accounts of agency. She who was subjected to coercion by a close relative thought she should have moved out of the house in time. She said:

> *"I have been, how shall I put it, kind of been stepping back for him, right? Even though he kept stepping forward I kept pushing back, right? So that is why I thought of moving".*

Considerations about appropriate and inappropriate actions draw upon the individualising discourses of 'effectual' and 'ineffectual actions'. Even so they indicate how in practice personal and situated agency was severely constrained by the impossibility of foreseeing events. They also point to many young Danish women not expecting to be subjected to sexualised coercion. This tendency reduces agency in relation to coercion by severely limiting informed, intentional, strategic and directed action to avoid it (Pedersen in prep.).

Being subjected to coercion the women were stripped of citizens' rights of self-(co) determined participation in diverse activities. As a result they changed their strategies in the diverse ways that mainstream psychology frequently de-situate and term 'maladaptive coping strategies' (Littleton & Breitkop. 2006). These coping strategies are abstractly defined as strategies applied to cope with, or recover from, what is (pre)defined as *traumatic experiences*. They are thought to be genderless and to apply to people of different ages more or less independently of context. As such the strategies are often understood as resulting from internalised and abstracted 'personality traits'. From the perspective of relatives, friends, professionals or researchers, their strategies may at times appear not only 'maladaptive' but even self-destructive (Holzkamp 1998). But from the 1st person perspectives of the women, who explicitly and continuously evaluated their possibilities for participation during and after the events, they were strategies aiming at ensuring meaningful and effective agency, understood as the development of personal scopes of action in different contexts. As continually orchestrating subjects they reflectively and strategically directed their lives in new ways.

When, like in our endeavour, a goal of a study is to identify and understand the interconnected nuances of agency, this suggests the necessity of analysing women's strategies as (re)formulations and (re)organisations of previous and partly routinised aspects of the conduct of every day life. As we shall further illustrate, (re)organisations and (re)formulations of standpoints and life-strategies are directed at ensuring possibilities for current and future participation.

Reorganising and reformulating life strategies

The woman who was assaulted outside her home, formed strategies for moving around safely. She did not walk alone in desolate streets, not even if they provided shortcuts like the one she had chosen on the night of the event. She said;

> *"I never take the side streets. I take the main roads. I don't take a side street, if I know that maybe it will save ten minutes to take a route because it is the little side streets, I won't take that route then".*

Some women who experienced sexualised coercion during the night, suffered from insomnia, and developed strategies for sleeping during the day. One of the women, who worked

in public health care, chose night-shifts, which served several purposes: She could sleep during the day, work seven days and have seven days off to be with her children. And as most of her patients would be asleep she did not have to relate to a lot of unfamiliar people.

A strategy chosen by the woman, who was subjected to sexualised coercion by a classmate, was to avoid meeting him and her classmates in order to stay clear of gossip and questioning. This kind of strategy is often interpreted as self-isolating maladaptive coping. But it helped her reduce the confusing complexity of her feelings and perceptions while (re)formulating and (re)organising her conduct of life. Furthermore it only isolated her from her classmates and the group of friends she would usually go out with. Instead she sought the company of other female friends and developed new friendships.

The aspect of direction in agency was even more evident when women explicitly challenged aspects of the personal meanings of coercion. After a while the woman who was assaulted outside her home insisted on walking the route she had walked the night of the assault. She tried several times to do it alone, but did not succeed. With the help of a close friend she eventually did. She said:

> *"It was definitely to exceed... you know to walk that way. It is probably one of the most difficult things I have ever done in my life, but eh it was also a good thing to do".*

The woman at the music festival equally challenged the meanings of her experience at the following year's festival:

> *"I had actually agreed with my boyfriend that he'd come and pick me up at the station in the afternoon for us to go together. Then he could show me where the camp was. Instead I took the train the evening before – in the deepest darkness – and found my way to the camp, and it was awesome because it wasn't at all unpleasant for me to be there. I kind of think of it as a huge victory, really".*

Conditions for, perspectives on, learning, and experiences pertaining to one context of participation are connected and evaluated by the subject with regards to its meanings in other contexts (Dreier 1999b). Well-being and feelings of being subject *over* one's own life are aspects of personal standpoints related to participation in and change of one's life conditions. The personal standpoints may be recontextualised over time and place, but they are still aspects of one's efforts at developing disposal over one's life conditions. Continuously evaluating their possibilities, the women above actively chose strategies through which immediate as well as future agency could be unfolded in the least constraining way. Common to them was that reflections on participation and self-determination for a while became key issues. Yet their reflections were not only directed at their immediate agency, but at future directions in life as well. An example of this is, that for one woman strategic absence from school and some classmates was also part of an integrated plan for passing her final exams.

For some women the experience of sexualised coercion and its aftermaths dominated life for a while. However, they often thought it most imperative that the event should not *permanently* dominate their conduct of life. One of the women said:

> *"Well it has definitely been important for me to say that it shouldn't control my life, because it has [for some time] and I can't accept that. I won't allow those guys to have that kind of power over me [...] it is always best to be in control of one's own life, right?"*

The woman further reflected on changes, which may for some time have contributed to the complexity of (re)organising and (re) formulating her life:

> *"I choose what I want and what I don't want, which I see... which some people may regard as selfish... I think very selfishly, think a lot in well, what means something to me? What do I want? Never 'well, okay what do you want', well of course you think that too. But if you feel that well, this is for me, or to me this is not the optimal... actually it saddens me or it scares me or it isn't really something I want to do, well then you'd better say no".*

She had seen herself as someone who primarily provided help and care for others. Like some of the others she now took more charge of her own immediate interests. Her new strategies challenged her understanding of herself and her standpoints. Also, they challenged routinised aspects of her conduct of daily life. She believed her reflections in the aftermaths had qualified her conduct of life in them having led to personally meaningful changes:

> *"The rape did have something positive in it, in the way that I got so many things put into perspective in order to say; 'which people are in my life and who did I realise I feel comfortable around, who I can trust and who will be there for me, and who is just shallow and pretty much indifferent to me".*

Some of the women described sexualised coercion as marking a new era in their inclusion and exclusion of friends, fellow students, classmates and even family members. The woman quoted immediately above added:

> *"Because I think for... yes it is from before the rape, right and then until now... for so many years I have had to accept some things and why, really, when it is my life? Why not make a decision about my life and be the one to decide when enough is enough for me".*

She decided to end her very difficult relationship with her alcoholic mother, who had frequently called her threatening to commit suicide, expecting her to provide immediate help, comfort and company.

It seems as if experiences of sexualised coercion and its aftermaths may bring about changes in standpoints and strategies that incorporate them into a development of new standpoints and courses of action. One of the women said:

> *"I have started prioritising other things more than I used to, right? I have always been somewhat of a loner eh, and I have always been a little bit different. I always liked motorcycles. I always liked to travel, I always liked to travel alone and those things will never change. But I am beginning to see that some of the little problems in my daily life might not bee so big, and it may not be so important to me whether I have a big telly or a small one. As long as I have a telly that is working, then that is fine, right? Eh, it gives you some social problems in that it may be difficult to meet your friends where they are, because it might be important to them to build a new bedroom, or that the toilet tissue matches the kitchen towels [...] you think, why eh, why is this important when you have so many other good things? You have good health, the weather is great or the flowers have come out or something like that".*

It appears that agency, having been severely impaired during and often after sexualised coercion, becomes a more conscious and central issue for the women. In the immediate period after the experience, their intentions to minimise difficulties were to facilitate ways of participating that, from their perspective, would ensure the quickest possible stabilisation of their emotional and cognitive potentials while they developed their scope of action:

> *"I am going to take dancing lessons. It is something I really like and I love to dance, also to get my mind away from things [...] so you sort of do something you like. I think this is really important, that you do something you like".*

For some women the (re)formulations and (re) organisations of life events meant changes in education and career motivation. Changes in

standpoints and courses of action may cause changes in their trajectories of participation so as to coordinate past experiences with situated, immediate and ongoing personal meanings. The changes may in some aspects constrain their lives, but may also be changes that make the personal meanings of their trajectories of participation more cohesive and self determined. Studying at a university, one of the women decided to change from one major to another. She had previously not been satisfied with her choice. This lack of satisfaction was accentuated as she re-evaluated her life. Eventually she was very satisfied with her change of plans.

For a while, placing their conduct of life at the centre of their attention makes sense in ways the women were not aware of, interested in or focused on prior to coercion. This exposes the personal importance of – and their struggle in – participating as reflecting subjects *in* and *over* their lives in connection with experiences of subjection. Additionally, the last example shows how meanings of the experiences themselves, and the changes that the women make are imbedded in their past, immediate and future trajectories of participation across contexts, although this may not always be immediately evident. This points to the importance of analysing sexualised coercion as courses of events in the personal conduct of social life rather than as isolated, abstract, individual, internalised, pathologising and always traumatic events.

Concluding remarks

In psychology taking a point of departure in the 1st person perspective is often seen as not analytic and naïve. Through our theoretical approach and the use of its concepts, however, these perspectives are connected to the concrete and societal conditions in which they are embedded. We show how, what may at first and even by the women themselves be perceived as 'non-agency', blind submission to perpetrators, and *re-* actions to coercion and its aftermaths, are actually situated, intentional and directed strategies for self-protection and even self preservation, as well as for ensuring immediate and future agency.

Discussing the meanings of sexualised coercion as situated, continuously and actively changing complex personal constellations of meanings and strategies of action, we have analysed the interplay between conditions of coercion and the perspectives, and (in)actions of the women involved. We have also focused upon what this interplay may mean for the conscious and intentional (re)organisation and (re)formulation of the conduct of life in the aftermaths of experiences of coercion.

We have used a theoretical approach to women as participating subjects, and to sexualised coercion as courses of events in social life, which cross contexts and trajectories of participation. We hope to have increased awareness of the dangers of labelling women as passive victims, and their feelings, thinking and actions as un-reflected and/or pathological *re*-actions to a single traumatic event. We also hope to inspire to inclusion of the analysis of the meanings of concrete conditions, social practices and social structurations across time and place on several analytical levels.

It follows from our approach that in order to be supportive, help offered by professionals as well as non-professionals must be attentive to the public and private discourses, concrete conditions, and personal meanings of sexualised coercion. Attention must be directed to the processes of women's attempts at personal sense making in (re)organising and (re)formulating strategies of action as ways of (re)contextualising meanings and participation. This demands recognition – in the sense of identification, acknowledgment and appreciation – of similarities and differences in potential difficulties in conducting life in the aftermaths of coercion. It should also offer

empowering recognition of how these difficulties may contribute to the development of explicitly intentional reflections and strategies for future participation (Pedersen 2008b). Recognition of this kind contributes to the integration of the courses of events in the women's lives, while emphasising agency as directed intentionality and situated action possibilities.

Sexualised coercion is committed by people, and social relations play significant roles in the aftermaths. Therefore, and as it may reduce potential conflicts rooted in differently situated and informed perspectives, general knowledge concerning the complexity of personal constellations of meanings of coercion may prove to be important. Focus on constellations of meanings that surface through analysis of personal perspectives, may also inform professional practices such as gynaecology, nursing, psychology, physiotherapy, social work, forensic medicine, and law enforcing systems.

Finally, by pointing to the connections between social practices, discourses and the personal meanings of sexualised coercion, our study challenges individualisation built-into hegemonic discourses and practices related to sexualised coercion, violence, and gender. Through the analytical linking of personal perspectives and difficulties to social conditions we show that women's attempts at protecting themselves and changing their life is not a maladaptive coping strategy. It is a (re) organisation of life inspired by new knowledge of possible risks in a gendered conduct of life. This points to the importance of not individualising gendered social problems such as the restrictions that sexualised coercion and its aftermaths impose on women's agency.

Literature

Axel, E. (2002). *Regulation as Productive Tool Use*. København: Samfundsfag.

Bergart, A. M. (2003). Group Work as an Antidote to the Isolation of Bearing an Invisible Stigma. *Social Work with Group*. 26:3, 33-43.

Caplan, P. J. & Cosgrove, L. (Eds.) (2004). *Bias in Psychiatric Diagnosis*. Oxford: Aronson.

Clemans, S.E. (2005). A Feminist Group for Women Survivors. *Social work with Group*. 28:2, 59-75.

Dreier, O. (1994). Personal Locations and Perspectives. Psychological Aspects of Social Practice. *Psychological Yearbook* 1, 63-90. Copenhagen: Museum Tosculanum Press.

Dreier, O. (1999a). Personal Trajectories of Participation across Contexts of Social Practice. *Outlines – Critical Social Studies* 1:2, 5-32.

Dreier, O. (1999b). Læring som deltagelse i sociale kontekster. Kvale, S.& Nielsen, K.: *Mæsterlære – Læring som social praksis*, 76-100. Copenhagen: Hans Reitzels Forlag.

Dreier, O. (2008). *Psychotherapy in Everyday Life*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ehrlich, S. (2001). *Representing Rape. Language and Sexual Consent*. London and New York: Routledge

Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*, New York: Routledge.

Gavey, N. (2005). *Just Sex? – The Cultural Scaffolding of Rape*. London and New York: Routledge.

Haansbæk, T. (2005). *Voldtægtsofrets partner – hvordan går det ham*? Copenhagen: Center for Voldtægtsofre, Rigshospitalet.

Holzkamp, Klaus (1995). Alltägliche Lebensführung als subjektwissenschaftliches Grundkonzept. *Das Argument* 37:6, 817- 846.

Lamb, S. (Ed.) (1999). *New Versions of Victims – Feminists Struggle with the Concept*. New York: New York University Press.

Laudrup, C. & Rahbæk, H. (2006). *Var det voldtægt? En undersøgelse af menneskerettigheder og voldtægtssager i Danmark*. Copenhagen: Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre.

Littleton H. & Breitkopf C.R. (2006). Coping with the experience of rape. *Psychology of Women Quarterly* 30, 106-116.

Madsen, K. S. (2005). *Hvor ku' du gøre det?: konfliktmægling ved seksuelle overgreb*. Copenhagen: Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre.

Markard, M. (1997). Sexueller Misbrauch: Ehrfahrung, Parteilichkeit und intersubjektive Verständigung – Diskurse, Fallen, Bedeutungsverschiebungen. *Forum Kritische Psychologie* 37, 66-105.

Nissen, M. (2005). The Subjectivity of Participation – A Sketch of a Theory. *International Journal of Critical Psychology* 15, 151-179.

Pedersen, B. (2004). Perspektiver på voldtægt. *Psyke og Logos* 25:1, 311-337.

Pedersen, B. (2007). 'My mother would worry every single time I went out…' – Meanings of ethnicities and sexualised coercion. *Annual Review of Critical Psychology* 6, 1-26.

Pedersen, B. (2008a). Traumatiserende oplevelser eller voldsomme erfaringer? *Psykologisk Set* 25:70,13-22.

Pedersen, B. (2008b). Questions of Agency: Explorations of the meanings of sexualised coercion, gender and participation in group sessions. *The International Journal of Narrative Therapy and Community Work* 3, 47-58.

Pedersen, B (in prep). *Fra symptomer til betydninger – En diskussion af traumer som ekstreme personlige nødsituationer.*

Pedersen, B. & Stormhøj, C. (2006). Køn, 'onde cirkler' og (dis)empowerment – Om samfundsmæssige og personlige betydninger af voldtægt. *Psyke og Logos* 27:1, 432-465.

Refby, M. H. (2001). En ny kontekstualitet. Hvem ejer symptomerne – individet eller fællesskabet? *Psyke og Logos 22*, 60-71.

Regehr, C., Marziali E. & Jansen K. (1999). A qualitative analysis of strengths and vulnerabilities in sexually assaulted women. *Clinical Social Work Journal* 27:2, 171-184.

Renzetti, C. (1999). Women's Use of Violence in Intimate Relationships. Sharon Lamb (Ed.). *New Versions of Victims – Feminists Struggle with the Concept,* 42-56. New York: New York University Press.

Roche, S.E. & Wood, G.G. (2005). A Narrative Principle for Feminist Social Work with Survivors of Male Violence. *Affilia* 20:4, 465-475.

Ronkainen, S. (2001). Gendered Violence and Genderless Gender – A Finnish Perspective. *Kvinder, køn og forskning* 10:2, 45-57.

Salkvist, R. (2006). Når det utænkelige sker – om sociale følger af voldtægt og voldtægtsforsøg. *Psykologisk Set* 23:62, 20-30.

Sidenius, K. & Pedersen, B. (2004). Prevention of victimization following sexual assaults. *Nora – Nordic Journal of Women's Studies* 12:1, 48-57.

Questions of agency:

Explorations of the meanings of sexualised coercion, gender, and participation in group sessions

By Bodil Pedersen

Bodil Pederson is an Associate Professor and accredited specialist in psychotherapy and supervision working at the Institute of Psychology and Educational Studies, University of Roskilde, Denmark, Email: bodilpe@ruc.dk

The view that participating in psychosocial support groups can be helpful to women exposed to gendered violence such as rape and attempted rape, has much support. Drawing on a 'subject theory' approach and an empirical project, this article discusses some aspects of group practices. Which aspects of participation in groups may be helpful and which problematic? And what may we learn from working with groups? The discussion takes in such general questions as the position of professional counsellors and other participants, pathologisation, and the possible transfer of experience from one context to another, as well as more specific aspects of the meanings of victimisation, gender, sexualised coercion, and group participation.

Keywords: group work, rape, sexualised coercion, victimisation, social isolation, agency

INTRODUCTION

This article presents some findings from a research project at the Centre for Victims of Sexual Assault at the University Hospital of Copenhagen[1], which has studied the perspectives of women who have been subjected to sexualised coercion[2] (rape or attempted rape). Rather than working with abstract diagnostic categories such as Post-traumatic Stress Disorder (PTSD) that de-situate and individualise personal lives (Caplan & Cosgrove, 2004), the project, a qualitative study, analysed central themes in the meanings of coercion and its aftermath. The study was inspired by critical psychology/subject theory (Dreier, 2008; Højholt, 2006; Nissen, 2005) and attempted to avoid under-emphasising and/or over-emphasising first-person perspectives (see Mardorossian, 2002). Instead, we tried to grasp the realities of sexualised coercion by critically analysing participants' personal perspectives and how these personal perspectives were developed through participation in societal contexts. By discussing women's engagement in psychosocial group sessions in relation to experiences of sexual coercion, this article aims to contribute to further group work.

PROFESSIONALS AND OTHER PARTICIPANTS

'Therapy' and 'counselling' are institutionalised practices in which professionals talk with clients about their concerns. The institutionalised arrangements and discourses within which these practices take place have implications for the perspectives and agency of both clients and professionals (Dreier, 2000). The perspectives of professionals in the psychosocial field are ascribed privilege by clients, their network, the professional community and in institutional settings (see Pedersen, 2005). All of which, including the professionals themselves, are informed by dominant discourses which subscribe exclusive and privileged knowledge to professional experts. Whether professionals adhere to theoretical and/or practical approaches in which this privileging is inherent, or whether they wish to challenge it, there is always a potential risk that the perspectives and voices of professionals will override the voices of other participants. Furthermore, in professional practices and in theory, clients' experiences such as sexualised coercion are often individualised and psychologised, so that the individual psyche is seen as the site where such concerns must be dealt with (Parker, 1999; Rose, 1994, 1998).

But like all other perspectives, the perspectives of professionals, including their theories, are situated, positioned, and thus limited. Being ascribed exclusive privilege may contribute to professionals overlooking important aspects of clients' perspectives and their concerns in the conduct of their daily lives, aspects that would enrich professional perspectives. Thus, instead of focusing sessions on the concerns of clients and on the relevant *contexts* of these clients' personal lives in which these concerns must be addressed, professionals risk de-situating these concerns and constructing them as individual pathology (Fish, 1999). Progress in sessions and in the everyday lives of clients is then often understood as an exclusive effect of professional intervention, and professionals are perceived as the sole key-holders to a better future. To alleviate the risks, opportunities can be created for non-professional participants to voice *their* perspectives on what would help them in their lives.

In this project, when participants were asked to specify what was useful about the group sessions they had attended, they said that in many everyday contexts, events of coercion, their consequences, and the meanings attributed to them, are dangerous topics. Participants regarded the group sessions as a safer place to raise some of these topics, and they experienced the group discussions as a specific space set aside for reflection which provided new angles on problems. The group setting was very frequently mentioned as an environment in which problems were more readily recognised than in other contexts, and this was commonly described as especially helpful.

FROM TALKING WITH ONE INTIMATE STRANGER TO SPEAKING WITH SEVERAL

The Centre for Victims of Sexual Assault in Copenhagen is an emergency reception ward of a hospital where women who have been exposed to sexualised coercion are offered medical and psycho-social services, usually within 48 hours of the incident. At the time of this project, women were offered individual consultations with a therapist (Center for Voltægtsofre, 2004). They could determine personally how many consultations they

wished to attend, and whether they wanted them weekly or less frequently. In this project, several women attended as many as 30 consultations, others only one. The empirical material on which the article draws consists of notes taken during group sessions with eight women, the experiences and perspectives of 40 women participating in individual consultations, the participants' evaluation when the group was disbanded, and 15 interviews with women on terminating support at the Center.

To start the group, the therapist invited women who were currently participating in individual consultations. Recruiting participants was expected to be difficult. Women attending individual consultations sometimes have trouble orienting themselves in the unfamiliar context of therapy. As the professional is a stranger, a process takes place in which the women feel their way to establish which issues can be raised in this setting with this specific professional expert, and about whether she might become what Dreier (2000) terms an 'intimate stranger'. What's more, some women in this project described difficulties in talking about aspects of incidents of coercion and their aftermath outside individual consultations.

In spite of this, the first eight women who were invited to participate all joined the group. There may have been multiple reasons for this. The women may have been primarily motivated by a wish for more consultation time, or have wanted to please the professional conducting individual sessions by going along with the suggestion. Alternatively, joining the group may have reflected a wish to meet and confer with other women who had been exposed to sexualised coercion. When it did, this may be understood as a wish to consult people who were not involved in other contexts of their lives but who had been through a related experience. In this way, it may have been a wish to meet with a different kind of 'intimate stranger' – those who are not professionals, but who are 'experts' through experience.

DERIVING PRACTICE AND THEORY FROM PERSONAL PERSPECTIVES

Individual consultations and group sessions are usually categorised under the broad term of 'therapy'. 'Therapy' and 'counselling' with their generalised implications for the privileged position of professional experts have been widely criticised (Paré, 2002). Criticism has also been aimed specifically at consultations for women who have been exposed to sexualised coercion, and at research based on such consultations (Hengehold, 2000; Pedersen, 2004).[3]

The group practices studied in this project specifically challenged some implicitly-accepted truths concerning the institutionalised organisation of therapy and counselling. Among other things, the challenge to institutionalised practices involved abandoning the idea that the professional was the main expert participant. Thus sessions were not based on specific predefined theories of sexualised coercion or group practices. Rather, the intention was to further consideration of personal perspectives and women's preferences in sessions. The group was therefore organised so as to allow for the development of new personal and theoretical knowledge (compare Pedersen, 2004). In this endeavour, attempts were made to explicitly privilege all perspectives. Non-professional participants were privileged as experts on diverse forms of knowledge. The exploration of personal perspectives and meanings in the group was viewed as necessary for the development of practice and theory. This was particularly justified by the fact that within the professional realm there is significantly limited understanding of personal perspectives on sexualised coercion, of societal meanings of sexualised coercion, as well as of their interconnectedness (see Mardorossian, 2002). Although the professional in the group did not participate as *the* privileged expert, because of her position in institutionalised contexts and her knowledge of the support available in these contexts, and since all the participants were informed by discourses of *the* privileged expert, she inevitably participated as a special 'kind of expert'. (see also Dreier, 2000; Paré 2002 for discussions of these issues). This was acknowledged explicitly and repeatedly.

FACILITATING TRANSFERABILITY TO EVERYDAY LIFE

It is a challenge to find ways of making psychosocial group conversations relevant and as such transferable to other contexts of participants' lives. Dreier (2008) has explored how and why the direct transfer of reflections from the context of psychosocial support practices to the conduct of everyday life is exceptional. The concerns of

participants in psychosocial support are embedded in local social contexts quite different from those in which support is given. Participants therefore need to transform their considerations in order to make use of them in contexts which are neither directly connected to sessions nor to other participants. Moreover, problems and the way we present them vary in differing contexts. This underscores potential problems for participants in transferring the reflections they make about their lives in a psychosocial support context into their everyday lives.

In this group, however, direct transfer was not exceptional; one possible reason for this was that discussions in the group considered issues and were conducted in ways that were very close to the everyday experiences and lives of participants. It was significant that the group practices were explorative and flexible, so that the non-professional participants were able to speak about concerns that were most relevant to them. Participants raised topics connected to experiences of sexualised coercion that were personal and diverse but also linked to various commonalities. Participants compared experiences, reflected on similarities and differences, and helped each other in finding ways to reduce and resolve problems.

The problems most frequently addressed related to managing practical aspects of everyday life. In the aftermath of sexualised coercion, several participants felt they were 'going mad'. Some of the things women mentioned included:

- how hard it could be to not simply go back to bed if they 'could not find a shirt that matched the chosen jeans' when getting dressed in the morning;
- shopping for groceries and forgetting half of what was on the shopping list;
- making dinner and finding they had 'put the lamb chops in the closet and the clean socks in the fridge'.

The women commented that hearing other participants had similar experiences helped them overcome such difficulties and the fear these gave rise to.

Other topics of discussion included the limitations imposed by the concrete experience of fear and of changes in social relations: some related to difficulties in communicating with family and friends, conflicts resulting from different perceptions of sexualised coercion, and problems in dealing with the changes they perceived in everyday social interaction which had previously been familiar and routine.

Further topics included problems arising in connection with reporting the events to the police, confrontations with law-enforcement institutions, and problems at schools and work (Center for Voldtægtsofre, 2002).

Thus, instead of participants' difficulties being understood as individual deficiencies and pathologised, complex personal, psychosocial, and somatic meanings related to (re)orientation in daily life were recognised as problems related to broader social experiences and practices (see Cromby, 2005). The event of sexualised coercion with its aftermath was often described as an isolated and isolating experience (Pedersen, in prep.), and significantly, the discussion of personal experiences in the group was described as alleviating the sense of being alone with thoughts and feelings, and of social exclusion and isolation.

Focusing group discussions on the conduct of daily life in the *aftermath* of sexualised coercion challenges the hegemonic theoretical premises of the widespread Danish use of the diagnosis PTSD, which constitutes an exclusive focus on victimisation by a specific event (see Caplan & Cosgrove, 2004; Lamb, 1999). In many studies of sexualised coercion, the aftermath is often overshadowed by the primacy delegated to the event of coercion itself. This current study suggests that women themselves may attribute *equal or even primary meaning to the aftermath of coercion* (see also Brisson, 2002; Pedersen, in prep.).

A BRIDGE ACROSS BORDERS

Like many 'dramatic' events, experiences of sexualised coercion are discursively over-determined, as well as being what could be called 'under-determined non-events' (Asplund, 1987; Pedersen 2005). They are *over-determined* in the sense that they are often excessively dramatised and publicised by the media, and *under-determined* in the sense that voices of women concerned are rarely heard either in the media or in daily interaction. The context of hospitalisation is associated with physical and psychological loss of

agency, as well as with often pacifying assistance in (re)gaining agency. Attending sessions at a hospital may enhance the catastrophe- and helplessness-oriented over-determination of experiences of coercion. What is more, under-determination may be emphasised by the extraordinary anonymity connected to the support facilities and their radical separation from everyday experience.

In the group practices studied for this project, the privileged authority conferred on professionals was 'diluted' through the privileged authority ascribed to other participants, who became intimate strangers dealing with comparable problems. Over time, some women also undertook shared activities such as going out for coffee after sessions and pursuing interests together, and eventually became intimate friends. In this way, a bridge was formed between practices in the institutional hospital setting and in other contexts of the women's lives.

Looked upon this way, participating in a group, trying to make sense of the experience of sexualised coercion and striving to deal with its aftermaths, may be conceptualised as a 'border activity' between the practices in the hospital setting and everyday life. Practices and experiences within the group may even partly change problematic meanings associated with hospital services. Through comparing experiences, as well as achieving recognition and support from non-professional experts, participants may become less dependent on professional help (Cornett et. al., 2002).

STIGMATISATION AND ISOLATION

Having examined some common issues regarding consultations and psychosocial group sessions, let us turn to issues directly related to women who have been subjected to sexualised coercion. All the women in the group stated in their first individual session that their greatest concern was who to tell about the event. In western cultures, women exposed to violence such as sexualised coercion seem to be vulnerable to stigmatisation (Clemans, 2005). Discourses and practices of victimisation may bracket aspects of personhood and reduce them to discredited characteristics connected to 'victimhood' (Renzetti,1999). Different aspects of potentially violent experiences such as sexualised coercion and its aftermath may contribute to stigmatisation and consequently to different forms of isolation (Pedersen & Stormhøj 2006; Refby, 2001). For the women in this project, the personal meanings of the events, and subsequent distress, were often underestimated, overestimated, dramatised, redefined, or not recognised by significant others. For instance, after informing her employer of her experience, one young woman was sacked. The employer stated that she could not take responsibility for keeping her on the job when she had had *'such a traumatising experience'*. This woman's experience was remarkable but not unusual.

Many questions the women had to deal with, and which they also asked themselves, were associated with blame and self-blame: 'Why didn't you defend yourself?', 'Why didn't you do anything?' At the same time, they often had no clear personal standpoint on the meanings of what had happened (see also Brockmeier, 2008; Gavey, 2005). Feelings of shame are also frequently referred to in works discussing events such as sexualised coercion (see Herman, 1992). In this project, such feelings were related to 'not having done anything about it', or to having 'put myself and others in this situation'. Often, the participants in the project did not wish to talk about the event, or about related feelings, thoughts, and problems, outside individual sessions and the group. They thought others associated the event with sexuality, although that was an association that they rarely made with the event and/or the feelings of shame (Sidenius and Pedersen, 2004). They worried about other possible comments, such as that the experience must be less (or more) traumatic than they expressed, or that it had not happened at all. In these circumstances, relating to persons who had not experienced sexual coercion could be difficult. One woman described it this way:

> *Things have happened to you that cannot be identified by your friends, and all of a sudden their interests are different from yours. And even when you sit there surrounded by friends and stuff, you can feel so alone. And it is weird to sit there surrounded by friends feeling lonely. Because they cannot, they cannot really understand what is going on with you.*

Such obstacles to interaction were clearly reduced and often overcome in relation to peers in the group.

Whether or not the women talked about the incident and its aftermath in other contexts, in everyday life meanings associated with the incident would be activated and these contributed to causing distress to the participants. Many experienced a greater or lesser life crisis in having to (re)evaluate their former, current, and future strategies of participation in social contexts (Carstensen et al., 1981; Giddens, 1991). (Re)evaluations of the past were sometimes related to having been subjected to coercion by a man who had been regarded as a friend, or to thinking themselves to have previously been too trusting.

Distress following the event, combined with the (re)evaluation and (re)organisation of the conduct of their daily life, brought about changes in the women's social positions and possibilities for (inter) action. Most of the women experienced these changes as personal insecurity and as constraining their everyday lives (Salkvist, 2006). One of the women described problems in relating to friends in the following way: 'I think it bothered me a bit that I wasn't this fun and outgoing type I used to be. That I was a bit quiet and a bit dull … so I missed this thing where you are just part of the group and have your usual role'.

Like the women in the group, some authors have pointed to sexualised coercion as an isolating experience (Bergart, 2003; Clemans, 2005; Koss & Harvey, 1991). Insecurity, marginalisation, and exclusion are personally experienced aspects of the contradictory, individualising, over- and under-determining societal practices which ascribe certain meanings to victimisation through sexualised coercion. The experience of such practices and their meanings differ in diverse contexts. In the group, participants mentioned the value of identifying and reflecting on such societal practices.

A MULTIPLICITY OF ACCOUNTS AND RESPONSES

Finding ways in which group sessions could recognise a multiplicity of accounts of experiences of sexualised coercion and ways of responding was significant. For instance, 'not doing anything' was recognised as a consciously chosen course of action, an option of agency that may be adequate in specific contexts. Recognition of the agency and thus of intentionality associated with participants' actions assisted the deconstruction of self-blame and feelings of shame (Salkvist & Pedersen, in prep.). Several women said that hearing about the experiences of other women initiated a transformation of their initial perspective on their problems, which they no longer saw as exclusively related to individual aspects of agency but instead as related to societal practices connected to sexualised coercion. This contributed to the unfolding of personal perspectives and the discussion of strategies of action in the group. Sometimes, and for some of the women, this facilitated seeking support in other contexts.

Furthermore, the fact that having experienced sexualised coercion was a precondition for participation in this group of 'non-professional experts' encouraged the women to talk about aspects of their lives related to the event. Yet this characteristic of such groups may involve its own dilemmas. One participant had attended another group in which the focus of attention had been on 'common psychological' aspects of sexualised victimisation. Initially, referring to women who had been exposed to sexualised coercion, this participant described their problems as 'identical'. She later explained that this conception was inspired by the therapist who conducted the group she had previously attended. When the diversity of meanings of victimisation is neglected or excluded, social identities as victims may be developed and the apparent advantages of group sessions as safe and inclusive places may contribute to self-stigmatisation and social exclusion. Dependency on professionals, their privileged discourses and on group participation may be strengthened. What is more, disclosures and personal reflections may then remain within the closed circuit of a group, constraining participation in other contexts (Cornett et al., 2002).

INDIVIDUALISATION AND GENDER

In her review of literature addressing the issue of gender and group work with women, Clemans (2005) finds what she terms 'surprisingly' few works. She also cites a review of feminist therapy which asks 'what sets feminist therapy apart?'. In answer, the authors point to practices in which gender is explicitly examined or discussed (Gorey et al., 2002). This implies that in other approaches, gender is not present as an intentional and theoretically-founded conceptualisation of the feelings, cognition, actions, and social conditions of

the participants. But must sexualised coercion be conceptualised as gendered? Is it not sufficient to recognise the human distress involved? Is a critical gendering of the issues involved not a problematic politicisation of private, personal and professional questions?

Ronkainen (2001, 2002) has coined the term 'genderless gender' for processes in which societal arrangements and rhetorical strategies such as that of 'the individual self' make intrinsically gendered practices unrecognisable as such. Masculine domination, and the way it assumes an implicitly self-evident, and thus often not specified, status in societal processes concerning women, has been called the paradigm of symbolic domination (McNay, 1999). In neutralising gender, dominant discourses draw on not yet effectuated ideals of gender equality (Ronkainen, 2001). Whether they are theoretical, or concern psychological practices, or are part of folk psychology, gender-neutralising discourses and practices exclude personal as well as political questions and strategies of action concerning connections between the meanings of gender and sexualised coercion. Psychologisation and pathologisation are related to discourses of the individual self. They disconnect personal agency from concrete contexts of everyday lives. This has consequences for personal perspectives on and theoretical conceptualisations of experiences of sexualised coercion: 'Womanhood, weakness and victimisation are mutually associated. Investment in the gender-neutral identity of the abstract individual creates a trap of subjectivity for women in a society which is still asymmetrical and gendering' (Ronkainen, 2001). When sexualised coercion is not identified as a gendered societal phenomenon, but implicitly connected to essentialised femininity, it is instead attributed to an implicitly naturalised victimisation of women and of some men (see Kimmel 1994), and gives rise to self-blaming and powerlessness.

Professionals intend to be supportive. But the combination of the contextual aspects of mainstream therapy, exclusive and professionalised expertise on personal concerns, dependency on professionals for support with regard to specific issues, and gender neutralisation of the events may individualise personal responsibility for loss of agency. What is more, theories developed in such contexts may reflect individual victimisation as *the* central aspect of the meanings of sexualised coercion.

Seen from this angle, this study clearly points to the importance of a gender critical approach. The women in the group were subjected to sexualised coercion by men (see also Emerson & Frosh, 2001) and this experience became part of their perspectives on gender. On their own initiative, several of the women addressed questions of gender in the group. One woman described how she now disliked looking at shop window displays of sexy underwear with her boyfriend, adding that he had always been more interested in this activity than she had. Other women talked about their difficulties in avoiding men's flirting, and of the ubiquity of pornographic pictures of women in stores. Some (re) evaluated their relations to specific men, and some voiced increased and explicit awareness of gender inequalities. Gender was clearly part of the general (re)evaluation of the conduct of their lives. Not making space for gendered distinctions and reflections in this project would have meant disregarding the personal and social meanings, concerns and courses of action that participants brought to group sessions (see also Dahl, 1993). What's more, there might have been a risk that (re) evaluations of personal meanings of gender would be interpreted as individual and pathological responses to sexualised coercion. With a critical approach to gendered victimisation and the sexualisation of gender relations, however, these (re) evaluations may be understood as a development of different and helpful understandings of the problematic aspects of these relations (Pedersen, in press).

Personal experiences were more readily recognised as gendered during group sessions than in individual consultations. However, the discursive gendering of experiences holds certain pitfalls. Although sexualised coercion and its aftermaths are gendered experiences, the ways in which this is understood are diverse. Furthermore, the generalisation of questions of gender may not always lead the way to a richer understanding of personal experiences, but may instead reduce them to generalised and de-situated meanings, promoting a perspective that essentialises gender.

AGENCY ON THE AGENDA

The overarching theme suggested by the empirical material gathered from the group and the entire study is agency. Opposing the mutual

associations of womanhood, weakness, and victimisation, women's participation in this group elucidated the significance of women's agency. As this stands in opposition to concrete experiences of loss of self-determination related to sexualised coercion, a central issue in support initiatives must be to facilitate (re)gaining agency and to explore how this may be realised. This involves providing opportunities for developing critically-informed personal perspectives, standpoints, and practices concerning the event and its aftermaths, during group sessions as well as in daily life. This may contribute to the personal and shared deconstruction of individualisation and pathologisation, of blaming and self-blaming discourses, and make new actions possible.

Mardorossian (2002) addresses central aspects of this constellation of goals in a discussion of the historical development of support practices. Participants in the feminist counselling groups that were organised at the start of the 1970s in the United States and elsewhere were often stigmatised and marginalised but their actions contributed to social inclusion. What's more, these groups recognised that group therapists were part of the same stigmatised and marginalised group – in other words, these groups enabled the empowerment of both parties. It became possible to voice hitherto unformulated problems, or to formulate differently problems which women had previously been excluded from defining. Dominant discourses and practices were challenged and, at least locally, changed. It became an option to participate in the formation and re-formation of such counselling groups, and in the development of the political and non-governmental organisations that organised them. Conditions for the development of personal agency through inclusion and recognition were created and, at the same time, efforts were made to change gendered marginalisation and professional practices. (Re)gaining influence on the conditions of one's personal life and on the life of the community, and even developing one's perspectives on, and positions in, communities and broader societal processes, were supported and furthered as part of the feminist project. Today, this is an aspect of support initiatives that is not addressed in mainstream psychosocial approaches. What is more, formerly critical non-governmental support systems make efforts to obtain legitimacy and funding through mainstream professionalisation (Mardorossian, unpub. presentation; Pedersen & Stormhøj, 2006). Thus their ability to contribute to questioning broader societal processes diminishes.[4]

(Re)gaining and developing agency, then, is not as readily facilitated within mainstream institutionalised support. Furthermore, as part of the societal privileging of the perspectives of professionals, standardised models of therapy and institutional arrangements may well mainly reflect institutional requirements and perspectives of many professional workers, rather than those of the other participants. Nevertheless, even when professional therapists are working within restrictive institutionalised frameworks, there are ways of effectively supporting the (re)development of women's agency within group sessions (Swan, 1999). These include addressing the *diverse* experiences of the participants and ensuring participants have *choice* and *influence* over aspects of the program.

CHOICE AND INFLUENCE

Although institutional arrangements may to a greater or lesser extent facilitate the participation of non-professionals in organisational decision-making, enabling women to (re)conquer agency in shaping sessions in accordance with their own preferences and interests seems significant. Participants do not often comment on the arrangements of groups on their own initiative. Both professionals and non-professionals often take such arrangements for granted and adapt to them, even when other arrangements may be more meaningful to all concerned. Therefore continual reflection on, and evaluation of, the appropriateness and usefulness of sessions was undertaken in this group.

Questions of choice and influence may include the number of times participation in group sessions is advisable, at what point after the experience of coercion they should take place, the length of the sessions, the rules and the place of participation, which themes should be discussed and when, and their possible interpretations. An example from this study of organisational participation was that participants determined for themselves the number of times they attended group sessions. Their choices were understood as aspects of the regulation of their personal preference for institutional support. In addition, participants' choice of which themes to

focus on not only allowed for their relevance as related to issues of agency, but engendered new perspectives on the personal meanings of sexualised coercion.

In organising group sessions, issues of choice, influence, and agency are accentuated by the diversity of preferences and interests in the lives of participants (see also Højholt, 2006). One example from the group was of a woman whose experience of sexual coercion was not as recent as that of the other participants. She still wished to attend group sessions, saying that the group was important to her since other members made her aware of how far she had come in her efforts to manage the personal meanings and consequences of the event of sexualised coercion. Her participation seemed to help her understand and (re)formulate her experiences and standpoints and her assistance of others brought new meaning to her. At the same time, several other participants said that her participation was important to them as she was supportive in recognising their experiences, and that as she had done well, her example helped them keep up hope. They wanted her to stay in the group. After a few sessions, however, she decided that her participation was inhibiting her in developing agency and so decided to leave.[5]

Owing to the many psychosocial problems that arose in the lives of group participants in the aftermath of sexual coercion, attendance was unstable. A couple of women left the group because they had to move for reasons related to the event of coercion. Others absented themselves because they had lost their jobs and had to look for new ones, or attend meetings at social offices to apply for financial support. Furthermore, some developed physical ailments that necessitated attending medical treatment (Pedersen & Stormhøj, 2006). Such aspects of participation suggest that all group-work with the goal of supporting the development of agency must be organised exploratively and flexibly, with regard not only to themes discussed but also to organisational frames.

RESISTANCE OR ASPECTS OF AGENCY

Guilfoyle (2001) proposes that one way of countering limitations and possible subjugation in therapy is through highlighting and analysing 'resistance' in participants' narratives. His examples of resistance are occasions in which participants do not accept the interpretative narratives and discourses proposed by the professional participant, but insist on their own perspective. An example from this project is when women insist on not defining their experiences as traumatic, or on explaining that what happened in the *aftermath* of coercion was more difficult for them to cope with. A professional may interpret this as 'resistance', that is, as repression of feelings connected to a traumatic experience. She may then try to confront or circumvent this 'resistance', and propose interpretations that would connect to the 'repressed feelings'. Guilfoyle's approach to 'resistance' suggests that voicing such perspectives may be an expression of agency and of the personal experience of the person expressing resistance. Therefore, in both individual sessions and in groups, resistance must be respected and self-critically reflected on by the professional to avoid imposing institutionalised 'psy' discourses (see also Rose, 1998). According to Guilfoyle (2001), avoiding subjugation in psychosocial support means questioning the whole complex of psychological objectives and techniques that construct certain kinds of psychological problem – here, diverse approaches to what is conceptualised as traumatisation caused by sexualised coercion (Guilfoyle, 2001). It means recognising diversity in and of personal perspectives. In the case of sexualised coercion, the imposition of psychological objectives and techniques may repeat victimisation, be counter-productive in supporting efforts at (re)developing agency, and strengthen the associations analysed by Rokainen (2001) between womanhood, weakness and victimisation.

If professionals wish to contribute to the (re) gaining of agency following sexualised coercion, finding ways to ensure recognition is given to the diversity in and of personal perspectives seems imperative.

CONCLUDING REFLECTIONS

In this study, the central issue of the group was the (re)development of agency following experiences of sexualised coercion, and participation was understood as a relationship between differently positioned experts. Stressing the potential of a multiplicity of expert perspectives meant acknowledging diversity not only in the personal meanings of sexualised coercion, but also in

personal distress and capacities, and in the need for the (re)orientation of standpoints in dealing with the conduct of daily lives. Explicitly recognising and in this way legitimising personal perspectives, facilitated reflections on personal meanings as well as on common issues and promoted agency in the place of pathology. The process allowed for dealing with the over- and under-determined character of societal meanings of sexualised coercion, and for dealing with self-blame, social isolation outside the group, and the risk that participation in the group might lead to dependency.

At the same time, paying attention to gendered meanings of experience was found to be necessary. Ignoring gendered meanings was seen to contribute to the individualisation and pathologisation of the meanings of coercion. But in both support practices and in research, taking gender into account will require reflection on the personal positions and methodological approaches of professionals. In some circumstances, professionals who are willing to focus on the personal and societal meanings of gender may run the risk of being dismissed as feminist, political, and consequently as unprofessional or even unethical (see also Callaghan, 2005).

Individual consultations may be conducted in ways which encompass the diverse perspectives of participants. But perspectives developed during group sessions which focus on diversity and agency may in some ways be richer than those generated in individual support and research contexts. Empirical knowledge from such groups may reduce the risk of generating reductionist reflections of the setting in which they take place, and instead contribute to a development of psychosocial practices as well as to research approaches. Yet, the findings presented in this article on problems in the aftermath of sexualised coercion should not be uncritically generalised. One problem in obtaining knowledge from this group was that all the participants were gravely disturbed by the events of coercion and their aftermath. This was not the case for all the women making use of the services of the Center for Victims of Sexual Assault, nor is it for all those women who have not asked for professional help (Pedersen, 2003). For this and other reasons, meanings and practices concerning the experience of sexualised coercion must always be explored in their relations to personal/local/cultural and historical conditions (Pedersen, 2008). They are only comparable insofar as the events of coercion, the societal conditions for the development of conduct of lives, and personal meanings are comparable.

The group sessions discussed in this article and the knowledge generated from them can be understood as an explorative practice research project. This was a project in which the participation and influence of non-professional expert participants continually informed theory and played a part in developing practice. It's my hope that this kind of project may be relevant to other practice-settings.

NOTES

1 Rikke Spjæt Salkvist was the invaluable research assistant in this project. She contributed numerous ideas and discussions as well as literature suggestions, especially on group work. I want to thank her and the staff of Centre for Victims of Sexual Assault, especially Katrine Sidenius, for making the project possible and for their continual support.

2 I use the term 'sexualised coercion' because the women themselves rarely understand their experience as a sexual one.

3 As the knowledge generated from this particular project is situated and concrete it cannot, and should not, be generalised without further discussion.

4 This criticism, however, does not imply that NGO practices in which the broaching of gendered aspects of sexualised coercion was and is legitimate should be ignored as possible sources of knowledge and inspiration.

5 This woman's comments show how the participation of others creates possibilities as well as limitations for the individual. Other women's evaluations of their participation highlighted similar questions, including: Should it be possible to join and leave the group as one wishes? How should the group be started, and with how many participants? When should it meet, and at which venue? Perhaps for reasons related to the rigidity of hospital routines, these questions were seldom raised in the institutional context of the project, and so there was no opportunity to relate these issues to possible agency in the diversity of clients' lives. This limited the development of group-work and the study of its possibilities.

BIBLIOGRAPHY:

Asplund J. (1987). *Det sociale livets elementäre former.* Gøteborg: Bokförlaget Korpen.

Bergart, A. M. (2003). Group work as an antidote to the isolation of bearing an invisible stigma. *Social Work with Groups*, 26(3), 33-44.

Brisson S. (2002). *Aftermath. Violence and the remaking of the self.* Princeton: Princeton University Press.

Brockmeier, J. (2008). Language, experience, and the 'traumatic gap': How to talk about 9/11? In L-C. Hydén & J. Brockmeier (Eds.), *Health, illness and culture: Broken narratives.* New York: Routledge.

Caplan P. & Cosgrove L. (2004). *Bias in psychiatric diagnosis.* Maryland: Jason Aronson.

Callaghan, J. (2005). Playing the game: Professionalism and depolitisation. *The International Journal of Critical Psychology,* 13, 117-138.

Carstensen, G. et al. (1981). *Voldtægt- på vej mod en helhedsforståelse.* Copenhagen: Delta.

Center for Voldtægtsofre (2002). *Årsrapport.* Copenhagen: Centre for Voldtægtsofre, Rigshospitalet.

Center for Voldtægtsofre (2004). *Statusrapport* 2000-2004. Copenhagen: Rigshospitalet.

Clemans, S.E. (2005). A feminist group for women survivors. *Social Work with Groups*, 28 (2), 59-75.

Cornett, J. et al. (2002). Community udvikling og rehabilitering – CUR-metoden i psykotraumatologisk intervention. *Psyke og Logos*, 22(1), 86-105.

Cromby, J. (2005). Theorizing embodied subjectivity. *International Journal of Critical Psychology,* 15, 133-150.

Dahl, S. (1993). *Rape – a hazard to health.* Oslo: Scandinavian University Press.

Dreier, O. (2000). Psychotherapy in clients' trajectory across contexts. In C. Mattingly & L.C. Garro (Eds.), *Narrative and the Cultural Construction of Illness and Healing*, 237-258. Berkley: University of California Press.

Dreier, O. (2008). *Psychotherapy in everyday life.* Cambridge: Cambridge University Press.

Emerson P. & Frosh S. (2001). Young masculinities and sexual abuse: Research Contestations. *International Journal of Critical Psychology,* 3, 72-93.

Fish, V. (1999). Clementis's Hat: Foucault and the politics of psychotherapy. In I. Parker (Ed.), *Deconstructing psychotherapy,* 150-163. London: Sage.

Fraser, N. (2003). Social justice in the age of identity politics: redistribution, recognition and participation. In N. Fraser & A. Honneth (Ed.), *Redistribution or recognition? A political-philosophical exchange*. London: Virgo.

Gavey, N. (2005). *Just sex – the cultural scaffolding of rape.* New York: Routledge.

Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age.* Cambridge: Polity Press.

Gorey, K.M., Dayly, C. et al. (2002). The effectiveness of feminist social work methods: An integrative review. *Journal of Social Services Research*, 29(1).

Guilfoyle, M. (2001). Problematising psychotherapy: The discursive production of a bulimic. *Culture and Psychology*, 159-171.

Hengehold, L. (2000). Remapping the event: Institutional discourses and the trauma of rape. *Signs: Journal of Women in Culture and society,* 26(1), 189-213.

Herman J.L. (1992). *Trauma and recovery.* New York: Basic Books.

Højholt, C. (2006). Knowledge and professionalism from the perspective of children. *International Journal of Critical Psychology*, 18, 81-106.

Jackson, S. (2006). Heterosexuality, sexuality and gender: rethinking the intersections. In D. Richardson, J. McLaulin & M. Casey (Eds.), *Feminist and queer intersections: Sexualities, cultures and identities.* London: Palgrave.

Kimmel M.S. (1994). Masculinity as homophobia: Fear, shame and silence in the construction of gender identity. In H. Brod & M. Kaufman (Eds.), *Theorising masculinities.* Thousand Oaks: Sage.

Koss, M.P. & Harvey, M.R. (1991). *The rape victim.* London: Sage Publications.

Lamb, S. (Ed.) (1999). *New versions of victims – Feminists struggle with the concept.* New York: New York University Press.

McNay, L. (1999). Gender, habitus and the field - Pierre Bourdieu and the limits of reflexivity. *Theory, Culture and Society,* 16(1), 95-117.

Mardorossian, C. (2002). Towards a new feminist theory of rape. *Signs: Journal of Women in Culture and Society,* 27(3), 344-375.

Mardorossian, C. (unpub. presentation). From founding to funding: Grassroots and professionalism in women's agencies.

Nissen, M. (2005). The subjectivity of participation – a sketch of a theory. *International Journal of Critical Psychology,* 15, 151-179.

Paré, D. (2002). Discursive wisdom: Reflections on ethics and therapeutic knowledge. *International Journal of Critical Psychology*, 7, 30-52.

Parker, I. (Ed.) (1999). *Deconstructing psychotherapy.* London: Sage.

Pedersen, B. (2003). Et socialpsykologisk perspektiv på betydningerne af voldtægt. *Psykologisk Set* nr. 52, årg. 25.

Pedersen, B. (2004). Perspektiver på voldtægt. *Psyke & Logos,* nr. 25.

Pedersen, B. (2005). Marginalization and power in living with and researching living with HIV. *Outlines - Critical Social Studies*, 1, 70-90.

Pedersen B. (2008). My mother would worry every single time I went out... – Meanings of ethnicities and sexualised coercion. *Annual Review of Critical Psychology,* 6.

Pedersen, B. (in press) Vi kan jo ikke gå hen og voldtage en mand vel? *Kvinder, køn og forskning.*

Pedersen, B. (in prep.). One way or another there is always talk about it – On (self)exclusions and the social meanings of sexualised coercion.

Pedersen, B. & Stormhøj, C. (2006). Køn, 'onde cirkler' og (dis)empowerment- Om samfundsmæssige og personlige betydninger af voldtægt. *Psyke og Logos*, 27(1), 432-465.

Refby, M.H. (2001). En ny kontekstualitet: Hvem ejer symptomerne – individet eller fællesskabet? *Psyke og Logos*, 22, 60-90.

Renzetti, C. (1999). The challenge to feminism posed by women's use of violence in intimate relationships. In S. Lamb (Ed.), *New versions of victims – Feminists struggle with the concept*, 42-56. New York: New York University Press.

Ronkainen, S. (2001). Gendered violence and genderless gender – A Finnish perspective. *Kvinder, køn og forskning*, 2, 45-57.

Ronkainen, S. (2002). Genderless gender as victimizing context: The Finnish case. In M. Erikson et al. (Eds.), *Gender and violence in the Nordic countries*, 83-94. Copenhagen: Nordisk Ministerråd.

Rose, N. (1994). Identity, genealogy, history. In S. Hall & P. Du Guay (Eds.), *Questions of cultural identity.* London: Sage.

Rose, N. (1998). *Inventing our selves – Psychology, power and personhood.* Cambridge: Cambridge University Press.

Salkvist, R. (2006). Når det utænkelige sker - om sociale følger af voldtægt. *Psykologisk Set*, 62.

Salkvist, R. S. & Pedersen, B. (in prep.). A subject subjected to sexualised coercion – sexualised coercion, agency and the reorganisation and reformulation of life strategies.

Sidenius, K. & Pedersen, B. (2004). Prevention of victimization following sexual assaults. *NORA*, 12(1), 48-57.

Swan, V. (1999): *Narrative, Foucault and feminism: Implications for therapeutic practice*. In I. Parker (Ed.), *Deconstructing psychotherapy*, 103-144. London: Sage.

APPENDIX

Et socialpsykologisk perspektiv på betydninger af voldtægt

Vi ved ikke så meget om kvinders eget perspektiv på betydningerne af et seksualiseret overgreb, som de har været udsat for. Men for at støtte dem er det vigtigt at udforske det. Et forskningsprojekt fra Center for Voldtægtsofre, der tager udgangspunkt i kvinders egne beretninger i terapeutiske forløb og i interviews sætter fokus på dette perspektiv. Hensigten med projektet er at komme bag om diagnosen Posttraumatisk Stress Syndrom. Den er at se på, hvilke livsbetingelser, personlige perspektiver på livsbetingelserne og handlestrategier i forhold til dem, der kan bidrage til at fastholde kvinder i den slags problemer, som diagnosen beskriver. Det vil sige hensigten er at kaste et socialpsykologisk blik på betydninger af seksualiserede overgreb.

••• Bodil Pedersen

Bodil Pedersen er cand. psych., specialist i psykoterapi og supervision, og lektor på Roskilde Universitetscenter. Hun har arbejdet et år med behandling på Center for Voldtægtsofre. Hun har været med til at oprette og har arbejdet i mange år i frivillige kvinderådgivninger både som supervisor og som rådgiver. Bodil Pedersen har i øvrigt forsket i køn siden studietiden i 70´erne.

Et meget omtalt emne

Voldtægt er et emne, der for tiden bliver meget omtalt i medierne. Når det omtales, virker det, som om alle ved, hvad de taler om. Det er især to slags voldtægter, der bliver fokuseret på, den hvor kvinden bliver overfaldet af en ukendt mand og som kaldes overfaldsvoldtægter, og så gruppevoldtægterne. Det er også de mest spektakulære, og måske netop derfor dem der kommer i søgelyset. I medierne ser der også ud til at være en slags konsensus om, at alle, der har været udsat for et sådant overgreb, vil gennemgå store psykiske lidelser, som måske endda vil forfølge dem resten af livet.

Den viden, der bliver samlet på Center for Voldtægtsofre, nuancerer dette grove billede. Men der er et aspekt ved mediernes fremstilling, som erfaringerne fra Center for Voldtægtsofre ikke ændrer meget på, nemlig at dem der bliver udsat for overgrebene er kvinder. I 2002 har 193 kvinder, der havde været udsat for overgreb, henvendt sig til centret. I hele den tid centret har eksisteret har kun 7 mænd haft kontakt med det. Derfor omtales centrets brugere i det følgende som kvinder.

En undersøgelse

Center for Voldtægtsofre ligger på Rigshospitalet i København. Det er en forsøgsordning, der har eksisteret siden den 1. marts 2000, og som tegner til at blive gjort permanent. Det er et akutcenter, hvor kvinder kan henvende sig umiddelbart efter, at de har været udsat for et seksualiseret overgreb. De kan få omsorg, trygge omgivelser, lægehjælp, en retsmedicinsk undersøgelse, psykolog- og socialrådgiverhjælp, og de har mulighed for at overnatte, hvis det er nødvendigt. Centret er ligeledes et videncenter, som arbejder med forskning.

I modsætning til mediebilledet og til det som mange mennesker forestiller sig, viser centrets statistiske opgørelse i 2002, at den største gruppe af kvinderne har været udsat for overgreb begået af mænd, de kendte i forvejen. Kun 28% blev udsat for overgreb af helt fremmede, mens f.eks. 30% oplevede overgreb fra nogen, de havde kendt i mere end 24 timer. 8% blev udsat for overgreb af en kæreste eller eks-kæreste, en samlever eller eks-samlever, en ægtemand eller forhenværende ægtemand. I 83 % af tilfældene var der 1 gerningsmand.

Jeg har været ansat på centret som klinisk psykolog i et år. I forbindelse med det kliniske arbejde er der en undersøgelse i gang for at afdække, hvilke betydninger overgrebene får for de kvinder, der henvender sig til centret. Grundlaget for undersøgelsen er psykologsamtaler med 40 kvinder, interview med 15, og samtaler med pårørende og forskellige andre, som kvinderne har kontakt med.

Ligheder og forskelle

Inden jeg startede på undersøgelsen, stillede jeg mig det spørgsmål, om et overgreb var noget relativt entydigt med relativt entydige følger, eller om det måske kunne betyde noget forskelligt for forskellige kvinder. Samtidig havde jeg en forestilling om, at nogle overgreb aldrig kom til offentlighedens kendskab. Derfor besluttede jeg mig for at lave en lille "forundersøgelse". 7 kvinder i min omgangskreds blev spurgt om de havde oplevet voldtægt eller voldtægtsforsøg. I forbindelse med at de havde hørt om projektet havde yderligere 3 af sig selv fortalt, at de havde oplevet en voldtægt. Det viste sig at halvdelen af de 10, jeg således talte med havde været udsat for voldtægt eller voldtægtsforsøg. Nogle op til flere gange. Alle gav mig værdifulde oplysninger, som jeg skrev mig bag øret til senere brug i forskningen.

For det første havde overgrebene fået meget forskellige betydninger for dem, jeg talte med. Nogle havde haft det meget svært efter overgrebet, andre ikke. Denne observation styrkede min formodning om, at det ville være vigtigt at nuancere forskningen, så forskelle og ligheder i de betydninger, som et overgreb får for kvinder, kan træde klart frem. Hvad ligheder og forskelle skyldes, må under-

søges nærmere, så professionelle og pårørende bedre kan forstå, hvad der er på spil efter et seksualiseret overgreb. En sådan forståelse er nødvendig for at udvikle viden om, hvordan det er muligt at støtte kvinderne på den bedste måde. Og netop i forhold til dette meget følelsesbetonede emne, er det vigtigt at tage de berørtes egne erfaringer som udgangspunkt, så professionelles og lægfolks forudfattede forestillinger kan nuanceres. For det andet havde ingen af de kvinder, jeg talte med, henvendt sig til politiet eller til andre offentlighedspersoner. Flere havde kun fortalt det til een eller to andre. Dette peger på to forhold: 1) Bredden i kvinders erfaringer kommer måske slet ikke forskningen til gode. 2) Der er mørketal, hvad angår seksualiserede overgreb. Det sidste bliver tilsyneladende bekræftet af svarene i forskellige undersøgelser, hvor flere kvinder giver udtryk for at have været udsat for overgreb, end politiets statistikker viser (3 og 5) .

Mørketal

Antallet af politianmeldte voldtægter svinger mellem 400 og 500 på landsplan per år. Hvor stort mørketallet er, dvs. hvor mange der ikke kommer til offentlighedens kendskab, har der været en del usikkerhed om.

Min "forundersøgelse" og spørgeskemaundersøgelserne peger på, at man på Center for Voldtægtsofre ikke kan regne med, at alle kvinder, der har været udsat for et overgreb, henvender sig der. Vi ved heller ikke om det man kalder systematisk selektion finder sted. Det vil sige, at vi ikke ved, hvad der adskiller dem, der henvender sig på centret, fra dem der ikke gør det. Vi ved f.eks. ikke, om de har det sværere eller nemmere med overgrebet. Eller om de kommer, fordi de har fortalt andre om overgrebet, der tog det så alvorligt, at de blev støttet i eller presset til at henvende sig. Fordi vi ikke ved, om der er noget særligt, der adskiller de kvinder, vi får i tale, fra dem vi ikke får i tale, kan vi heller ikke udtale os om alle kvinder, der har været udsat for overgreb, men kun om dem vi taler med.

På Center for Voldtægtsofre tydeliggøres det dog i praksis, at kvinder med meget forskellige liv bliver udsat for meget forskellige former for overgreb. De har det også ligesom kvinderne i "forundersøgelsen" meget forskelligt med overgrebene.

Fordi de kvinder vi taler med, er så forskellige og har det så forskelligt med overgrebet, er der dog sandsynlighed for, at vores viden kommer til at dække noget af bredden i kvinders meget uensartede oplevelse med overgreb og overgrebets betydninger for deres liv.

Faste definitioner

En del af den faglige litteratur på området er skrevet ud fra en fast definition af, hvad voldtægt er. I lighed med den juridiske definition anvender f.eks. den norske læge Solvej Dahl også penetration som en del af definitionen af voldtægt. Ligeledes er diagnosen Post Traumatisk Stress Syndrom meget anvendt i faglige beskrivelser af følgerne af et overgreb som f.eks. hos den danske psykolog Ask Elklit. For at få denne diagnose skal man fremvise nogle særlige symptomer som søvnløshed, angst i mange forskellige situationer, mareridt og flashbacks. At have klare definitioner kan synes praktisk, især i et tværfagligt felt, så alle kan vide hvad der tales om. De beskrivelser af kvinders reaktioner, som diag-

nosen Post Traumatisk Stress Syndrom peger på, kan da også sige os noget om, hvad *nogle* kvinder kan opleve efter et overgreb.

Faste definitioner af hændelsen og kategoriseringer af følgerne som i en diagnose, kan være uhensigtsmæssigt i terapeutiske forløb og i forskning, når målet er at undersøge, hvilke personlige betydninger overgrebene har for kvinderne. Man risikerer at forhåndsdefinere, hvad overgrebene betyder for dem. Man kan komme til at gøre kvinderne til genstande for sin egen forståelse, i stedet for at forstå dem som ligeværdige samtalepartnere. Desuden kan en fast definition og diagnose fastlåse den professionelle i for enkle opfattelser af sammenhæng, som ikke er dækkende for kvindens egen oplevelse, eller som slet ikke svarer til den. Hvis dette er tilfældet, er der både i det terapeutiske forløb og i forskningen risiko for at overse nogle eller mange af de aspekter ved overgrebets betydninger, som er vigtige for kvinderne selv. Man risikerer oven i købet at pådutte kvinden en bestemt opfattelse af det, der er hændt og af, hvordan hun har det. Eller hun kan komme til at synes, at der er noget forkert ved hende, fordi hun ikke har det sådan, som behandleren giver udtryk for at "voldtægtsofre har det". Fra andre sammenhæng er der erfaring for, at nogle kvinder ophører i terapi, fordi de slet og ret synes, der ikke er plads til deres eget perspektiv.

En anden tilgang

For at overvinde disse problemer kan man i arbejdet med psykosocial (be-)handling og forskning benytte sig af andre strategier end dem, der tager udgangspunkt i præcise definitioner af det skete, og i faste kategoriseringer af dets betydninger. Man kan give den enkelte rum til at fremstille det, der er sket og den personlige betydning det har. Man kan stille spørgsmål og skabe en interviewsituation, hvor den enkelte får mulighed for at beskrive og reflektere over de forskellige aspekter ved det hun har oplevet, og ved de problemer hun har med det. Dermed får både den professionelle og kvinden selv indblik i det der er unikt og vigtigt for hende personligt. Samtidig kan den professionelle måske også opdage forhold, der er vigtige for mange kvinder.

En psykosocial begivenhed

Den svenske socialpsykolog Johan Asplund kalder hændelser, der ikke bliver beskrevet konkret, og som der ikke bliver talt åbent om, for "anti-hændelser". Han mener at når dette sker, bliver mennesker berøvet aspekter ved den nødvendige sociale omgang med andre mennesker. Samtidig peger Mirjam Refby i sin kritik af PTSD diagnosen på, at hvordan man får det efter en såkaldt traumatisk begivenhed hænger sammen med, hvilken betydning begivenheden får i de fællesskaber, man deltager i.

Hvis man ikke kan drage en direkte sammenhæng mellem et seksualiseret overgreb, karakteren af overgrebet og, hvordan kvinderne får det bagefter, hvordan hænger det hele så sammen? Faktisk ved vi endnu ikke så meget om lige præcis det. Men Johan Asplunds tanker, Mirjam Refbys analyse og psykologsamtalerne på Center for Voldtægtsofre peger alle på, at den betydning det får for kvinderne må have forbindelse til mangfoldigheden af de psykosociale aspekter ved deres liv.

Kvindernes egne perspektiver

At det, der sædvanligvis kaldes voldtægt eller voldtægtsforsøg, og det der sker efter hændelsen, er en unik erfaring for den enkelte kvinde, bliver klart allerede i den måde, kvinderne forholder sig til selve ordene på. I juridisk forstand har man kun været udsat for en voldtægt, hvis man har været udsat for penetration mod sin vilje. En ung kvinde, der havde været udsat for dette, lagde meget vægt på ikke at bruge ordet. Hun sagde: "Jeg kalder det ikke voldtægt. Så bliver det så dramatisk". Hun var ligesom mange andre af de kvinder, der henvender sig til centret, blevet overvældet over familiens, venners og bekendtes reaktioner på det, hun havde været ude for.

En anden kvinde var i juridisk forstand ikke blevet udsat for voldtægt, men for det der defineres som et voldtægtsforsøg. Ved overgrebet var hun ligesom den første i en særdeles tvangspræget situation, og for hende fik hændelsen voldsomme sociale og psykiske følger, bl.a. fordi hun blev forfulgt af gerningsmanden. I starten af det terapeutiske forløb var hun usikker i sin definition.

Hun sagde: "Kan jeg kalde det voldtægt?" Samtidigt spurgte hun: "Står der voldtægt skrevet i panden på mig?" (Hun havde en gang tidligere været udsat for et overgreb). Ved slutningen af sit samtaleforløb sagde hun: "Jeg kalder det voldtægt, for jeg synes, det var det, han gjorde. Han ødelagde meget i mit liv." For hende er det, hun har været udsat for, voldtægt på grund af de følger hændelsen fik for hende. Hun led bl.a. af angst og af søvnløshed og følte en generel afstandtagen fra mænd. Men hun kaldte det også voldtægt, fordi hun i situationen oplevede det lige så afskyvækkende, som hvis krænkeren var trængt ind i hende. Han fratog hende kontrollen over hendes eget liv. Et liv som hun havde kæmpet alene og hårdt for.

En tredje kvinde, der i juridisk forstand havde haft det, der nok blot ville være blevet betragtet som samleje med en mand, kaldte fra starten hændelsen for en voldtægt. Det var en mand, hun havde chattet med på nettet, og som hun mødtes med. Hun sagde til ham, at hun ikke ville have samleje, men han virkede skræmmende på hende uden direkte at udøve vold. Hun følte sig manipuleret til at give efter, og derfor definerede hun det som voldtægt. Hun havde tidligere haft svært ved at sige nej til andre, og oplevede det som et stort nederlag, at det ikke blev respekteret, når hun synes, hun endelig sagde klart nej.

At opleve kontrol over sit eget liv.

Disse tre kvinder har helt forskellige opfattelser af ordet voldtægt. Dog er det fælles for dem, at selve begrebet, dets betydninger og dets anvendelse er noget de bakser med i de terapeutiske forløb. Det gør med enkelte undtagelser alle de kvinder, der deltager i undersøgelsen også. De søger at genvinde noget af den kontrol over deres eget liv, som de oplever at have mistet, og derfor er det vigtigt for dem, at de får mulighed for at finde frem til deres egen definition og selv sætte ord på den oplevelse, de har haft. Set fra kvindernes eget perspektiv kan begrebet voldtægt således dække over meget forskellige oplevelser, og nogle af de

kvinder, der henvender sig på Center for Voldtægtsofre ønsker slet ikke at bruge ordet. Samtidig er der ingen umiddelbar overensstemmelse mellem, om der i juridisk eller medicinsk forstand har været tale om et voldtægtsforsøg eller en voldtægt, og om kvinderne kalder det voldtægt eller noget andet.

Kvindernes forholdemåder

Der er heller ikke nogen entydig overensstemmelse mellem selve hændelsen, dens forløb, og hvordan kvinderne kommer ud over hændelsens betydninger for deres dagligliv. En ung kvinde, der i juridisk forstand havde været udsat for en voldtægt, fortalte at det for hende ikke var så skelsættende endda, fordi det ikke var første gang, hun har haft noget seksuelt med nogen. De fleste af hendes overvejelser omkring overgrebet gik på, at hun selv var utilfreds med den måde, hun havde forholdt sig på, og at hun synes det gik ud over hendes familie. (De var blevet meget ophidsede og bekymrede). En anden kvinde, der i juridisk forstand ikke havde været udsat for fuldbyrdet voldtægt, fik mange og langvarige psykosociale problemer efter overgrebet.

Seksualiserede overgreb

I stedet for "voldtægt" forekommer et begreb som "seksualiserede overgreb" at være en mere anvendelig fælles betegnelse for det, som kvinderne har oplevet. "Seksualiserede" bruges i stedet for "seksuelle", fordi det i en lang række tilfælde er diskutabelt, hvorvidt overgrebene har noget at gøre med det, vi ellers forstår ved seksualitet, som selvbestemte sanselige og nydelsesfulde kropslige omgangsformer mellem mennesker. Flere af de i alt 11% af kvinderne, der har haft kontakt med Center for Voldtægtsofre og hvis tidligere partner har begået overgrebet, synes mest af alt at have været udsat for ydmygelse og hævn.

Kontakten til andre

Det er vores erfaring fra arbejdet på centret, at når en kvinde har været udsat for et seksualiseret overgreb, sker der ofte netop det som Johan Asplund beskriver. Hun kan på forskellige måder blive isoleret. Ikke sådan at hun nødvendigvis *er* alene, men hun kan føle sig alene med det, hun har været udsat for. Hun kan have svært ved at tale om hændelsen, fordi hun bliver ked af det eller bange, når hun tænker på den. Set ud fra hendes perspektiv taler pårørende og andre også ofte for lidt, for meget eller på den forkerte måde om det, der er sket. Ligeledes oplever kvinder, at andre forholder sig anderledes til dem, end de er vant til, og det kan få dem til at tænke, at hele deres person bliver defineret af overgrebet. De kan føle sig, som om de i andres øjne blot er et offer, og de kan synes, det bliver svært selv at finde ud af, hvad de mener, når andre har mange og stærke meninger om det, der er sket.

Det er dog ikke tilfældet for alle; for nogle er det kun tilfældet i en kortere periode, for nogle kan det være langvarigt, og for nogle ændrer det for altid vigtige sociale relationer. En kvinde mistede sin kæreste, fordi han ikke orkede at forholde sig til, hvor svært hun havde det. En anden mistede en veninde, fordi veninden havde sagt, at den slags havde hun måttet regne med, når hun nu var så flot. Nogle unge piger har især været venner med drenge og mister kontakten til dem, netop når de har brug for vennerne, fordi de får det svært med mænd.

At have en hemmelighed

Nogle unge kan af forskellige grunde have det meget svært med overgrebet på den måde, at de føler sig skyldige over, at det er sket for dem. De kan derfor i en længere periode vælge slet ikke at fortælle det til nogen. Når man har en hemmelighed, specielt hvis det er noget der har stor betydning for, hvordan ens dagligdag former sig, medfører det ofte at andre ting må holdes hemmelige. Nogle kvinder isolerer sig for ikke at skulle forklare sig. Det får de det i længden endnu vanskeligere af, for de er i en situation, hvor det at få hjælp af andre og opleve, at de trods alt kan stole på nogen må betragtes som et vigtigt aspekt ved genetablering af sikkerhed i dagliglivet.

Forholdet til venner og familie er dog ikke det eneste, der kan blive vanskeligt i forbindelse med et overgreb. Det er heller ikke det eneste, der kan bidrage til at fastholde kvinder i usikkerhed og angst over for det uforudsigelige ved livet.

At miste sine fremtidsudsigter

Som sagt har kvinderne det meget forskelligt efter et overgreb. Men de problemer, som også er beskrevet med diagnosen PTSD er noget, de kan opleve umiddelbart efter. De kan have svært ved at sove, have mareridt, have let til gråd, have svært ved at være sammen med mange mennesker, lide af angst, være irritable, mere påvirkelige over for situationer der fremkalder stress, undgå oplevelser der minder om overgrebet osv. De synes nogen gange, at de har svært ved at genkende sig selv og andre kan også have svært ved at genkende dem.

En ung kvinde, der altid havde haft lidt lettere til tårer end mange andre, græd meget efter det overgreb, hun havde været udsat for. Hun græd også meget, fordi hendes situation efter overgrebet blev usædvanlig vanskelig. En af de begivenheder, der fik betydning for, hvordan hun fik det, var, at hun mistede sit job. Hun var flyttet fra den del af landet, hvor hun var vokset op, til en større by for at få en uddannelsesstilling, som hun havde arbejdet i flere år for at få. Efter overgrebet græd hun indimellem også, når hun var på arbejde, og det fik hendes leder at vide. Han blev så bekymret for hende, at han mente, at han ikke kunne have hende på arbejdspladsen længere. Den unge kvinde så sine fremtidsudsigter fuldstændigt forandrede og blev samtidig nødt til at flytte endnu en gang. Hun var en af dem, der længe havde det meget svært.

At befinde sig i et tomrum

En anden kvinde gik ligesom den første til samtaler på centret og oplevede relativt hurtigt at få det godt igen. Kort tid efter hun havde afsluttet samtalerne, skulle hun starte på et nyt arbejde, hvor der kom mange fremmede, og da arbejdet var nyt, kendte hun heller ikke sine kolleger. Det blev for utrygt for hende. Samtidig droppede hun den uddannelse, som hun også inden overgrebet havde været usikker på, om hun ønskede at fortsætte. Hun fik det tiltagende

vanskeligt. Isolerede sig hjemme, fik ikke taget nogen initiativer til at komme i gang med noget og blev i stigende grad usikker over for andre mennesker. Hun forholdt sig med andre ord som mange andre mennesker, der har mistet deres arbejde, og i dette tomrum kom overgrebet til at fylde mere og mere. Hun og hendes kæreste mente, at den måde hun havde det på, kunne skyldes selve overgrebet. Gennem nogle samtaler på centret fik hun dog redet ud, hvad der skyldtes hvad, og hun begyndte at forholde sig mere aktivt til sit dagligliv. Da hun fik talt med sin kæreste om den ene erindring fra overgrebet, der alligevel blev ved at dukke op, forsvandt tankerne om overgrebet.

At overleve i stedet for at leve

For begge disse unge kvinder betød de følger, som overgrebet fik for deres studie- og arbejdssituation, at der blev vendt op og ned på deres dagligliv, og den måde, de havde tænkt sig at forme deres fremtid på, blev også helt forandret. Det førte til store følelsesmæssige vanskeligheder og det begrænsede deres handlemuligheder afgørende. Det som var deres fremtidsperspektiver, og som udgjorde en stor del af målet for deres handlinger, forsvandt, og dagligdagen blev noget, der skulle overleves i stedet for at leves. Dette sker heldigvis ikke for alle. Nogle får stor støtte af deres kolleger. Nogle synes, at det at kunne gå på arbejde og genetablere og fortsætte de dagligdags rutiner, som de oplever at magte, netop bidrager til, at de hurtigere overvinder angst og usikkerhed.

Når det skete i eget hjem

Mange andre sider ved dagligdagen får betydning for, hvorledes kvinder oplever tiden efter et overgreb. Forhold omkring boligen kan være et af dem.

Nogle kvinder bliver udsat for overgreb i deres eget hjem, og nogle kender gerningsmanden, som ved, hvor de bor. Nogle bliver truet af gerningsmanden, bliver forfulgt og bliver gentagne gange opsøgt i deres eget hjem. Overgrebet har oftest udløst en angst og usikkerhed, og det at gerningsmanden ved, hvor de bor, og kan dukke op når som helst, holder angsten i live. Kvinderne er i en situation af stadig udsathed og uophørlig ængstelighed, og deres opmærksomhed rettes mod gerningsmandens mulige tilstedeværelse i stedet for mod andre vigtige gøremål.

Hvis overgrebet har fundet sted i deres eget hjem, mindes kvinderne stadigt om overgrebet blot ved at opholde sig der. Nogle kan ikke holde ud at være i soveværelset, hvis det var der, det skete. Nogle kan ikke holde ud at sidde, der hvor de sad, da gerningsmanden ringede på døren. Andre har svært ved at udføre de aktiviteter, de var i gang med lige inden overgrebet.

Overgrebets unikke betydning

De kvinder, der henvender sig til Center for Voldtægtsofre, er ofte overvældede af selve overgrebet, og af alt det, de skal forholde sig til, efter det har fundet sted. Det betyder, at mange af de problemer, de får bagefter, bliver knyttet til overgrebet både tanke- og følelsesmæssigt. Dette kan endda ske med vanskeligheder, som blot tidsmæssigt er sammenfaldende med overgrebet, og ellers intet har med det at gøre. Derfor er det uhyre vigtigt, at behandlere og forskere er opmærksomme på, at mange følelsesmæssige aspekter af kvinder-

nes liv efter et overgreb har at gøre med netop de unikke måder, som overgrebet får betydning på for den enkeltes dagligliv. Seksualiserede overgreb, og det de fører med sig, er og bliver en del af det liv, man allerede lever, og som man fortsætter efter overgrebet. Dette liv foregår i mange forskellige sammenhænge; på arbejde, hjemme, sammen med venner, osv. De betydninger, overgrebet får i disse sammenhænge, kan være helt forskellige, og forskellige for forskellige kvinder. Det får f.eks. ikke samme betydning for alle kvinderne, om overgrebet har været fuldbyrdet eller ej, om det er foregået i ens egen bolig, eller om man mister sit job. Det afgørende er, hvilke personlige betydninger den enkelte tillægger begivenhederne, og hvilke handlestrategier hun kan udvikle i forhold til dem. Dette er igen forbundet med de måder, hvorpå betydninger og handlestrategier indgår i netop hendes dagligdag. Men desto mere vidtrækkende den enkeltes oplevelse af tab af kontrol over dagligdagen er i forhold til det, hun synes er vigtigt for hendes nuværende og fremtidige liv, desto vanskeligere synes hun at få det.

Hvis du vil læse mere ...

- Asplund Johan (1987): *Det sociala livets elementäre former*. Stockholm: Korpen
- Dahl Solveig (1993) *Rape- A Hazard to Health*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dansk Forening for Kvinderet (red) (2003): *Voldtægt* . Retsbeskyttelse for den krænkede – retsikkerhed for gerningsmanden. København: Jurist og Økonomforbundets Forlag
- Elklit Ask, Magnusdottir Margret og Knudsen Maiken. Efter en voldtægt. *Psykolog Nyt* , nr 17., side 3-9. København: Dansk psykologisk Forlag
- Kjøller M. og Rasmussen Niels K. (2002): Sundhed og sygelighed i Danmark 2000. København. Statens Institut for Folkesundhed.
- Refby Mirjam Høffding (2001): En ny kontekstualitet; hvem 'ejer' symptomerne – individet eller fælleskabet, *Psyke og Logos*, 22, s.60-71. København: Dansk psykologisk Forlag.
- *Rapport fra Center for Voldtægtsofre* (2000, 2001 og 2002): København: H.S. Rigshospitalet.

Prevention of victimization following sexual assaults

Katrine Sidenius and Bodil Pedersen

ABSTRACT. Centre for Victims of Sexual Assault in Copenhagen is a centre for interdisciplinary research and practice. Sexual assault and its aftermath may be the start of long-lasting and more permanent victimization. Goals of the Centre are to contribute to the documentation of victimization and to the prevention of further victimization. Research at the Centre aims at the examination of the diversity of conditions of women exposed to sexualized coercion and the diversity of perspectives on the events. The article presents the Centre, epidemiological data, and theoretical discussions connected with concepts of sexualized coercion and related to victimization, to risks of further victimization, and to the development of theory and practice.

Katrine Sidenius is a specialist in obstetrics and gynaecology. She is consultant at the Centre for Victims of Sexual Assault in Copenhagen. For many years she worked with topics concerning psychosocial gynaecology and for the past four years her main research has been focused on the medical and medico-legal aspects of sexual violence. E-mail: katrinesidenius@rh.dk

Bodil Pedersen is a clinical psychologist at Centre for Victims of Sexual Assault in Copenhagen and associate professor at the University of Roskilde. She is currently working on a research project about "The personal perspectives of women on sexualized coercion and its aftermaths". E-mail: bodilpe@ruc.dk

Center for Voldtægtsofre, Rigshospitalet afsn 4032, Blegdamsvej 9, DK-2100 København Ø, Denmark. E-mail: katrinesidenius@rh.dk

© 2004 Taylor & Francis
DOI 10.1080/08038740410005767

A "Centre for Victims of Sexual Assault" was established at the university hospital, Rigshospitalet, in Copenhagen on 1 March 2000. It is a centre for investigation, treatment, psychosocial support and research.

From the birth of the Centre there were discussions on what to call it, and what to call the people who contacted it. Should they be called victims, survivors, persons who have been exposed to sexual assault or denoted with other terms? Eventually, the designation "victim" was chosen. It is the most common term and therefore recognizable for potential users of the Centre and public organizations involved in the field. This goes for the word "assault" too.

The discussion of denotations reflects dilemmas in professional as well as in theoretical perspectives. On the one hand, women have to be recognized as not being guilty of the assaults of which they must be considered victims in the sense that it happened against their will. On the other hand, they are active subjects with a right to autonomy.

In the terminology of the Centre, sexual assault is understood as the equivalent of rape.

Victimization is understood as occurring through a process in which circumstances, including other people, reduce autonomy of a human subject by severely limiting or nearly eliminating possibilities of active participation. As a consequence, an aspect of the process may be objectification, through the denial of the

status as a subject with the implied possibility of being an active and equal participant in matters concerning one's own life.

Empirical data collected in working with women subjected to sexual assault show that circumstances following such an event, for example the risk of being assaulted again or losing one's job, may contribute to victimization. But the practices at the institutions involved, such as hospitals or police stations, may also (although unintentionally on the part of the staff) contribute to the process.

Research activities at the Centre are at an early stage. They do not represent a coherent body of knowledge, and are characterized by the different professional positions and perspectives of a multidisciplinary staff. The first section of this article is written from the perspective of a medical doctor and an initiator of the Centre. It presents the Centre and its background, as well as statistics related to victimization, a central element in the ongoing epidemiological research. The second section, written from the perspective of a psychologist, discusses victimization related to conceptualizations of the event and its gendered historical meanings. The use of mediation as a possibility of support and empowerment is one among other ongoing projects not presented here. It will be introduced elsewhere in this issue.

The connection between the two sections of this text is the examination of victimization related to sexual assault as a contribution to the avoidance of long-term victimization. Indeed, how to support women so that they are not victimized further, and especially so that they do not develop a victim identity, is a main concern of the Centre. And since most persons referred to the Centre are women, we will use the word "woman" instead of "victim" in the remaining part of the article.

Centre for victims of sexual assault

After several years of political pressure from women's organizations, the Danish Parliament decided to re-organize the possibilities for helping people exposed to sexual assault.

A pilot project was started at the Centre for Victims of Sexual Assault in Copenhagen with an interdisciplinary staff that gives care to, examines and treats all persons above 11 years of age who have recently been exposed to sexual assault. The Centre provides services 24 hours a day, and women come mainly from the eastern part of Denmark including the capital, Copenhagen. The Centre is situated in connection with a department of gynaecology. Half of the total number of examinations in Denmark is done here. Apart from documenting the need for such a centre, one of the aims of the pilot project was to reduce the risk of victimizing women who had been exposed to sexual assault or attempted sexual assault, while at the same time offering them gynaecological examination, physical treatment and psychosocial support.

Organization of examination, treatment and support

A team of physicians, nurses, psychologists and social counsellors is attached to the now permanent Centre. The team is interdisciplinary and cooperates closely. A woman who has been exposed to sexual assault contacts the Centre, where she will be examined, treated and given psychological first aid. We also offer her a follow-up appointment a few days later where psychological and social support initiatives are planned. The extent of this help is arranged on an individual basis in cooperation with the woman herself.

When a woman arrives at the Centre, the nurse on duty is the first to meet her. Through courses and supervision, the nurses have obtained a considerable knowledge and expertise in giving support and psychological first aid to women who have been exposed to sexual assault.

When a sexual assault has been reported to the police, forensic specialists from the Institute of Forensic Medicine carry out a medico-legal examination. Gynaecologists attached to the

Centre have been "certified" to carry out medico-legal examinations should the woman not want to report the assault to the police at once. We record injuries and secure any material for documentation for three months. This can be used as evidence in a police investigation should a woman at a later date want to report the assault to the police. To reduce the risks of further victimization through diseases and the development of an unwanted pregnancy following the assault, we provide all the women who are at risk of sexually transmitted diseases or pregnancy with prophylactic antibiotics, vaccination against Hepatitis B and emergency contraceptive pills. Probably as a consequence of these practices we have seen very few infections and no pregnancies as the result of the sexual assaults.

The Centre offers psychological emergency treatment and short- or long-term psychotherapeutic support. The majority of those who contact the Centre accept the offer of psychological help, which usually consists of individual therapy. Group therapy is also offered as well as support and guidance to relatives, who are often deeply affected by these offences.

Our social worker assists the women when the assault has socio-economic consequences for her, which is often the case and may play a part in a process of further victimization. Then, social relief measures are carried out. Since many (approximately 30%) of the patients are young women below 18 years of age, the social worker cooperates both with parents and with Social Services. The social worker also informs the women and their relatives of possible legal procedures related to an assault so as to support them in making informed personal choices concerning their own future.

Some registered aspects of sexual assaults

From 1 January 2001 to 31 December 2002 we received 409 persons exposed to sexual assault or attempted sexual assault. Only 3 of the 409 contacts were men. There may be different explanations of the very limited number of men contacting the Centre. The statistics clearly point to the gendered aspect of sexual victimization. The following statistics concentrate on the 406 women and the circumstances of the assaults to which they have been exposed.

Age distribution

The age distribution of those who contacted the Centre was quite wide. The youngest was 12 years old and the oldest was 94. Approximately 60% of the contacts were girls and women below 25 years of age, that is, young women. The dominant practices of sexual assault in which young women are targeted thus seem to reflect the connection between youth and gender present in dominant discourses of the media. Here common representations also objectify young women (Sørensen 2003). Furthermore, most girls and young women are more economically, practically and emotionally dependent on others than older, more mature and socially and economically self-reliant women are. The assaults that young women have experienced may therefore have particularly serious far-reaching psychosocial consequences. Thus, age is an aspect of the risks of being subjected to sexualized victimization and to further victimization.

Physical injuries

Physical violence along with sexual assault or attempted sexual assault was reported by 67% of the girls and women. More than 50% had some kind of skin injuries as a result of violence. A few had fractures or more serious physical injuries.

Seventy-five percent experienced penetration (vaginal, oral or anal); 25% of the women who experienced vaginal penetration or attempted penetration had genital injuries (tears, wounds or haematomas). Most of the women recovered from the physical injuries within two weeks.

The physical injuries, and the reported physical violence, point to the limitations of possible choices of action the girls and woman have experienced. They highlight the limitation of their status as subjects through physical

violence. The lesions underline the reality of coercion and thus of victimization involved in the assaults. Early prevention of possible pregnancies and sexually transmitted diseases is clearly a crucial element in medical prophylaxis of victimization.

Location of the assault

Data concerning the location of the assaults constitute a continuation of the statistical disclosure of victimizing elements in the occurrences of sexual assault: 52% of the sexual assaults took place in private homes (20% in the woman's own home, 24% in the perpetrator's home, and 8% in another private home); 32% took place in outdoor locations; 16% other places.

It causes many problems for a woman if she is assaulted in her own home. Her home, usually a safe place, then becomes a place related to horrifying memories. And when the perpetrator knows her address, she can at no time feel protected from repeated assaults or possible revenge related to her disclosure of the event. In this case she may feel obliged to keep the assault secret, and to isolate herself physically or psychologically from possible sources of support.

When a woman is assaulted in the home of the perpetrator, she will often have strong feelings of guilt in the sense that she may actively have wished to or accepted to enter his home.

Loss of confidence in others, sometimes specifically in men, that she otherwise would have trusted not to harm her, may be one more consequence of the event [assault] limiting active participation in her own life. Yet another may be the often-cited loss of self-respect and potential feelings of guilt and shame (Bencke 1993, Rust 2003). Isolation from social support may stand in the way of overcoming these.

Relationship between the sexually assaulted and the offender

Similarly to the location of the assault, the character of the previous knowledge of and relationship to the perpetrator plays an important role for the meaning that the assault has for the individual woman, as well as for the extent of the consequences of victimization and risks of re-victimization. For example, it could also be expected that victimization, in the case where the prior relationship to the offender has been a close one, would be greater, since it enhances the risk of the event reflecting on her expectations concerning others in her social network. But generalizing is problematic. Empirical data obtained through therapeutic contacts at the Centre point to the fact that different meanings of victimization are the result of very complex and individual processes involving the specific perspectives of the women concerned and the concrete aftermaths of the assault.

Table 1.

Relation to the offender(s)	%
A more-than-24-hours acquaintance with the offender (Ex)husband, (ex)boyfriend Relative Authority (leader, teacher, health-caretaker, public person, other authority relationship) Other relations—more than 24 hours	47
A less-than-24-hours acquaintance with the offender	23
No relation to the offender	30

In summary, the statistics show that the women who experienced sexual assault or attempted sexual assault were often young, had been assaulted in a private home, and most of them were to some extent acquainted with the perpetrator. These are all conditions that make them particularly vulnerable to victimization and further victimization by the event and its aftermath.

Gendered personal perspectives

Psychological research into the personal experiences of and perspectives on sexual assault must include discussions of the conceptualizations of the event and of the possible meanings of gender. The risks of objectification and of further victimization, through objectifying theoretical concepts and

related practices, must be understood in order to avoid them.

The concept of rape victim

The statistics of the Centre comprise many unique lives and experiences of sexualized coercion and its consequences.

The general conception of what is usually named rape is that a woman is attacked violently and completely unexpectedly. In this case the term sexual assault seems adequate. However, as the statistics of the Centre demonstrate, very often this is not the course of events. The narratives of women attending psychotherapy reflect how, through manipulation, enticement, threats and fear of violence, they may be slowly pressed into having sexualized activity against their will. The term coercion will be used in this section of the text because it is a broader term and more comfortably encompasses the different and many-faceted experiences of the women.

The staff of the Centre for Victims of Sexual Assault has been critical of the view of women as passive objects implied in the concept of victim. For many women it indicates a static and inescapable condition (Jones 1991).

In the widely used concept of rape victim, which consists of the two elements rape and victim, the terminological problems appear to be even greater (Muehlenhardt et al. 1996). In Danish the name of the Centre (Center for Voldtægtsofre = rape victims) paradoxically contains this concept.

Nina, a young woman who was a patient at the Centre, said that the word rape made people think of sexuality. It was an association she wanted to exclude, since the event had nothing to do with what she perceived as her own sexuality. In addition she did not like to use the word rape because it caused too many dramatic reactions from others. Another woman, Tine, explained: "I don't use the word victim. I have come to realize that I did everything I possibly could to get out of the situation. I acted. I didn't just let it happen." These and other voices make us aware of some of the meanings of "rape" and "victim" as seen by the women themselves. They also represent three of the most common critiques of the terminology: the aspect of pacification; the implication of sexuality (which the women themselves usually understand quite differently i.e. as something desired, pleasant and intimate); and the social consequences of the use of the term.

To be seen as an active participant in coerced sexualized activity seems to be a contradiction in terms, and even a disregard for the suffering of the women involved. But anyone who is a part of a social situation is a feeling, thinking and acting subject and thus a participant, even when making the sometimes judicious choice of non-resistance. Even non-resistance is a personal and situated strategy. The objectification involved in victimization does not annihilate one's subjectivity, although it may be perceived this way. This is clearly shown by the narratives of women in therapy.

In doing research and therapy, our overarching intention is to help women broaden their potentials for action, of which they have been made unsure by experience of coerced sexualized activity and by the responses of others to it.

Linguistic terms and categories, such as the ones often used in psychology, have a tendency to objectify and reduce the complexity of social lives, for example of the experiences of women subjected to sexualized coercion. And language co-creates social lives as well as having its roots in these very lives (Hacking 1999). Such terms are often elements of dominant discourses and relations of power: discourses and relations that are not stable but in continual historical change. Discourses may limit the possibilities of women in creating and expressing their personal perspectives and standpoints with regard to a personal experience of sexualized coercion. Their potential for action and for overcoming the experience is dependent on their perspectives (Dreier 1994). Therefore, examining meanings and changes in meanings and finding concepts and narratives to express personal perspectives, are important in a therapeutic process (MacNamee and Gergen 1992). The discursive practices developed in

research and used by professionals in therapy may broaden or narrow discursive possibilities, perspectives and potentials for action. As a consequence, research approaches should take point of departure in the perspectives and discourses of the women themselves (Pedersen 2004). This implies presenting the terms that the women choose to use, as well as representing and researching the many different experiences and perspectives these terms stand for. It requires critical discussion of terms like "victim" and "sexual assault" as well as plasticity and continual changes in conceptualization.

One impediment to such a quest may be that this is an interdisciplinary field, and to use a common terminology can be practical: In the medical professions it may be central to know if penetration has taken place or not, so as to prevent possible diseases like *Chlamydia* infection, hepatitis and AIDS, and to deal with a possible pregnancy. Hence a clear definition using the term "rape", to delineate penetration from other forms of sexualized coercion, may be important. In the field of jurisprudence, to delineate a victim from a willing participant, and to determine what sexualized coercion is, may be necessary to start the process of law (Hazelwood and Burgess 2001). But the different fields of practice have different goals and are staffed by members of different professions such as nurses, doctors, police officers, lawyers, social workers, and psychologists. Although the staffs may all use the term "rape victim", they tend to develop different conceptions of coerced sexualized activity, and of what it means to the women involved.

Likewise, definitions are problematic within the psychosocial field. Research that uses clear definitions and categories such as "rape victim" has a tendency to describe abstract individuals and thereby describing noone (Martin 1996).

Consequently, categorizations tend to blur individual differences. But in a field where personal meanings are at the core of the subject matter, understanding individual differences becomes as important as registering similarities. Theory must inform practice, and therapy must offer women the support they need in their concrete lives. Working with concepts that women feel encompass or broaden their perspectives, and changing concepts as these perspectives change, is a necessary part of research into sexualized coercion, that is, its meanings in actual lives. It is also a necessary basis for being able to give support. Some women might choose to use the term "rape" although the event in the legal sense of the word could not be termed rape. Other women, who in the legal sense of the word have been raped, do not wish to name it so.

Marginalizing personal perspectives as well as reasons for actions in working with sexualized coercion, and focusing on helplessness by disregarding actions, may contribute to the disempowerment and victimization of women. Taking their personal perspectives into account enriches work and communication in this interdisciplinary field, although initially it may seem to complicate it.

A gendered historical experience

A prominent aspect of the statistics of the Centre for Victims of Sexual Assault is that women are by far the dominant group of patients. In much psychosocial research as well as in therapy, this is an often overlooked or even pointedly excluded fact (Foa and Rothbaum 1998). There are several reasons for this:

Firstly, on immediate examination the widely used term of "rape victim" appears to be gender neutral. However, in much everyday discourse it is taken for granted that persons subjected to sexualized coercion are women. Some would even contend that men cannot be raped, or cannot be raped by women (Gavey and Doherty 2001).

Secondly, although psychosocial research and practice has been criticized for its gender-blind approach to human lives, much of it still operates on the assumption of possible and desirable gender neutrality. Post Traumatic Stress Syndrome (PTSD) is one of the psychological terms used to characterize the psychological consequences of sexualized

coercion. In this theoretical approach gender—if represented at all—is understood as one among many other isolated factors in the lives of the subjects described (Busfield 1996). Simultaneously, in practices of psychotherapy it is sometimes thought of as an ideal not to differentiate between men and women. But therapists do differentiate although they may not always be aware of it (Haavind 1994, Thoresen and Lindevåg 1990).

Thirdly, the many-faceted practice for which Ronkainen coins the term "the rhetoric of genderless gender" plays an important role. According to her, this rhetoric is active when "*...mute or hidden gendering and sexualization, for instance gendered practices and expectations, the gendered spheres of the activities and ways of interaction, gendered symbolism, erotization of female and male bodies, converge with the gender neutral rhetoric of the individual self*" (2001, 45). In other words, the rhetoric of genderless gender can be understood as a discursive practice. It consists, among other things, of speaking, writing, or using other discursive practices about gendered activity or disregarding the existence and consequences of gendering discourses and practices.

The rhetoric of the individual self is gender neutral in that it presents abstract individuals, whose development and conduct in everyday life is not understood as embedded in concrete gendered social practices. Personal cognition, emotionality and actions then seem independent of gendered lives (Pedersen 2001). In this way the rhetorical strategy that Ronkainen denotes "genderless gender" may render aspects of gender, in historically gendered and sexualized practices such as sexualized coercion, invisible.

Using PTSD (Post Traumatic Stress Disorder) as a central concept in research into sexualized coercion and its aftermaths is one way to conceptualize it in the gender-neutral rhetoric. In this kind of categorization the feelings, cognition and actions of individual subjects are disconnected and abstracted from the socially gendered meanings of gender and sex. Thus, the rhetoric of genderless gender becomes active when the category of PTSD is used in describing what statistical documentation of the Centre for Victims of Sexual Assault reveals as gendered. And when it is active, gendered and social personal meanings of sexualized coercion are minimized or overlooked. This also applies to the earlier mentioned and thought-provoking contradictions between the apparent gender neutrality of the term rape victim, the very gendered everyday conceptions about who is subjected to sexualized coercion, and the actual practices of sexualized coercion.

But like other human activities, ways of participation in sexualized coercion and ways of thinking and speaking about it are historically embedded. They are like the development of the rhetoric of genderless gender, for example the convergence of gendered practices and the gender-neutral rhetoric of the individual self, connected to changes within late modernity.

Due to the large-scale participation of women in the labour market, the possible economic independence of women from individual men, and the freeing of women from reproductive functions through birth control, women seem to become free individuals and the equals of men (Giddens 1991, 1992). The apparently many possible gender-neutral choices of lifestyles (Søndergaard 1996) support a concept such as the gender-neutral individual self. Current sexualization and pornofication of gender in the public arena belies it (Sørensen 2003).

What Giddens calls lifestyles can be understood as trajectories of participation across different contexts of action in everyday life, in which various meanings of sex and gender are engendered, repeated and changed. And because the changing meanings of gender in this way are integrated into subjective standpoints guiding one's actions, and those of others, across different contexts of participation, gender becomes an integrated part of our feelings, cognition and actions (Pedersen 2001). All acts and personal meanings involved in sexualized coercion and its aftermaths must therefore be understood as historical.

Women who attend the Centre describe how

their experiences have contributed to make them more aware and critical of the sexualization and pornofication of everyday life. Many have changed their perspectives on sex and pornography, on the relations between men and women, and have changed their understanding of other women exposed to sexualized coercion. Some explain how living with the experience is less difficult in their working lives than in their private lives, in which being confronted with the experience seems inescapable. Exceptions were two women, who both worked as sex workers. For them their profession became temporarily impracticable. Ronkainen (2001) points out how gender can be made genderless in work contexts by a tendency to abstract from gender, whereas gender and sex are often emphasized in private relations. The apparent gender neutrality in work contexts seems to de-emphasize some of the meanings of sexualized coercion and make them easier to deal with.

Thus, the delimitating use of terms like rape, victim and assault creates a risk of overlooking the complexity of the issues involved in the field. It may mean ignoring the historically gendered aspects of the contexts of sexualized coercion as well as the personal gendered meanings and consequences of the experiences. This implicates to silence the voices of the women involved, making it difficult to comprehend their personal experiences. Hence, there is also a danger of reifying living people, who have already been reified as the "objects" of sexualized coercion. This may marginalize their perspectives more than the experience itself already has. There is a risk of contributing to their further victimization. Such risks are implied in what Paré calls "*the potential violence of theory, authority, expertise and technology to override the clients' contribution to their life narrative*" (Paré 2002, 31).

For these reasons, and to focus on the meanings of constraint, we have examined concepts and aspects of sexualized coercion in this part of the text.

Concluding remarks

The experience of victimization through sexualized coercion is personal, gendered, situated and historically embedded. It is also related to the accessible practices during the aftermaths of the experience itself.

After an experience of sexualized coercion women seek to restore their conduct of everyday life. There is a shorter or longer period during which health matters such as the prevention of infections and pregnancy, and the collection of physical evidence are great concerns. So are psychosocial circumstances such as the meanings of victimization, of gender, of one's participation in the event itself, and of one's relations to the offender. Medical and psychosocial concerns are often simultaneous and interrelated. Current approaches to these may contribute to or minimize the risks of a process of further victimization.

Therefore, the goals of the Centre encompass the development of a new body of knowledge hand in hand with the development of medical and psychosocial practices. New practices may be changes in gynaecological procedures, new approaches to psychotherapy, and the introduction of mediation as described elsewhere in this issue.

Critical research into the theoretical approaches to the field, quantitative research into the frequency of sexualized coercion, the physical, psychological and social circumstances of it, qualitative research into the personal meanings of the experience and practices related to it, are all necessary aspects of developing theory and practice.

Because theoretical approaches or terminologies used in everyday life co-create the possible meanings of the events, they become part of the possibilities and restrictions in developing practice. Therefore a research approach must question common everyday assumptions as well as established theories, and professional practices that are sometimes taken for granted. In this connection the examination of terminologies and conceptions is important, since it increases the awareness of differences in

perspectives on the experiences of sexualized coercion, and of the meaning of different uses of concepts in various contexts. Settling on a single terminology and definition may be counterproductive. In the naming of a centre it may be necessary to use easily recognizable everyday terms although they seem to reify the women concerned, whereas theoretical approaches may need very broad and non-objectifying terms. The perspectives of different groups of professionals and professions may also be partial and different. For some, often due to their relation to the women concerned, the use of specific definitions of terms like victim or rape will seem more or less self-evident. Meanwhile, for other professionals, the use of terms presented by women themselves may be part of preventing victimization. Neglecting or overruling personal perspectives on sexualized coercion may contribute to a process of victimization.

Critical research, including the many different circumstances and perspectives of the women concerned, is all too often missing from the academic research of the field. But it is crucial in efforts towards development and improvement of theoretical as well as practical approaches to the multidisciplinary and very scarcely mapped field of sexualized coercion.

REFERENCES

Bencke, Elsa. 1993. Behandling af voldtægtsofre. (Treatment of Rape Victims). *In:* Elklit, Ask (ed.). *Psykologisk behandling af voldsofre. En symposierapport.* (Psychological Treatment of Rape Victims. Report from a Symposium). Copenhagen: Dansk Psykologisk Forlag.

Busfield, Joan. 1996. *Men, Women and Madness. Understanding Gender and Mental Disorder.* London: Macmillan Press.

Dreier, Ole. 1994. *Personal Locations and Perspectives—Psychosocial Aspects of Social Practice. Psychological Yearbook,* 23–36. Copenhagen: Dansk Psykologisk Forlag.

Foa, Edna B. and Rothbaum, Barbara Olasov. 1998. *Treating the Trauma of Rape. Cognitive-Behavioral Therapy for PTSD.* New York: The Guilford Press.

Gavey, Nicola and Dogherty, Marion. 2001. Rape, Desire, and Gender Reversal: Sex and Sexuality in White Palace. *Critical Psychology Issue 3: Sex and Sexualities,* 117–39. London: Lawrence and Wishart.

Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age.* Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony. 1992. *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love & Eroticism in Modern Societies.* Cambridge: Polity Press.

Haavind, Hanne. 1994. Kjønn og klinisk forståelse. (Gender and Clinical Understanding). *In:* Reichelt, Sissel (ed.). *Psykologi i forandring.* (Psychology in Change). Oslo: Forlag Norsk Psykologforening.

Hacking, Ian. 1999. *The social construction of what?* Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Hazelwood, Robert R. and Burgess, Ann Wolbert, (eds.). 2001. *Practical Aspects of Rape Investigation. A Multidisciplinary Approach.* Boca Raton, Florida: CRC Press LLC.

Jones, Elsa. 1991. *Working with Adult Survivors of Child Sexual Abuse.* London: Karnac Books.

McNamee, Sheila and Gergen, Kenneth, (eds.). 1992. *Therapy as social construction.* London: Sage.

Martin, J. F. 1996. The "Top Ten" Problems of Psychology. *History and Philosophy of Psychology Bulletin,* 8, 1. Canada: Canadian Psychology Association.

Muehlenhard, Charlene L., Danoff-Burg, Sharon and Powch, G. Irene. 1996. Is Rape Sex or Violence? Conceptual Issues and implications. In: Buss and Malamuth (eds.). *Sex, Power, Conflict. Evolutionary and feminist perspectives.* Oxford: Oxford University Press.

Paré, David. 2002. Discursive Wisdom: reflections on ethics and therapeutic knowledge. *The International Journal of Critical Psychology, issue 7: Therapy.* London: Lawrence & Wishart.

Pedersen, Bodil. 2001. Om kategoriseringer af køn og seksuelle relationer. (On Categorisations of Gender and Sexual Relations). *Nordisk Udkast (Northern draft),* 2, Copenhagen: Dansk Psykologisk Forlag.

Pedersen, Bodil. 2004. Et socialpsykologisk perspektiv på betydninger af voldtægt. (A Social Psychological Perspective on Rape). *Psykologisk Set* nr. 52, årg. 25. Copenhagen: Dansk Psykologisk Forlag.

Ronkainen, Suvi. 2001. Gendered Violence and Genderless Gender. A Finnish Perspective. *Kvinder, Køn og Forskning. (Women, Gender and Research),* 2, 45–57. Odense: Odense Universitetsforlag.

Rust, Annalise. 2003. *Voldtægt—et psykisk trauma.* (Rape—a Psychological Trauma). In: Dansk Forening for Kvinderet (ed.). *Voldtægt.* (Rape). Copenhagen: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Søndergaard, Dorte Marie. 1996. *Tegnet på kroppen. Køn, koder og konstruktioner blandt unge voksne i*

Akademia. (The Sign on the Body. Gender, Codes and Constructions among Young Adults in Academia). Copenhagen: Museum Tuskulanum.

Sørensen, Anette Dina. 2003. "Porn Chic"—Køn og mainstreaming af pornografi i massekulturen. ("Porn Chic"—Gender and Mainstreaming of Pornography in Mass Culture). *In:* Hølge-Hazelton, Bibi (ed.). *Perspektiver på ungdom og krop*. (Perspectives on Youth and Body). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Thoresen, Siri and Lindvåg, Aud. 1990. *Kjønnsnøytral parterapi—den umulige oppgaven. Et studie af betydningen av klientenes kjønn for terapeutenes atferd i terapier med par.* (Gender-neutral Couple therapy—A Study of Meanings of the Gender of Clients for the Behaviour of Therapists In Therapies with Clients. Oslo: Hovedoppgave fra Universitetet i Oslo (Main task from the University of Oslo).

Psyke & Logos, 2004, *25*, 311-337

PERSPEKTIVER PÅ VOLDTÆGT

Bodil Pedersen

En stor del af forskningen inden for emnet voldtægt er blevet udført i den tradition, der beskæftiger sig med diagnosen Post Traumatisk Stress Syndrom. Denne forskning bidrager til at synliggøre problemer, som kvinder kan opleve efter et overgreb.
Samtidigt er det en begrænsning, at aspekter ved kvinders egne, og til tider meget forskelligartede perspektiver på konsekvenserne af et overgreb i deres efterfølgende daglige livsførelse, ikke kan komme til orde i denne type forskning. Den psykologiske forskning og praksis, samt anden praksis på området risikerer at objektgøre de berørte, og kan således ikke drage nytte af deres viden.
I forbindelse med et forskningsprojekt på Center for Voldtægtsofre undersøger artiklen muligheder og begrænsninger i terapi-forskning som forskningstilgang. Hvad skal der til for, at de berørtes egne perspektiver kommer i spil? Kan tilgangen muliggøre en relevant berigelse af psykologisk teori og praksis, som også kan bidrage til udviklingen af andre former for praksis i forhold til seksualiserede overgreb?
En af forudsætningerne er en teoretisk tilgang, der begrebsliggør forbindelser mellem dagligdagen efter et overgreb og de personlige psykosociale betydninger, et overgreb får.

Indledning

Voldtægt er et internationalt fænomen. Det er også et politiseret fænomen både i Danmark og i andre lande, bl.a. i forbindelse med kvindepolitiske diskussioner, menneskerettighedsdiskussioner, overgreb i forbindelse med krig, og i forhold til enkelte landes lovgivninger (se bl.a. Arcel 2001, Cahill 2001, Dansk Forening for Kvinderet 2003).

I forbindelse med arbejdet som klinisk psykolog på Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre ønskede jeg at bidrage til diskussionerne på feltet ved at give kvinderne stemme, og udforske de betydninger, seksualiserede overgreb fik for dem (se også Pedersen 2003a). Forskningsprojektet er ikke afsluttet. Empirien er indsamlet, men ikke systematisk bearbejdet og gennemanalyseret. Dog har alle artiklens udtalelser om kvinder, der har været udsat for seksualiserede overgreb, afsæt i dette materiale, hvis ikke

---

Bodil Pedersen er specialist i psykoterapi og lektor på Roskilde Universitetscenter.

andet er anført. De personer, der omtales i artiklen, betegnes som kvinder af den enkle grund, at meget få mænd henvender sig til Centret, og at alle de, der indgår i det empiriske materiale, er kvinder.

Nogle af de overvejelser, der vil blive præsenteret her, er overvejelser, jeg har haft, inden jeg gik i gang med projektet, andre undervejs, og endnu andre først nu. Refleksioner som disse er ikke blot vigtige i starten af et projekt, men i forskellige faser af forskningen. De relativerer forståelsen af det empiriske materiale, og de peger på muligheder og begrænsninger i analysen og i den kundskab, der kan udvikles. Selvom overvejelserne er møntet på netop dette projekt, og diskussionen af tilgangen til empirien især er relateret til forskning i seksualiserede overgreb, så udgør de alligevel epistemologiske og metodemæssige overvejelser, der kan have relevans for det psykotraumatologiske felt som sådan.

Jeg bruger begrebet seksualiserede overgreb, fordi mange kvinder lægger afstand til begrebet voldtægt og har svært ved at forbinde det med deres egne erfaringer, samt fordi erfaringer fra Center for Voldtægtsofre viser, at det ikke altid er vanskeligere for kvinderne at have været udsat for en såkaldt fuldbyrdet voldtægt end for et voldtægtsforsøg. Begrebet offer bruges heller ikke i denne sammenhæng, da mange af kvinderne ikke ønskede at betragte sig selv eller at blive betragtet som et offer, selvom de havde været udsat for et overgreb (Sidenius og Pedersen 2004).

Diagnosen Posttraumatic Stress Disorder (PTSD) har domineret forskningen i betydningen af seksualiserede overgreb på kvinder (se f.eks. Dahl 1993 og Foa and Rothbaum 1998) og i store dele af det, der kaldes psykotraumatologien. Den er ikke til at komme uden om. Derfor undersøger artiklen denne tilgang. Da den synes problematisk i forhold til at repræsentere kvindernes perspektiv, diskuterer jeg, om og hvordan det, jeg vil kalde »terapi-forskning«, kan anvendes som et bidrag til at uddybe vores kundskaber.

At give de berørte stemme

Montero henviser til, at etik og politik ofte er fraværende dimensioner i psykologiens paradigmatiske refleksioner, der især koncentrerer sig om ontologi, epistemologi, og metodologi (Montero 2002). Forskning der eksplicit søger at formidle »de udforskedes« stemmer, og som tager udgangspunkt i 1.-persons-perspektivet, i stedet for at privilegere forskerens 3.-persons-perspektiv, kan være mere nødvendig på nogle forskningsområder end på andre. Marginaliserede grupper og mennesker, der har fælles problemer, men som er isolerede fra hinanden, har i særdeleshed brug for, at forskningen repræsenterer deres perspektiver. Det er perspektiver, som de selv, på grund af problemernes karakter eller på grund af deres sociale position, kan have vanskeligheder ved at komme igennem med. Det kan

betragtes som en etisk og politisk udfordring til psykologien, at forskningen bidrager til repræsentation af marginaliserede menneskers perspektiver på deres problemer.

Beretninger i de terapeutiske forløb på Center for Voldtægtsofre viser, at netop kvinder, der har været udsat for seksualiserede overgreb, har svært ved at gøre deres eget perspektiv gældende. Overgrebene er ikke noget de fleste af kvinderne bryder sig om at fortælle om, slet ikke offentligt. Det har de også ofte gode grunde til. Selv når de blot fortæller deres nærmeste omgangskreds, at de har været udsat for et overgreb, oplever flere blandt andet ikke at blive troet, at blive beskyldt for selv at have været ude om det, at blive mistænkt for at ville dramatisere deres liv, og at blive presset til at melde overgrebet til politiet (Pedersen 2003b). Set med kvindernes øjne blæser nogle pårørende, og andre de kommer i kontakt med, begivenheden op, andre bagatelliserer den. Begge dele oplever kvinderne som mangel på forståelse, som sårende og som problemskabende. Herudover er der tale om en slags overgreb, der associeres til seksualitet, en association, nogle af dem ikke bryder sig om, og som afholder dem fra at fortælle andre, hvad der er sket (Sidenius og Pedersen 2004). Da kvindernes erfaringer med overgrebene og med deres følger således kun i ringe omfang bliver tilgængelige for offentligheden, er der fare for, at deres stemmer kun bliver repræsenteret på helt utilstrækkelig vis i f.eks. de politiske og juridiske diskurser, der føres om emnet. Der er også fare for, at den inspiration, disse stemmer kan være i forhold til udviklingen af forskellige støttetiltag, bliver overset.

I tillæg hertil føler kvinderne sig også på særlig vis isolerede i forhold til deres oplevelse af overgrebet, der jo oftest er en forbrydelse uden vidner. De har ikke som mennesker, der sammen med andre har været ude for en belastende oplevelse, umiddelbart mulighed for at tale med hinanden om det, og evt. handle i fællesskab i forhold til de måder, hvorpå det får betydninger for deres liv (se f.eks. Cornett, m.fl. 2002). Men en stor del af kvinderne giver udtryk for at have brug for at høre om andres erfaringer og løsninger på dagliglivets problemstillinger i forbindelse med et overgreb (Pedersen 2002b). Flere beretter i terapiforløb og interviews, at de har svært ved at genkende sig selv i de måder, hvorpå der, både i mere private sammenhænge, men også i medierne og psykologiske tekster, tales om seksualiserede overgreb.

Ligeledes viser samarbejds- og undervisningsaktiviteter på Center for Voldtægtsofre, at forskellige faggrupper, der har kontakt til kvinderne, og som er aktører i feltet, såsom politifolk, dommere, læger og sygeplejersker, både ønsker og har brug for at kende til kvindernes perspektiver og dermed få mulighed for udvikle deres egen praksis. At forskningen om seksualiserede overgreb udgør en slags repræsentation af de udsattes stemmer, synes således i særdeleshed at være nødvendigt på dette felt.

Da PTSD-diagnosen er fremherskende på området, virker det som sagt oplagt at se på, hvad denne forskning med denne tilgang kan bidrage med. Men da jeg med projektet ønskede at udvikle den eksisterende kundskab, syntes det også vigtigt at undersøge tilgangen kritisk. Et spørgsmål i denne sammenhæng kan være, om vi med bestemte psykologiske tilgange risikerer at bidrage til at usynliggøre kvinders eget perspektiv og eventuelt offergøre dem igennem 3.-persons-perspektivets faglige objektgørelse (Danziger 1990). Eller kan psykologien i modsætning hertil bidrage til, at de berørte selv får stemme? Hvorledes kan en forskning se ud, der har dette som mål?

Seksualiserede overgreb og PTSD

Diagnosen Post Traumatisk Stress Disorder (PTSD) har vist sig nyttig. Statistiske opgørelser over diagnosticerede følger af seksualiserede overgreb har gjort det tydeligt, at mange fik vanskeligheder i forbindelse med et overgreb. Dokumentationen, som den forskningsmæssige anvendelse af diagnosen har frembragt, har uden tvivl haft indflydelse på den faglige og politiske synliggørelse af de alvorlige følger, seksualiserede overgreb kan have. Den har også beskrevet en lang række forhold, der kan have betydninger i livet efter overgrebet. Jeg vil i denne sammenhæng ikke gå nærmere ind i en beskrivelse af selve diagnosen og kriterier for at få tildelt den, det er gjort mange andre steder.

Men ser man nærmere på den forskning, der tager udgangspunkt i diagnosen PTSD, bliver forskellige problemer synlige, og det har da også været diskuteret inden for tilgangen selv. Det er iøjnefaldende, at de kvantitative opgørelser til tider viser store individuelle udsving i forhold til, i hvor høj grad mennesker, der har været udsat for overgreb, udviser de symptomer, diagnosen beskriver. Bl.a. Elklit, Magnúsdottir og Knudsen peger på, at mangel på social støtte kan være et forhold, der spiller ind i udviklingen af PTSD (Elklit m.fl. 2003).

Beretninger i de terapiforløb, som indgår i mit forskningsprojekt, bekræfter disse tendenser. Der er stor forskel på, i hvor høj grad kvinderne oplever såvel de enkelte i diagnosen beskrevne symptomer, som i hvor høj grad de overhovedet udviser nogen af dem, og hvor længe de varer. Beretningerne i behandlingsforløbene viser også, at »symptomernes« varighed kan være knyttet til andre psykosociale begivenheder i kvindernes liv, der tidsmæssigt overlapper overgrebet, og som forekommer i tiden efter det. Der kan være tale om alt fra forhold, der har direkte forbindelse til overgrebet såsom trusler fra gerningsmanden eller en forestående retssag, til indirekte relaterede problemer som evt. problemer med en kæreste, og til begivenheder, der slet ikke er relaterede til selve overgrebet så som en forestående eksamen eller en pårørendes død.

Ligeledes tydeliggøres det, at kvindernes erfaringer med problematiske livssituationer, deres handlestrategier i forhold til dem, og den betydning, de tildeler overgrebet, kan have stor betydning for livet efter det. Eksempler herpå er to kvinder med vidt forskellige forløb i forhold til følgerne af de overgreb, de havde oplevet. Deres erfaringer bekræfter ikke en del af de forventninger, man kunne have haft i forbindelse med anvendelsen af diagnosen PTSD og de statistiske faktorer, den er blevet sat i forbindelse med.

Begge kvinder oplevede søvnløshed, irritabilitet og undgåelsesadfærd, som er blevet beskrevet som typiske for PTSD. Ingen af dem var, eller følte sig, i forløbet efter overgrebet i sikkerhed for gerningsmanden, noget, som i terapiforløbene viste sig at have stor betydning for »symptomernes« omfang, varighed og for kvindernes dagligdag. For den ene, en ung studerende med det, der ville betragtes som et meget velfungerende tidligere og nuværende liv, som var særdeles socialt velintegreret, og som ikke kunne siges tidligere at have oplevet traumatiske situationer, blev »symptomerne« langvarige og belastende. For den anden, en kvinde i halvtredserne, som havde levet, og som på nuværende tidspunkt levede, i til tider meget vanskelige livsbetingelser, blev symptomerne ikke nær så vedvarende og omfattende. Denne kvinde havde endog oplevet særdeles traumatiske begivenheder tidligere, et aspekt, som er blevet sat i forbindelse med traumatisering.

Der var dog karakteristiske forskelle på de to kvinders personlige perspektiv på overgrebet, på de påfølgende begivenheder og på deres livsførelse i forhold til dem. Den unge kvinde syntes, hun havde levet et liv med en meget stor kontrol over sin situation og synes også optaget af at bevare denne kontrol. Hun var meget ked af sine egne forholdemåder efter overgrebet. Hun var optaget af ikke at virke ynkværdig og af, at andre ikke skulle opleve hende anderledes, end de havde oplevet hende tidligere. Hun opfattede det seksualiserede overgreb som noget pinligt. På trods af hendes tidligere livserfaringer, og på trods af at risikoen for, at hun skulle blive kontaktet af gerningsmanden, virkede mindre end for den ældre kvinde, syntes hun for en tid at have mistet tilliden til muligheden for at kunne føre et godt liv, og til at hun var i stand til at medskabe et sådan for sig selv og andre.

Den ældre kvinde var blevet udsat for et overgreb af en pårørende, og hendes livssituation blev på mange måder mere grundlæggende ændret i forbindelse med overgrebet. Men hun følte ikke på samme måde, at overgrebet var pinligt. Hun var heller ikke synderlig optaget af »symptomerne« eller af det tab af rådighed over egne betingelser, der var knyttet til overgrebet og til tiden efter, bortset fra af den velbegrundede angst for gerningsmanden, som faktisk overfaldt hende endnu en gang. Hun syntes mest optaget af at forstå, hvorfor hun var blevet udsat for overgrebet, af at rekonstruere sin forståelse af sin hidtidige relation til gerningsmanden,

og af at genetablere og vedligeholde sin livsglæde. Hun var en kvinde, der havde udviklet mange handlestrategier i forhold til meget belastende begivenheder og livssituationer, som magtede at opretholde en, for hende selv, meningsfuld dagligdag og forestillingen om en meningsfuld fremtid.

Forskellene på forekomsten af »symptomer« hos disse to kvinder, som kan diagnosticeres som PTSD, syntes frem for alt at være relateret til de personlige betydninger, de tillagde overgrebet, til deres egne oplevelser af følgerne, og til deres oplevelse af at kunne forholde sig til dem. De komplekse sammenhænge i forskellene i de personlige betydninger for disse to kvinder viser, at netop disse betydningers forbindelser til hinanden let kan blive underbelyst i forskning, der tager udgangspunkt i en PTSD-kategorisering.

Som empirisk forskningsmateriale peger terapiforløbene således på, at statistikker, der kategoriserer kvindernes befindende efter et overgreb ud fra diagnosen PTSD, kan være problematisk som grundlag for generaliseringer, selvom det er det, der er hensigten med dem. Den meget komplekse kombination af forudsætninger vedrørende den enkeltes perspektiv, såsom handleevne, karakteristika ved overgrebet, livsbetingelser efter overgrebet, og de unikke betydninger, de får i de subjektive tildelelser af personlige betydninger, kan ikke tilstrækkeligt begribes i form af statistisk baserede kategoriseringer og generaliseringer.

At nogle kvinder ikke reagerer, som man forventer, rejser en lang række spørgsmål til, hvad der mon er på spil på dette felt. Et af dem er spørgsmålet, om nogle måske slet ikke oplever et overgreb som traumatisk, og derfor ikke kan siges at blive traumatiseret eller få symptomer på traume? Et tilsyneladende noget kættersk spørgsmål i dette felt, hvor overgrebet ofte a priori synes at være defineret som et traume og som traumatiserende (Burgess & Holmstrom 1974, Rust 2003).

Der kan være flere grunde til, at seksualiserede overgreb oftest fremstilles og generaliseres som traumatiske. Den ene er, at det historisk set ikke er så længe siden, at dette forskningsfelt, med hvad det indeholder af kritisk potentiale i forhold til vold og overgreb, især mod kvinder, er blevet etableret. Det er derfor heller ikke så længe siden, at overgrebene mod kvinder dermed er blevet anerkendt i psykologisk forstand. Det kan synes nødvendigt kraftigt at pointere det traumatiske aspekt for at få politisk gehør. Den anden grund er populationstankegangens generaliseringer (Popkewitz 1998), der ofte følger med anvendelsen af diagnostiske og statistiske metoder som forskningstilgang, og som som regel yderligere sætter sig igennem, når et felt politiseres. Den politiske arena synes at kræve, at man anvender generaliserende diskursive vendinger om »voldtægtsofres« problemer og behov i kampen for at få gennemført forskellige støtteforanstaltninger, forbedring af retsplejen, ny lovgivning med videre.

Et yderligere spørgsmål er om det, når man som jeg vil udforske seksualiserede overgrebs personlige betydning for kvinder, for at give stem-

mer til deres erfaringer, overhovedet giver mening at forske i seksualiserede overgreb ud fra en tankegang, i hvilken man tendentielt tænker årsag (traume /stimulus og stressor) og virkning (respons/ASD og PTSD). Svaret på dette spørgsmål synes umiddelbart at være et nej. Resultaterne af en sådan forskning vil nemlig under alle omstændigheder reducere kvindernes perspektiver og livsførelse til abstrakte kategoriseringer som personlighed, social støtte, overgrebets voldelighed, oplevelsen af angst for at miste livet eller lignende.

Statistik og Diagnose

Kunne der være andre grunde end politiske til at give de berørte stemme? Andre forskere har peget på vigtigheden af en forskning, der fokuserer på betydningen af overgrebene for kvinderne (Dahl 1998). Og mere overordnet i forhold til psykologien som sådan har en lang række forskere ført kritiske diskussioner om paradigmatiske spørgsmål, der berører dette tema.

Kurt Danziger (1990) har blandt andet peget på, at kategoriseringer og statistiske metoder betragtes som nødvendige undersøgelsesmetoder, når forskningen vil anerkendes som videnskabelig. 1.-persons-perspektivet er således ikke blot fraværende i en stor del af den psykologiske forskning. Det udelukkes systematisk gennem en privilegering af forskerperspektivet, som så tilsyneladende bliver objektivt. Samtidig mener han, at forskerperspektivet, uanset metode, ikke a priori kan betragtes som privilegeret.

Forskerperspektiver er situerede. Det vil sige, at de er perspektiver, der udvikles fra konkrete positioner og bestemte steder. Forskerperspektiver er således ligesom andre deltageres, partielle, historisk og kulturelt grundede perspektiver, og kan ikke privilegeres som objektive på bekostning af de berørtes egne perspektiver. I klinisk forskning er dette i særdeleshed tydeligt, da den som sådan kun udforsker personer, der henvender sig til psykologisk behandling.

Jack Martin (1996) fremdrager i forlængelse af denne diskussion en række problematiske aspekter ved psykologisk forskning. Han mener, at psykologiske fænomener »dislokeres«, når psykologisk forskning som den, der har udgangspunkt i PTSD for at opnå »objektive« videnskabelige resultater, bruger statistiske metoder der, hvor han ikke mener, de hører hjemme. I forhold til begribelsen af konkrete individers liv og forskellige betingelsers betydninger for dem opnår statistikkerne nemlig en anden form for objektivitet end den oprindeligt ønskede. Det er en objektgørelse af det enkelte individ eller det, Martin også beskriver, som at de omhandler »no-one« eller ikke en eneste. Hermed introduceres det ofte diskuterede forhold, at psykologiske kategorier og de fænomener, de foregiver at betegne, løsrives fra konkrete livsammenhænge og anvendes, som om de var almengyldige, det vil sige som overkulturelle (se f.eks. Elsass 2004).

Denne form for tankegang er også blevet kritiseret for at indeholde et umiddelbarhedspostulat, nemlig et postulat om, at der skulle være en umiddelbar sammenhæng mellem en »ydre« stimulus, sådan som det fremstår i nogle versioner af begrebet »traume«, som mennesker udsættes for, og en »indre« reaktion (Dreier 2002) som f.eks. i nogle tilgange til kategorien PTSD. Deraf skulle så følge, at man kan opstille generelle lovmæssigheder for menneskelige liv. Men de personlige betydninger af det, mennesker deltager i, er forskellige, sådan som det empiriske materiale fra terapiforløbene på Center for Voldtægtsofre viser. Disse forskelligheder kan i øvrigt være lige så relevante at undersøge som lighederne (Højholt 2001).

Tor-Johan Ekeland (1981) kritiserer ligeledes den diagnostiske tankegang, der ligger i kategoriseringen af menneskers handlinger, som han kalder en reduktionistisk kausal tankegang. Han mener, at den bidrager til at tilsløre problemernes udvikling i en samfundsmæssig praksis, mystificerer behandlingen, bidrager til et fagligt sprog, som er stigmatiserende og antiterapeutisk, og svækker patientens evne til at få det bedre.

Han stiller spørgsmålet om, hvad der gør en teori god, i stedet for at stille spørgsmålet, om den er sand eller usand. Dette sidste spørgsmål er da også blevet aflivet gang på gang (se f.eks. Danziger 1990, Gergen 1985). Han ønsker at indtage en pragmatisk holdning til svaret på dette spørgsmål. For at kunne vurdere, om en psykologisk teori er god, mener han, at den bl.a. skal kunne forklare så meget som muligt af det, den undersøger, altså af det specifikt menneskelige. Han fremhæver, at det, der karakteriserer menneskelige handlinger, er, at de er intentionelle. Han skriver, at jo vanskeligere det er at påvise intentionalitet i en handling, jo større er risikoen for, at den klassificeres som patologisk. PTSD-diagnosen er måske netop blevet så populær, fordi det er vanskeligt at påvise nogen intentionalitet i de symptomer, den beskriver. Disse bliver da til tider også betragtet som primært biologisk funderede (Rothschild 2000). Ekeland mener, at forklaringstilgange, der tager udgangspunkt i menneskers intentionalitet, bør have forrang inden for psykologien og samfundsvidenskaberne – også forklaringsforsøg i forhold til følelser og handlinger, der klassificeres og diagnosticeres som patologiske.

Begrebet »symptomer«, som er en integreret del af en diagnosetilgang, er ligesom diagnosen selv et begreb, der har udgangspunkt i et tilsyneladende objektivt, men objektgørende forskerperspektiv. Selvom de beskriver noget, brugeren kan genkende, beskriver de ikke altid det, som fra brugerens perspektiv (eller et forskningsmæssigt perspektiv) er væsentligt for hendes problemer i forskellige kontekster. De beskriver således ikke hendes intentionalitet og slet ikke dennes relation til hendes fortidige, nutidige og fremtidige livsbetingelser. De dislokerer nemlig de menneskelige handlinger.

Kategoriseringen af symptomer og de diagnoser, de er grundlag for, er derudover, som Danziger viser, ikke objektive fænomener, men socialt

konstruerede historiske kategorier. De udgør kategorier som, når de anvendes af forskeren/behandleren, tilsyneladende bekræfter både diagnosen som sådan og karakteren af patientens lidelse (se også Rose 1996). Symptombaserede kategorier kan, således som Ekeland kritiserer, bidrage til at tilsløre problemernes udvikling i en samfundsmæssige praksis. I forhold til seksuelle overgreb kan dette for eksempel medføre, at de personlige betydninger af køn og kultur kan blive usynlige for forskeren, og at psykologien dermed heller ikke bidrager til deres synliggørelse.

I konklusionerne på et forskningsprojekt peger Elklit, Magnúsdóttir og Knudsen på, at ikke alle, der har været udsat for seksuelle overgreb, udvikler PTSD. De nævner ligeledes, at undersøgelser de sidste tyve år peger i samme retning (Elklit m.fl. 2003). Samtidig mener forfatterne, at den diagnostiske kategori ASD (Acute Stress Syndrome) kan vise sig at være et nyttigt værktøj i at finde frem til kriseramte ofre, der har risiko for at udvikle PTSD, selv om der ikke er et lineært forhold mellem akutte og længerevarende psykiske traumereaktioner (Foa & Riggs 1995 i Elklit m.fl. 2003). Konkluderende nævner de, at såvel depression som angstforstyrrelser hyppigt kan forekomme som følge af et overgreb også i fravær af PTSD.

På tilsvarende vis medfører den kategoriserende og statistiske tilgang, der ligger bag konstruktionen af diagnosen PTSD og samtidig dominerer forskningen på feltet, at en stor del af diskussionerne om, hvorledes man kommer problemerne i forskningen til livs, handler om, hvilke og hvor mange faktorer der skal tilføjes i undersøgelserne. Det kan være forhold, som er aspekter ved den sociale formidlethed af menneskelige handlinger og ved den enkeltes intentionalitet, såsom social støtte, personlighed, køn og kultur, der ønskes inddraget som faktorer. Eller der diskuteres, hvilke andre diagnostiske kategorier såsom ASD der kan anvendes. Men de problemer, som de ovennævnte forfattere peger på, er ikke løst ved at indføje nye faktorer eller nye diagnostiske kategorier. 1.-persons-perspektivet og dermed intentionalitetsaspektet og de konkrete samfundsmæssige livsbetingelser, det udvikles i, falder ud af statistikkerne og diagnoserne. Således fordufter den menneskelige subjektivitet.

Her mødes de faglige og politiske argumenter for at gå bag om begrænsningerne ved at undersøge seksualiserede overgrebs betydninger primært ud fra PTSD-kategorien.

Kategorien voldtægtsoffer

Konstruktionen af en kategori som »voldtægtsoffer« eller det, man med Hacking kunne kalde en art (Hacking 1999), finder både sted i dagligdagen, i medierne og i faglige diskurser. Den er med til at sætte dagsordenen for, hvorledes der kan tænkes og tales (Kitzinger 2001, Salkvist 2003) om

seksualiserede overgreb, og for hvorledes kvinder selv og forskellige faggrupper kan handle i forhold til dem. Om end konstruktionerne ikke altid er enslydende, og ikke er direkte sammenfaldende med PTSD-tankegangen, bærer de præg af nogle af de samme problemstillinger som denne. Konstruktionerne er yderligere et problematisk aspekt ved tendenser i den eksisterende forskning.

Under en »art« forstår Hacking f.eks. det, som kategorien »det omsorgssvigtede barn« menes at betegne. Når »det omsorgsvigtede barn« eller i dette tilfælde »voldtægtsofret« betragtes som en »art«, overser man, at det, som anses for at være psykologiske følger af et seksualiseret overgreb, er historiske og lokale diskursive konstruktioner og praksisformer. Når man gør dette, kan man komme til at mene, at man har opdaget et overhistorisk psykologisk fænomen, ligesom man kan opdage en kemisk substans. Der bliver nemlig sat lighedstegn mellem fænomen og kategori. Kategorien kan bidrage til, at samfundsmæssige betingelser som historiske forandringer i intime forhold (Giddens 1992) og pornoficeringen af det offentlige rum (Sørensen 2003) ikke medinddrages i analysen af, hvilke betydninger seksualiserede overgreb kan have for kvinder (Sidenius og Pedersen 2004). Når sådanne historiske og kulturelle forhold ikke medinddrages i analysen, er der fare for, at den psykologisk forståelse f.eks. sidestiller betydningerne af seksualiserede overgreb for kvinder i Pakistan (Mehdi 2003) og i Danmark.

At tale om »et voldtægtsoffer« og om, hvordan et sådant har det, sådan som en repræsentant for offerrådgivningerne gjorde det i forbindelse med en høring om seksualiserede overgreb (Pedersen 2003b), kan medskabe de betydninger, et overgreb får for en kvinde. Samtidig kan kategorien, fordi den løsriver menneskelig erfaring fra personlige og lokale udgaver af den samfundsmæssige praksis, og beskriver seksualiserede overgreb i reducerende og generaliserende termer, også gøre de psykologiske beskrivelser uigenkendelige for mange af de berørte selv.

Risikoen for, at man i psykologien konstruerer kategorien eller som Hacking siger arten »voldtægtsoffer« og dermed på problematisk vis ko-konstruerer kvinders selvopfattelse, ligger snublende nær. Det kommer tydeligt til udtryk i en udtalelse fra en af kvinderne i projektet. Hun fortalte, at hun tidligere havde været udsat for et overgreb, og at hun i den forbindelse havde deltaget i en behandlingsgruppe ledet af en psykolog. Hun udtalte sig i generaliserende vendinger om, hvordan ofre for seksualiserede overgreb har det, som hun fortalte, hun havde lært i gruppen. Hun mente, at de i gruppen ikke behøvede fortælle hinanden, hvad de havde været udsat for, fordi de tydeligt kunne skelne mellem dem, der havde været udsat for voldtægt, og dem, der havde været udsat for incest. Disse, og andre, af hendes udtalelser underbyggede indtrykket af, at overgrebenes personlige betydninger for gruppedeltagerne var blevet underlagt en bestemt tolkningsramme, i og med de var blevet betegnet med kategorierne

»incestoffer og voldtægtsoffer«. Det havde tilsyneladende ført til udviklingen af en mere eller mindre specifik lokal diskurs i gruppen om, hvad de personlige følger af seksualiserede overgreb er. Diskursen påvirkede tydeligvis hendes selvopfattelse og opfattelse af overgrebet samt af de følgevirkninger, det måtte have.

Hacking ønsker på ingen måde at underkende de virkelige psykosociale problemer, der kan ligge til grund for det, der kategoriseres, og heller ikke de personlige lidelser, mennesker, der kategoriseres i »arter«, oplever. Det er heller ikke hensigten her. Jeg ønsker derimod at påpege, at psykologiske fænomener i trefold forstand har en sociokulturel historie: det, fagets kategorier betegner, er i sig selv del af en sociokulturel proces, det er kategorierne ligeså, og kategorierne kan bidrage til at udvikle de psykologiske fænomener, de beskriver. Eller som Giddens skriver, så bidrager den senmoderne udvikling og refleksive anvendelse af samfundsvidenskaberne til udviklingen af de fænomener, de undersøger (Giddens 1991). Udviklingen af disse fænomener foregår nemlig bl.a. gennem anvendelsen af forskningens abstrakte kategorier i forskellige psykologiske praksisformer.

En af forskningens opgaver er, som Ekeland også peger på, at informere praksis. Når forskningen skaber »arter«, medskaber den også afgrænsende og begrænsende diskursive tolkningsrammer som dem, denne kvinde var blevet deltager i. Hvis den bidrager til diskurser om årsag og virkning risikerer den at medskabe invaliderende perspektiver og praksisformer, sådan som Ekeland kritiserer anvendelsen af psykiatriske diagnoser for.

Men kan vi, og hvis så hvorledes, undgå at forskningen i betydninger af seksualiserede overgreb bidrager til, at »voldtægtsoffer« bliver en ny »art«?

Muligheder i terapiforløb som empiri

Hanne Haavind fremstiller i sin artikel »Psykoterapi som forskningsmetode« terapiforløb som et godt empirisk udgangspunkt for forskning i seksualiserede overgreb og vold mod kvinder (Haavind 1992). Hun mener, at klientens erfaringer må beskrives på måder, der afspejler hendes positioner og de betydninger, hendes erfaringer har for hende. Hun argumenterer for, at terapi(-forskning) er særligt velegnet til det, fordi terapi er en sammenhæng, i hvilken terapeuten tilbyder klienten sin opmærksomhed og forståelse. Beretningerne i terapien kan af denne grund handle om kvindens liv sådan, som det betydningsmæssigt fremstår for hende. Terapien er hermed en sammenhæng, i hvilken klientens 1.-persons-perspektiv kan komme til udfoldelse. Fordi klienten er hjælpesøgende, mener Haavind, at der er sandsynlighed for, at det, hun vil tale om, er både pålideligt og relevant. Den kundskab, der indhentes, bliver ikke en objektiv sandhed, hvad der

heller ikke er målet, men en bedre forståelse af de indre sammenhæng i, hvad overgrebene kan betyde for den enkelte.

Hvis målet med forskningen er at udforske kvinders perspektiver på de betydninger, som et overgreb får for deres liv, og for, hvordan de fører det, som det er hos Haavind, og som det også ville være i en praksisforsknings tilgang (Dreier 1996), synes terapi-forskning at være en oplagt valgmulighed. Forskeren kan ikke blot få indblik i brugernes egne betydningstildelelser, men også i, hvorledes disse forandres i og med deres daglige livsførelse og deltagelsen i terapisamtalerne. Forskeren har i forløbet mulighed for at medreflektere sine egne implicitte forestillinger om, hvilke betydninger overgrebene kan få. De kan kontinuerligt undersøges i forhold til de personlige og kontekstuelle betydninger, klienten rapporterer om.

Når terapisamtalerne følger den enkeltes ønsker i forhold til, hvad der skal tales om, giver de også en særlig adgang til forskelle og ligheder i kvindernes egne beskrivelser af forløb. Forskningen har så muligheder for at give indblik i forhold, der måske ikke ville blive spurgt til, hvis den blev gennemført som interviewundersøgelse eller spørgeskemaundersøgelse, fordi de ikke var en del af forskningens forhåndsantagelser. Brugernes og terapeutens fælles undersøgelse af betydninger kan medvirke til at udvide disse muligheder, og forskeren kan lade sig overraske.

Der kan opnås en forståelse af sammenhæng mellem på den ene side den måde, den enkelte kvindes liv udvikles af hende og udvikler sig på, og på den anden side de kognitive og emotionelle vurderinger af sit liv og sine anliggender, som hun handler i forhold til (Dreier 1999).

Forskningen, med terapi som afsæt, kan således på flere måder udgøre en eksplorerende form for forskning. Haavind mener i tråd med dette, at »*det er* (sådanne forskningsprojekters) *evne til å åpne opp og forandre rådende fremstillinger som er avgjørende*« (Haavind 1992, s.11) for, om der er tale om relevant forskning. Samtidig ligger der den styrke i fremgangsmåden, at samtalerne kan få fat i det, som er relevant for den enkelte, og som derfor, som Ekeland peger på, må have forrang i en forskning, der beskæftiger sig med intentionaliteten. Kvinderne har, om man så må sige, mulighed for selv at være med til at skræddersy de terapeutiske forløb, sådan som de har brug for det. De kan bidrage ikke blot til kundskab om seksualiserede overgrebs personlige betydninger, men ligeledes til kundskab om fælles og forskellige behov i forhold til terapeutiske tiltag.

Dog er terapi som forskningssammenhæng ikke uproblematisk. Når jeg med Haavind fremhæver aspekter ved forskningen med terapeutiske samtaler som empirisk materiale som særligt fordelagtig, kan det virke, som om fordelene absoluteres. Det, der fremhæves, er dog kun muligheder, når der er tale om bestemte former for terapeutisk praksis. Empiri fra alle terapeutiske tilgange ville ikke være lige relevant for indsamling af den form for kundskab, som efterspørges af Haavind og i praksisforskning. Fremstillingen af særlige aspekter ved terapi-forskning som fordele er ba-

seret på en bestemt tilgang til, hvad der er relevant kundskab i forhold til seksualiserede overgreb, såvel i forskning som i terapi. Det er en tilgang, der inddrager 1.-persons-perspektivet og forholdet mellem dette og positioner i livssammenhængene.

Ligeledes er terapi, såvel som interviewsituationer, særlige kontekster, som får betydning for, hvad der tales om i dem, i hvilken relation det står til klientens øvrige livsammenhænge og til, hvad der tales om der (Dreier 2000, Forchhammer 2001). Herunder får også forskellene mellem brugerens og behandlerens positioner betydning, ligesom hvad behandleren vælger at tale med klienten om, og på hvilke måder hun gør det (Paré 2002). Haavind fremhæver en række problemer i behandlingen, der da også kan få følger for forskningen. Disse og andre problemer vil blive diskuteret i det følgende.

Haavinds problematiseringer

Haavind kommer i sin artikel ind på det, hun kalder fejlbehandling i forhold til mishandling og seksualiserede overgreb på kvinder. En del af de problemstillinger, hun skildrer, er relaterede til nogle af de begrænsninger, der også er præsenteret tidligere i forhold til den diagnosticerende/statistiske tilgang.

Som fejlbehandlingens kendetegn nævner hun tre forhold: 1) At kvinden ikke bliver set. 2) At hun kan blive udsat for objektivering. 3) At hun kan blive udsat for patologisering.

Haavinds kritiske refleksioner har i det her omtalte forskningsprojekt relevans af to grunde. For det første er det relevant, fordi forskeren også var ansat som behandler, og derfor måtte være opmærksom på forhold, der kunne bidrage til, at de terapeutiske forløb kunne blive til skade i stedet for til hjælp for de kvinder, der tog imod centrets tilbud om psykologsamtaler. For det andet er refleksionerne centrale, når forskningen tager udgangspunkt i kvindernes perspektiver, sådan som de kommer til udtryk i terapeutiske forløb. Det, der sker i samtalerne, det vil sige også det, som Haavind peger på som kendetegn ved fejlbehandling, kan få konsekvenser for samtalernes forløb og indhold og kan blive til mangler i den kundskab forskningen frembringer.

1) At kvinden ikke bliver set, kan ytre sig ved, at det ikke bliver opdaget i behandlingssystemet, at hun har været udsat for vold eller seksualiserede overgreb, eller i at de ikke begribes som overgreb. Dette kan ske bl.a. fordi der ikke spørges til det, eller fordi hun ikke bliver troet. Haavind refererer til, at mange seksualiserede overgreb ikke opdages af behandlingssystemerne.

Når usynliggørelse betyder, at overgreb mod kvinder ikke registreres i behandlingssystemerne, bliver mulighederne for forskningsmæssige kundskaber amputeret. Haavind hævder, at dette problem delvis overvindes, når overgrebene bliver sat på begreb. Så dukker der nemlig mange uerkendte tilfælde op, mener hun.

Men en af de kvinder, der indgik i det her omtalte forskningsprojekt fortalte, at hun tidligere havde været udsat for et overgreb, og at hun havde talt med en psykolog om det. Hun havde sagt, at hun synes, det var så synd for hende, at hun ikke kunne forholde sig til det. En anden oplevede, at en psykolog sagde, at han ikke havde forstand på det, og at hun måtte tale med en anden om overgrebet. Og en sagsbehandler, som en kvinde henvendte sig til i forbindelse med et overgreb udført af hendes mand, fortalte hende, at den slags da også skete for mænd. Han havde selv oplevet at blive slået af en kæreste. Han undlod i øvrigt at støtte hende. Eksemplerne viser, at kvinder, der har været udsat for seksualiserede overgreb, på trods den aktuelt udbredte omtale af emnet, stadig kan have problemer med behandlingssystemerne. Overgrebene på disse kvinder ville også være forblevet usynlige, hvis ikke de mere eller mindre tilfældigt havde fået kontakt med Center for Voldtægtsofre.

Haavinds bekymring for, at overgrebene forbliver usynlige, retter i øvrigt vores opmærksomhed mod et andet aspekt ved den kundskab om seksualiserede overgreb, der udvikles i arbejdet på centret. Mange af de kvinder, der henvender sig til Center for Voldtægtsofre, har nemlig ikke meldt overgrebet til politiet. Overgrebene ville ikke være blevet registreret i de danske statistikker, hvis ikke disse kvinder havde fundet vej til centret. De udgør kvantitativt set et tillæg til politiets statistiske opgørelser. Kvalitativt udgør de måske en anden gruppe med andre problemer.

Fordi det her omtalte projekt er placeret på et center for voldtægtsofre, er der ikke nogen risiko for, at det ikke opdages, at de kvinder, der ønsker at deltage i psykoterapeutiske forløb, har været udsat for seksualiserede overgreb. Kvinderne henvender sig jo netop af denne grund. Men Haavind nævner endnu en mulighed for usynliggørelse. Det er, når overgrebet bliver betragtet som noget, kvindens egen egenskaber gør det sandsynligt, at hun udsættes for, f.eks. når hun betragtes som en »offertype«.

Det at arbejde et sted, der specialiserer sig i seksualiserede overgreb, immuniserer ikke i sig selv behandleren mod at tænke i mere eller mindre implicitte kategoriseringer som »offertyper«. I nogle tilfælde måske endda tværtimod, fordi en tendens til at specialisere arbejdet og rutinisere det (Pedersen 2002a) kan føre til tænkning i sådanne forklarende kategorier. Anvendelsen af kategorier og rutiniseringen, hvad enten de er implicitte eller eksplicitte, kan forekomme yderligere at specialisere, professionalisere og effektivisere arbejdet ved at være handlingsanvisende. De kan reducere usikkerheden over for de enkelte kvinders forskellige og til stadighed foranderlige problemstillinger, som de træder frem i behandlingsforløbene.

I specialiseringen er der endnu et aspekt, der kan skygge for kvindernes erfaringer. Når behandlere og forskere får tildelt erhvervsmæssige positioner som særligt specialiserede på et område, vil de ofte blive afkrævet udtalelser om det. De kan blive forpligtet til at udtale sig til medier, andre professionelle, pårørende m.m., ofte i soundbite-format. De kan få tildelt en ekspertposition, i hvilken der ligger implicitte krav om at bedrive forskning og formidling, der giver almengyldige svar, svar, der kræver, at vigtige nuancer i kvindernes stemmer underbetones.

2) Det andet problem, Haavind nævner, er, at en stræben efter professionel objektivitet i behandlingen kan bidrage til objektgørelse af kvinden, idet der udvikles og anvendes kategorier og teorier om, hvorledes en kvinde, der har været udsat for et overgreb, har det, og hvad hun har brug for. Haavinds diskussion tager udgangspunkt i en situation, i hvilken overgreb mod kvinder ikke er i fokus, og hvor der mangler faglighed på feltet. Når der er relativ ringe konkret kundskab om betydninger af overgreb, er risikoen for ikke at forstå, hvad der er på spil, stor.

Men uddybet og udbredt kundskab betyder ikke nødvendigvis, at problemerne forsvinder. Kundskab indhentet gennem systematisk forskning bliver nemlig til tider brugt som argumentation for terapeutiske tilgange, der styrer opmærksomheden mod bestemte typer af problemer (se f.eks. Hazelwood og Burgess 2001). Kategorier som »traumeoffer« (Lindgren m.fl. 2001) og anvendelse af krisetankegang (Ryding 2003) er tilsyneladende hjælpsomme teoretiske indfaldsvinkler. Alligevel er de teoretiske »briller«, der kan rette blikket mod bestemte på forhånd definerede problemer, og gøre blind for andre. Da kvinden objektgøres af det kategoriserende blik, kan det blive vanskeligt at se hende som subjekt.

Haavind skriver også: »*Forestillinger om hvordan klientene bør forandre seg og hva de skal nå frem til, kan skabe problemer både for klient og behandler*« (Haavind 1992 s. 8). Kategoriserende tankegange kan i de terapeutiske forløb skygge for betydninger af brugerens konkrete liv. Og hvis behandlerens erfaring og kundskab bliver til rutiniserede vurderings- og behandlingsmåder for noget, der opfattes som typisk for kvinder, der har været udsat for seksualiserede overgreb, kan kvindens perspektiv forblive uforstået og hendes stemme uhørt. Et eksempel på dette er, hvis terapeuten har en forestilling om, at det er vigtigt for kvinden gentagne gange at tale om selve overgrebet, og overser betydningen af andre anliggender og problemstillinger i hendes liv. Terapi-forskningen kan således blive systematiseret på måder, der primært refererer til, at kvinden har været udsat for et overgreb, på bekostning af de konkrete betydninger overgrebet får for hende.

I tillæg foregår terapeutiske forløb som deltagelse i særlige sociale kontekster. I disse er brugerne, fordi de er hjælpesøgende, afhængige af terapeuten som samtalepartner. Samtidig kan terapeuten, i og med sin uddannelse

og erfaring, opfattes som den, der har forstand på psykiske problemer, og derfor som en autoritet i forhold til brugerens problemer. Terapeutens dagsorden og ikke klientens anliggender kan komme til at dominere samtalerne (Parré 2002). Det kan maksimere det ovennævnte problem. Som Haavind siger, bliver der ikke tale om en objektiv sandhed, men i dette tilfælde heller ikke om en bedre forståelse.

3) Det tredje problem, Haavind nævner, er risikoen for patologisering. Hermed mener hun, at kvindens handlemåder ses som udtryk for psykiske problemer, hun har, og ikke som forhold, der har med overgrebet at gøre. Overgrebet træder i baggrunden, og det, der opfattes som kvindens psykiske disposition, ses som noget relativt statisk og træder i forgrunden. Når hun efter overgrebet i forskellige kontekster har problemer, der meget vel kan være knyttet til overgrebet, betragtes de så som symptomer på hendes underliggende patologi.

Da overgrebet står i centrum for arbejdet på Center for Voldtægtsofre, ligger dette problem heller ikke lige for. Alligevel kan det optræde som en del af en hvilken som helst behandlers perspektiv, f.eks. hvis denne læner sig for tæt op af diagnostiske kategorier i sit syn på brugerne. Det vil sige, hvis symptomer og ikke brugerens egne perspektiver og begrundelser for handlemåder er i forgrunden af terapien.

Patologisering kan dog ligeledes udvikles i anden og tilsyneladende omvendt proces. Den finder nemlig også sted, når alle kvindens aktuelle problemer, i forbindelse med psykologsamtalerne, føres tilbage til overgrebet. I kølvandet på en sådan reduktion af de mangfoldige og forskellige aspekter ved hendes liv patologiseres hendes problemer og handlemåder i form af noget, der opfattes som »typiske reaktioner« på seksuelle overgreb, som f.eks. i »Rape Trauma Syndrom«-tankegangen. Forskellige emotionelle og kognitive vurderinger og dertil knyttede handlemåder betragtes ikke længere i lyset af de aspekter ved livsbetingelser, som de har forbindelse til. De sættes udelukkende i forbindelse med selve overgrebet og den slags følger, et sådant overgreb menes at have. Denne type reduktion af kvindens problemer kan, som Ekeland beskriver, medføre en mystificering af problemerne, vanskeliggøre kvindens forsøg på at løse dem, og eventuelt bidrage til udviklingen af en offeridentitet. Både den første og den anden form for patologisering vil spærre for terapi-forskningens nuancerede undersøgelse af seksualiserede overgrebs betydninger.

Yderligere begrænsninger i terapi-forskning

Hvis forskningen i seksualiserede overgreb tager afsæt i terapiforløb, hvor de problemer, som Haavind gør os opmærksom på, er i spil, kan den komme til blot at reproducere forhåndsantagelser fra forløbene. Disse forestillinger

og deraf følgende problemer udvikles i og med forløb, der kan have deres udgangspunkt i, og/eller reproducerer, fastlåste teoretiske forhåndsantagelser. Men undervejs i forløbene kan der tillige udvikles forhåndsantagelser, som er knyttet til den enkelte terapeuts forhold til klienten og til mere eller mindre eksplicitte forestillinger om denne (Cecchin m.fl. 1994).

Et yderligere metodologisk aspekt ved terapi-forskning, som kan opfattes som en svaghed, er, at alle samtaleforløb er forskellige. Det er de, fordi brugerne og deres forholdemåder i forhold til det terapeutiske forløb er forskellige, specielt når pointen som hos Haavind er at følge klienten så godt som muligt. Dette står i modsætning til idealet om et standardiseret forskningsdesign.

Men det standardiserede forskningsdesign står som sådan i modsætning til en forskning, der ønsker at tilgodese 1.-persons-perspektivet. I det standardiserede design er der fare for, at en del af det, forskningen registrerer, er deltagernes intentionalitet i forhold til designet (Danziger 1990). Herudover kan faste forskningshypoteser, der ikke kan udvikles undervejs, når ny kundskab tilvejebringes, også udgrænse forhold, man ikke på forhånd kender til. Derfor har f.eks. grounded theory (Glaser 1978) været en af de tilgange, som er blevet anvendt i forsøget på at overvinde problemet. Herigennem søger man at gå forudsætningsløst til forskningen for at lære så meget som mulig af »forskningsgenstanden«, sådan som den forandrer sig i praksis. Forskeren bevæger sig i og med de processer, der genereres af de mennesker, forskningen omhandler. Nu er man i realiteten aldrig forudsætningsløs, og dermed heller ikke ubetinget positions- og perspektivmæssigt bevægelig. Men desto større bevægeligheden i forhold til genstanden er, desto bredere bliver mulighederne for at opnå kundskab.

Bevægeligheden i forskningens interesser konvergerer dog ikke altid med brugerens interesser, heller ikke i terapi-forskning. Når der er divergens, opstår der, i denne form for forskning, et etisk spørgsmål, i hvilket terapien må have ubestridt forrang.

I øvrigt er det vigtigt at henlede opmærksomheden på, at terapi-forskning, som al anden forskningspraksis, er en situeret praksis. Den bidrager således kun med et partielt perspektiv på det udforskede, et perspektiv som er medbestemt af den kontekst, i hvilken empirien indhentes. En af begrænsningerne er, at de kvinder, hvis perspektiver kommer til orde, er kvinder, der søger terapeutisk hjælp. Terapiforløbene fortæller ikke noget om, hvorledes kvinder, der ikke søger hjælp eller af forskellige grunde ikke har haft adgang til hjælp, lever deres dagligliv efter et overgreb. Vi får ikke at vide, hvilke perspektiver på overgrebet og dets betydninger for livet efter det disse kvinder udvikler.

En anden begrænsning kan være det terapeutiske tilbuds særlige geografiske placering. Det kan også have konsekvenser for empirien i terapi-forsknings-projektet. At blive udsat for et seksualiseret overgreb i en mindre by på Fyn eller i København adskiller sig måske på måder, der

er væsentligt forskellige for de personlige betydninger, et sådan overgreb kan få.

Kvinderne i det foreliggende forskningsprojekt deltager også i andre af centrets tilbud såsom gynækologiske undersøgelser og behandling, krisehjælp fra sygeplejersker og hjælp af en socialrådgiver. Sådanne institutionelt arrangerede deltagerbaner er betingelser, der, ligesom terapien, får personlige betydninger i form af forandringer i den enkeltes deltagerforudsætninger på tværs af de forskellige kontekster i hendes dagligliv. De får hermed betydning for kvindernes personlige perspektiver på overgrebet og for det empiriske materiale, der indsamles i terapi-forskningen.

I den udviklede kundskab er det, hvis der generaliseres om overgreb, muligt både at overvurdere og undervurdere konsekvenserne eller for, at det er særlige konsekvenser, man især får øje på.

Den aktuelle forsknings tilgang

Begrænsninger for kundskabsudvikling, såsom fastlåste forhåndsantagelser vedrørende, hvordan kvinder, der har været udsat for overgreb, har det, hvorledes terapien skal forme sig, og hvad der skal opnås, er blevet ridset op. Problemet vedrørende divergens eller konvergens imellem brugerens interesse i terapien og forskningsinteresser er blevet fremført. I det følgende vil jeg søge at komme lidt videre. Hvilken teoretisk sammenhæng kan terapi-forskningen tænkes i, og hvilken udformning skal den terapeutiske praksis have for bl.a. at minimere disse problemer?

Praksisforskning, som er nævnt ovenfor, er en tilgang, der især er udviklet med henblik på udforskning af professionel praksis (Dreier 1996). Ikke desto mindre er en del af de pointer, der fremføres i forbindelse med den, relevante for det her omtalte projekt: Det er en grundantagelse, at forskerens perspektiv, ligesom alle andre aktørers, er et partielt og situeret perspektiv på den praksis, der undersøges. Forskningen skal beskæftige sig med deltagernes 1.-persons-perspektiver, og den skal bidrage til relevant forandring for de udforskede. Blandt andet af disse grunde skal deltagerne have mulighed for indflydelse på forskningen. Forskningen må udformes således, at det processuelle ved forholdet mellem deltagernes daglige livsførelse på tværs af de kontekster, de deltager i, og de personlige betydninger, de er forbundet med, kan få plads og synliggøres.

Forskningens betingelser og praksisformer får, da forskningen i sig selv er situeret og historisk, betydning for empirien og må således medreflekteres i enhver forskningsproces. I stedet for at stræbe efter en uopnåelig almengyldig objektivitet skal de valgte metoder være sensitive i forhold til det udforskede (Strauss & Corbin 1990). Det kan medføre, at man, f.eks. i forhold til kvinder, der har været udsat for seksuelle overgreb, må finde forskellige tilgange til kvinder, hvis livsbetingelser er forskellige.

Tilgangen i praksisforskning er da heller ikke et set regler om, hvorledes man bør forske. Tilgangen udgør derimod en slags idealtypisk forslag, der udvider mulighederne for, at deltagernes perspektiver inddrages i, og får betydninger for, forskningen. Overordnet set må forskningen stræbe efter, at det partielle perspektiv, det udvikler, bliver så bredt som muligt.

På Center for Voldtægtsofre trak jeg på kritisk psykologisk tankegods i min terapeutiske praksis, et teoretisk perspektiv, som praksisforskning også er en del af. Min tanke var derfor at seksualiserede overgreb, ligesom andre begivenheder i livet, får deres personlige betydninger i forholdet mellem den enkeltes betingelser, disses betydninger og intentionelt begrundede handlinger (Holzkamp 1983). For at kunne indfange og forholde sig til dette i et terapeutisk forløb skal 1.-persons-perspektivet være i centrum. De terapeutiske forløb udformedes derfor med så få abstrakte forhåndsantagelser om betydningerne af seksualiserede overgreb som muligt, og med rammer, der var så fleksible, som betingelserne tillod. De spørgsmål, der blev stillet til brugerne, blev udformet med henblik på at fremdrage deres perspektiv og de betingelser, det muligvis udviklede sig i forhold til. Hvert enkelt terapiforløb var i princippet et helt nyt udforskningsforløb samtidig med, at erfaringen fra andre forløb udvidede mulighederne for at stille spørgsmål til temaer, der kunne være relevante for brugeren. Kvindernes perspektiver blev sat i relation til aktuelle livsbetingelsers betydninger og personlige begrundelser for handling, for at terapien kunne få relevans i brugerens dagligdag fordi: »*At skabe og udvikle sin til enhver tid sammensatte daglige tilværelse ses som centrale anliggender for enhver persons bestræbelser på at føre et godt liv*« (Dreier 1999, s. 83).

Den overordnede intention i mit terapi-forsknings-projekt var, at kvinderne skulle tale om det, de selv ønskede at tale om. Dette var ikke kun begrundet i en antagelse om, at 1.-persons-perspektivet således kom mest tydeligt frem. Det skal faktisk til tider hjælpes lidt på gled. Antagelsen om, at overgrebet var en situation, hvor kvindernes mulighed for selvbestemmelse var blevet voldsomt begrænset, og at de dermed havde oplevet et tab af rådighed over egne livsbetingelser, var yderligere en begrundelse. Det var vigtigt, at terapien ikke også begrænsede deres muligheder for selvbestemmelse ved at stille særlige krav om, at de skulle tale om noget bestemt. Det viste sig nemlig, at den begrænsning, der lå i overgrebet, ofte førte til en kognitiv og emotionel vurdering af dagligdagen som noget, hvor man til stadighed risikerer at opleve sig magtesløs. Terapiens udformning skulle stå i modsætning til det tab af subjektivitet, som lå i overgrebet og dets kølvand. Kvinderne måtte i så vid udstrækning som muligt kunne få indflydelse på deres deltagelse i forskellige kontekster, også i terapien. Terapien skulle også bidrage til genoprettelse af subjektiviteten i de øvrige aspekter af deres dagligliv.

I terapeutiske forløb med dette udgangspunkt vil det etiske dilemma vedrørende divergens mellem forskerinteresser og brugerinteresser om

end ikke forsvinde så dog minimeres. En måde at kompensere for mangler der alligevel opstod i empirien, var at supplere den med interviews. En anden var at supplere med kundskab indhentet af centrets personale i andre sammenhænge end i psykologsamtalerne. En tredje var både teoretisk og praktisk at udforske og bygge videre på kundskab, som undersøgelser med andre teoretiske tilgange har peget på.

Terapi-forskningens strategi var også, at mainstreamantagelser om, hvad kvinder, der har været udsat for seksualiserede overgreb, har brug for, kunne efterprøves og udfordres i en praksis, hvor kvinderne havde vide rammer for medbestemmelse over terapiens indhold og rammer. En af de konkrete måder, dette blev gjort på, var ved i starten af alle forløb at spørge kvinderne om, hvad de ønskede at tale om, og hvad der aktuelt var deres største problem. Da denne strategi tilsyneladende bidrog til, at kvinderne kunne genoprette og videreudvikle deres daglige livsførelse, fortsatte den med at være central i de forskellige forløb og inden for det enkelte forløb.

Der blev også spurgt til kvindernes kognitive og emotionelle beredskab. Dette indebar spørgsmål, der trak på kundskab fra PTSD-tilgangen. Spørgsmålene blev begrundet med, at man vidste, at det kunne forekomme, at nogle efter et overgreb kunne have det, som det beskrives i diagnosen. Spørgsmålene blev formidlet på en sådan måde, at kvinderne kunne opfatte det som noget, man *kunne* opleve, og ikke som noget, der sker for alle. Der var i terapien stor opmærksomhed på at undgå at medskabe »symptomer«, offeridentiteter og lignende.

Nogle af kvinderne oplevede, som tidligere nævnt, stort set ikke følelser og adfærd, der bliver beskrevet i PTSD, andre kun nogle aspekter af dem, og varigheden var også yderst forskellig. Men flere gav udtryk for, at de følte sig skøre, når de oplevede det, og at det plagede dem, at de var isolerede med deres erfaringer. Flere kvinder, som deltog i et gruppeforløb, pointerede, at noget af det, der havde været vigtigst for dem, var at høre om andres erfaringer, både når de lignede deres egne, og når de var forskellige fra dem (Pedersen 2002b). Derfor, og for at orientere sig i forhold til udbredelsen af fænomenerne, blev det betragtet som vigtigt at bruge eksisterende kundskab også i de individuelle forløb. Kvindernes beskrivelser af deres perspektiver bidrog til et kritisk forskningsperspektiv på mainstreamtankegangenes beskrivelser.

Kvindernes perspektiver

Begrebet 1.-persons-perspektiv er blevet anvendt en del gange i det foregående, og Haavind peger på kvindens positioner, som en vigtig del af det, der skal inddrages i forståelsen i både terapi og forskning. I terapien blev positionerne inddraget ved sammen med kvinden at undersøge, hvilke

betydninger overgrebet kunne få i de forskellige kontekster, hun deltog, deltager og vil deltage i for fremtiden.

At tage udgangspunkt i den enkeltes perspektiv skal nemlig ikke blot, hverken i terapi eller forskning, forstås bogstaveligt, som at samtalen kun består af, hvad kvinderne umiddelbart selv siger. Denne fremgangsmåde er nok muligheds- og kundskabsgivende i terapeutisk praksis og forskning på et område, hvor der er relativ lidt viden. Men den er begrænset af, at brugerens perspektiv er personligt og partielt. Helt at undgå at ko-konstruere betydninger i en terapeutisk samtale eller i forskningssamtaler er ikke blot umuligt, men heller ikke ønskværdigt (se også Paré 2002).

Ud over at være et begreb, der peger på, hvor forskningen tager sig udgangspunkt, er perspektiv også et analytisk begreb, der henviser til, at perspektivet er situeret. Det er ment i den forstand, at det udvikles i og med den måde, hvorpå den enkelte deltager i sine særlige mulige positioner i livsbetingelserne. De betydninger, et overgreb får, og den enkeltes perspektiver på disse, er afhængige af hendes kognitive og emotionelle beredskab eller intentionalitet. Det er udviklet gennem deltagelsen i tidligere kontekster og orienteret mod deltagelsen i aktuelle og fremtidige kontekster (Dreier 1994 og 1997). Betydningstildelinger foretages i forhold til disse. Af denne betydningernes kontekstuelle forankring følger, at de ikke blot er personlige, men socialt formidlede og kollektivt udviklede i forhold til konkrete livsbetingelser, herunder diskursive aspekter ved disse (se også Refby 2001 og Cornett m.fl. 2002). Andre deltageres perspektiver, diskursive praksisser og handlemåder udgør deltagelsesbetingelser for kvinderne. De er f.eks. særlige lokale udformninger af historisk overgribende betingelser og deres betydninger, sådan som f.eks. pornoficeringen af det offentlige rum (Sidenius og Pedersen 2004), voldtægtslovgivningen, politiets efterforskningspraksiser, familieforhold og andre historiske, kulturelle og nationale praksisformer.

En kvinde på centret udtrykte betydningernes sociale formidlethed ganske tydeligt.

På spørgsmålet om, hvad hun tænkte om overgrebet, svarede hun, at det var svært at finde ud af, hvad hun selv mente, fordi »alle de andre mener så meget«. Hun fortalte også, at hun ikke havde ønsket at melde overgrebet til politiet, men at hendes storebror, som hun havde henvendt sig til lige efter overgrebet, havde sørget for, at det blev gjort. Hun var ikke sikker på, hun selv havde gjort det, hvis hun havde opfattet det, som havde hun et valg.

For en anden ung kvinde i projektet, hvis chef var bekymret for hende, betød overgrebet, at hun mistede sit job, fordi chefen ikke mente »at kunne tage ansvar for hende« på arbejdspladsen. Dette bidrog i høj grad til, at hun genoplevede mange af de emotionelle, kognitive og handlemæssige vanskeligheder, hun havde oplevet i tiden lige efter overgrebet.

En tredje fik efter overgrebet særlige ordninger på sit arbejdet, fordi hun havde det vanskeligt, og hun følte sig mere tryg her end i sit øvrige liv.

En fjerde opfattede sin arbejdsplads som et frirum, i hvilket overgrebet ikke fyldte så meget, som det gjorde for hende i hendes privatliv. I arbejdet følte hun sig kompetent, en følelse, hun ellers mistede i forbindelse med overgrebet og med en del andre vanskeligheder, hun oplevede i tiden efter det. Her iklædte hun sig sin »professionalitet«, hvad der også lettede reguleringen af hendes forhold til andre.

Arbejdet er en social sammenhæng, i hvilken kønnede og seksuelle konnotationer ikke har samme centrale placering som i det sociale liv i familien og i venskabssammenhæng. Det kan netop derfor også fungere som fristed, når man har været udsat for et overgreb som, af mange af de udsatte, associeres til netop køn og seksualitet (Sidenius og Pedersen 2004).

Men arbejde og uddannelse er også, til tider i modsætning til privatlivets mere omsorgs- og støtteprægede aktiviteter, sociale sammenhænge, i hvilke præstation og produktivitet kommer i første række. Netop derfor risikerer nogle kvinder i arbejdssammenhæng yderligere at miste vigtige aspekter ved deres muligheder for at have rådighed over livsbetingelserne.

Forholdet til arbejdet er blot et af de temaer, som viste sig at blive centrale i projektets behandlingsforløb, og som derfor lægger op til en systematisk udforskning. Et andet lå i det, næsten alle kvinderne kort tid efter overgrebet svarede på spørgsmålet om, hvad de havde mest brug for at snakke om: de sagde, at de havde brug for at tale om, hvem der skulle have at vide, at de havde udsat for et overgreb, at de havde brug for at tale om, hvordan de skulle fortælle det, og at tale om, hvordan andre reagerede. Kvindernes svar peger på, hvorledes overgrebets aktuelle og fremtidige betydning i forholdet til andre er et centralt anliggende for dem.

Bag om en del af de problemer, kvinderne oplever i forskellige kontekster, f.eks. på arbejdet, i forhold til en kæreste, klassekammerater og så videre, ligger de kognitive og emotionelle konsekvenser overgrebene i en periode får for mange. Personlige forudsætninger for handling ændres løbende i og med deltagelsen i forskellige kontekster, også i og med »deltagelsen« i et overgreb (Sidenius og Pedersen 2004).

»*For at kunne orientere sig og handle må personen nå frem til en personlig stillingtagen til de foreliggende muligheder og deres relation til hans/hendes behov, interesser og anliggender*« (Dreier 1999, s. 80). Mange af kvinderne oplever efter overgrebet at have særdeles svært ved at tage stilling, de opfatter sig selv som desorienterede og handlingslammede. Noget, de ofte opfatter, de selv har gjort eller har undladt at gøre, har betydet, at de er blevet udsat for et seksualiseret overgreb. Det har fået det, som de selv og/eller andre kan opfatte som katastrofale følger. Overgrebet er brudt ind i deres daglige livsførelse. Det er ikke noget, de har forventet, har kunnet forudsige eller oplever at have kunnet foregribe. Mange har tidligere tænkt, at det kun kunne ske for andre, eller at det er noget, man kan afværge eller løbe fra. Konkrete omstændigheder omkring overgrebet, og at deres forventninger slet ikke har slået til, kan få kvinderne til at tvivle

på, om de i det hele taget er istand til relevant stillingtagen. Uden stillingtagen kan de ikke orientere sig.

Kvinderne kan komme til at tvivle på, om de er i stand til at føre deres dagligliv på en måde, så de ikke igen så udpræget kommer til at opleve at miste rådigheden over det. Det får dem til at tvivle på deres forhold til andre, på deres egne vurderinger. Det betyder for en del, at de helt må ændre på aspekter ved det samlede standpunkt, som indtil da har været rettesnoren i deres dagligliv. En sådan forståelse af, hvad mange af kvinderne oplever efter et overgreb, kan ses som en kontekst og 1.-persons-perspektiv-orienteret reinterpretation af noget af det PTSD-tilgangen og krisetilgangen beskriver.

Opsummering og perspektiveringer

Hensigten med artiklens overvejelser over forskning i voldtægt har været at undersøge mulighederne for, på en og samme gang: at undersøge, hvilke psykologiske betydninger seksualiserede overgreb kan få for kvinder, at repræsentere deres stemmer, at tackle etiske dilemmaer og at bidrage til faglige, juridiske og politiske diskussioner på feltet.

Når dette er hensigten med forskningen, har de diagnostisk/statistisk orienterede tilgange som PTSD-tilgangen den fordel, at de kan levere hårde tal om risikoen for, at et overgreb kan skabe store vanskeligheder for dem, der har været udsat for det.

Disse tal kan indgå i politiske argumentationer for støttetiltag over for de udsatte, forebyggende oplysningskampagner over for befolkningen som helhed, forandring i lovgivningen med mere. Et spørgsmål til en statistisk orienteret forskningsmetode er dog, om det ikke ville være hensigtsmæssigt at udelade kategoriseringen i syndromer til fordel for en større bredde i de undersøgte problemstillinger.

Fordi PTSD-diagnosen er etableret i traumefeltet, er der i en del af praksisfeltet omkring seksualiserede overgreb fordele ved at bruge den. Det gælder bl.a., når der skal skrives psykologudtalelser til forsikringsselskaber. Diagnosen er genkendelig for selskabernes lægekonsulenter og forøger hermed chancen for, at der udløses erstatning. Men følger det heraf, at vi som psykologer fortsat skal anvende diagnosen på trods af dens begrænsninger? Eller burde vi hellere bidrage til udviklingen af nye mere individuelt dækkende og mindre patologiserende beskrivelser?

Når komplekse menneskelige erfaringer og liv reduceres i kategorier som PTSD og primært fremstilles som tal, er risikoen for, at det personlige perspektiv, intentionaliteten, der ligger i den enkeltes livsførelse, og deres forbindelser til overordnede samfundsmæssige forhold, forenkles eller forsvinder ud af forskningen og dens kundskabsudvikling. Den diagnostiske tankegang, og generaliseringer om »voldtægtsofre« baseret på statistik-

ker, kan bidrage til patologisering af kvinderne og til abstrakte diskursive konstruktioner om, hvordan de har det, og hvordan de bør behandles. I og med sådanne konstruktioner kan tankegangen medkonstruere de traumatiserende følger, som den beskriver. Den kan også medvirke til at svække behandleres og forskeres blik for ligheder, og frem for alt for forskelle, i de personlige betydninger, overgrebene får for de udsatte. Dermed er der risiko for, at de udsatte objektgøres i psykologisk praksis og forskning. Når dette sker, kan også såvel almene som personlige betydninger af forhold som køn, kultur og politisk/juridiske forhold reduceres til blotte statistiske faktorer eller overses helt. At kvinders stemmer, d.v.s. deres konkrete erfaringer, ikke repræsenteres tilstrækkeligt i diagnoser og tal, rejser også politiske og etiske spørgsmål. Af disse grunde søgte jeg en ny tilgang til forskningen.

Terapi-forsknings-tilgangen er ét muligt svar på nogle af disse problemer. Den er heller ikke nogen perfekt opskrift på, hvorledes man genererer almengyldig psykologisk kundskab om betydningerne af seksualiserede overgreb. En sådan metode findes vel ikke. Men tilgangen bidrager ikke blot til at synliggøre overgrebene og deres personlige betydninger. En af styrkerne ved den er, at den fremdrager kvindernes perspektiver og problemstillinger i forhold til deres fælles og deres forskellige livsbetingelser. Den kan også pege på ligheder og forskelle i livsbetingelsernes forbindelser til overgrebenes betydninger for kvinderne og til dem, de får i dagligdagen efter overgrebene. På denne måde kan tilgangen være kultursensitiv. Da den udviklede kundskab kan pege på personlige betydninger og mere almene konsekvenser, kan den også pege på nye måder at håndtere dem på. Forskningen kan yde et nuanceret bidrag til, at livsbetingelser for kvinder, der har været udsat for seksualiserede overgreb, kan forbedres, og til, at konsekvenserne af et overgreb ikke bliver så vidtrækkende, som de ofte er i dag.

Men en enhedsmetode, der kan anvendes til forskning i seksualiserede overgreb i alle kulturelle sammenhænge, er vel et fatamorgana? Blot det, at selve metoden får forskellige betydninger for mennesker i forskellige kulturer, gør enhedsmetoden til en praktisk umulighed. Herudover må etiske og politiske problemer, der er knyttet til forskningen, selv når den faktisk repræsenterer kvindernes stemmer, inddrages i overvejelser om metodiske tilgange og løses med udgangspunkt i konkrete lokale forhold. Forskningen vil, selvom den inddrager kvindernes perspektiver, på sin vis altid udgøre et situeret 3.-persons-perspektiv. Derfor må det være meningen, at vestlig psykologisk forskning, i stedet for at objektgøre og klientgøre de udforskede, samt kolonialisere psykologisk teoriudvikling, bidrager til de udsattes muligheder for selv at udfolde deres stemmer uafhængigt af deres livsbetingelser.

LITTERATUR

ARCEL, L.T. (2001): Torture, Cruel Inhuman and Degrading Treatment of Women. *Psyke & Logos*, 22. København: Dansk psykologisk Forlag.

BURGESS, A.W. & HOLMSTROm, L.L. (1974) Rape Trauma Syndrome. *American Journal of Psychiatry. Vol 131.*

CAHILL, A.J. (2002): *Rethinking Rape.* Ithaca & London: Cornell University Press.

CECCHIN G., LANE, G. & WENDEL, R.A. (1994): *The cybernetics of prejudices in the practice of psychotherapy.* London: Karnac Books.

CORNETT, J., REFBY, M.H., WEBER, B.U. & BERLINER, P. (2002): Community-udvikling og – rehabilitering – CUR-metoden i psykotraumatologisk intervention. *Psyke og Logos, 22 (1).* København: Psykologisk Forlag.

DAHL, S. (1993): *Rape – A Hazard to Health.* Oslo: Scandinavian University Press

Dansk Forening for Kvinderet (2003): *Voldtægt – Retsbeskyttelse for den krænkede-retssikkerhed for gerningsmanden.* København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

DANZIGER, K.(1990): *Constructing the Subject.* Cambridge: Cambridge University Press.

DREIER, O. (1994): Personal Locations and Perspectives – Psychosocial Aspects of Social Practice. *Psychological Yearbook*, 23-36. København: Museum Tusculanum Press.

DREIER, O. (1997): Personal Trajectories of participation across contexts of social practice. Dreier (red.): *Subjectivity and Social Practice.* Århus Universitet: Center for Sundhed, Menneske og Kultur.

DREIER, O. (1996): Ændring af professionel praksis på sundhedsområder gennem praksisforskning. Juul Jensen (red.) *Forskelle og Forandring – bidrag til humanistisk sundhedsforskning.* Århus: Philosophia.

DREIER, O. (1999): »Læring som ændring af personlig deltagelse i sociale kontekster«. Nielsen Klaus, Kvale Steinar (red.): *Mesterlære – Læring som social praksis.* København: Hans Reitzels Forlag.

DREIER, O. (2000): Psychotherapy in Clients´ Trajectories across Contexts. Mattingly Cheryl and Garro Linda C. (eds.): *Narrative and the Cultural Contruction of Illness and Healing.* Berkeley: University of California Press.

DREIER, O. (2002): *Psykosocial behandling. En teori om et praksisområde.* København: Dansk Psykologisk Forlag.

Ekeland, T.-J. (1981). Begrepsmodeller i psykiatrien – fra biomedicin til systemteori. *Nordisk Psykologi 1, vol. 33.* København: Akademisk Forlag.

ELKLIT, A., Magnusdottir, M. & Knudsen M. (2003): Efter en voldtægt. *Psykolog Nyt nr. 17.* København.

ELSASS, P. (2004): Interview i *Information 14-15 februar.* København: Informations Forlag.

FOA, E.B. & ROTHBAUM, B.O. (1998): *Treating the Trauma of Rape. Cognitive-Behavioral Therapy for PTSD.* New York: The Guilford Press.

FORCHAMMER, H.B. (2001): Interviewet som handlesammenhæng. *Nordisk Udkast, årg. 29, nr 1.* København: Dansk Psykologisk Forlag.

GERGEN, K.J. (1985); the Social Constructionist Movement in Modern Psychology. *American Psychologist* vol 40, no. 3.

GIDDENS, A. (1991): *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age.* Cambridge: Polity Press.

GIDDENS, A. (1992): *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love & Eroticism in Modern Societies.* Cambridge: Polity Press.

HAAVIND, H. (1992): Psykoterapi som forskningsmetode. *Nyt om kvinneforskning 4-5.* Oslo.

GLASER, B. (1978): Theoretical Sensitivity. Mill Valley, CA: Sociology Press

HACKING, I. (1999): *The social construction of what?* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

HAZELWOOD, R.R. & BURGESS, A.W. (eds.) (2001): *Practical Aspects of Rape Investigation. A Multidisciplinary Approach.* Boca Raton, Florida: CRC Press LLC.

HOLZKAMP, K. (1983): Grundlegung der Psychologie. Frankfurt/New York: Campus Verlag.

HOLZKAMP, K. (1998): Daglig Livsførelse som subjektvidenskabeligt grundkoncept. *Nordisk Udkast nr 2. pp 3-31.* København: Dansk Psykologisk forlag.

HØJHOLT, C. (2001) *Samarbejde om børns udvikling.* København: Gyldendal

KITZINGER, J. (2001): Transformation of Public and Private Knowledge: Audience Reception, Feminism and the Experience of Childhood Sexual Abuse. *Feminist Media Studies, Vol, No.1.*

LINDGREN, M., PETTERSON, K.-Å. & HÄGGLUND, B. (2001): *Brottsoffer.* Stockholm: Jure CLN AB.

MARTIN, J.F. (1996): The "Top Ten" Problems of Psychology. *History and Philosophy of Psychology Bulletin,* 8, 1. Canada: Canadian Psychology Association.

MEHDI, R. (2003): Voldtægt i henhold til Pakistans Islamiske Lov. Dansk Forening for Kvinderet (2003): *Voldtægt – Retsbeskyttelse for den krænkede – retssikkerhed for gerningsmanden.* København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

MONTERO, M. (2002): Ethics and politics in psychology: twilight dimensions. *The International Journal of Critical Psychology, issue 6: Political Subjects.* London: Lawrence and Wishart.

PARÉ, D. (2002): Discursive Wisdom: reflections on ethics and therapeutic knowledge. *The International Journal of Critical Psychology. Issue 7: Therapy.* London: Lawrence & Wishart.

PEDERSEN, B. (2002a): Udbrændthed. *Nordisk Udkast årg. 30, nr. 2.* København: Psykologisk Forlag

PEDERSEN, B. (2002b): *Rapport fra Center for Voldtægtsofre.* København Rigshospitalet.

PEDERSEN, B. (2003a): Et socialpsykologisk perspektiv på betydninger af voldtægt. *Psykologisk Set nr 52, årg. 25.* København: Psykologisk Forlag.

PEDERSEN, B. (2003b og 2004): En forbrydelse uden vidner. *Information 23.okt..* København: Informations forlag. Oslo: Le monde diplomatique, februar.

POPKEWITZ, T.S. (1998): *Struggling for the Soul.* New York: Teacher College Press.

REFBY, M.H. (2001): En ny kontekstualitet; hvem »ejer« symptomerne – individet eller fællesskabet. *Psyke og Logos, 22 (1).* København: Dansk Psykologisk Forlag

ROTHSCHILD, B. (2000): *The Body Remembers. The Physiology of Trauma and Trauma Treatment.* New York: Norton and Co.

ROSE, N. (1998): *Inventing Ourselves. Psychology, Power and Personhood.* Cambridge: Cambridge University Press.

RYDING, A. (2003): Förvandla sorgen till ilska, offret till överlevare – En fallstudie av brottsofferstöd i interaktion. *Nordisk Udkast nr.1, årg. 31.* Odense: Syddansk Universitetsforlag.

SALKVIST, R. (2003): *Krænkelsens Konstruktion – et integreret speciale om seksuelle overgreb mod børn.* Roskilde Universitetscenter.

SIDENIUS, K.& PEDERSEN, B. (2004 in print): Prevention of victimization following sexual assaults. *NORA, Nordic Journal of Women's Studies,* nr. 1, vol. 12. Oslo: Taylor & Francis.

STRAUSS, A. & CORBIN, J. (1990): *Basics of Qualitative Research: Grounded Therory Procedures and Techniques.* Thousand Oakes, California: Sage

SØRENSEN, A.D. (2003): »Porn Chic« – Køn og mainstreaming af pornografi i massekulturen (»Porn Chic« – Gender and Mainstreaming of Pornography in Mass Culture). Bibi Hølge-Hazelton (red.): *Perspektiver på ungdom og krop.* Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Traumatiserende oplevelser eller voldsomme erfaringer?

af Bodil Pedersen

Denne artikel udforsker og udfordrer to særligt aktuelle emner i psykologien: anvendelsen af diagnoser og den dertil knyttede og udbredte forståelse af traumer. Begge disse emner og deres betydninger er ikke så ligetil og uproblematiske, som man umiddelbart skulle tro. De har derimod en række komplekse og vidtrækkende betydninger for vores forståelse af – og praksis i forhold til – mennesker og deres lidelser.

Psykologien har siden Freud beskæftiget sig med fænomener, der er blevet betegnet som traumer. Men dens favoritemner, betegnelser og forståelser af forskellige områder forandres historisk. I en periode, hvor der var megen interesse for udvikling, var der i stedet fokus på kriser. Dette begreb omfatter nemlig en forestilling om, at det, der i dag ofte omtales som traumer, som f.eks. tabet af en pårørende eller at blive udsat for en tsunami, både kan forhindre og bidrage til udvikling. For tiden er der derimod fokus på at identificere det, der menes at være behandlingstrængende, og derfor på at skelne mellem det, der opfattes som normalt og unormalt. Bl.a. af denne grund er der også fokus på diagnoser. Diagnosen *Post Traumatisk Stress Disorder,* eller på dansk posttraumatisk stressforstyrrelse, som også går under forkortelsen PTSD, har således i vid udstrækning afløst kriseforståelsen.

Diagnosen har sine rødder i det, der under 1. Verdenskrig blev kaldt 'granatchok'. Dette fænomen blev udviklet til en diagnose med betegnelsen PTSD i forbindelse med lidelser som veteraner oplevede efter den første Irak-krig. For at de kunne få økonomisk kompensation krævede bl.a. forsikringsselskaberne en diagnose.

At praktiske spørgsmål danner grobund for forandringer i psykologisk teori – herunder også for nye diagnoser – er helt almindeligt. Det gjorde de også i det projekt på Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre, som denne artikel bygger på. Det vender vi tilbage til. Først lidt om PTSD og diagnoser i al almindelighed.

PTSD-diagnosen

PTSD dækker over en række vanskeligheder og forholdemåder. De menes at være forårsaget af, at den berørte person har været udsat for en voldsom hændelse. Det omfatter oftest begivenheder, der medfører alvorlige kvæstelser, trusler om død eller andre trusler mod ens egen eller andres fysiske integritet. At man har oplevet noget sådant, er således oftest afsættet for at få tildelt diagnosen PTSD. Men diagnosen bliver undertiden brugt langt bredere.

De vanskeligheder, der menes at opstå som følge af en traumatisk begivenhed, samles i tre hovedgrupper:

- Den traumatiske begivenhed bliver til stadighed genoplevet.
- Vedvarende forsøg på at undgå stimuli, der er forbundet med traumet.
- Vedvarende symptomer på øgede vagtsomhedsreaktioner, som ikke var til stede før traumet.

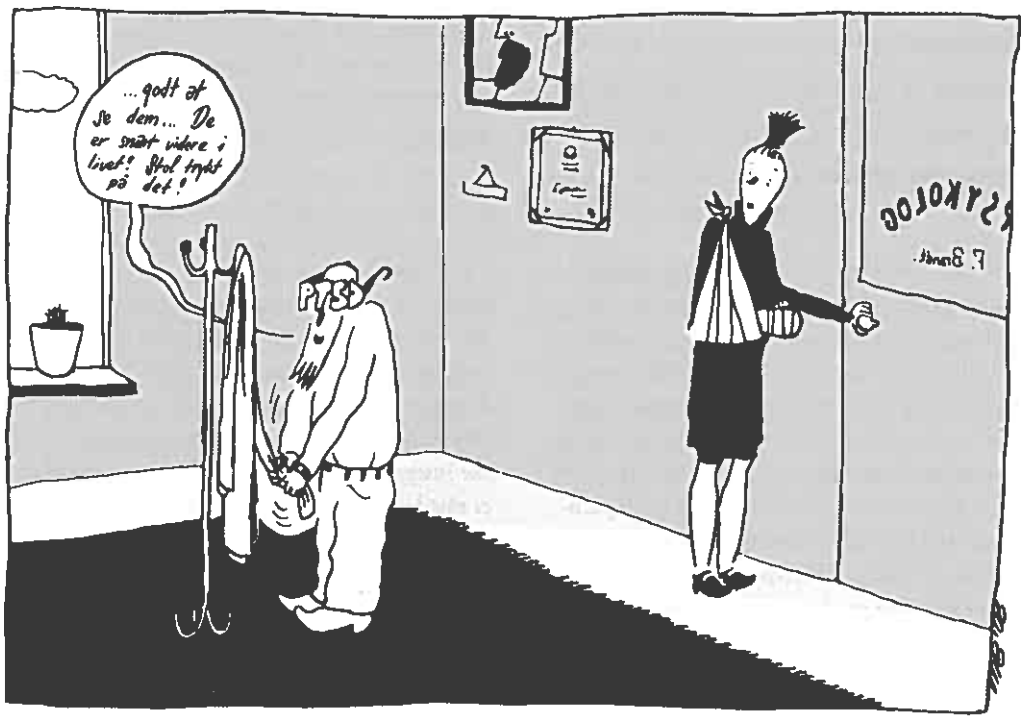
...godt at se dem... De er snart videre i livet! Stol trykt på det!
PYSS
PSYKOLOG
F. Bennett

Genoplevelsen beskrives bl.a. som erindringer om begivenheden, drømme om den eller flash backs (pludselige og meget livagtige genoplevelser) af dele af eller hele forløbet, som man ikke kan kontrollere.

Fænomener, der betragtes som koncentrationsforstyrrelser, er at opleve sig uden for virkeligheden, ligegyldighed, angstreaktioner af forskellig slags og søvnproblemer. Når de beskrives i forbindelse med diagnosen, kaldes disse vanskeligheder for 'symptomer'.

Problemer med diagnoser

Diagnoser beskriver menneskers vanskeligheder helt uafhængigt af deres egne perspektiver på dem og uafhængigt af disse vanskeligheders forbindelser til helheden af deres liv. De beskriver meget divergerende vanskeligheder, der kan have forskellige grunde og optræde i helt forskellige konstellationer og sammenhænge. Alligevel opfattes de som tegn på, at de diagnosticerede lider af det samme. Diagnoser begriber således ikke vanskelighederne som forbundne med den diagnostiserede persons samlede udvikling af mere eller mindre hensigtsmæssige, men personligt begrundede aspekter ved dets livsførelse. Bl.a. fordi man med diagnoserne ser bort fra forhold, der er vigtige og centrale for de diagnosticerede, og fokuserer på meget generelle forhold, der ikke nødvendigvis er vigtige for den enkelte, kan mange diagnosticerede da heller ikke genkende sig selv i diagnostiserende beskrivelser. Dette menes dog ikke at være et problem og bliver sågar ofte betragtet som en del af deres tilstand: De er i benægtelse, og den manglende genkendelse er således ligefrem et bevis på, at en diagnose er velanvendt. Samtidig kan andre mennesker, der f.eks. kender til diagnosen PTSD, og som har været udsat for begivenheder, der almindeligvis betragtes som 'traumatiserende', ikke forstå, at de ikke oplever de vanskeligheder, der beskrives med den. Til tider tror de endog, at der er noget i vejen med dem, fordi de ikke 'reagerer rigtigt'.

Diagnoser optræder i oversigter over sygdomme. 'Symptomer' kan derfor opfattes som udtryk for, at man lider af en sygdomslignende tilstand. PTSD forstås da også ofte som en ufrivillig og ren biologisk reaktion.

Da de diagnosticerede betragtes som lidende af noget, der ligner en fysisk sygdom, kan deres personlige ressourcer og praktiske udviklingsmuligheder også blive overset. På trods af alt dette kan det nogle gange opleves som en lettelse at få tildelt en diagnose. Det kan opleves som en anerkendelse af, at man har det vanskeligt, og man ved så i det mindste, 'hvad man fejler'. Fordi vanskelighederne betragtes som sygdomslignende tilstande, har man heller ikke ansvar for dem men kan håbe på, at andre kan gøre noget ved dem.

PTSD-diagnosen bliver i dag brugt til at karakterisere alt fra tsunami-ofres problemer, følger af livet i prostitution og vanskeligheder efter en voldtægt til vanskeligheder man kan opleve i forbindelse med alvorlig sygdom. PTSD er altså gået fra at betegne problemer i forbindelse med deltagelse i krig til at blive forbundet med en lang række forskellige begivenheder som naturkatastrofer, socialt skabte begivenheder eller livsløbsbetingede

begivenheder som sygdom og død. Når diagnosen anvendes så bredt, betyder det, at man definerer flere og flere erfaringer som traumatiserende, og som forventes at føre til PTSD. Der opstår altså tendens til at behæfte mange mennesker med en diagnose samt til en hvis form for cirkelslutning mellem 'symptomer' og diagnose. PTSD er blevet beskrevet som en 'catch all'-diagnose, det vil sige som én, der tilsyneladende kan bruges til alt.

Linder (2004) gennemførte en undersøgelse blandt læger, der bl.a. kritiserede PTSD-diagnosen for at gøre dem blinde for væsentlige problemer i de diagnosticeredes liv. En del fagfolk opfatter da også anvendelsen af diagnoser i al almindelighed, og af PTSD i særdeleshed, som begrænsende i forhold til at forstå de mennesker, de yder støtte til.

Nogle fagfolk erfarer endog, at mennesker kan få yderligere vanskeligheder af at få tildelt diagnosen. Udover at have oplevet noget voldsomt, som de har følt sig hjælpeløse over for, 'har' de nu tillige en psykisk lidelse, som de også føler sig hjælpeløse over for. Da lidelserne i og med diagnosen især tillægges noget *inden i* den enkelte, kan dens anvendelse ligeledes bidrage til at fastlåse dem i deres vanskeligheder. Af sådanne grunde argumenterer flere forskere for at opgive diagnosen.

Normalisering af vanskeligheder

Men kan beskrivelserne i PTSD-diagnosen da slet ikke bruges til noget? Både ja og nej.

Der beskrives en række vanskeligheder, som mennesker kan opleve, når de gør personligt lidelsesfyldte erfaringer med tab af kontrol i deres liv. Beskrivelserne i PTSD kan bruges til at normalisere sådanne vanskeligheder, det vil sige til at forstå, at andre også kan have og har lignende vanskeligheder. Man er netop ikke – som deltagere i et forskningsprojekt udtrykte det og som diagnosen antyder – ved at blive 'skør', fordi man oplever disse vanskeligheder. Vanskelighederne er almindelige efter *vold*somme erfaringer.

Men for at beskrivelserne af 'symptomerne' kan bruges til at normalisere disse erfrainger og måderne, de får mening på for den enkelte, må de adskilles fra diagnosens overforenklende forståelse og dens tendens til sygeliggøren. 'Symptomerne' kan opstå i forbindelse med tilsyneladende hverdagsagtige erfaringer. F.eks. kan en uheldig eksamenssituation, og det, den betyder for et menneske, for hvem denne eksamen er meget vigtig, medføre erfaringer med nogle af de i diagnosen beskrevne vanskeligheder. En anden, for hvem eksamenen har helt andre betydninger, vil ikke opleve samme vanskeligheder.

Overvældende tab af kontrol

Eksamenseksemplet peger på, at erfaringer med en eller flere af de vanskeligheder, som beskrives med PTSD, er erfaringer, de fleste gør sig i forskellige sammenhænge i løbet af deres liv. Her vil jeg dog primært fremstille nogle af de overvejelser, som forskningsprojektet på Rigshospitalet gav anledning til.

Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre er et center, der tilbyder akut medicinsk, social og psykologisk støtte til mennesker, der har været udsat for seksualiserede overgreb, det vil sige for

voldtægt eller voldtægtsforsøg. Der er altså tale om mennesker, der har været udsat for det, der i forbindelse med en diagnosticering bliver betragtet som en traumatisk begivenhed. Det er da også mennesker, hvis lidelser ofte bliver kategoriseret ved hjælp af diagnosen PTSD. Det forskningsprojekt, der er grundlaget for artiklen her, tager sit udgangspunkt i de personlige perspektiver på de erfaringer, som 40 kvinder præsenterede i terapeutiske forløb samt i en del efterfølgende interviews.

Når vi undersøger kvindernes perspektiver på begivenhederne og på hvilke betydninger, de fik for dem, får vi øje på aspekter ved deres vanskeligheder og lidelser, som diagnosen hverken kan hjælpe dem eller os med at forstå. Det er til gengæld aspekter, som kan hjælpe både os og kvinderne videre i udforskningen af det, der oftest beskrives med PTSD.

Alle deltagerne i projektet erfarede overgrebene som ukendte og uventede situationer, i hvilke hurtig handling var nødvendig, og i hvilke de var i vildrede med, hvad de skulle gøre. Det betød, at deres refleksions- og handlemuligheder blev *vold*somt begrænsede, og de erfarede situationen som tab af kontrol. Men seksualiserede overgreb og deres personlige betydninger er ikke ens og ikke lige *over*vældende og *vold*somme. F.eks. kan udøverens fysiske og psykiske magtanvendelse og den udsattes tab af kontrol i og over situationen være meget forskellige fra overgreb til overgreb. Deltagerne i projektet beskrev således heller ikke alle overgrebene som meget *vold*somme erfaringer. Ligeledes forandrede deres betydninger sig for den enkelte kvinde i forbindelse med de efterfølgende begivenhedsforløb. Nogle af deltagerne erfarede det efterfølgende begivenhedsforløb som mere begrænsende og belastende end selve overgrebet. Som det blev antydet med eksamenseksemplet, blev der altså dannet personlige betydninger ud fra den enkelte kvindes særlige konstellationer af erfaringer med overgrebene, deres følger og disses personlige betydninger. Kvindernes følelsesmæssige, kognitive og praktiske vanskeligheder, og deres erfaringer med *over*vældende tab af kontrol efter overgrebene, samt de betydninger, de tildelte dem, var derfor meget forskellige. F.eks. var de betydninger, de tildelte det seksualiserede ved overgrebene, forskellige.

Nogle følger

Nogle af kvinderne i projektet fik det meget hurtigt bedre, andre havde længe store vanskeligheder. Flere af dem, der fik det mest vanskeligt, var dem, der oplevede adskillelige, alvorlige problemer i deres liv efter overgrebet. Herudover fik erfaringer med at have vanskeligheder – især sådanne, der lignede dem som beskrives i PTSD – betydning. Modsat almindelige antagelser betød det at have sådanne erfaringer, at kvinderne vidste, at disse vanskeligheder kan overvindes.

At blive udsat for et overgreb kunne som nævnt få mange forskellige praktiske betydninger i kvindernes liv. Nogle mistede deres job, fordi de, i den første tid efter overgrebet, var vagtsomme og usikre. Andre mistede deres job, fordi deres arbejdsgivere ikke syntes, at de kunne 'tage ansvar' for nogen, der havde det 'så' vanskeligt. Det samme kunne ske med studiepladser. Mange fik øko-

nomiske og boligmæssige problemer på grund af usikkerheden i studier og i arbejde, og på grund af ekstraordinære udgifter, der var forbundet med overgrebenes følger.
Erfaringerne med overgrebene betød oftest, at kvinderne begrænsede deres bevægelsesfrihed og deres forhold til andre. Det var ikke blot, fordi de selv i en periode kunne føle sig usikre og utrygge, men også fordi andre forholdt sig anderledes til dem. Venner, kolleger og familiemedlemmer kunne være overbeskyttende eller pålægge dem skyld. Kvinderne kunne således udsættes for vrede fra partnere eller andre, der mente de selv havde været ude om det, eller endog mente, at de løj for at dække over utroskab. Flere, der var blevet udsat for overgreb af venner eller bekendte, blev ved med at frygte at møde dem. Af sådanne grunde, og fordi de i en periode ikke ønskede at deltage i – eller blev ekskluderet fra – jævnaldrenes seksualiserende omgangsformer, oplevede adskillige unge tiltagende isolation.
Herudover blev nogle af de kvinder, der anmeldte overgrebene, udsat for langvarige og vanskelige udredninger vedrørende deres sag. Nogle blev truet og forfulgt af gerningsmændene. I ét tilfælde straffede gerningsmanden og hans venner en ung kvinde for at have fortalt en veninde om overgrebet ved igen at udsætte hende for et overgreb.

Betydninger fastholdes og forandres

Sådanne erfaringer og kombinationen af dem var ligesom overgrebene nye *vold*somme erfaringer, og *vold*somt begrænsende for kvinderne. De begrænsede kvindernes rådighed over deres livsbe-

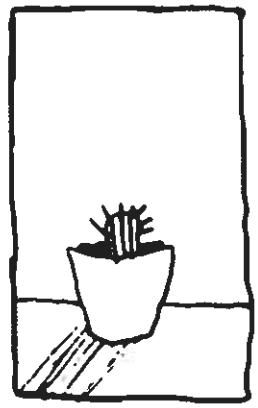

tingelser, om end til tider mindre *vold*somt så dog over længere tid. Deres handlemuligheder i hverdagen og deres forventninger til dem blev berørt, og de kunne blive tiltagende usikre. Som sådan underbyggede erfaringerne ængsteligheden for, at *over*vældende og *vold*somme vanskeligheder generelt kunne opstå. De bidrog til, at kvinderne oplevede følelsesmæssige, kognitive og handlemæssige vanskeligheder, også sådanne som er beskrevet i PTSD-diagnosen.

F.eks. henvendte en ung kvinde sig et halvt år efter overgrebet for anden gang på Rigshospitalet. Hun var bekymret for, at hun havde fået et 'tilbagefald'. 'Tilbagefaldet' viste sig dog ikke umiddelbart at være forbundet med selve overgrebet men derimod med den isolation, tabet af hendes studieplads og job havde forårsaget.

Vi kender alle det, at erfaringer tilsyneladende bliver ved med at have samme og store følelses-

mæssige betydninger, eller at en bestemt betydning bliver stærkere. Er det fordi, vi lider af en tilstand, der kan forstås med en diagnose? Eller er det måske snarere sådan, at vores liv, og de måder hvorpå vi former det, fastholder vores følelser og tanker i baner, som vi fortolker som identisk med – og knyttet til – de oprindelige erfaringer? Den unge kvinde ovenfor forbandt sine aktuelle lidelser med overgrebet. I forbindelse med projektet viste det sig dog, at de i højere grad handlede om isolation og tab af orientering og selvtillid i forbindelse med, at hun havde opgivet studie og job.

Vi kender også alle det, at noget, der på et bestemt tidspunkt i vores liv blev oplevet som betydningsfuldt, trist, forskrækkende, smertefuldt eller glædeligt, ændrer betydning. Vi plejer at sige, at forandringen sker 'med tiden', og at 'tiden læger alle sår'. Men tiden er ikke tom. I tidens løb deltager vi i forandrede og nye sammenhænge. Vi ændrer vores erfaringsgrundlag i forbindelse med det, at 'tiden går med'. Hermed får vores tidligere erfaringer, ligesom kvindernes, nye betydninger.

Men erfaringer er ikke noget, vi blot *får*. Det er noget, vi *gør* os, og de gøres i sammenhæng med deres sociale betydninger. Vi forbinder begivenhedsforløb med erfaringer, vi tidligere har gjort os, med erfaringer vi aktuelt gør os, og med sådanne som vi frygter eller ønsker at gøre os i fremtiden. Vi tildeler dem på denne måde deres personlige betydninger. Det gælder også for 'traumatiserende begivenheder', det vil sige for erfaringer med personligt *over*vældende og *vold*somme tab af kontrol. Om man fastholdes i de *vold*somme erfaringers første betydninger, eller om de forandres og bliver mere eller mindre *over*vældende og *vold*somt begrænsende, bliver først begribeligt for os i et ikke-diagnosticerende perspektiv.

Personlig erfaringsdannelse

Jeg skriver om dannelse af betydninger og erfaringer i stedet for om 'traumatiserende begivenheder'. Det gør jeg bl.a. fordi det centrale *ikke* er den enkelte begivenhed, hvis bestemte type skulle udløse bestemte forudsigelige betydninger for den enkelte. Det centrale er, at helt forskellige begivenhedsforløb netop for *denne* eller *disse* særlige personer kan opleves som *over*vældende kontroltab og udgøre en trussel mod hendes eller hans livsførelse. Vi kan derfor ikke forstå *vold*somme erfaringers personlige betydninger uden at forstå dem i forhold til, hvad de er forbundne med i den enkelte persons liv, f.eks. i relation til en eksamen, voldtægt, sygdom eller en tsunami. Vi kan heller ikke forstå dem uden at inddrage de sociale betydninger, de får i den enkeltes unikke liv og samvær med andre. Begrænsningerne og vanskelighederne i sådanne *forløb* og deres betydninger former sig og formes af hver enkelt på særlige måder. Derfor er de også lidelsesfulde på særlige personlige måder.

Jeg har ligeledes brugt begrebet erfaringer for at pointere, at der her, som ved andre menneskelige erfaringer, er tale om en *række begivenhedsforløb,* vi – om end uønsket – bliver *deltagere* i. Som andre erfaringer er de karakteriseret ved, at vi mere eller mindre bevist og intentionelt reflekterer over det, vi deltog i. Hvis vi gør noget så banalt som at spilde vand, reflekterer vi også over, hvorledes det gik for sig, og hvorledes vi kan und-

gå det en anden gang. Jo *over*vældende og *vold*sommere begivenheders konsekvenser er for os, jo mere *u*undgåelige de var og virker i tiden efter, desto voldsommere kan vi overvældes af følelser og tanker om det skete.

Jeg skriver også om erfaringer med vanskeligheder i stedet for om 'symptomer', fordi vi ikke betragter de personlige lidelser ved erfaringsdannelsen som tegn på en særlig patologisk tilstand, der vil kræve professionel hjælp i alle tilfælde.

Genfortolkning af vanskeligheder

Hvis vi vender tilbage til de vanskeligheder PTSD-diagnosen beskriver, kan vi nu forstå dem i et andet mere dynamisk og socialt perspektiv. Alle kvinderne oplevede uventede vanskeligheder efter overgrebene. Men de kvinder, der ikke relativt hurtigt overvandt de, som forbindes med PTSD, var dem, for hvem overgrebene fik mange andre *over*vældende og *vold*somme betydninger, som dem der er blevet beskrevet ovenfor. Vi må således fortolke deres og andres lignende vanskeligheder i lyset heraf.

Menneskers *vold*somme erfaringer får hverken alle eller samme konsekvenser som i forbindelse med seksualiserede overgreb. Men mange erfarer nogle af disse konsekvenser som f.eks. at blive isoleret, at blive påført skyld eller andre konsekvenser, der begrænser og vanskeliggør deres liv. Herudover kan *over*vældende begivenhedsforløb, uanset om de erfares som sådan af den enkelte eller af andre, blive til en slags 'ikke-begivenheder'. Det er begivenheder, der opfattes som så dramatiske, at de ikke kan eller må omtales eller omvendt, at de bagatelliseres. De kan derved komme til at virke uvirkelige for den udsatte, samtidig med at de bidrager til, at hun udsættes for særlige former for eksklusion. De kan derfor ledsages af mange sociale vanskeligheder og dilemmaer, især når de som seksualiserede overgreb almindeligvis forstås som 'traumatiserende'. Det er f.eks. en udbredt erfaring, at pårørende og venner pludselig forholder sig anderledes til én, men samtidig ikke omtaler grundene til det. Derfor kan man, som kvinderne i undersøgelsen beskriver det, 'komme ude af trit' med pårørende og venner, med arbejde og fritidsliv. Hvis det som i eksamenseksemplet desuden er erfaringer, der ikke almindeligvis betragtes som *vold*somme, kan det blive helt uforståeligt for andre og for en selv, at ens tanker og følelser er *vold*somme og *over*vældende. Så kan de i tillæg erfares som særligt pine- og skamfulde.

Når kvinder eller andre, der har været udsat for *over*vældende begivenheder, igen og igen tænker på dem og reflekterer over, hvad de kunne have gjort anderledes, betragtes det ofte som et symptom på PTSD og/eller som udtryk for unødvendige skyldfølelser. Men dette kan genfortolkes som mere eller mindre ufrivillige forsøg på at begribe, hvad der skete, og på at *gøre* sine erfaringer med det. Begivenhederne og deres forløb glemmes ikke. Men oplevelserne af dem kan omdannes til erfaringer, der kan læres af og leves med. Erfaringerne kan således træde i stedet for ureflekterede oplevelser, der til stadighed vækker ængstelighed eller angst.

Efter *vold*somme erfaringer undgår mennesker ofte situationer, der vækker angst, indtil de har udviklet strategier for, hvorledes de kan forholde

sig i sådanne situationer. Dette kan være velbegrundet, nemlig som forsøg på at forhindre et kontinuerlig højt angstniveau og/eller at udsætte sig selv for fare, som når kvinderne ikke ved, hvor gerningsmanden er. Vedvarende vagtsomhed kan på samme måde være en meningsfuld forholdemåde over for reelle trusler. Det kan være et svar på en forandret og truende dagligdag, i hvilken mulighederne for indflydelse på ens eget liv erfares som betydelig forandrede og begrænsede. Det kan altså forstås som en begrundet vagtsomhed og ikke blot som en ufrivillig biologisk reaktion, der er symptom på en sygdomslignende tilstand.

Nye udfordringer

Diagnoser som PTSD prætenderer at være objektive udsagn om mennesker. Men fordi vi udforsker menneskers subjektive erfaringer af verdenen, og fordi forskere også er mennesker med begrænset viden, er ingen videnskab om mennesker fuldstændig og objektiv. Hvis vi, ligesom de læger Linder interviewede, sætter noget mindre lid til diagnosens skin af objektivitet og i stedet lytter opmærksomt til menneskers egne udsagn, så vil vi også blive opmærksomme på helt andre beretninger om *over*vældende og *vold*somme erfaringer, end dem vi normalt opfatter, når vi har PTSD-brillerne på. Disse beretningers udsagnskraft vil langt overskride PTSD's begrænsede og begrænsende udsyn. De kan bidrage til udviklingen af vore psykologiske forståelser.

Således meddelte TV2 for nyligt, at forskere havde konstateret, at en stor del af de børn, der i 2004 havde oplevet fyrværkeriulykken i Seest, stadig led af »klinisk eller sub-klinisk PTSD«. Herefter blev en far interviewet. Han fortalte, at hans børn nu havde det godt, men at det havde taget lang tid. I samme åndedrag fortalte han, at mange praktiske ting vedrørende familiens liv, så som boligforhold, først for nylig var faldet på plads. Hans børn havde altså levet med konsekvenser af ulykken i over tre år. De havde som mange af deltagerne i projektet på Rigshospitalet ikke kunnet forholde sig til deres livssituation som sikker og overskuelig, fordi den ikke var det. Det var der

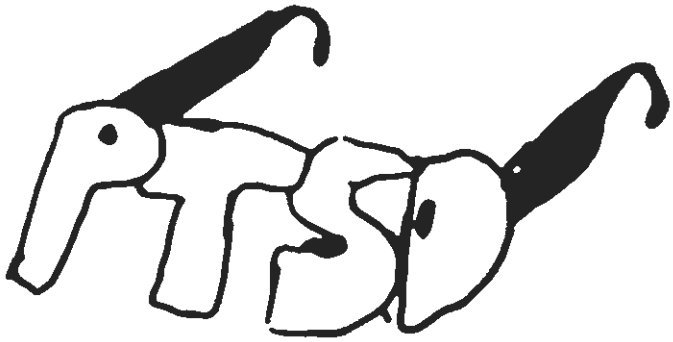

således ikke meget 'unormalt' eller 'sygdomsagtigt' ved.

Vanskeligheder, man kan erfare efter *over*vældende begivenhedsforløb, kaldes ofte *primær* traumatisering, mens de, der kommer efter, kaldes *sekundær* traumatisering. Det passer på det tidsmæssige forhold mellem erfaringerne. Men hvad angår betydningerne, er de, der følger efter, nogle gange primære. I og med de *over*vældende og *vold*somme begivenheds- og erfaringsforløb ser den enkelte sig nødsaget til at bestræbe sig på at fastholde eller forandre, og under alle omstændigheder genforankre sin selvforståelse, sit livssyn og sin livsførelse. At komme til rette med sin selvforståelse, sit livssyn og sin livsførelse i en forandret, foranderlig og ofte særdeles usikker virkelighed, kan blive et langvarigt og krævende forehavende. Det var det øjensynligt også for nogle af børnene i Seest ligesom for nogle af deltagerne i projektet på Rigshospitalet. Men mennesker, der gør sig *over*vældende og *vold*somme erfaringer, og som oplever lidelsesfulde følelser og tanker, bliver ofte udsat for, at de forventes at 'komme sig' i en fart. Paradoksalt nok mødes de samtidigt ofte med forventninger om at vise deres følelser, tale om dem, og tage sig god tid til at 'bearbejde' dem. Hvis de ikke gør det, 'så var det nok ikke så slemt'.

Forskningsprojektet på Rigshospitalet rejser en påtrængende diskussion: Er en af betingelserne for, at *vold*somme erfaringer får *over*vældende følger, at vi i vores supereffektiviserede dagligdag ikke giver plads til, at mennesker i perioder er lidt mindre fleksible og effektive? Gad vide, hvor ofte der føjes spot til skade ved, at de, der udsættes for sådanne erfaringsforløb, også må gøre sig erfaringer med marginalisering?

Hvis du vil vide mere:

Elklit, A. (2006): Psykotraumatologi (baggrund, definition og forekomst). J. Bjerg (red.): *Gads Psykologi Leksikon* (s. 495). København: G.E.C. Gads Forlag.

Herman, J. (1992): *Trauma and Recovery*. New York: Basic Books.

Linder, M. (2004): Creating Post Traumatic Stress Disorder: A Case Study of the History, Sociology, and Politics of Psychiatric Classification. P. Caplan & L. Cosgrove (eds): *Bias in Psychiatric Diagnosis*. Maryland: Jason Aronson/The Rowman and Littlefield Publishing Group.

Pedersen, B. (2003): Et socialpsykologisk perspektiv på voldtægt. *Psykologisk Set*, nr. 52.

Pedersen, B. & C. Stormhøj (2006): Køn, onde cirkler og (dis)empowerment – Om samfundsmæssige og personlige betydninger af voldtægt. *Psyke og Logos*, nr. 1, årg. 27.

Salkvist, R. (2006): Når det utænkelige sker – om sociale følger af voldtægt og voldtægtsforsøg. *Psykologisk Set*, nr. 62.

Om forfatteren:

Bodil Pedersen er cand.psych., specialist i psykoterapi og supervision, og lektor på Roskilde Universitetscenter.

Victimisation and relations of Symbolic Violence.

The hours of the day
those are the ones I struggle to kill
for I am empty
I have been deprived of joy!

It is loathing I wish to pursue
I want to drown myself in a soul
but am too week

Deliver me…

Hannah 18

1. Introduction

The lines from Hannah's poem above are excerpts. They express, as does the complete version, thoughts and feelings that most of us connect with having been subjected to sexualised coercion[1]. That this connection is not always as simple and linear as we may think, and why this may be so, are the turning points of this paper.

In 2002-2003 I was employed as a psychologist and researcher at Centre for Victims of Sexual Assault in Copenhagen (Sidenius & Pedersen 2004). Reviewing the international literature I found it vast and diverse. Some older publications conceptualise the consequences of sexualised coercion as a life crisis, there is also a body of work with a psychoanalytic approach, but overall the concepts of *trauma* and of *Post Traumatic Stress Disorder* dominate the field. Studies are thus rarely concerned with the - in victimology particularly precarious - question of agency, nor with questions of culture (Salkvist & Pedersen 2008, Pedersen 2007).

Furthermore although women still dominate the Danish rape statistics, it is paradoxically and generally assumed that gender equality has been fully achieved in our country. Consequently national research rarely includes a gender perspective or other aspects of psycho-social conditions related to the phenomenon. In similarity with mainstream professional discourses as well as with folk psychology (Bruner 1990), research most commonly represents sexualised coercion as an individual and

particularly traumatic experience. The overwhelming impression left by dominant discourses and their use of physical metaphors is then that sexualised coercion is an act performed by deviant men, is always 'traumatising', and leaves anyone subjected to it in great and identical forms of distress. As exceptions to this widespread individualisation of the issue many feminist studies, mainly British and American, understand victimisation as a social question of gender. Yet feminist or not, very few studies are based on the perspectives of women themselves, and with a few notable exceptions most also generalise unchallenged assumptions about the traumatising meanings of the events (cf. Gavey 2005, Marecek 1999).

2. Symbolic Violence and Participation in Everyday Life.

No matter who is subjected to it, and what it means to them, sexualised coercion is without doubt violence and a crime, in as much as it negates human rights of self-determination with regards to where and with whom I choose to have sex (Laudrup & Rabæk 2006), what kind of sex is good sex, just sex, bad sex, or rape (Gavey ibid). Yet recognizing this does not exclude the necessity of raising new questions concerning our understanding of victimisation such as questions of why sexualised coercion it is committed, of its links to societal conditions, or even questions that may challenge the taken for granted association of 'trauma' with sexualised coercion (Mardorossian 2002). Such questions must be explored by diverse disciplines, and in theory as well as in practice (cf. Marquard 1997).

As a contribution to the exploration of the subject, I examine the personal meanings of sexualised coercion from a social-psychological point of view that permits an analytical embedding of social phenomena in situated historical and cultural practices. With a take off in women's 1st. person perspectives, my endeavour is to understand the social and personal meanings of sexualised coercion.

My theoretical basis is a critical theory of the subject (Dreier 2008, Holzkamp 1998, Nissen 2005). But because this is primarily a psychological approach, I find it needs to be supplemented with sociological approaches. One such approach is Bourdieu's, and for reasons that will hopefully become clear I have chosen to explore the analytical possibilities of his concept of symbolic violence.

According to Bourdieu relations of physical and societal power are simultaneously expressed symbolically. Yet, although related to societal relations such as economy and politics, symbols, symbolic distinctions and relations like the ones produced in science, religion and education, do not automatically nor directly mirror societal power relations of the former kind. Conversely symbolic relations are relatively autonomous, concealing their dependence on other societal relations of power.
Acts of submission and obedience to all kinds of social relations of power involve cognitive and emotional processes, forms and categories of perception, principles of vision and division (Bourdieu 1998:53). As such symbolic power is embedded in praxis through the practices of concrete persons, and contributes to them. It is constituted through processes of embodiment of classifications in personal standpoints, frequently in the shape of tacit and pre-reflexive agreement with dominant meanings attributed to diverse aspects of life. In this way symbolic violence itself rests on the adjustments of the relationship between forms of subjectivity, that are constitutive of the dominated and dominant (Bourdieu ibid:121) as well as dependent on concrete and situated social structurations of domination.

Bourdieu designates the embodiment of gender inequality, in which he regards both men and women as 'willing' accomplices, as the paradigm of symbolic violence (Bourdieu 1990:170, McNay 1999:99). One aspect of the dynamics of symbolic violence is that 'dominated' ways of conducting life are almost always perceived, even by dominated subjects, from the limiting and reductive points of view of dominant perspectives (Bourdieu ibid:9). As symbolic power relations, and the symbolic violence they engender constitute concealed relations of violence, seemingly not connected to other relations of power, it is a form of violence to which one may comply with "grace". Whereas refusal or even resistance to comply may engender reinforced symbolic violence (as in social marginalisation), and/or physical violence. An illustration hereof is when women, although not wanting it, subject to intercourse. Even having protested, they may subject to it, and it is then rarely considered to be "real rape" (Gavey ibid)[2], while resistance and sometimes even non-resistance may elicit physical violence, as in the case of what we consider to be "real rape". Based on socially incorporated beliefs and expectations symbolic violence thus extorts submission, in this case sexualised submission of women, which is not or infrequently perceived and condemned as such (Bourdieu ibid:103).

Another effect of symbolic violence may be the transfiguration of dominance and submission into affective relations (Bourdieu ibid:102), as in marriages and other couple relationships involving personal restrictions on each others lives, or even forced intercourse and other relations of physical violence.

In my exploration of the meanings of sexualised coercion I draw on this understanding of symbolic violence as a form of violence, which is not necessarily directly expressed or enforced by physical violence, but embedded in specific social practices and embodied by the subject. Its influence in smoothing over potential conflicts of interest, such as gendered ones, in the participation of subjects in everyday life is not exclusively that it conceals conflicting interests. It is equally that relations of power in everyday life - also in its more extreme forms such as sexualised coercion - appear to be general, natural and unavoidable. The overall effect is that relations of power become implicit and simultaneously known to all, but in warped and indiscernible forms.

3. The Diagnostic Approach

By analytically connecting symbolic relations of power to dominant and dominating social practices, one may identify diverse relations of symbolic violence. In the case of the personal meanings of sexualised coercion there are at least two intersecting forms of relations at play, namely the practices of the psy disciplines (Rose 1998) and gendered practices.

First let us examine aspects of how the psy complex (Parker 2001)[3] is involved in creating distinctions in the meanings of sexualised coercion. Bourdieu relates symbolic relations, as the ones involved in the psy complex, to markets (Bourdieu in Brunner 1996/2003:114). This is thought provoking as it reveals one aspect of victimisation, which is often neglected. It is connected to a multi-million dollar industry partially dependent on the "catch all" diagnostic concept of Post Traumatic Stress Disorder (APA 2000, Linder 2004). Sale of tests, questionnaires, diagnostic instruments, treatment packages, and many jobs rely on its use. And to boot diagnosis and treatment of 'PTSD' has become an industry travelling the world.

But although the diagnostic approach appears to be helpful, it implies aspects of symbolic violence. In the contested name of objectivity (Danziger 1990, 1977) it is assumed that 'trauma' and 'traumatic experiences' are the same to all people at all times and places, result in the same personal problems, and may thus be defined in disregard of its multiple personal meanings. This is a reductive approach that detaches human suffering from personal, concrete and intentional participation situated in cultural and historical relations of power and domination.

In mainstream studies of the meanings of sexualised coercion women's 1st. person perspectives on their intentional conduct of life are not included, thus robbing them of intentionality and agency (Pedersen 2008 a and c, Salkvist & Pedersen ibid). Instead, through the generalisations of dominant and privileged perspectives of researchers and professional practitioners their dilemmas and difficulties are pathologised (Danziger ibid, Dreier ibid). Masking the connections of their problems to gendered societal relations, and to the domination of the women as well as of professionals by institutionalised and commercialised aspects of symbolic violence connected to the psy complex, this underpins dominant victim and victimising gendered discourses (Ronkainen 2001). Thus women subjected to sexualised coercion may be blamed, and blame themselves, for not being cautious enough and not having taken responsibility for their own safety. Additionally they are seen as suffering from the 'inevitable' and pathological consequences of naturalised events of sexualised coercion, as well as in more or less inescapable need of professional help.

4. Gendered Perspectives

Now and secondly, let us turn to questions of gender and symbolic violence. Ronkainen (ibid) proposes the concept of *genderless gender* for individualising discursive practices that mask connections between gendered domination of women and certain discourses and practices. She constructs what may be seen as a specification of Bourdieu's conceptualisation of the domination of women as symbolic violence.

An important feature of her analysis is that, since genderless gender is at play, women in general appear as natural victims, while paradoxically physical violence against them is not understood as connected to gendered practices of dominance and

submission. Instead when subjected to it, women will be understood as exceptions from the norm, as unlucky, especially weak and/or will be pathological. Likewise acts of coercion are seen as executed by pathological and/or criminal individuals (Emmerson P. & Frosh 2001). Such discourses are supported by the sometimes subtle and sometimes blatant individualisation, sexualisation and dramatisation of *RAPE* by the media. They are also supported by professionals who often describe sexualised coercion as 'the trauma over all traumas, the one you never get over'. Furthermore, and as suggested above its occurrence is frequently accompanied by "woman blaming" (Roche & Wood 2005). In this sense the experience is discursively over-determined. Personal perspectives on sexualised coercion may draw on these discourses. Still they are diverse as they are developed in - and mediated through - a diversity of situated societal and personal practices. But they are simultaneously impoverished, for reasons related to its over-determination, by the absence of the nuances of 1st. person perspectives in the public arena. Seen from this angle the personal meanings of the events are also discursively under-determined.

Thus in the conduct of lives of the women over-determined discourses may prevail over their own frailer and under-determined experiences. They may then perceive and interpret their feelings, thoughts and actions through individualising, and stigmatising professional - and folk psychological – distinctions, and risk adopting a reductive perception of themselves as pathologic victims. Perceptions like these, and emotional predispositions that accompany them, are often incapacitating. What is more, they limit possible and especially critical approaches to what has happened to them, and consequently limit their potentials for agency (cf. Johannson 2007). Consequently in the aftermaths of the psychosocial and physical violence of sexualised coercion women may collaborate unwittingly in their own victimisation, e.g. in forms of symbolic and institutionalised violence they are being subjected to in the aftermaths. Such aspects of victimisation emphasise conceptions of sexualised coercion as in itself the *real, sole* and/or *primary* cause of suffering, while its historical context and its aftermaths are at best conceptualised as independent factors aggravating natural 'psychological reactions' to trauma. In complete accordance with relations of symbolic violence at play in the field this is designated as

secondary victimisation, instead of understood as contextualisation and re-contextualisation of the personal meanings of coercion.

4. Aftermaths

My interest in and analysis of the mechanisms of symbolic violence is not exclusively based on theoretical deliberations and the meagre critical literature available in the subject. It is developed in and through an analysis of case reports from 40 series of consultations supplemented with 15 interviews. Like most research mine is also based on narratives of women who seek professional support. But in addition I had conversations with women who hat not received such support. These women, like some of those who had contacted the centre I worked at, had not consistently experienced the events as traumatising (Pedersen 2003). This is surprising in as much as it contradicts dominant trauma discourses and its designation of women as victims.

Another relatively unique aspect of my study is that it catches reflections and deliberations of women on the personal meanings of sexualised coercion as they emerged and were attributed in the conduct of their lives over time and place. These reflections and deliberations indicate how, and how much, the difficulties and sufferings of the women were related to diverse practices in which they took part - and were subjected to - in the aftermaths of coercion. Suffering connected to being questioned by police, waiting for trial are aspects well known from other studies (cf. Guldberg 2006). But in addition not being believed, being treated and stigmatised as incapacitated victims or as irresponsible women, being stalked and threatened by perpetrators, being left by boy friends, criticised by friends and relatives, excluded for studies, work and other social situations that demand your full engagement or enjoyment, sometimes resulting in economic difficulties and social isolation characterised the experiences of many. In as much as they interacted in their personal conduct of life, and at times even constituted aspects of vicious cycles (Pedersen & Stormhøj ibid) such problems had complex situated constellations of personal meanings. Interestingly, especially as compared to dominant discourses, the young woman who wrote the poem above recaptured aspects of her experience over time in the following way: *"... I think maybe* (*the meanings of*) *the event of*

coercion itself lasted 30 percent of the time, and then all the rest 70". Her experience spectacularly contradicts our expectation that the event of sexualised coercion as such, *invariably* is the *primary cause* of distress.

Additionally and over time consultations showed that the women who suffered most, were those to which the event had posed the greatest physical threat and/or whose general situation, like Hannah's was most problematic. When they showed some of the 'symptoms' of 'PTSD', they had very diverse personal meanings, and were frequently directly linked to aspects of life after coercion. Many of their problems were directly or indirectly connected to gendering of relations. But for example changes in personal perspectives on sexualisation of women in public spaces and in the media was frequently understood by others as a symptom of traumatisation, instead of as a newly developed and relevant critical standpoint unmasking symbolic and other relations of violence. The same was the case for other changes they experienced in gendered and sexual relations (Pedersen 2008b). Significantly they were changes that the women customarily, or even exclusively, expressed in concluding interviews when asked about such phenomena. One may assume that symbolic violence constituted by dominant and individualising Danish discourses on gender relations and on 'traumatisation' co-determined the fragility of the expression of such and other reflections. But the women's emphasis on contexts and aftermaths challenges our cause and effect notions and the de-situation embedded in abstract notions of trauma, of Post Traumatic Stress Disorder, as well of primary and secondary 'traumatisation' (Pedersen 2008a). This may help explain why some women, even some of those who contacted the centre, did not experience what we call traumatisation.

5. Conclusions

In relation to questions of 'traumatisation' a descriptive *and* analytic concept of symbolic violence, in which it is understood as mediated through reflected, situated and complex personal participation in life, seems useful in a double sense: Firstly it helps getting a critical grasp on institutionalised and everyday life processes that co-create what we conceptualise and objectify as trauma and traumatisation. Doing so, it deepens our understanding of why not all 'traumatic' events are experienced as

such by all people. Secondly it helps us understand how victimisation and 'traumatisation' do not result from unique events, but are generated in personal participation over time and place. Individualisation, naturalisation, pathologisation and victimisation can thus be unmasked as institutionalised, dominant, dominating, gendered and gendering practices of symbolic and other kinds of relations of violence, as well as be connected to historical and cultural relations of power.

Thus it is my contention that diverse relations of symbolic violence imbedded a. o. in folk psychology - and interconnected with [4]social sciences and other practices - co-determining the personal and social meanings of 'traumatic events'. In this process what we expect to be a 'traumatising' experience may not always be so. Meanwhile we may be blind to other but connected and severely agency restricting social processes and their consequences. Embodied dominant discourses and practices that facilitate the collaboration of men and women in subjecting and victimising practices contribute to the difficulties of women exposed to sexualised coercion. For one thing, it may mean that they are additionally victimised by being defined by gendering and pathologising concepts reducing them to mere victims.

---

[1] When not referring to dominant discourses, I use the term 'sexualised coercion' instead of rape. I do so for several reason, some of which are: 1) That it does not differentiate between rape and attempted rape, and thus does not lean on a common assumption that rape is more "traumatising" than attempted rape, 2) that dominant and public discourses on rape are often dramatising and exploited in media representations, and 3) that for this and other reasons many women I spoke to were critical of the term, especially when used in the constellation "rape victims".
But it is important to note that, as sexual abuse in childhood is not immediately comparable to rape and attempted rape, my paper does not apply to this subject.

[2] There are indications that this may be changing in Denmark.

[3] Parker designate the network of theories and practices concerned with psychological governance and self-reflection in Western cultures the "psy complex".

[4] Folk psychology draws heavily on academic psychology and vise versa (Danziger 1990, Rose 1998) raising questions pertaining to the ethical and political obligations of the research community (Montero 2002).

American Psychiatric Association (2000): *Diagnostic and statistical manual of mental disorder-IV*. 4th edition. Washington DC.
Brunner J. (1996): A narrative model of self-construction. *Psyke og logos* 17(1), 154-170.
Brunner J. (1990): *Acts of Meaning*. Harvard: Harvard College.
Bourdieu P. (1999): *La domination masculine*.
Bourdieu P. (1998): *Practical Reason*. Cambridge: Polity Press.
Danziger K. (1997): *Naming the Mind*. London: Sage
Danziger K. (1990): *Constructing the subject*. Cambridge: Cambridge University Press
Emmerson P. & Frosh S. (2001): Young Masculinities and Sexual Abuse: Research Contestations. *International Journal of Critical Psychology: Sex and Sexualities* 3, 72-93.
Dreier O. (2008): *Psychotherapy in Everyday Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
Gavey, N. (2005): *Just Sex? – The Cultural Scaffolding of Rape*. London and New York: Routledge
Gulberg G. (2006): *Er det virkelig sket? En undersøgelse af kvinder reaktioner på retspraksis efter politianmeldelse af voldtægt*. Copenhagen: Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre.
Holzkamp K. (1995): Alltägliche Lebensführung als subjektwissenschaftliches Grundkonzept. *Das Argument* 37 (6), 212, 817-846.
Johannson T. (2007): *The Tansformation of Sexuality: Gender and Identity in Contemporary Youth Culture*. Hampshire, U.K.: Ashgate.
Laudrup C. & Rabæk H. (2006): *Var det voldtægt? En undersøgelse af menneskerettigheder og Voldtægtssager i Danmark*. Copenhagen: Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre.
Linder M. (2004): Creating Post Traumatic Stress Disorder: A Case Study of the History, Sociology and Politics of Psychiatric Classification. Caplan P. J. & Cosgrove L. eds.: *Bias in Psychiatric Diagnosis*, 25-40. New York: Jason Aronson.
Marecek J. (1999): Trauma Talk in Feminist Clinical Practice. Lamb M. ed.: New *Versions of Victims – Feminists Struggle with the Concept*. New York: New York University Press.
Markard M. (1997): Sexueller Misbrauch: Ehrfahrung, Parteilichkeit und intersubjektive Verständigung – Diskurse, Fallen Bedeutungsverschiebung. *Forum Kritische Psychologi* 37, 66-105.
Mardorossian, C. (2002): Towards a new feminist theory of rape. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 27(3), 344-375.
McNay L. (1999): Gender, Habitus and the Field. *Theory, Culture and Society*: Explorations in Critical Social Science, 16 (1), 95-118.
Montero M. (2002): Ethics and Politics in Psychology: Twilight Dimensions. *International Journal of Critical Psychology* 6, 81-98.
Nissen M. (2005): The subjectivity of participation – a sketch of a theory. *International Journal of Critical Psychology* 15, 151 -179.

Parker I. (2001): Constructing and deconstructing psychoterapeutic discourse. *The European Journal of Psychotherapy, Counselling and Health* 1, 65-78.
Pedersen B. (2008a): Traumatiserende oplevelser eller voldsomme erfaringer? *Psykologisk set* 25 (70), 13-23.
Pedersen B. (2008b): Vi kan jo ikke gå hen og voldtage en mand, vel? *Kvinder, køn og forskning* 17(3), 9-20.
Pedersen B. (2008c): Questions of Agency. *The International Journal of Narrative Therapy and Community Work* 3, 47-58.
Pedersen B. (2007): 'My mother would worry every single time I went out…' – Meanings of ethnicities and sexualised coercion. *Annual Review of Critical Psychology* 6. www.discourseunit.com/arcp/6.htm
Pedersen, B. (2003): Et socialpsykologisk perspektiv på voldtægt. *Psykologisk set* 52, 14-25.
Pedersen B. & Stormhøj C. (2006): Køn, onde cirkler og disempowerment – Om samfundsmæssige og personlige af voldtægt. *Psyke & Logos* 27(1), 432-465.
Rokainen, S. (2001): Gendered Violence and Genderless Gender. A Finnish Perspective. *Kvinder, Køn og Forskning,* 2, 45-57.
Roche S.E. & Wood G.G. (2005): A Narrative Principle for Feminist Social Work with Survivors of Male Violence. *AFFILIA* 20 (4), 465-475.
Rose, N. (1998): *Inventing Our Selves – Psychology, Power and Personhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
Sidenius K. & Pedersen B. (2004): Prevention of victimization following sexual assaults. *Nora – Nordic Journal of Women´s Studies* 12 (1), 48-57.
Salkvist R.S. & Pedersen B. (2008/ in press): Subject subjected – Sexualised Coercion and the Reformulation and Reorganisation of Life Stragetegies. *Critical Social Studies – Outlines* 10 (2).